

V. KNJAŽINSKI

**ANTI-
KOMMUNISMI
POLIITILINE
STRATEEGIA**

V. KNJAŽINSKI
ANTIKOMMUNISMI
POLIITILINE
STRATEEGIA

A-32039

V. KNJAŽINSKI

ANTIKOMMUNISMI POLIITILINE STRATEEGIA

ÜLEVAADE EUROOPA INTEGRATSIOONI
IMPERIALISTLIKU POLIITIKA AJALOOST

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“
TALLINN 1971

Originaali tiitel:

В. Б. Княжинский

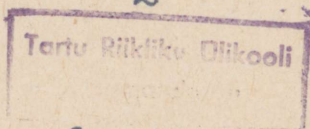
Политическая стратегия
антикоммунизма

Издательство «Международные
отношения», Москва, 1969

Tõlkinud H Limberg

Kaane kujundanud D. Paalamäe

2

85222

Sissejuhatus

Ülemaailmse vabadusliikumise võitlus imperialismi vastu on äärmiselt keerukas. Ehkki maailma arengu peajoone määravad ära revolutsiooni- ja sotsialismi-, rahu- ja rahvusliku vabadusliikumise jõud, jääb imperialism tõsi- seks ja ohtlikuks vastaseks. Imperialism, nagu märkis V. I. Lenin, püüab oma lüüasaamise kogemustest õpetust võttes välja töötada revolutsiooniliste jõudude vastu klassivõitluse pidamise «kõige parema rahvusvahelise strateegia». Juhtides sellele Kommunistliku Internatsionaali III kongressi delegaatide tähelepanu, kutsus V. I. Lenin neid üles tähelepanelikult uurima «vaenlase jõudusid, tema organiseeritust ja tema leeris esinevaid poliitilisi voolusid».¹

Lenini nõuanne on erakordselt aktuaalne nüüd, mil imperialismi liidrid teevad seoses revolutsiooniliste väesalkade kasvuga tohutuid jõupingutusi, et täiustada oma klassistrateegiat nii rahvuslikus kui ka rahvusvahelises plaanis, leida uusi mooduseid ja vahendeid ülemaailmse vabadusliikumise vastu võitlemiseks. Imperialistlik kodanlus püüab oma positsioonide kaitsmiseks kasutada järjest ulatuslikumalt monopolide kokkukasvamist riigiaparaadiga — riiklik-monopolistliku kapitalismi kõiki majanduslikke ja poliitilisi võimalusi.

Mõistes, et imperialismijõudude vastases võitluses on revolutsiooniliseks avangardiks ülemaailmne kommunistlik liikumine, esineb rahvusvaheline reaktsioon antikommunismi lipu all. Antikommunism on poliitika ja ideoloogia, mis on suunatud vormiliselt kommunismi vastu, tegelikult aga kõigi jõudude vastu, kes piiravad imperialistliku kodanluse omavoli. Riiklik-monopolistliku kapitalismi arenguga on antikommunism saanud mitmetes kodanlikes maades ametlikuks riiklikuks doktriiniks. Võitlus sotsialistlike riikide ja kommunistliku liikumise vastu on kapita-

listlikus maailmas imperialismi poliitilise strateegia teljeks.

Imperialismi poliitilise strateegia arsenal uueneb pidevalt. Revolutsiooniliste jõudude vastu võitlemiseks abinõude ja meetodite otsimisest võtavad nüüd aktiivselt osa kodanliku ühiskonnateaduse rohkearvulised esindajad, kes teenivad antikommunismi poliitikat. Imperialismi antikommunistliku strateegia väljatöötamisega on ametis kummed spetsiaalsed uurimisasutused. Nad püüavad ühiskonna arengu objektiivsetest protsessidest üles otsida kõik selle, mida võib kasutada kapitalistliku korra säilitamise huvides.

Antikommunismi poliitiliste strateegide teoreetiliste otsingute üheks tähtsamaks suunaks on olnud ja jääb imperialismi tegevuse koordineerimine rahvusvahelises ulatuses. «Pühade liitude» idee kuulub juba ammu rahvusvahelise reaktsiooni arsenalile. Pärast Teist maailmasõda on imperialistlike blokkide moodustamise tendents veelgi süvenenud, mis on seletatav eelkõige sellega, et on muutunud klassijõudude vahetõrge maailmaarenil ja on suurenenud rahvusvaheliste suhete mõju üksikute maade arengule.

Maailmasüsteemiks muutumisega on sotsialism saanud teguriks, mis avaldab järjest rohkem mõju rahvusvahelisele klassivõitlusele ja see omakorda mõjutab klassivõitluse arengut kapitalistlikus süsteemis endas.

Iga kapitalistliku maa poliitiline elu on tihedalt seotud tema osavõtuga klasside ja rahvuste ning neid esindavate riikide rahvusvaheliste majandus-, poliitika- ja kultuurisidemete süsteemist. Teaduse- ja tehnikarevolutsioon, hüpe ühiskonna tootlike jõudude arengus viimasel veerandsajandil kiirendasid märgatavalt inimkonna majandus-, poliitika- ja kultuurielu internatsionaliseerumise protsessi. Teaduse- ja tehnikarevolutsiooni tulemused, mis muutsid sõja ja rahu probleemid enneolematult teravaks, aitasid kaasa sellele, et üksikute maade ühiskondlik areng hakkas veelgi enam sõltuma kogu rahvusvaheliste suhete süsteemi arengust.

Imperialistid tunnetavad seda seost täiel määral. Reaktsioonilisi rahvusvahelisi liite moodustades püüavad nad tugevdada oma positsioone sotsialismi maailmasüsteemi, rahvusvahelise tööliklassi ja rahvusliku vabadusliikumise ees. Kapitalismi süveneva üldkriisi tingimustes toimub

«imperialismi strateegia raskuspunkti teatud nihkumine maailmaareenil. Imperialismi poliitikat määravad üha suuremal määral sotsialismi maailmasüsteemi, rahvuslike vabastusrevolutsioonide ja töölisliikumise vastu peetava üldise võitluse klassieesmärgid.»² Neis tingimustes on imperialistlik kodanlus võimeline teatud määral ja teatud perioodil allutama üksikute monopolistlike rühmituste majanduslikke erahuve kapitalistliku süsteemi kui terviku kaitsmise üldistele poliitilistele klassihuvidele. Seoses riiklik-monopolistliku kapitalismi arenguga on see võime eriti suurenenud.

Kapitalistlike riikide majanduselu internatsionaliseerimise tendents stimuleerib riigimonopolistliku reguleerimise katseid mitte ainult rahvuslikus, vaid ka rahvusvahelises ulatuses. Kapitalistlike riikide liidud on hakanud omandama alatiste rahvusvaheliste organisatsioonide, rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste iseloomu, millel on ühel või teisel määral olemas mehhanism üksikute osavõtjate huvide allutamiseks üldistele klassihuvidele.

Imperialismi liidrid püüavad kapitalistlike riikide alatiste rahvusvaheliste organisatsioonide mehhanismi maksimaalselt kasutada selleks, et koordineerida oma poliitikat sotsialismi maailmasüsteemi, rahvusvahelise töölisklassi ja rahvusliku vabadusliikumise suhtes, kusjuures rõhk pannakse üha rohkem sellele, et kasutada kapitalistliku integratsiooni protsessi, mis kujutab endast uut nähtust riiklik-monopolistliku kapitalismi arengus. Selle nähtuse juured peituvad tootlike jõudude kasvus, vajaduses kohandada riikidevahelisi suhteid majanduselu internatsionaliseerimise vajadustega.

Teooria vallas antikommunistliku tegevuse uusi vahendeid ja meetodeid otsides kasutavad imperialismi poliitilised strateegid sageli Lääne-Euroopa sõjajärgse ajaloo kogemusi, ja seda sugugi mitte juhuslikult. Nimelt siin tekkis imperialismi ühise antikommunistliku strateegia peamine kants — Põhja-Atlandi pakt, nimelt siin arenes kõige rohkem kapitalistlik integratsioon ning esmakordselt kapitalismi ajaloos kujunesid sellised rahvusvahelised monopolistlikud koondised nagu Euroopa Sõe- ja Terasekoondis (ESTK), Euroopa Majandusühendus (EMÜ) ning Euratom, mis kujutavad endast monopolide klassiliitude uut vormi.

Samme, mis kapitalistlikud riigid Lääne-Euroopa maade

majanduslikuks ja poliitiliseks konsolideerimiseks on astunud, — Euroopa integratsiooni poliitikat — esitavad anti-kommunismi teoreetikud nende maade täieliku kokkusulamise tendentsi avaldusena. Integratsiooniprotsessi majanduslikke ja sotsiaal-poliitilisi tagajärgi, eriti Euroopa ühenduste liikmesriikides, reklaamivad kodanlikud ja reformistlikud teoreetikud Lääne-Euroopas kehtiva ühiskonnakorra «uuenemise», marksistlik-leninliku õpetuse «kummutamise» tõendina. Imperialismi antikommunistlikud strateegid näevad Euroopa integratsiooni poliitikas abinõu sellise kvalitatiivselt uue poliitilise jõu loomiseks, mis on suuteline teostama integreeruvate maade imperialistliku kodanluse ühtset kurssi eesmärgiga muuta mitte ainult nende maade majanduslikku struktuuri, vaid ka jõudude vahetõrke rahvusvahelisel areenil.

Viimasel ajal, seoses imperialistlike suurriikide omavaheliste vastuolude teravnemisega ja agressiivsete sõjaliste blokkide, esijoonel NATO kõikumalöömisega, on eriti Ameerika ja Lääne-Saksa antikommunistlike teoreetikute ning poliitikute huvi Lääne-Euroopa integratsiooniprotsessi vastu märgatavalt suurenenud. Nad püüavad sellele protsessile tuginedes leida ühtlasi väljapääsu kriisist, mis on muutnud Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide vaheliste tülide areeniks ja nõrgendab kapitalismi maailmasüsteemi. Paljud antikommunismi poliitika strateegid Euroopas loodavad samuti seda, et kapitalistliku integratsiooni süvenemine ja selle geograafiliste piiride laienemine võivad soodustada pealetungi sotsialismi positsioonidele Euroopas.

Imperialismi kaasaegse klassistrateegia olemuse sügav mõistmine ja uute nähtuste igakülgne arvestamine on eduka imperialismivastase võitluse tähtis eeltingimus. See pärast on nii teoreetiline kui ka praktiline tähtsus selliste probleemide uurimisel nagu Euroopa integratsiooni poliitika, imperialistlike liitude seesuguste vormide tekkimise ja arenemise ajalugu, kapitalistlike riikide üldiste ja spetsiifiliste huvide vahetõrke ja subordinatsioon, neis liitudes tsentrifugaal- ja tsentripetaaltendentside vahel toimuva võitluse mõju imperialismi üldisele klassistrateegiale. 17. juunil 1969 Moskvast kommunistlike ja töölispartei rahvusvahelisel nõupidamisel vastuvõetud dokumendis «Imperialismivastase võitluse ülesanded praegusel etapil ning kommunistlike ja töölispartei, kõigi antiimperia-

listlike jõudude tegevusühtsus» rõhutati: «Kommunistlikud ja töölisparteid, töölisklass ning antiimperialistlikud jõud arvestavad kõiki vastuolusid vastasleeris, püüavad neid süvendada ning rahu ja progressi huvides ära kasutada.»³

Kapitalistliku integratsiooni kui sotsiaal-majandusliku ja poliitilise nähtuse olemus on väga keeruline. Valitseb vastuolu Lääne-Euroopa majanduselu arengu objektiivsete protsesside ja nende riigimonopolistlike vormide vahel, milles need protsessid kehastuvad selle tõttu, et imperialistlik kodanlus teeb jõupingutusi nende kasutamiseks oma klassivõimu tugevdamise huvides. Mida rohkem imperialism püüab olukorraga kohaneda, seda rohkem süvenevad tema sisemised sotsiaal-majanduslikud vastuolud. Nende kahe integratsiooniaspekti vahele selge piiri tõmbamine on vajalik selleks, et selgesti mõista integratsiooni osatähtsust demokraatlike jõudude võitluses imperialismi vastu Euroopas, et selgitada välja Euroopa integratsiooni poliitika vastuolud ja nõrgad kohad.

Selles raamatus on juttu ainult integratsioonipoliitika antikommunistlikust aspektist. Et selle protsessi organiseerijad rõhutavad järjekindlalt asjaolu, et see protsess ei piirdu ainult Lääne-Euroopaga, püüavad pöörata rahvusvaheliste sõjalis-poliitiliste ja riigimonopolistlike koondiste mehhanismi ülemaailmse antiimperialistliku, revolutsioonilise liikumise kantsi — sotsialistliku süsteemi vastu, siis valgustatakse raamatus ka imperialismi poliitilist strateegiat, mida rakendatakse NSV Liidu ja teiste Euroopa sotsialismimaade suhtes. Kuid käsitledes imperialismi poliitikat Ida-Euroopa riikide suhtes, samuti nende välispoliitikat, lähtus autor sellest, et neid probleeme on tarvis spetsiaalselt uurida.

I PEATÜKK

INTEGRATSIOONIPOLIITIKA TEKKIMINE SÕJA- JÄRGSES EUROOPAS

Imperialistlike suurriikide poliitilise strateegia tunnusjooneks on alati olnud püüd hävitada maailma esimest sotsialistlikku riiki, lüüa revolutsioonilised liikumised kapitalistlikes riikides ja nende asumaades. Kuid vastuseks igale avantüürile, mida imperialistlik reaktsioon ühiskondliku progressi pidurdamise eesmärgil ette on võtnud, on paratamatult sündinud uued jõud, mis määravad vana ühiskonnakorra hukkumisele. Selles suunas arenesid sündmused ka Teise maailmasõja ajal, mille lõpptulemus näitas, et maailmas pole jõude, mis suudaksid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni vallapäätetud revolutsiooniliste überkujunduste võimsat voogu tagurpidi voolama panna.

Antikommunistliku poliitika lüüasaamine Teise maailmasõja käigus viis selleni, et kõige kogenum ja organiseeritum kodanlus, Lääne-Euroopa kodanlus, seisis pankroti äärel. Täielik lüüasaamine tabas neid ringkondi, kes toetusid Saksa fašismile. Tunduvalt nõrgenesid samuti nende rühmituste positsioonid, kes lootsid, et sõjas võidavad ainult Hitleri-vastasest koalitsioonist osavõtnud kapitalistlikud riigid.

Pärast seda mitmetes Lääne-Euroopa maades alanud revolutsioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise tõusu tulemusel polnud kodanlus võimeline ilma välise abita võimu enda käes hoidma. Üheksast Lääne-Euroopa riigivalitsusest võtsid esmakordselt ajaloos osa kommunistid, kes praktikas demonstreerisid, et revolutsiooniline tööliklass on suuteline rahva huvides riiki valitsema.

Neis tingimustes süvenes märgatavalt monopolistliku kodanluse ühise klassistrateegia elluviimise tendents. Selle väljatöötamises ja elluviimises hakkasid juhtivat osa etendama Ameerika Ühendriikide imperialistid, kes kujutavad endast ülemaailmse kapitalismi peamist poliitilist, majan-

duslikku ja sõjalist jõudu. Kuid imperialistliku reaktsiooni jõupingutuste põhisuunaks oli endiselt võitlus maailma esimese sotsialistliku riigi, Euroopa ja kogu maailma revolutsioonilise liikumise kantsi vastu.

Euroopa ühendamise idee «heidutamispoliitika» teenistuses

Imperialismi poliitilised strateegid lootsid, et sõja tekitatud majanduslik kahju toob kaasa poliitilisi komplikatsioone Nõukogude Liidus. Avaldades Nõukogude Liidule ning rahvademokraatiamaadele majanduslikku ja poliitilist survet, püüdsid USA ja teised imperialistlikud suurriigid neid oma diktaadile allutada. Sedamööda kuidas sündmuste käik näitas nende arvestuste paikapidamatust, hakkasid imperialistid järk-järgult teostama jõupoliitikat. Käiku lasti niinimetatud aatomidiplomaatia, mis rajanes oletusel, et Ühendriikidel õnnestub aatomirelva monopol säilitada. Samal ajal alustasid Ameerika Ühendriigid Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade majanduslikku blokaadi.

Kõige tähtsamaks platsdarmiks sotsialismimaade ründamiseks ja maailmas ülevõimu saavutamiseks valis Ameerika imperialism Lääne-Euroopa. Ameerika Ühendriikide sekkumine Lääne-Euroopa asjadesse pärast sõda toimus esialgu kahepoolsete kokkulepete alusel, majandusliku abi andmise näol, mille eesmärgiks oli mõjutada poliitiliste jõudude paigutust Lääne-Euroopa riikides. 1946. aasta mais võttis USA valitsus vastu otsuse anda abi ainult «poliitiliselt tervetele» valitsustele.

Kuid sündmuste käik näitas, et majandusliku surve avaldamise poliitika kukkus läbi. Revolutsiooniline liikumine Lääne-Euroopas võttis järjest suurema ulatuse. 22. veebruaril 1946 kirjutas Ameerika *chargé d'affaires* Moskvast G. Kennan Riigidepartemangule, et Lääne-Euroopas on tarvis sotsialismile vastu seada alternatiiv. Sellest teatasid ärevusega Valgele Majale ka spetsiaalsed missioonid, kes 1947. aasta algul Lääne-Euroopasse saadeti.

Kõige täielikumalt argumenteeriti vajadust USA avalikuks vahelesegamiseks Euroopa sündmuste käiku välisriikide abistamise presidendikomitee ettekandes. Selles rõhutati, et Lääne-Euroopa on saanud külma sõja esimese suure

lahingu areeniks. Selle sõja võitmiseks ei piisa ainult majanduslikust abist, vaid on vaja pidada poliitilist võitlust kommunistlike parteide vastu. Kui seda ei tehta, väitsid ettekande autorid, siis võidab Lääne-Euroopas kommunism.¹

27. veebruaril 1947 toimus president Trumani ja Kongressi juhtivate tegelaste nõupidamine, millest võtsid osa Riigidepartemangu ja sõjaliste ametkondade esindajad. Sellel nõupidamisel võeti vastu otsus avaliku interventsiiooni kohta. Riigisekretäri asetäitja D. Acheson kutsus üles viivitamatult kõrvaldama kommunistid Lääne-Euroopa riikide valitsustest. Senati väliskomisjoni esimees A. Vandenberg märkis seoses sellega, et eriline tähtsus on vahelesegamisel Kreekas, mis «võib Ida kommunismi ja Lääne demokraatia vahelises ülemaailmses ideoloogilises võitluses etendada sümboli osa». Riigidepartemangule tehti ülesandeks valmis kirjutada kõne, millega Truman hiljem esines. Nagu kirjutab oma memuaarides selle nõupidamise ettevalmistamisest osavõtnud Ameerika diplomaat J. Jones, otsustasid Ühendriigid võtta poliitilise initsiatiivi Lääne-Euroopas enda kätte.²

12. märtsil esines USA president Senati ja Esindajatekoja ühisel istungil oma kuulsa programmkõnega. 5. juunil pidas Harvardi ülikoolis kõne riigisekretär G. Marshall. Neis mõlemas kõnes esitati selle kursi peasuunad, millest Ühendriigid Lääne-Euroopas pika aja jooksul kinni pidasid.

Revolutsioonilise liikumise kasv dikteeris USA valitsevate ringkondade otsuse: esiteks, kasutada Ameerika monopolide ja kogu kodanliku riigi ühendatud võimsust suureulatusliku sõjalise, poliitilise ja majandusliku toetuse andmiseks kohalikele reaktsioonijõududele esijoones Euroopas; teiseks, esmakordselt ajaloos siduda end osavõtuga alalistest blokkidest väljaspool läänepoolkera. Sellest momendist alates sai Ameerika imperialism kõigi reaktsioonijõudude dirigendiks Lääne-Euroopas.

USA kujunemist rahvusvahelise reaktsiooni peamiseks kantsiks Euroopas tähistasid muutused nii Ameerika imperialismi välispoliitilises strateegias kui ka selle elluviimise meetodites ja vahendites. Ameerika ametlikus propagandas räägitakse rohkesti «demokraatlikest» traditsioonidest, printsiipidest ja ideaalidest, millest USA välispoliitika sõjajärgses Euroopas olevat kinni pidanud. Kuid

kirjanduses, mis pole mõeldud massilisele lugejale — ekspertide ettekannetes ja diplomaatide memuaarides, rahvusvaheliste suhete teooriat käsitlevates mahukates töödes ja «võimukandjatele» mõeldud antikommunismi spetsialistide teostes —, esinevad selle poliitika aluseks olevad ideed ja kalkulatsioonid tegelikkusele palju lähedasemal kujul. Seda laadi kirjanduse analüüs võimaldab muu hulgas välja selgitada Euroopas teostatava Ameerika antikommunismi poliitika põhisuundi ja vorme.

USA välispoliitilise strateegia väljatöötamine toimus pragmaatilisel meetodil. 1947. aasta algul tegi kindral Marshall, kes oli äsja määratud riigisekretäriks, endisele ajutisele *chargé d'affaires*'le Moskvast G. Kennanile ülesandeks moodustada Riigidepartemangus välispoliitika planeerimise osakond. Osakonna üks endisi ametnikke L. Halle kirjutab oma raamatus, et Washington lähtus Ameerika välispoliitika planeerimisel «ettekujutatavast välismaailmast, kus poliitikat tuleb teostada. Kuivõrd see ettekujutus oli vale ega kajastanud tegelikkust, siis ei saanud ükski tehniline spetsialist, suurele kvalifikatsioonile vaatamata, selle ettekujutuse alusel õigesti poliitikat planeerida.»³

Mis puutub teoreetilisse põhjendusse, siis Moskva Ameerika saatkonna endine töötaja, praegune Princetoni ülikooli professor R. Tucker märgib, et kogu argumentatsioon USA ja teiste lääneriikide sõjajärgse poliitika kasuks tuleb «ainsast allikast — 1947. aastal ajakirjas «Foreign Affairs» avaldatud George Kennani võrdlemisi lühikesest kirjutisest pealkirjaga «Nõukogude poliitika lätted», mis esitab «heidutamisdoktriini»»⁴.

Patoloogiline viha sotsialismi vastu ja hirm ülemaailmse vabadusliikumise ees olid koormaks kaelas ka Ameerika imperialismi välispoliitiliste doktriinide edasisel väljatöötamisel. See nähtub täiesti ilmselt sellestki, kuidas neid doktriine esitatakse Ameerika välispoliitilistes dokumentides ja Ameerika riigitegelaste, diplomaatide ning ekspertide sõnavõttudes rahvusvaheliste suhete küsimustes. Ameerika professor J. King, analüüsides ametlike dokumentide ja Ameerika välispoliitika juhtide poolt aastail 1947—1957 ajakirjanduses tehtud avalduste põhiteese, esitab sisuliselt Ameerika imperialismi välispoliitilise strateegia peasuunad klassivõitluses, samuti selle elluviimise vormid ja meetodid.⁵

Jutt on esiteks jõupoliitika teostamisest sotsialismimaade suhtes. King kirjutab, et on vaja USA «rahvuslik elu reorganiseerida» ja eraldada «järjest suurem osa rahvuslikust rikkusest sõjalisteks ning muudeks rahvusliku võimsuse vahenditeks», kasutada seda võimsust ja «liitlaste abi» «sellise korra säilitamiseks maailmas, et Ühendriigid võiksid tunda end väljaspool ohtu». Seejuures seisnevat «rahvusliku julgeoleku ohustamine rahvusvahelise kommunismi ekspansioonis».

Et takistada sotsialismiideede levikut «mittekommunistlikus maailmas», ei piirdunud imperialistid sellega, et püüdsid ümbritseda sotsialismimaid «raudse eesriidega», nad tahtsid sotsialistlikke riike purustada. «Heidutamispoliitika» teoreetik G. Kennan avaldas oma tuntud artiklis ajakirjas «Foreign Affairs» (1947) lootust likvideerida sotsialistlik kord ka Nõukogude Liidus. Riigisekretär Dulles endine abi A. Berding oma mälestustes šefist kirjutab, et Dullese peamiseks püüdeks oli Lääne suurriikide ühendatud võimsuse kasutamine võitluseks kommunismi vastu ning Nõukogude Liidus ja rahvademokraatiamaades kehitud ühiskonnakorra likvideerimiseks.⁶ Seejuures on iseloomulik, et aatomidiplomaatia sõjalisi ähvardusi, majandusliku blokaadi katseid, psühholoogilist sõda ja õõnestustegevust, s. o. külma sõja meetodeid, mida USA imperialistid Nõukogude Liidu ja Euroopa rahvademokraatiamaade vastu rakendasid, kujutasid antikommunistlikud teoreetikud, külma sõja apoloogidid (R. Aron, M. Kaplan, E. Scott jt.) «kaitsemeetoditena».

«Heidutamispoliitika» teiseks suunaks Euroopas oli Ameerika jõupoliitika kasutamine revolutsioonilise liikumise vastu Lääne-Euroopa maades. Antikommunistlikud väljamõeldised «julgeoleku ohustamisest» teenisid ja teenivad ka praegu üht eesmärki: kehtestada Lääne-Euroopa riikide majanduslik, poliitiline ja sõjalis-strateegiline sõltuvus Ühendriikidest kahepoolsete kokkulepete süsteemi ja Ameerika imperialistide juhitavatest kinnistest blokkidest osavõtmise kaudu. Selle poliitika «printsipi» serveerides kirjutab King, esiteks, «Ameerika moraalsest ja materiaalsest toetusest, kaasa arvatud sõjaline abi, vastumõjuna kommunistlikule sissetungile ja õõnestustegevusele»; teiseks, teiste riikide territooriumil paiknevate Ameerika baaside ja relvastatud jõudude kasutamisest, selleks et «demonstreerida... kohustusi nende kohalike

poliitiliste üksuste julgeoleku ja terviklikkuse vastu», kellega Ühendriikidel on liidusuhted.

Nende ülesannete lahendamiseks rakendatud abinõude eesmärgiks, nagu ütles G. Kennani järeltulija Riigidepartemangu planeerimisosakonna juhataja kohal P. Nitze, oli luua «uus rahvusvahelise korra süsteem», kus USA kujutaks endast Lääne-Euroopa riikidega sõlmitud kahepoolsete ja regionaalsete kokkulepete süsteemi alusel «juhtivat kreditori ning kapitalide ja tehnilise abi peareservuaari», samuti avaldaks Lääne-Euroopas sõjalis-poliitiliste küsimuste lahendamisel domineerivat mõju.⁷

Oma agressiivse programmi realiseerimise plaanides lähtusid Ameerika imperialistid sellest, et Ühendriikidele kuulub sõjajärgses maailmas absoluutne majanduslik ja sõjaline ülekaal, et nad säilitavad «aatomimonopoli» ja kasutavad teiste riikide suhtes jõudu ning ähvardusi. Jõupoliitika nägi ette selliste vahendite koondamise, mille abil Ameerika imperialism lootis olla teistest riikidest tugevam, et sundida neile peale oma «maailma korraldamise» tingimusi, kusjuures klassiviha revolutsioonilise liikumise vastu ühines Ameerika monopolide püüdega võtta käsile Lääne-Euroopa majandus. Sellest, millised olid Ameerika Ühendriikide poliitika tõelised motiivid Lääne-Euroopas, kirjutab piiritu avameelsusega K. Adenauer oma memuaarides: «Ameerika vajas Euroopas turge, ja selleks, et tagada omaenda julgeolek ülemaailmse kommunismi ees, oli talle tähtis, et vana kontinent saaks tervendatud.»⁸

Niisugust kurssi maskeeriti hoolikalt sellega, et laimati NSV Liitu ja Lääne-Euroopa riikide kommunistlikke parteisid ning propageeriti Ühendriikide «omakasupüüdmatut abi Euroopa taastamises». Sellega seoses levis Ameerika Ühendriikide valitsevates ringkondades idee «ühendada» Lääne-Euroopa maad Ühendriikide kaitse all. Ameerika ajakirjanduse ja poliitikategelaste sõnavõttudes esitati ettepanek luua «rahvusülene» Lääne-Euroopa riikide föderatsioon.

Nende sõnavõttude kohta kirjutavad Ameerika sõjajärgse Lääne-Euroopa-poliitika kodanlikud uurijad (näiteks E. van der Beugel), et need johtusid poliitilistest kaalutlustest, mille aluseks oli «instinktiivne tunne või intuitiivne arutlus sellest, et Euroopa tõbede arstimiseks on vajalikud koordineeritud aktsioonid või mingi integratsiooni vorm»⁹. Tegelikult ei tulenenud need sõnavõttud

sugugi ähmasest altruistlikust hoolitsusest Lääne-Euroopa saatuse eest, vaid Ameerika imperialismi konkreetsetest kaalutlustest, et taolise koondise raames on võimalik püstitatud eesmärged efektiivsemalt saavutada.

1945. aasta suvel pöördus sõjaminister H. Stimson president Trumani poole memorandumiga, milles planeeris Euroopa riikide ühinemise Euroopa Majandusnõukokku, mida juhiks ameeriklane. 1945. aasta detsembris märkis Ameerika ajakiri «Colliers» ühes artiklis: «Kellelegi pole saladuseks, et president Truman vaatab väga soodsalt sellele, et luua «Euroopa föderatsioon», mis suudab kontinendi kaose olukorrast välja viia.»¹⁰

Esimeseks avalikuks ametlikuks dokumendiks, mis kajastas USA valitsevate ringkondade positsiooni selles küsimuses, oli 1947. aasta märtsi lõpul Senatis ja Esindajatekojas vastuvõetud väga lühike resolutsioon, milles avaldati valmisolekut toetada «Euroopa Ühendriikide» moodustamist.¹¹ On iseloomulik, et selle resolutsiooni esitasid Senatis W. Fulbright ja E. Thomas seoses sellega, et Kongress arutas antikommunistlikke üritusi vastavalt «Trumani doktriinile».

Kuigi «Euroopa Ühendriikide» konkreetseid raame ja eesmärged ametlikult ei formuleeritud, annavad «Euroopa-ideest» mõningase ettekujutuse avalikud sõnavõetud, millega esinesid valitsusega seotud isikud, sealhulgas J. Dulles, kes 1947. aasta märtsis võttis välisministrite Moskva konverentsist osa riigisekretär Marshalli erinõunikuna.

Oma kõnes 17. jaanuaril 1947 Kirjastajate Rahvuslikus Assotsiatsioonis tegi Dulles ettepaneku luua Lääne-Saksamaa osavõtul Lääne-Euroopa majanduslik ja poliitiline ühendus, mis pidi asendama «sõltumatute, eraldi seisvate suveräänsete riikide struktuuri». Dullese arvates oleks Lääne-Euroopa ühendus kõige parem alternatiiv Potsdami otsustele Saksamaa küsimuses.¹²

Veidi hiljem, 1948. aasta jaanuaris, esitas Dulles selle idee üksikasjalikult USA Senati väliskomisjonile. Ta rõhutas, et Lääne-Euroopa ühenduse eesmärgiks on Lääne-Euroopa majandusliku nõrkuse ja sellega seotud ohtude ületamine, samuti tingimuste loomine selleks, et muuta ühendatud Lääne-Euroopa külgetõmbejõuks Ida-Euroopa maadele. Selle poliitilise strateegia peamine mõte seisnes Dullese arvates selles, et see oleks «ainus tee ühendada Saksamaa meile ja lääneriikidele vastuvõetavatel tingi-

mustel». Tulevane riigisekretär avaldas lootust, et Nõukogude Liit ei saa Lääne survele vastu seista.¹³

Ameerika poliitiliste strateegide kaalutlused seoses Euroopa «ühendamise» idee kasutamiselega esitatakse ka avaldamisele mittekuulavas memorandumis, mille 1947. aasta juunis Riigidepartemangu ekspertide rühm USA valitsusele esitas. Selles dokumendis märgiti, et Ühendriigid peavad soodustama Lääne-Euroopa ühendamist esiteks selleks, et sundida NSV Liidule peale Ühendriikidele soodus «majanduslik ja poliitiline kokkulepe Euroopa küsimustes» (teiste sõnadega, saada võimalus Ameerika vahelesegamiseks rahvademokraatimaade asjadesse); teiseks selleks, et «tugevdada Lääne-Euroopat ja suurendada tema Lääne-orientatsiooni Ühendriikide juhtimisel» (s. t. tugevdada kapitalistlikku korda ja allutada Lääne-Euroopa maad Ameerika diktaadile); kolmandaks tegid memorandumi autorid ettepaneku Euroopa «ühendamist» ulatuslikult propageerida, selleks et «vältida Lääne-Euroopas ebasoodsat psühholoogilist reaktsiooni» majandusliku abi lipu all toimuvale Ameerika vahelesegamisele ja ühtlasi täita seal esinev «ideoloogiline ja moraalne vaakum», näidates perspektiivina ära, et «Euroopa tootmine ja tarbimine suureneb Euroopa majandusliku ja funktsionaalse ühinemise teel». Sellega seoses avaldati memorandumis lootust, et «Euroopa ühtsuse idee võib leida Lääne-Euroopas võimsat emotsionaalset toetust».¹⁴

Niisugustest motiividest juhendusid Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad, seades Euroopa «ühendamise» idee oma välispoliitilise strateegia teenistusse. Ühendriigid olid arvamusel, et see idee võib olla Ameerika imperialismi välispoliitilise tegevuse ideoloogiliseks vormiks, kusjuures selle tegevuse sisuks oli võitlus sotsialismi ja kapitalismimaades toimuva revolutsioonilise liikumise vastu, Ameerika monopolide majanduslik ekspansioon Euroopas ja neil eesmärkidel Euroopa kapitalistlike riikide bloki moodustamine. Seda ideed oli Ühendriikide poliitilises strateegias kasutatud ka varem.¹⁵

Uutes ajalootingimustes sisaldas Euroopa «ühendamise» Ameerika kontseptsioon kohe algusest peale teatud kindlaid elemente: «ühendamine» pidi tunduvalt piirama sellest osavõtvate riikide suveräänsust ja toimuma Ühendriikide otsesel juhtimisel. Veelgi enam, Ameerika valitsevates ringkondades levis üha enam mõte moodustada üldise

«Atlandi tsivilisatsiooni» alusel Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa riikide föderatsioon, mille koostisosaks oleks «ühendatud» Euroopa.

Washingtoni poliitiliste strateegide arvestused, et Ameerika imperialismi kallalekippumised Lääne-Euroopa riikide suveräänsusele leiavad «Lääne-Euroopas võimsat emotsionaalset toetust», olid seotud Lääne-Euroopa valitsevates ringkondades järsult süvenenud tendentsiga kasutada «ühendamise» ideed võitluseks revolutsioonilise liikumise vastu, mis vapustas Euroopa kapitalismi pehkinud hoonet. Võidukad revolutsioonid Ida-Euroopas tekitasid naabruses asuvate kapitalistlike riikide valitsevates ringkondades hirmu. Nende hulgas suurenes ühelt poolt püüdi iga hinnaga tagada Ameerika imperialismi toetus ja teiselt poolt ühendada Lääne-Euroopas kõik reaktsioonijõud. Kuid rahvastel olid fašismi loosungid veel täiesti värskest meeles, avalik antikommunism ei saanud uute «pühade liitude» moodustamise ideoloogilise platvormina kõne alla tulla. Selliseks abinõuks võis aga saada Euroopa «ühendamise» loosung.

«Euroopa-idee» oli juba minevikus Lääne-Euroopa kodanluse reaktsioonilisi eesmärke teeninud. Oktoobrirevolutsiooni võidust peale oli see korduvalt figureerinud antikommunismi poliitikas ja ideoloogias. Püüdes kasutada «Euroopa-ideed» kommunismivastastel eesmärkidel, spekulereis imperialistlik kodanlus esimestel sõjajärgsetel aastatel asjaoluga, et seda ideed toetasid mõned vastupanuliikumise organisatsioonid, kes sõjajärgse «Euroopa ühendamise» ideed esitades pidasid silmas Euroopa ühendamist demokraatlikel põhimõtetel, vastandades selle Hitleri «ueele korrale». Nii esitasid Belgia ja Prantsusmaa sotsialistid ning mõned kodanlikud vastupanuliikumise organisatsioonid Itaalias ja Prantsusmaal sõjajärgse Euroopa föderatsiooni asutamise programme. Peale solidaarsusidee võitluses «uue korra» vastu kajastasid need programmid ka vastupanuliikumisega seotud kodanlike ja väikekodanlike ringkondade püüdi vastandada mingi rahvusvahelises ulatuses kooskõlastatud alternatiiv kommunistide suurenevale mõjule selles liikumises.

Kõige ilmekamalt avaldusid antikommunistlikud püüdlused 1944. aasta juulis Genfis toimunud vastupanuliikumise kodanlike organisatsioonide esindajate konverentsil, millest võtsid osa üheksa riiki, sealhulgas ka Saksamaa,

keda esindas hitlerlik kindral von Goerdeler. Konverents võttis vastu «Euroopa vastupanuliikumise manifesti», milles esitati föderaalsete liidu moodustamise programm. Sellest liidust pidi võrdõiguslikul alusel osa võtma ka Saksamaa.

Äratab tähelepanu tõik, et manifest koostati perioodil, mil Hitleri-vastasest koalitsioonist osavõtivate lääneriikide reaktioonilised ringkonnad katsusid jõuda kompromisskokkuleppele Saksa imperialismiga Nõukogude Liidu arvel. Von Goerdeler oli sellest kauplemisest üks silmapaistvamaid Saksamaa-poolseid osavõtjaid. Sellega seoses on mõistetav manifestis sisalduv väide, «et ainult föderaalne liit võib säilitada demokraatlikud institutsioonid selliselt, et riigid, kellel puudub küllaldane poliitiline küpsus, ei saaks üldist korda ohtu seada».¹⁶

Püüdu vastandada Euroopa «ühendamise» programm arenevale revolutsioonilisele demokraatlikule liikumisele propageeriti täiesti avalikult mõnede Inglismaa ja Ühendriikide häälkandjate ja ajakirjade veergudel. Nii näiteks sisaldas Londonis ilmuv vastupanuliikumise emigrantlike organisatsioonide ajakiri «Cahier Politique» (aprill 1943) arutlusi «bolševismi ohust» ja üleskutseid moodustada USA abiga Euroopa kapitalistlike maade ühendus.

Vahetult pärast sõja lõppu kadus «Euroopa-idee» poliitiliselt arenilt ja ilmus uuesti välja 1946. aastal. Selle peamiseks propageerijaks sai W. Churchill, kes juba 1942. aastal oli teinud ettepaneku moodustada Euroopa Nõukogu, mille võiks vastu seada Nõukogude Liidule. 19. septembril 1946 pidas Churchill Zürichis kõne, propageerides «millegi Euroopa Ühendriikide taolise» ühenduse loomist ja selle raames Saksamaaga «leppimist».

Kodanlikud teadlased kirjutavad «kontinendi rahvaste vaimustatud vastukajast» säärastele sõnavõttudele, kus kutsutakse üles moodustama «Euroopa-liikumise» mitmesuguseid organisatsioone.¹⁷ Nende organisatsioonide tekkinine, selgitavad Lääne ajaloolased, kujutas endast Lääne-Euroopa maade elanikkonna omalaadset reaktsiooni «natsionalismi ekstsessidele», mis olevat esile kutsunud Teise maailmasõja ja «rahvusriigi kriisi», kujutas endast hitlerlikust türanniast äsja vabanenud miljonite inimeste püüdu «luua mingi liit, mis võiks tagada parema tuleviku, kaitsta neid paremini majandusliku puuduse, despotismi ja sõjakoleduste eest».¹⁸

Mõned Euroopa integratsiooni ajaloolased, kes panevad

rõhu «Euroopa-liikumise» «demokraatlikule» tekkele, püüavad kujutada seda Teise maailmasõja aegse vastupanuliikumise otsese jätkuna. Selles vaimus näiteks toimusid vastupanuliikumise ajaloo uurimise alased kongressid 1958. aasta sügisel Liège'is ja Brüsselis, millede kokkukutsujaks oli Belgia Ajaloõpetajate Selts.¹⁹ Kuid isegi põgus tutvumine ajaloofaktidega näitab, et «Euroopa-idee» leviku põhjuseks polnud rahvahulkade stiihilised püüdlused, vaid Lääne-Euroopa maade valitsevate klasside sihikindel poliitika, mida toetasid Ameerika imperialistlikud ringkonnad.

«Euroopa-liikumise» eesmärgiks oli kõigepealt ümber grupeerida ja konsolideerida rahvusvahelises ulatuses kõik kommunistidele vaenulikud jõud. Paljud vanad poliitilised parteid olid endid rahvahulkade silmis määrinud kollaboratsioonismiga ja Müncheni poliitikaga. Fašistliku propaganda avalikult kommunismivastased loosungid olid kompromiteeritud. Seepärast hakkasid imperialistlikud ringkonnad oma huvide kaitseks üles upitama niisuguseid organisatsioone ja loosungeid, mis nii või teisiti olid seotud vastupanuliikumisega ja mis ühtlasi oleksid varjanud kommunistlike parteide ning kõigi progressiivsete jõudude suhtes vaenulikku kurssi.

Niisuguste poliitiliste jõudude hulgas olid kõige mõjukamad katoliiklikud parteid ja sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid. Nende esindajad moodustasid esimestel sõjajärgsetel aastatel paljudes Lääne-Euroopa riikide valitsustes enamuse. Nii ühtedele kui teistele, sisuliselt olid mõlemad NSV Liidu ja kommunistliku liikumise suhtes vaenulikud, oli ühine «Euroopa ühendamise» loosung.

Katoliiklikel parteidel — MRP Prantsusmaal, kristlikud demokraadid Itaalias ja Lääne-Saksamaal, kristlikud sotsialistid Belgias jne. — oli kõigist kodanlikest parteidest kõige suurem mõju. «Kristliku humanismi» lippude alla koondusid kõige erinevamad elemendid, alates äärmistest parempoolsetest ja lõpetades pahempoolsete reformistidega. «Euroopa ühendamise» loosungiga esinedes koondusid nende parteide kõige reaktioonilisemad jõud nii rahvuslikus kui ka internatsionaalses ulatuses. Juba 1947. aasta märtsis kogunesid Liège'i kümne Lääne-Euroopa riigi parempoolsed kristlikud demokraadid ja moodustasid koondise «Uued rahvusvahelised komandod», pannes aluse oma poliitilise joone koordineerimisele. See oli enne reaktiooni pealetungi kommunistlikele parteidele. Iseloomusta-

des kristlike demokraatide poliitilist osa Itaalias pärast Teist maailmasõda, ütles Palmiro Togliatti muu hulgas, et see partei «provotseeris vastupanuliikumise käigus loodud rahvarinde lõhenemise ja viis selle läbi; pärast seda lõhet võimaldas ta de Gasperi juhtimisel taastada vana, kapitalistliku režiimi...».²⁰

Töölisliikumise ridades võtsid endale kapitalismi päästjate tänamatu osa sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid. Parempoolsed tööerakondlased, kes Inglismaal võimul olid, panid 1947. aasta veebruaris Londonis aluse «Liikumisele sotsialistlike Euroopa Ühendriikide eest». Kuid juba järgmisel aastal tundus see nimetus liiga «pahempoolsena» ning liikumisest osavõtjad, kelle hulgas hakkasid juhtivat osa etendama prantslane Philip ja luksemburglane Rasquin, andsid talle ühiste jõupingutustega uue nime — «Sotsialistlik liikumine Euroopa Ühendriikide eest».

Prantsuse parempoolne sotsialist H. Frenay ja tema hollandlasest mõttekaaslane H. Brugmans asutasid juba 1946. aasta lõpul Euroopa Föderalistide Liidu, mis arendas tegevust Prantsusmaal, Itaalias, Hollandis, Belgias ja mujal. Sellesse liitu kuulusid ka mõned kodanlikud poliitikategelased. 1948. aasta suvel avaldas Euroopa majanduslikule ja poliitilisele ühendamisele poolehoidu sotsiaaldemokraatlike parteide konverents Pariisis.

Sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid astusid välja töölisliikumise ühtsuse vastu, manipuleerides rahvusvahelisel areenil «kolmanda jõu» loomise ideega. Nii toonitas L. Blum, et «demokraatlik Prantsusmaa ja tööerakondlik Inglismaa, koondades enda ümber Lääne-Euroopa riigid, teiste sõnadega, sotsialiseeruv ja patsifistlik Euroopa» võiksid esineda iseseisvana suhetes «totalitaarse Nõukogude Liidu» ja «kapitalistlike Ühendriikidega».²¹

Soodustades Lääne-Euroopa reaktsioonijõudude konsolideerumist, töötas «Euroopa-liikumine» ühtlasi erinevatele rühmitustele välja ka ühise ideelis-poliitilise antikommunistliku platvormi. «Euroopa-liikumise» ideoloogid konstrueerisid mitmesuguste reaktsiooniliste teooriate fragmentidest kontseptsiooni, mille kohaselt Lääne-Euroopa maade kultuur ja ajaloolised traditsioonid ei sobi kokku sotsialistliku korruga. Nad püüdsid esiteks tõestada, et sotsialistlikud revolutsioonid, mis tol ajal saavutasid ühe võidu teise järel, olevat eksporditud väljastpoolt ja Euroopa tsivilisatsioonile võõrad; teiseks, Euroopa tsivilisatsiooni eriomadu-

sed dikteerivat vajaduse seada Nõukogude Liidule vastu Lääne-Euroopa maade ühendus.

Mida enam imperialistid hoogustasid külma sõda, seda avalikuma Nõukogude- ja kommunismivastase iseloomu omandas «Euroopa ühendamise» pooldajate «argumentatsioon». Laimates Nõukogude Liitu, püüdsid nad tema poolt ähvardavale ohule viidates põhjendada seisukohta, et kiire korras on vaja kinnisi blokke ja Ameerika vahelesegamist Lääne-Euroopa asjadesse. Arutlusi «vana Euroopa tsivilisatsiooni ja väärtuste päästmisest» hakati täiendama avaldustega Lääne-Euroopa ja Põhja-Ameerika «tsivilisatsiooni ühtsusest». Seega siis hakkas «Euroopa-liikumine» juba 1947. aastal ette valmistama Lääne-Euroopa maade avalikku arvamust nii Euroopa lõhestamiseks ja Lääne-Euroopa riikide kinniste blokkide loomiseks kui ka nende riikide allutamiseks Ameerika diktaadile.

On täiesti loomulik, et Ameerika poliitilised strateegid panid konkreetset lootust sellele, et Lääne-Euroopa teatud ringkondades leiab «Euroopa ühtsuse idee võimsat emotsionaalset toetust». Veelgi enam, selleks et liikumist finantseerida ja muul viisil toetada, moodustati USA-s Euroopa Ühendamise Ameerika Komitee eesotsas Ameerika luure endise ülema kindral Donovaniga. USA imperialistlike ringkondade aktiivsust «Euroopa-idee» realiseerimisel märkis otseselt üks «Euroopa-liikumise» organiseerijaid Altiero Spinelli. Pärast Teist maailmasõda, ütles ta, «valitses Lääne-Euroopa riikides selline poliitiline ja majanduslik korralagedus, et seal võisid kergesti tulla võimule kommunistid... Selle haiglasliku ja ohtliku olukorra parandamiseks kasutati järjekindlalt ning üha suuremal määral Ameerika mõju Euroopa maade ühendamise kasuks... Võib öelda, et tegelikult etendas Ameerika suhtumine Euroopa ühendamisse määravat osa Euroopa riigitegelaste mis tahes sellesuunalise initsiatiivi avaldamise puhul.»²²

Ameerika vahelesegamine Lääne-Euroopa asjadesse, mis Marshalli plaani esilekerkimisega veelgi suurema ulatuse võttis, kiirendas järsult Lääne-Euroopa reaktsiooni jõudude konsolideerumist «Euroopa ühendamise» loosungi alla, aitas aktiveerida Lääne-Euroopa kodanluse anti-kommunistlikku poliitikat.

Ameerika imperialismi vahelesegamine aitas Lääne-Euroopa kodanlusel hoida enda käes riigivõimu, mida mo-

nopolid kasutasid järjest enam oma ülevõimu tugevdamiseks. Riiklikke kanaleid kaudu tuleva Ameerika majandusliku abi vormid ja mehhanism stimuleerisid riigimonopolistlike tendentside kasvu Lääne-Euroopa maades. Sellele abile tuginedes mobiliseeris Lääne-Euroopa kodanlus riigiaparaadi abiga oma maade majanduslikud ressursid majanduse reguleerimiseks ja arendamiseks kapitalismi tugevdamise huvides.

Riiklik-monopolistlik kapitalism kasutas iga võimalust revolutsioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise mahasurumiseks Lääne-Euroopa maades. Ühendades monopolide ja kodanliku riigi võimsuse rahvuslikus ulatuses, püüdis imperialistlik kodanlus luua ka rahvusvahelises ulatuses riigimonopolistliku mõju avaldamiseks vahendeid, mis on suutelised tugevdama kapitalismi alustugesid ja pidurdama revolutsiooniprotsessi igas niisuguse «püha liidu» liikmesriigis. Mitmetes riikides suunati see püüdlus rahvuslike kodanlik-demokraatlike institutsioonide ja vabaduste vastu, mis rahvad olid kätte võidelnud ning mida revolutsioonilised jõud kasutasid võitluses riigivõimu reaktsioonilise sise- ja välispoliitika vastu.

Peale Ameerika vahelesegamise ja Lääne-Euroopa reaktsiooni aktsioonide stimuleeris «ühendamise» loosungit ka Lääne-Euroopa maade majandus- ja sotsiaal-poliitilise elu järjest suurem sõltuvus välistest teguritest. Mis puutub majandusse, siis kõigepealt sõjajärgse taastamise vajadused, seejärel tööstuse üleminek uuele tehnilisele baasile, struktuurimuutused, uute tootmisharude loomine ja tootmise spetsialiseerumine muutsid Euroopa kapitalistlikud maad üha enam sõltuvaks välisturust. Mitmete põhjuste tõttu intensiivistus eriti Lääne-Euroopa maade omavaheine kaubavahetus. Lääne-Euroopa maade majanduslike ja poliitiliste sidemete arenemine ning monopolistliku riigikapitali kasv neis maades soodustas Euroopa «ühendamise» loosungi muutumist paljude Lääne-Euroopa riikide välispoliitika üheks tähtsamaks programmteesiks.

Imperialistlike blokkide koht antikommunistlikus strateegias

Esimene samm Lääne-Euroopa riikide ühenduse loomiseks astuti 1947. aasta märtsis: Inglismaa ja Prantsusmaa kirjutasid Dunkerque'is alla liidu ja vastastikuse abista-

mise lepingule, mille vormiliseks eesmärgiks oli Saksamaa agressiooni ärahoidmine. 1948. aasta jaanuaris, kui USA Kongressis arutati Marshalli plaani alusel Lääne-Euroopa maadele abi andmise ulatuse ja tingimuste küsimust, astuti selles suunas uus samm. 22. jaanuaril tegi Inglismaa välisminister E. Bevin Alamkojas ettepaneku sõlmida Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia, Hollandi ja Luksemburgi sõjaline ning poliitiline liit, avaldades lootust, et sellega ühinevad hiljem teised Euroopa riigid. Seejuures andis Bevin konkreetset mõista selle liidu suunitlust: ta esines laimavate rünnakutega Nõukogude Liidu ja Euroopa kommunistlike parteide aadressil, kes olid võtnud vastu Kominformi moodustamise otsuse.²³

On loomulik, et Bevini initsiatiiv leidis Ühendriikidelt täielikku toetust. Riigidepartemang teatas sellest kohe järgmisel päeval. Ja 17. märtsil 1948, kui viis Lääne-Euroopa riiki Bevini ettepaneku kohaselt sõlmitud lepingule alla kirjutasid, pöördus Truman Kongressi poole läkitusega. Selles iseloomustas ta lepingut «tähtsa sammuna Euroopa ühtsuse suunas, mille eesmärgiks on tema tsivilisatsiooni kaitsmine ja kindlustamine». Truman rõhutas edasi, et «areng selles suunas väärib... täielikku toetust».²⁴

Brüsseli pakti sõlmimisega loodud Lääne Liidust osavõtjad deklareerisid oma püüdu arendada majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurialast koostööd ning kohustusid sõjalise kallaletungi korral andma üksteisele «igasugust sõjalist abi ja toetust». Liidu juhtimiseks moodustasid nad konsultatiivnõukogu välisministrite tasemel, alalise komitee suurraadikute tasemel ja hiljem kaitsekomitee sõjaministrite tasemel. Silmakirjalikud klauslid, et paktist osavõtjate omavahelised kohustused sobivad kokku nende kohustustega, mis sisalduvad NSV Liiduga sõlmitud lepingutes, ei saanud maskeerida selle liidu Nõukogude-vastast, kommunismivastast suunitlust. Paktile anti printsipiaalne hinnang NSV Liidu Välisministeeriumi avalduses 29. jaanuarist 1949. Selles märgiti, et pakti sõlmimine tähistas sellest osavõtjate üleminekut «ueele ja seejuures rahuarmastavatele rahvastele väga ohtlikule poliitikale».

Brüsseli pakt oli avatud teistele riikidele: ta oli ilmselt mõeldud kapitalistlike riikide laiema bloki tuumaks. Sellise bloki loomise tõelist sotsiaalset ja poliitilist mõtet demonstreeris esimene «Euroopa kongress», mis toimus

1948. aasta mais, varsti pärast Lääne Liidu moodustamist. Kongress pidi koondama Euroopa kapitalistlike maade ühinemise aktiivsete pooldajate laialipillatud ja eriilmelised grupid ühtseks organiseeritud liikumiseks ning ühtlasi kavandama nende gruppide tähtsamad tegevussuunad. Selleks et uurida antikommunismi poliitilist strateegiat Lääne-Euroopas, pakub kongressi töö kahtlemata huvi.

Kongress kutsuti kokku külma sõja järsu teravnemise ajal, pärast seda, kui imperialismi vandenõu läbikukkumine Tšehhoslovakkias oli eriti veenvalt demonstreerinud, et rahvademokraatiamaades «kommunismi tagasitõrjumise» kurss on lüüa saanud. Samal ajal toimus Londonis USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja Beneluxi maade nõupidamine Saksamaa küsimuses, kus töötati välja Saksamaa lõhestamise ja Lääne-Saksa riigi moodustamise programm. Kongressist võttis osa üle 700 silmapaistva kodanliku ja reformistliku poliitikategelase 15 Euroopa kapitalistlikust riigist. Kongressi dokumentides leidis täiesti konkreetse väljenduse idee moodustada alaline rahvusvaheline organisatsioon, mis, ühendades Euroopa kapitalistlike riikide jõud kvalitatiivselt uueks rahvusvaheliseks jõuks, töötaks välja ja viiks ellu antikommunismi ühtset poliitilist strateegiat Euroopa kodanluse huvides.²⁵

Arusaadavalt leidis see idee täielikku toetust Ühendriikide imperialistlikelt ringkondadelt ja oligi suures osas nende inspireeritud. Tol ajal kapitalistlikus maailmas valitsenud jõudude vahekorra puhul oleks niisugune organisatsioon sattunud paratamatult Ameerika Ühendriikide kontrolli alla. Jutud «kolmandast jõust» rahvusvahelistes suhetes olid vaid nende pooldajate petmise või enesepetmise vahendiks. Pole juhuslik, et «Euroopa-liikumise» esimese kongressi resolutsioonide kõrvutamisel Ameerika poliitiliste strateegide projektidega hakkab silma antikommunistliku tegevuse põhisuundade kokkulangemine. Sellest seisukohast võttes kongress otsekui demonstreeris Ameerika ja Lääne-Euroopa imperialistliku kodanluse ning tema käsilaste klassiühtsust võitluses revolutsiooniliste jõudude vastu. Ühtlasi ilmnisid kongressil selgesti imperialistliku kodanluse eri rühmituste vahelised vastuolud, mis takistasid imperialistliku kodanluse aktsioonide efektiivset ühtsust.

Sel perioodil valisid Lääne-Euroopa kodanluse valitsevad ringkonnad, kes olid kokkunud demokraatia ja sotsia-

lismi jõudude kasvust, Ameerika imperialismile allumise tee. Kuid missugused on selle allumise määr ja vormid ning milline on iga üksiku kapitalistliku riigi koht USA juhtimisel loodud imperialismileeri rahvusvaheliste suhete süsteemis — nendes küsimustes ilmsid Lääne-Euroopa kodanluse hulgas sügavad lahkkelid.

Inglise kodanlus, kelle positsioonid olid tol ajal kõige kindlamad, pretendeeris ilmselt juhtivale seisundile teiste Lääne-Euroopa riikide hulgas ning «erilistele suhetele» Ühendriikidega. Nimelt selles plaanis võib hinnata nii Churchilli initsiatiivi, kui ta Zürichis 1946. aasta septembris kutsus üles Euroopat ühendama, nii Lääne Liidu projekti Bevini esituses kui ka Inglismaa Konservatiivse Partei (D. Sandys) ja Tööerakonna (R. McKay) katseid mängida «Euroopa-liikumises» juhtivat osa. Suurbritannia suveräänsuse kuigivõrd oluline piiramine «ühendatud Euroopa» raames ja tema viimine «ühise nimetaja» alla teiste Lääne-Euroopa riikidega oli Inglise imperialismi huvidega vastuolus.

Inglismaa riigitegelased ilmutasid suurt tagasihoidlikkust Prantsusmaa ja Belgia poliitikategelaste poolt Lääne-Euroopa poliitilise ja majandusliku koostöö edasiarendamiseks ja laiendamiseks tehtud ettepanekute suhtes. See vajutas muu hulgas pitseri ka esimese «Euroopa kongressi» tööle, kus Inglise delegaadid astusid kategooriliselt igasuguste «üleeuroopaliste» föderaalorganite moodustamise vastu. Euroopa integratsiooni poliitika küsimustes Inglismaa valitsevate ringkondade positsioonide kindlaksmääramisel süvenes edaspidi tendents kõrvale hoida vähegi rohkem siduvatest kohustustest: ikka sagedamini hakati esile tooma traditsioonilist vormelit, et Inglismaa ei saa Lääne-Euroopa riikide suhtes selliseid kohustusi võtta, sest see ei sobi kokku tema kohusega Briti Rahvaste Ühenduse ees.

Sedamööda kuidas suurenesid Ameerika vahelesegamine Lääne-Euroopa asjadesse ja sellega seotud muutused mandririikide poliitiliste jõudude paigutuses, hakkasid ilmutama üha suuremat aktiivsust Prantsusmaa valitsevad ringkonnad. Pärast Prantsusmaa tõmbamist USA orbiiti esinesid Prantsusmaa esindajad (näiteks välisminister G. Bidault), eriti Euroopa poliitika küsimustes, sageli Ameerika valitsevate ringkondade hääletorudena. Kutsudes üles moodustama Inglismaale vastuvõetamatut «rahvusülest» Euroopa föderatsiooni, püüdis Prantsusmaa

asuda Euroopas USA esimese partneri kohale. Selle föderatsiooni raames lootsid Prantsusmaa valitsevad ringkonnad allutada oma mõjule föderatsiooni teised liikmed, sealhulgas ka Lääne-Saksamaa, ning seejärel USA toetusele tuginedes kindlustada ja tugevdada Prantsusmaa positsioone Lääne-Euroopas. Seepärast «Euroopa kongressil» tehtud esimene ametlik ettepanek, mis lähtus Prantsusmaa delegatsioonilt ja pidas silmas Lääne-Euroopa riikide suveräänsuse piiramist, lähenes suurel määral Ameerika Ühendriikide seisukohale. Sellega seoses kajastus Inglismaa ja Prantsusmaa vahel «Euroopa ühendamise» vormide küsimuses tekkinud võitlus ka kongressi resolutsioonis, kus märgiti, et «Euroopa-liikumise» jõupingutuste vormiline lõppeesmärk on kas liidu või föderatsiooni moodustamine. See kompromissvormel võeti vastu pärast pikki vaidlusi delegaatide kahe rühmituse vahel, kelledest ühte juhtisid inglased, teist prantslased.

Imperialistlike riikide vaheline võitlus «Euroopa ühendamise» küsimuste ümber käis edasi ka pärast kongressi. Brüsseli pakti konsultatiivnõukogu istungil 20. juulil 1948 pooldas Bidault paktist osavõtjate edasist poliitilist ja majanduslikku ühendamist ning teiste Euroopa riikide liitumist paktiga. Viidates Haagi kongressi otsusele ja «avaliku arvamuse» nõudele luua «Euroopa koostöö asutused», esitas Prantsusmaa minister ettepaneku teha nõukogu alalisele komisjonile ülesandeks kaaluda Lääne-Euroopa riikide parlamentide esindajaist koosneva täieõigusliku «Euroopa assamblee» moodustamise küsimust.

«Euroopa assamblee» moodustamise küsimuse arutamisega Lääne Liidu organites ja selle osavõtjate poolt spetsiaalselt asutatud ekspertide komitees kaasnes paari järgneva kuu jooksul Inglismaa ja Prantsusmaa seisukohtade äge võitlus. Inglismaa esindajad olid kategooriliselt «rahvusülese» parlamentliku asutuse loomise vastu. Nad tegid ettepaneku piirduda Brüsseli pakti liikmesriikide koosseisu laiendamisega, arendades nende koostööd valitsustevahelisel alusel, ning valitsustele kohustuslikke otsuseid võtta vastu ühehäälselt. Prantsusmaa ja Belgia esindajad nõudsid, et «Euroopa assamblee» liikmed valitaks parlamentide poolt ja et nad võtaksid otsuseid vastu häälteenamusega.

Võitlus «Euroopa ühendamise» vormide küsimuse ümber käis ka Marshalli plaani elluviimiseks Lääne-Euroopa riikide organisatsiooni loomise käigus. Prantsusmaa delegat-

sioon, keda toetasid Ühendriigid, tegi ettepaneku moodustada rahvusvaheline sekretariaat eesotsas peasekretäriaga, kellel on õigus koos Marshalli plaani Ameerika administratsiooniga vastu võtta tähtsaid otsuseid, mis on kohustuslikud kõigile Lääne-Euroopa riikidele. Kuid seoses Inglismaa vastupanuga lähtus Euroopa Majandusliku Koostöö Organisatsiooni (EMKO) loomise konventsioon, millele 16. aprillil 1948 alla kirjutati, põhimõttest, et selliste otsuste vastuvõtmise õigus jääb liikmesriikide valitsustele. Prantsusmaa delegatsioon ei saavutanud isegi selle põhimõtte heakskiitmist, et EMKO organeis võetakse otsuseid vastu häälteenamusega.

Vastavalt sellele konventsioonile, mis kehtis muutumatul kujul kuni 1960. aastani, kujutas EMKO endast valitsuste koostöö organisatsiooni. EMKO-sse kuulusid esialgselt liikmetena Belgia, Taani, Prantsusmaa, Kreeka, Island, Iirimaa, Itaalia, Luksemburg, Norra, Holland, Portugal, Suurbritannia, Rootsi, Šveits ja Türgi, hiljem lisandusid Lääne-Saksamaa, Austria ja Hispaania ning «assotsieerunud» riikidena Ameerika Ühendriigid ja Kanada. EMKO peamiseks organiks oli liikmesriikide esindajaist koosnev nõukogu, mis korraldas regulaarselt istungjärke ja võttis ühehäälselt vastu otsuseid, millel puudus kohustuslik jõud. Nõukogu moodustas täitevkomitee ja rahvusvahelise sekretariaadi eesotsas viieks aastaks määratava sekretäriaga.

Selle Ameerika «abi» jaotamisega funktsioneerimist alustanud organisatsiooni eksisteerimise poliitiline mõte seisis selles, et koordineerida oma liikmesriikide majanduspoliitikat vahetuse, valuutaprobleemide jne. alal. Ameerika imperialism püüdis muuta seda organisatsiooni oma poliitika võimsaks relvaks Lääne-Euroopas. Kuid konventsioon ei loonud sellest osavõtjate suveräänsuse piiramise tööriista. Tagajärjeks oli see, et riigimonopolistlik organisatsioon jäi ilma «rahvusüledest» volitustest võtta vastu ja sundida teistele peale otsuseid, nii nagu USA seda oli plaanitsenud.

1948. aasta keskpaigast alates hakkasid Ühendriigid järjest rohkem sekkuma võitlusesse Lääne-Euroopa riikide ühendamise vormide küsimuses. Rahvusvahelise olukorra teravnemine Euroopas sundis Ameerika imperialismi agressiivse bloki loomise plaanide realiseerimisega kiirustama. 7. juunil avaldati Londonis toimunud USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja Beneluxi maade esindajate nõupidam-

mise otsused Saksamaa küsimuses. Lääneriigid deklareerisid avalikult, et nad kavatsevad Saksamaa lõhestada ja muuta Saksamaa lääneosa imperialismi kantsiks Euroopas.

Ameerika imperialism püüdis forsseerida Ida-Saksamaa ja Nõukogude Liidu majanduse õõnestamise katseid. 1943. aasta juunis Varssavis peetud Nõukogude Liidu ja rahvademokraatiamaade välisministrite nõupidamise avalduses paljastati selle kursi ohtlikkus ja kavandati Saksamaa küsimuse demokraatliku lahendamise konkreetne programm.

Neis tingimustes võttis Ühendriikide Senat 1948. aasta 11. juunil vastu niinimetatud Vandenbergi resolutsiooni, mis nägi ette «Ühendriikide osavõtu, vastavalt konstitutsioonilisele protseduurile, sellistest regionaalsetest ja muudest kollektiivsetest kokkulepetest, mis rajanevad kestval ja efektiivsel omaabil ja vastastikusel abistamisel ning puudutavad nende rahvuslikku julgeolekut».²⁶ Selle resolutsiooni vastuvõtmine tähendas Ameerika välispoliitika traditsiooniliste «isoleerumiskontseptsioonide» revideerimist. Ameerika imperialism võttis kursi Ühendriikide vahetul osavõtul ja otsesel juhtimisel tegutsevate alaliste blokkide loomisele, mis otsekohe kajastus ka tema suhtumises «Euroopa ühendamisse».

Esiialgu oli Ameerika «Euroopa ühendamise» poliitika peamiseks tööriistaks EMKO. Ehkki selle rahvusvahelise organisatsiooni volitused olid piiratud, püüdis USA maksimaalselt kasutada avanenud võimalusi tema liikmete allutamiseks. Mitmetes jutuaajamistes EMKO täitevkomitee juhtidega rõhutas Ameerika kaubandusminister A. Harri-man, et Ühendriigid püüavad tegelda organisatsiooniga tervikuna, kes peab võtma endale Ameerika «abi» jaotamisega seotud küsimuste lahendamise. See nõue võeti vastu. Nii astuti esimene efektiivne samm Lääne-Euroopa riikide koondamiseks USA juhtimisel.

Edaspidi jätkas Ameerika diplomaatia Lääne-Euroopa valitsustele surve avaldamist, taotledes neilt suveräänsuse piiramist EMKO kasuks. Washingtoni valitsevad ringkonnad rõhutasid korduvalt oma rahulolematust seoses lahk-helidega EMKO-s ja avaldasid arvamust, et on tarvis kõrvaldada majanduslikud barjäärid Lääne-Euroopa riikide vahel. Marshalli plaani Ameerika administraator P. Hoffmann kuulutas 31. oktoobril 1949 EMKO nõukogus peetud kõnes «tähtsaks ja edasilükkamatuks ülesandeks» Lääne-

Euroopa majandusliku integratsiooni, mille sisuks oleks ühtse ulatusliku turu loomine, kusjuures kaotatakse kaupade liikumise kvantitatiivsed kitsendused ja maksete valuutabarjäärid ning lõppkokkuvõttes likvideeritakse kõik tariifid. Hoffmann rõhutas, et just seda eesmärki silmas pidades esitas Marshall oma plaani ja Kongress võttis vastu Lääne-Euroopale abi andmise seaduse.²⁷ Samal ajal argumenteeriti Ameerika ajakirjanduses laialdaselt Lääne-Euroopa majanduslike piiride «arhailisust».

2. novembril 1949 võttis EMKO nõukogu USA survele vastu resolutsiooni, milles avaldati üleeuroopalise koostöö edasiarendamise soovi. 1950. aasta juulis kiideti pärast pikki ja pingelisi läbirääkimisi heaks Euroopa Makseliidu moodustamise projekt, rakendati mõningad abinõud EMKO liikmete vahelise kaubanduse liberaliseerimiseks. Kuid Ameerika imperialismi sellealaste jõupingutuste peaesmärk — Lääne-Euroopa riikide suveräänsuse oluline piiramine selle rahvusvahelise organisatsiooni kasuks ja EMKO raames nende riikide poolt USA juhtimisel ühise majanduspoliitika teostamine — jäi saavutamata. Sellele oli resoluutselt vastu Inglismaa tööerakondlik valitsus, kes viitas sellele, et tariifiküsimuste lahendamiseks on Euroopa raamid kitsad ja et Inglismaad seovad sidemed Briti Rahvaste Ühenduse maadega.

USA Riigidepartemangus peeti vajalikuks täiendada Lääne-Euroopa majandusorganisatsiooni sõjalis-poliitilise organisatsiooniga. Brüsseli pakti suhtes olid Ameerika valitsevad ringkonnad meelestatud vägagi skeptiliselt. Sellist suhtumist kajastades nimetas Marshall, kes oli 1948. aastal Riigidepartemangu planeerimisosakonna kaastöötaja, Brüsseli pakti «nõrkuse tegurite kombinatsiooniks». Nagu oma raamatus hiljem märkis Põhja-Atlandi lepingu ettevalmistamisest üks Ameerika poole osavõtjaid, Riigidepartemangu ametnik B. Moore, nihutati Ühendriikides tol ajal järjest rohkem esiplaanile «Põhja-Atlandi ühenduse» kontseptsioon, mis lükkas «Euroopa föderatsiooni» idee tagaplaanile.²⁸

Ameerika diplomaatia, mis töötas vastu Inglismaa katsetele omandada juhtiv seisund Lääne-Euroopa riikide hulgas, astus samme selles suunas, et luua omaette sõjalis-poliitiline organisatsioon, mis ei ole vormiliselt seotud Lääne Liiduga ja piirab Lääne-Euroopa riikide suveräänsust. Selle organisatsiooni raames püüdis Ameerika impe-

rialism viia lõpule Lääne-Euroopa allutamise, mis oli alanud Marshalli plaani mehhanismi loomisega. Lääne-Euroopa maid võidurelvastumisse kaasa kiskudes, seal sõjaväebaase luues ja neile Ameerika sõjalisi ning poliitilisi doktriine peale surudes kavatsesid USA valitsevad ringkonnad luua gigantset sõjamasinat, mis teenib nende ülevõimu tugevdamist kapitalistlikus maailmas.

Vandenbergi resolutsiooni vastuvõtmisega hakkas Ameerika poliitika astuma samme, et luua Lääne-Euroopas sõjalis-poliitiline blokk Ühendriikide vahetul osavõtul. Seda poliitikat, mis algas USA inspireeritud lühikese vihjega Kanada peaministrilt tema kõnes Kanada Alamkojas 29. aprillil 1948 Lääne Liidu tunduva laiendamise soovita-vuse kohta, kroonis aasta hiljem, Nõukogude-vastase hüsteeria õhkkonnas Põhja-Atlandi lepingule allakirjutamine.

Väliselt pidi Põhja-Atlandi leping tagama kollektiivse julgeoleku paktist osavõtjatele — Ameerika Ühendriikidele, Inglismaale, Prantsusmaale, Belgiale, Hollandile, Luksemburgile, Kanadale, Taanile, Islandile, Norrale ja Portugalile, kellega hiljem ühinesid Kreeka, Türgi ja Saksa FV. Kuid dokumendi 14 artikli sisu, eriti 2., 4. ja 5. artikkel annavad tunnistust selle koostajate püüdest luua sõjalis-poliitiline organisatsioon võitluseks sotsialismi- ja demokraatiajõudude vastu Lääne-Euroopas, samuti teistes piirkondades, mida pakt hõlmab.²⁹

Kõik Põhja-Atlandi lepingu osalised kohustusid «tugevdama oma vabu institutsioone», «tagama parima arusaa-mise printsiipidest»; millel need rajanevad, ja suurendama «stabiilsust». Omavahelistes suhetes kohustusid paktist osavõtjad konsulteerima kõigil juhtudel, kui ohus on territoriaalne terviklikkus, poliitiline sõltumatus või julgeolek.

Tegelikult jäi igale liikmesriigile endale õigus tõlgendada mõisteid «julgeolek» ja «relvastatud kallaletung», mille puhul lepinguosalised kohustusid üksteisele appi tulema. See andis laialdased võimalused partnerite sise-asjadesse vahelesegamiseks ja nende kaasakiskumiseks ühe poole provotseeritud avantüürist.

Paktist osavõtjad kohustusid suurendama ühiste jõupingutustega oma sõjalist võimsust. Bloki kinnist klassiise-loomu rõhutati sellega, et uued liikmed pidid enne vastu-võtmist tunnistama «lepingu printsiipe» ja nende vastu-võtmise poolt pidid hääletama kõik osavõtjad.

Kui lepingu üldised printsiibid ja kohustused kajastasid

antikommunistlike püüdluste teatud ühtsust, siis selle ühtsuse elluviimise mehhanism, mis paktiga loodi, ei kõnelnud sugugi lepingust osavõtjate huvide harmoonilisusest. Vastavalt 9. artiklile moodustasid paktist osavõtjad nõukogu, kuhu kuuluvad kõik pakti liikmesriigid ja kes võtab oma otsuseid vastu ühehäälselt. Seega ei loonud leping juriidiliselt organeid, millel oleksid «rahvusülesed» volitused. USA juhtimisele allutatud tsentraliseeritud sõjalis-poliitilise organisatsiooni kontuure hakkas Põhja-Atlandi blokk võtma hiljem, organisatsiooni allstruktuuri kujunemise ja selle üle Ameerika kontrolli kehtestamise protsessis.

Lepingu koostajad vältisid hoolikalt formuleeringuid, mis avalikult kitsendasid Lääne-Euroopa riikide suveräänsust. See oli tingitud tol ajal neis maades toimuvatest võimsatest rahvaväljaastumistest USA ekspansiooni vastu Euroopas. Ameerika diktaadi katsed kutsusid esile vaikse, kuid visa vastupanu ka mõnede Lääne-Euroopa riikide, eriti Inglismaa valitsevates parteides.

Ameerika-vastaste meeleolude laine tõusis veelgi, kui Ühendriikide ja teiste maade Ameerika-sõbralik propaganda hakkas laialdaselt Atlandi ühenduse ideed reklaamima. Isegi selline NATO veendunud pooldaja nagu Genfi Rahvusvaheliste Uurimuste Instituudi direktor J. Freymond oli oma raamatus sunnitud konstateerima: «Sel momendil, kui valitsused ja parlamendid ühinesid Atlandi paktiga, puudus igasugune tõsine soov Atlandi ühenduse loomiseks.»³⁰ Üksnes spekulatsiooniga Lääne-Euroopa kodanluse hirmuga revolutsioonilise liikumise ees ja Ühendriikide survega suutsid Põhja-Atlandi lepingu pooldajad saavutada lepingu heakskiitmise parlamentides.

Ameerika imperialism lähtus oma kaitse all Lääne-Euroopa riikide ühendamise poliitikas sellest, et USA üleolek kapitalistlikus maailmas võimaldab lõppkokkuvõttes tõrjuda kõrvale kõik lahkkelid liitlaste vahel ja viia nad Washingtoni «ühise nimetaja» alla. Tähelepanu väärrib lepingu teksti võetud lause, et lepinguosalisel püüval omavahelistes suhetes «kõrvaldada konflikte ja vastuolusid majanduspoliitikas» (2. art.). See koos Lääne-Euroopa riikide kohustustega koordineerida bloki nõukogu raames poliitikat ja strateegiat, kaasa arvatud poliitika relvastamise alal, andis Ameerika imperialismile laialdasel võimalusel oma liitlastele surve avaldamiseks, mille kasutami-

sega Ühendriigid ei viivitanud, eriti pärast seda, kui imperialismi provotseeritud sõda Koreas tõi kaasa rahvusvahelise olukorra äärmise teravnemise ja tekitas sõjahüsteeria õhkkonna, sealhulgas ka Lääne-Euroopa maades. Lühikese aja jooksul ilmus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (esimest korda kasutati seda terminit 1951. aastal ühes lepinguosaliste konventsioonis, millele kirjutati alla Ottawas 20. septembril). Tekkis NATO ulatuslik poliitiline administratsioon eesotsas peasekretäriaga, kujunes ühendatud väejuhatus, kelle käsutusse anti juba rahuajal erinevate väeliikide kontingendid, loodi NATO sõjaväebaasid ja polügoonid, hakati ühiselt tootma relvi ja viidi läbi nende standardiseerimine jne.

NATO loomine andis tõuke Ameerika järjest suuremale vahelesegamisele Lääne-Euroopa riikide asjadesse neile sõjalise «abi» andmise lipu all. Varsti pärast Põhja-Atlandi pakti jõustumist assigneeris USA Kongress Lääne-Euroopale 4 miljardit dollarit. Koos Marshalli plaaniga oli selle eesmärgiks mitte ainult toetada Lääne-Euroopa monopole majanduslikult, vaid ka soodustada reaktsioonijõudude poliitilist konsolideerumist.

Erilise ulatuse võttis see vahelesegamine Kreekas: Ameerika miljardid, Ameerika relvastus ja Ameerika nõunikud etendasid kodusõjas kõige aktiivsemat osa. Kreeka poliitilisele ja majanduselule vajutas sügava piseri osavõtt NATO-st, kuhu ta astus 1952. aastal. Vastavalt 1953. aasta oktoobris sõlmitud kokkuleppele sai USA võimaluse «kasutada Kreeka territooriumil sõjalistel eesmärkidel raudteid ja maanteid, samuti krunte sõjaliste objektide ehitamiseks . . . punktides, mida määrab Atlandi liidu väejuhatus». Pole kahtlust, et Ühendriikide «abi» ja Kreeka osavõtt NATO-st määrasid selle riigi ühiskondliku arengu suuna pärast Teist maailmasõda. Kreeka, kes ajaliselt oli esimene «heidutamispoliitika» objekt, sai uue «Euroopa sandarmi» eksperimendide areeniks. Ameerika ajakirjanduse teadatel koostati Kreekas NATO eestvõtmisel juba 1950. aastal «sisemise õonestustegevuse» relvastatud mahasurumise plaan, mis sai nimeks «Prometeus».³¹

Kreekas rakendatud antikommunistliku poliitika meetodeid olid NATO juhtijad valmis kasutama ka teistes Lääne-Euroopa maades. Lääne-Euroopa reaktsiooni poliitika aluseks olid neil aastail lootused Ameerika relvastatud vahelesegamisele, samuti majanduslikule ja poliitili-

sele toetusele. Lääne-Euroopa imperialistlikud ringkonnad nägid NATO-s Nõukogude Liidu — revolutsioonilise liikumise kantsi vastu võitlemise vahendit. Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide ja Ühendriikide liitumine, nagu oma mälestustes väitis Prantsusmaa endine välisminister R. Schuman, võis Nõukogude Liidu «revolutsioonilist ideaali tuhmistada».³²

«New York Timesi» korrespondent D. Middleton, viidates oma jutuaajamisele Itaalia juhtivate poliitikategelastega, väitis, et Itaalia osavõtt NATO-st, eriti Ameerika 6. laevastiku viibimine Vahemeres, abistas Itaalia valitsevaid ringkondi võitluses kommunistide vastu. Inglise C. Bell, kes uuris Ühendriikide jõupoliitika kasutamise kogemusi, kirjutab, et Itaaliale oli väga tähtis mitte ainult «Ameerika otsese abi ja sõjalise toetuse majanduslik efekt», vaid ka «psühholoogilised tingimused», mis tekitasid Itaalia kodanlusele «julgeolekutunde». Ameerika väed, kelle arv Lääne-Euroopas pärast NATO moodustamist märksa suurenes, olid otseselt mõeldud, nagu tunnistab D. Acheson, «õõnestustegevuse ärahoidmiseks» Lääne-Euroopas.³³

NATO moodustamist ja Ameerika suuremat vahelesegamist kasutas Lääne-Euroopa reaktsioon Lääne-Euroopa riikide militariseerimiseks ja pealetungiks töörahva demokraatlikele õigustele. Ainuüksi aastail 1948—1950 kasvasid Lääne-Euroopa riikide sõjalised kulutused kolmekordseks. Imperialistide poolt õhutatava külma sõja õhkkonnas võeti mitmetes maades, näiteks Hollandis 1949. aastal, vastu antidemokraatlikud seadused ja võimule tulid sõjakad antikommunistid. Nagu märgitakse «Prantsuse Kommunistliku Partei ajaloos», «tõi Prantsusmaa ühinemine Atlandi paktiga kaasa järjest tõsisemaid demokraatia rikkumisi».³⁴

Seega oli Ameerika imperialism esimestel sõjajärgsetel aastatel peamiseks liikumapanevaks jõuks Euroopa kapitalistlike riikide tiheda koondumise, integratsiooni poliitikas, mis oli suunatud sotsialismimaade ja revolutsiooniliste jõudude vastu Lääne-Euroopas. On iseloomulik, et terminit «integratsioon» kasutas esmakordselt ameeriklane P. Hoffmann 31. oktoobril 1949 EMKO nõukogus, kui ta kutsus Lääne-Euroopa riike looma «suurt ühtset turgu».

Ühendriigid kasutasid antikommunismi ja oma jõupositiooni Lääne-Euroopa riikide vastuoluliste majanduslike ja poliitiliste püüdluste «ühise nimetajana», et need riigid

oma diktaadile allutada ja et Ameerika monopolid saaksid nende maade majandusse tungida. Põhja-Atlandi bloki moodustamise momendist alates hakati Ameerika valitsevates ringkondades avalikult suhtuma Lääne-Euroopa integratsioonisse kui ühesse vaheastmesse «Atlandi föderatsiooni» loomiseks, mis pidi kujutama endast bloki liikmesriikide suveräänsuse likvideerimise tulemust.³⁵

Põhja-Atlandi bloki peamised osalised olid huvitatud sellest, et moodustada mingisugune rahvusvaheline poliitiline organ, mis teeks elanikkonna hulgas propagandat selle bloki kasuks ja rajada rahvusvahelise pinevuse teravdamise agressiivsele poliitikale ideoloogiline platvorm. Siit tulenes Euroopa Nõukogu — poliitilise organisatsiooni loomine, mis oli omamoodi täienduseks NATO-le.

7. märtsil 1949 pöördus E. Bevin Lääne Liidu viie liikmesriigi valitsuste nimel Taani, Iiri, Itaalia, Norra ja Rootsi valitsuse poole, kutsudes neid osa võtma konverentsist, mis pidi arutama Euroopa Nõukogu projekti, mis selleks ajaks oli ette valmistatud. Kümne riigi esindajate konverents algas Londonis 28. märtsil, mõni päev enne Põhja-Atlandi paktile allakirjutamist, ja lõppes 5. mail 1949, olles kinnitanud Euroopa Nõukogu statuudi.

Vastavalt statuudi 1. artiklile seisab Euroopa Nõukogu ülesanne selles, et «saavutada nõukogu liikmete suurem ühtsus eesmärgiga kaitsta ja rakendada nende ühiseks päranduseks olevaid ideaale ning printsiipe, soodustada nende majanduslikku ja sotsiaalset progressi. See ülesanne lahendatakse nõukogu organite kaudu ühist huvi pakkuvate küsimuste arutamise teel, samuti kokkulepete sõlmimisega ning ühiste aktsioonide läbiviimisega majanduslikus, sotsiaalses, kultuurialases, teaduslikus, juriidilises ja haldussfääris ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitsmise ja edasise ellurakendamise alal... Rahvusliku kaitse küsimused ei kuulu Euroopa Nõukogu kompetentsi.»

Formuleeringu «suurem ühtsus» ebamäärasus, samuti «ühiste ideaalide ja printsiipide» ning inimõiguste (nende hulka võeti 1952. aasta täiendava protokolliga alusel ka «omandiõigused») kaitsmise eesmärgi äramärkimine kajastab Euroopa ühendamise eest võitlejate kahe rühmituse vahelise kompromissi iseloomu. Ühelt poolt on mööda mindud ühendamise lõpliku vormi küsimusest, teiselt poolt on rõhutatud selle vajalikkust kapitalistlike alustugede kaitsmiseks Euroopas.

Valmisolek tegutseda nõukogu põhikirjas märgitud ülesannete realiseerimise nimel kuulutati (3. art.) liikmeks astumise kohustuslikuks tingimuseks, mis juba ette välistas igasuguse võimaluse sotsialistlike riikide osavõtuks sellest organist. Euroopa Nõukogu «ideoloogilist alust» toonitati hiljem korduvalt ametlikes publikatsioonides, mis ülistasid tema osa «individuaalse vabaduse» kaitsmisel. Samal ajal pidi klausel «rahvusliku kaitse küsimustest», mis deklareeris selle organisatsiooni «neutraalset» iseloomu, aitama tõmmata organisatsioonist osa võtma neid Euroopa kapitalistlikke riike, kes ei kuulunud Lääne suurriikide sõjalis-poliitilistesse blokkidesse — Lääne Liitu ega NATO-sse.

Kuivõrd Euroopa Nõukogu tegevuse poliitilise suuna määras ära nõukogu enamus — NATO liikmed —, siis selliste maade nagu Rootsi ja Iirimaa osavõtt nõukogust tema tegevuse esimesel perioodil sümboliseeris ilmselt nende solidaarsust NATO välispoliitilise kursiga. Kreekale ja Türgile oli astumine nõukokku 1949. aasta augustis samuks sellel teel, mis lõppes Põhja-Atlandi blokki astumisega (1952).

Eriti tähtsat osa etendas nõukogu Lääne-Saksamaa kaasatõmbamisel külma sõtta. 1950. aasta märtsis võeti Saksa FV Euroopa Nõukokku «assotsieerunud» liikmena (ilma õiguseta osa võtta ministrite komiteest), kuid hiljem, 6. mail 1951, sai ta täielikud õigused. Lääne-Saksamaa vastuvõtmine Euroopa Nõukokku kujutas omamoodi «patunde andeksandmist» Saksa imperialismile. Veelgi enam, see akt rõhutas, et Saksa FV-l on teiste Lääne-Euroopa riikidega võrdõiguslik rahvusvaheline statuut, mis loodi Potsdami kokkulepete rikkumisega, ja lõi pretsedendi tema lülitamiseks teistesse lääneriikide ühendustesse. Ega kodanlik ajakirjandus asjata hinnanud Saksa FV astumist nõukokku kui ettevalmistavat sammu NATO-sse astumiseks.

Nõukogu peamisteks organiteks on statuudi kohaselt ministrite komitee ja konsultatiivassamblee. Komitees on esindatud liikmesriikide valitsused välisministrite või nende asetäitjate näol, assamblees — parlamendid (vastavalt 1951. aastal täpsustatud 25. artiklile).³⁶ Kuid «Euroopa Nõukogu nimel tegutsevaks» organiks (13. art.) on komitee, kelle kõik tähtsamad otsused võetakse vastu ainult ühehäälselt (20. art.). Assambleel on vaid nõuand-

vad funktsioonid, tema volitused seisavad õiguses anda ministrite komiteele soovitusi (22. art.). Komitee võib jätta assamblee soovitused tähele panemata, nagu seda Euroopa Nõukogu eksisteerimise ajal on korduvalt ette tulnud.

Nii et kuigi Euroopa Nõukogu moodustamisel Inglismaa ja Prantsusmaa kompromissi tulemusena loodi esimene Euroopa «rahvusülene» parlamendiorgan, mida «Euroopa föderatsiooni» pooldajad olid nõudnud, tuli tegelikult võitjaks Inglismaa seisukoht muuta nõukogu valitsustevahelise koostöö organiks. Ühehäälsuse põhimõte ministrite komitees, Euroopa Nõukogu peamises organis, tagas Inglismaale võimaluse kontrollida selle asutuse tegevust ja takistada kasutamast nõukogu «Euroopa föderatsiooni» loomiseks. Täpselt niisamuti võis iga teine nõukogust osavõtja takistada komitees selliste otsuste vastuvõtmist, mis nõukogu liikmeid kuigivõrd kohustaksid. Seepärast võis nõukogu tegevus kulgeda ainult tema kõigile tähtsamatele osavõtjatele vastuvõetavas suunas.

Nõukogu eksisteerimise esimestel aastatel, eriti 1949. aastal, tegid «Euroopa föderatsiooni» pooldajad veel jõupingutusi nõukogu muutmiseks föderaalvõimu organiks. Kuid katsed sundida assambleed ja ministrite komiteed Euroopa poliitilise «ühendamise» teed mööda kaugemale minema, teostama nõukogu reformi, tühistama komitees ühehäälsuse põhimõte jne. pörkasid korduvalt Inglismaa vastupanule. Kõige rohkem, millega Inglismaa konservatiivid olid valmis nõustuma, oli see, et anda «rahvusülesed» volitused ministrite komiteele, kus otsuseid võeti vastu ühehäälselt. Kuid valitseva partei, Tööerakonna liidrid rõhutasid, et Inglismaa ei saa nõustuda mingisuguse koostööga, mis väljub valitsustevahelise kontakti raamest.³⁷

Inglismaa, kellelt Ühendriigid olid «Euroopa ühendamise» initsiatiivi üle võtnud, ei soovinud ühinemist talle vastuvõetamatutel tingimustel. See Inglismaa positsioon piiras oluliselt Euroopa Nõukogu tegutsemisvõimalusi. Samme «suurema ühtsuse saavutamiseks ühiste printsiipide ja ideaalide kaitsmisel» astuti edaspidi väljaspool nõukogu raame. Nõukogu antikommunistlik tegevus seines praktiliselt selles, et organiseerida sotsialismimaade vastu suunatud propagandistlikke üritusi. Nii näiteks oli konsultatiivassamblee istungjärgul 1952. aasta augustis arutusel «abi andmine» Euroopa rahvademokraatiamaadele pärast «vabastamist» ja võeti vastu otsus neist maa-

dest põgenenud reeturite toetamiseks erifondi loomise kohta. 1950. aasta oktoobris Genfis moodustatud «Euroopa kultuurikeskus» ja Euroopa Nõukogu muud abiorganisatsioonid tegid süstemaatiliselt propagandat Lääne-Euroopa maade elanike hulgas.

Euroopa Nõukogu oli esimene ametlik foorum, kus tõseti üles ja arutati «Euroopa armee» ja «Euroopa poliitilise ühenduse» loomise plaane. 1953. aasta septembris arutas nõukogu assamblee Euroopa rahvusvahelist olukorda ja kutsus lääneriikide valitsusi jätkama endist kurssi tol ajal kavatsusel olnud läbirääkimistes Nõukogude Liiduga. Assamblee otsustel puudub kohustuslik jõud, kuid need otsuseid langetanud parteide esindajad kas võtavad osa oma maade valitsustest või avaldavad nende poliitikale mõju. Selles suhtes hakkas assamblee etendama sedasama osa, mida omal ajal etendas «Euroopa-liikumise» esimene kongress.

Euroopa Nõukogu ja NATO moodustamine tähistas Lääne-Euroopas imperialismi antikommunistliku poliitika teatud etapi lõpulejõudmist. Tekkis Euroopa sotsialistlikele riikidele ja revolutsioonilistele jõududele vastuseatud riikidevaheliste sõjalis-poliitiliste ja majanduslike rühmituste süsteem. Imperialistlikus leeris kujunes välja selline jõudude vahekord, et sotsialismi ja demokraatia vastu võitlemise suuna, vormide ja meetodite kindlaksmääramisel läks poliitiline initsiatiiv täielikult Ameerika imperialismi kätte. Kuid Ühendriigid ei saanud oluliselt piirata Lääne-Euroopa riikide suveräänsust rahvusvaheliste organite kasuks. Peasjalikult rajanes Washingtoni juhtimisel loodud antikommunistlike blokkide süsteemi ühtsus nõrgendatud ja revolutsioonilisest tõusust ning sotsialismi mõjust hirmutatud Lääne-Euroopa kodanluse majanduslikul ja sõjalis-poliitilisel sõltuvusel.

Roll, mida Ühendriigid blokkide süsteemi loomisel ja funktsioneerimisel mängisid, tähendas seda, et Ameerika imperialismi juhtimisel moodustatud riikidevahelised organisatsioonid järgisid ühel või teisel määral paratamatult antikommunismi poliitilist strateegiat, mille USA valitsevad ringkonnad olid välja töötanud. Kusjuures see sugugi ei välistanud seda, et üldise strateegilise suuna raames tekkisid selle strateegia mitmesugused realiseerimisvormid ja -meetodid, mis kajastasid mõnede Lääne-Euroopa riikide majanduse ja poliitika iseärasusi. Kui poliitilise strateegia

üldine joon töötati välja Ameerika juhtimisel NATO raames, siis paljud selle detailid, mille määrasid ära Lääne-Euroopa riikide konkreetset majanduslikud ja poliitilised huvid, kujunesid välja ägedate diskussioonide käigus Euroopa Nõukogus, mitmesugustel «Euroopa-liikumise» konverentsidel, töösturite nõupidamistel ja riigitegelaste kohtumistel.

Lääne-Euroopa riikide ühendamise «rahvusülene» vorm

Hoolimata antikommunistliku poliitika kõigist jõupingutustest Euroopas tabas teda lüüasaamine peasuunas: sotsialistlikud riigid tugevdasid iga aastaga oma majanduslikku, poliitilist ja kaitsevõimsust. Sotsialistlike riikide sotsiaal-poliitilise sõprusühenduse moodustamine, sotsialistliku maailmamajanduse süsteemi kujunemine määrasid imperialismi poliitiliste strateegide plaanid läbikukkumisele. Lisaks sellele ajas imperialistliku «aatomidiplomaatia» kaardid segi ja andis jõupoliitikale hävitava löögi TASS-i teadaanne 25. septembrist 1949 selle kohta, et Nõukogude Liidul on aatomirelv.

Marshalli plaani realiseerimine Lääne-Euroopas ja blokide süsteemi loomine ei toonud soovitud «poliitilist stabiilsust». Ehkki 1950. aastaks oli Lääne-Euroopa maade majandus taastatud ja sõjajärgne tööstusliku tootmise tase ületatud, jäid maksebilansid endiselt passiivseks ja valuuta ebakindlus püsis. Hinnates Ameerika majandusliku «abi» resultate, konstateeris selle abi kunagisi ägedaid apologete L. Blum ühes oma artiklis kurvastusega, et Lääne-Euroopa jääb pärast Marshalli plaani funktsioneerimise lõppemist endiselt Ühendriikide võlglaseks ega suuda tagada oma majanduse täielikku sõltumatust.³⁸ USA ja Lääne-Euroopa imperialistlikele ringkondadele ei andnud oodatud efekti ka «mittekommunistliku töolisliikumise kasvu virgutamise» programm; säärane liikumine, nagu märgiti ühes Itaalia valitsuse dokumendis, pidi Marshalli plaani edu tulemusena tekkima.³⁹

Imperialistliku reaktsiooni aktsioonid takistasid demokraatlikke jõude mitmetes maades kasutamast kujunenud olukorda ühiskonnakorra kvalitatiivseks ümberkujundamiseks. Itaalia Kommunistliku Partei X kongress näiteks märkis, et «Itaalia sõjaline okupeerimine ja välismaine

vahelesegamine meie asjadesse . . . oli teguriks, mis organiseeris ja suunas konservatiivset ja reaktsioonilist opositsiooni, kes suutis teatud momendil katkestada juba alanud uuenemisprotsessi»⁴⁰. Kuid see vahelesegamine ei saanud takistada teatud demokraatlikke ümberkujundusi. Revolutsioonijõudude kasvuprotsess jätkus, sest see oli tingitud kapitalistliku ühiskonna sisemistest vastuoludest.

NATO imperialistlikud ringkonnad tundsid olukorra üle Lääne-Euroopas tõsist muret. R. Schuman hindas seda olukorda kui «kahekordset kriisi: majandusliku iseloomuga kriisi ja poliitilise iseloomuga kriisi». K. Adenauer teatas 1950. aasta kevadel, et «kontinent on ohus» ja kutsus üles «kiirelt tegutsema» tema päästmiseks.⁴¹ Üleskutsed «tegutsemiseks» kostsid ka teistes maades. Antikommunistlike jõudude koondumise tendents ilmnes eriti seal, kus revolutsiooniline töölis- ja demokraatlik liikumine omandas kõige suurema hoo: Prantsusmaal, Itaalias ja ka Lääne-Saksamaal, kus valitsevad klassid olid kohkunud esimese Saksa tööliste ja talupoegade riigi eeskuju mõjust.

Kuid need kõige ägedamate antikommunistide üleskutsed ja praktilised katsed tõmmata Lääne-Euroopa maid uude «ristisõtta» sotsialismi vastu pörkasid laiade rahvahulkade vastupanule. Pealegi puudus igasugune reaalne kartus NSV Liidu poolt ähvardava «sõjaohu» suhtes. Uus sõjalis-strateegiliste jõudude vahekord tingis NATO-st osavõtvate Euroopa riikide hulgas Ühendriikidest tagasihoidlikuma suhtumise jõupoliitika rakendamise meetoditesse.

USA valitsevates ringkondades sündis plaan «kommunism tagasi tõrjuda» Nõukogude Liidule sõjalise surve avaldamise teel, seni kuni ta pole veel arendanud aatomi-relva tootmist. 1950. aasta jaanuaris võttis NATO nõukogu vastu «kilbi ja mõõga» strateegia Ameerika kontseptsiooni, mis nägi ette strateegiliste ülesannete jagamise bloki liikmesriikide vahel, kusjuures «kilbi» osa jäeti peamistele maavägedega varustajaile — Lääne-Euroopa riikidele. Endale võttis USA pommituslennuväe ja sõjalaevastiku arendamise ülesanded.

NATO juhid võtsid kursi sõjalise võimsuse kiirele suurendamisele, võidurelvastumisele. 1950. aasta jaanuarist kuni aprillini valmistati Riigidepartemangus ja USA sõjaministeeriumides energiliselt ette dokumenti, mille mõte seisis H. Trumani sõnade järgi selles, et «kiiresti rajada

vaba maailma ühendatud poliitiline ja sõjaline jõud»⁴². 1950. aasta mais esitati selle dokumendi sisu NATO nõukogus. Kiires tempos loodi Põhja-Atlandi bloki allstruktuur. USA arendas ühtlasi aktiivset tegevust liitude ja sõjaväebaaside süsteemi loomiseks maailma teistes piirkondades, valmistas ette sõjalist avantüüri Koreas.

«Jõudude suurendamise» poliitikat, millesse järjest enam lülitus NATO partner, Lääne-Saksamaa, põhjendasid Ameerika strateegid sellega, et jõupoliitika võib sundida Nõukogude Liitu «taanduma» Ida-Euroopast, see tähendab nõustuma kontrrevolutsiooni ekspordiga rahvademokraatiamaadesse. Seda ideed arendati näiteks riigisekretär D. Achesoni pressikonverentsil 8. veebruaril 1950. Poolteist kuud hiljem, 28. märtsil, kiitis Achesoni idee Inglise parlamendis heaks välisminister E. Bevin.

Pankrotti jäänud «heidutamisdoktriini» asemele tõsteti üles niisamasugune avantüristlik «vabastamise doktriin». See omandas lõplikud piirjooned J. Dullese tuntud artiklis «Julguse poliitika», mis 1952. aasta mais avaldati ajakirjas «Life». Tulevane riigisekretär kutsus avaldama sotsialistlikele maadele pidevat survet rahvademokraatiamaades «režiimi liberaliseerimise» saavutamise eesmärgil, hirmutades Nõukogude Liitu «massilise kättemaksuga». Vabariikliku Partei võimuletulekuga said «vabastamise doktriin» ja sõjaline «massilise kättemaksu doktriin», mis lõplikult formuleeriti 1954. aastal, Ameerika välispoliitika ametliku programmi aluseks.

Jõupoliitika muutumatuks jooneks on jõupingutused kapitalistlike riikide edasiseks sõjaliseks, majanduslikuks ja poliitiliseks ühtekoondamiseks maailma selles piirkonnas. Sel eesmärgil kasutas USA maksimaalselt majandusalase välispoliitika hoobasid: Marshalli plaani, välisriikide abistamise seadust (1946) ja julgeoleku vastastikuse kindlustamise seadust, mille USA Kongress võttis vastu 1951. aastal. Reklaamides Ühendriikide teeneid «Euroopa kultuuri» kaitsmisel «Ida agressiooni» eest, kirjutas Ameerika antikommunistlik teoreetik R. Strausz-Hupé, et «vastutasuks selle teene eest nõudsid Ühendriigid ainult ühe tingimuse täitmist: Lääne-Euroopa peab majanduslikult ja poliitiliselt ühinema»⁴³.

Järjest tähtsama koha Ameerika integratsioonipoliitikas omandab Lääne-Saksamaa. 1947. aastast alates võtsid Ühendriigid kursi taassündiva Saksa imperialismi muutmi-

sele Ameerika imperialismi globaalse strateegia põhitoeks Euroopas, seejärel Saksa FV lülitamisele lääneriikide blokkidesse. D. Acheson kirjutas hiljem seda kurssi põhjendades: «Saksamaa ületas ühendatud Euroopa printsiipide ja institutsioonide visa toetamise poolest kõik teised Euroopa riigid... Saksamaa on kõigist suurtest riikidest mitte ainult kõige tundlikum Ameerika initsiatiivi suhtes ja reageerib sellele kõige tugevamini: tema reageering on alati tähtis, otsustav ja sellel on kaugeleulatuvad tagajärjed.»⁴⁴

Lääne-Saksamaa imperialismi osatähtsuse tõus USA antikommunistlikus poliitikas Euroopas oli seotud sellega, et töölisliikumise elavnemine Prantsusmaal ja Itaalias ning konservatiivide läbikukkumine valimistel Inglismaal panid imperialistid kahtlema, kas on võimalik neid maid sotsialismi ründamisele aktiivselt kaasa tõmmata. Nende faktidega spekulierides kujutas Lääne-Saksamaa kantsler Ameerika korrespondendile Kingsbury Smithile antud intervjuus kõige mustemates värvides Lääne-Euroopa riikide võimet ja valmisolekut «kaitseks». «Viimaste valimisega seoses pole Inglismaa suuteline rakendama tõeliselt radikaalseid abinõusid, mis hakkab välispoliitikas juba tunda andma. Vastupidi selle maa traditsioonidele on valitus ja opositsioon Lääne-Euroopa kaitse küsimustes väga erinevatel seisukohtadel. Itaalias valitseb äärmiselt suur sisemine pinevus. Prantsusmaal järgneb üks streik teisele.»⁴⁵

Samal ajal avaldas Ameerika imperialism oma Lääne-Euroopa partneritele survet, püüdes tugevdada loodud liitude süsteemi alusmüüri. Enamikule Lääne-Euroopa riikidele oli majanduse alal iseloomulik püüd üle saada majanduslikust ebastabiilsusest, korraldada majanduse struktuur ümber vastavalt rahvuslike turgude ja rahvusvahelise kaubanduse muutunud tingimustele. Nende probleemide arutamisele oli muu hulgas pühendatud Lääne-Euroopa riikide majanduskonverents, mille «Euroopa-liikumine» organiseeris Westminsteris 1949. aasta aprillis, samuti mitmed sõnavõetud Euroopa Nõukogu konsultatiiv-assamblee esimesel istungjärgul 1949. aasta augustis.

Lääne-Euroopa maade tähtsamate majandusharude ühendamise plaanide väljatöötamisel etendasid tohutu suurt osa nende maade suurimate monopolide esindajad. Erilist aktiivsust ilmutas Lääne-Saksa imperialism. 1949. aasta jaanuaris toimus Düsseldorfis Lääne-Saksamaa,

Prantsusmaa ja Luksemburgi töösturite kohtumine, mis pani aluse Lääne-Euroopa mandri monopolistide arvukatele nõupidamistele (ameeriklaste osavõtul) Ruhri ja Lotringi tööstuskompleksi omavaheliste tihedate sidemete kehtestamise küsimustes. Neil läbirääkimistel pöörati kõige rohkem tähelepanu terase tootmise reguleerimisele: 1949. aasta lõpuks tekkis sellel alal ilmne ületootmiskriisi oht. Kui veerand sajandit tagasi toimus selline reguleerimine mingil määral «Euroopa terasekartelli» raames, siis nüüd, kus mitmetes maades olid musta metallurgiaga nii või teisiti seotud tööstusharud ja ettevõtted natsionaliseeritud ning riiklik-monopolistliku kapitalismi arengutase kõrge, tõusis paratamatult üles riigimonopolistlik reguleerimine rahvusvahelises ulatuses.

Nendes küsimustes olid Lääne-Saksamaa monopolistide püüdluste ametlikuks väljenduseks Adenaueri korduvad avalikud esinemised. Ühendriikide toetusele tuginedes esitas Adenauer üksteise järel ettepanekuid moodustada majanduse ja poliitika alal Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa liit. Selline liit võis tema arvates saada Lääne-Euroopa riikide laiemal ühendamisel nurgakiviks.

23. märtsil tegi Adenauer sellelesamale Kingsbury Smithile antud intervjuus ettepaneku moodustada Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa majanduslik liit. 2. aprillil, intervjuus teise korrespondendiga tegi Adenauer ettepaneku moodustada Inglismaa, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa liit, millel oleks ühine parlament. Ühtlasi deklareeris Lääne-Saksamaa kantsler korduvalt Lääne-Saksamaa valmisolekut «anda oma panus kontinendi kaitsesse», kuid nõudis, nii nagu Stresemann veerand sajandit tagasi, «täielikku võrdõiguslikkust» teiste riikidega «Euroopa föderatsiooni» raames.⁴⁶

22. aprillil 1950 tegi USA riigisekretär D. Acheson avalduse, et Lääne-Euroopa rasketööstus on vaja allutada NATO relvatootmise plaanidele ja luua «suured tootmis-keskused». Ühtlasi saatis D. Acheson Prantsusmaa valitsusele noodi, milles kutsus teda kindlaks määrama oma seisukohta sellises küsimuses nagu Saksa FV integratsioon Euroopas.

Ameerika Ühendriikide ja Lääne-Saksamaa surve pani Prantsusmaa valitsuse raskesse olukorda. Tema välispoliitika juhid, peaminister G. Bidault ja välisminister R. Schuman, kes esindasid MRP-d, sõitsid juba ammu NATO ühise

kursi sõiduvees. Kuid valitsuse seisund oli äärmiselt ebakindel. Prantsusmaa laiade rahvahulkade võitlus Atlandi kursi ja röpase Vietnami-sõja vastu võttis määratu suure ulatuse: 1950. aastal kirjutas rahupooldajate Stokholmi üleskutsele alla 14 miljonit prantslast. Kommunistlik partei, kes oli NATO poliitika vastu võitlemise avangardis, püstitas loosungi: «Prantsuse rahvas ei hakka iialgi, mitte iialgi sõdima Nõukogude Liidu vastu.» MRP-l olid valitsuses sügavad lahkkelid sotsialistidega, mis viisid 1950. aasta veebruaris sotsialistide lahkumisele valitsusest. Neis tingimustes olid Prantsusmaa valitsevad ringkonnad sunnitud korduvalt kinnitama, et nad ei luba Saksa militarismi taasündi. Seega sattus välispoliitilise kursi üldine antikommunistlik suunitlus ilmsesse vastuollu konkreetsete rahvuslike huvidega.

Prantsusmaa valitsev ladvik tegi jõupingutusi selles suunas, et tagada Lääne-Euroopas imperialistliku reaktsiooni majanduslike, poliitiliste ja sõjaliste jõudude konsolideerumine Saksa FV osavõtul ilma Prantsuse imperialismi huve kitsendamata ja sellisel kujul, mis võimaldaks avaliku arvamuse ees maskeerida säärase ettevõtmise reaktsioonilist ja agressiivset iseloomu. Selle sihiga esitas valitsuse juht G. Bidault Ministrite Nõukogu istungil 16. aprillil 1950 idee moodustada «Atlandi kõrge rahunõukogu», mis koordineeriks USA ja Lääne-Euroopa maade aktsioone majanduslikul ja sõjalisel alal. Tõsi küll, seda ideed, mis vähe erines NATO-s juba kehastamist leidnud ideest, ei toetatud isegi Ühendriikides.

Kuid R. Schuman otsis lahendust kõigepealt Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa suhetele. See fanaatiline kommunismi vaenlane pidas eelkõige vajalikuks, ja oli selles osas täiesti solidaarne Adenaueriga, välistada selline võimalus, et Lääne-Saksamaa läheneks sotsialistlikele maadele. Ühtlasi oli Schuman Prantsusmaa metallurgiamonopolide huvide ustav väljendaja. Seepärast toetas ta entusiasmiga Euroopa Sõe- ja Terasekoondise loomise projekti, mille talle esitas planeerimise peakomissar Jean Monnet.

Jean Monnet, Prantsuse finantskapitali esindaja, kellel olid laialdased sidemed Ameerika monopolide hulgas, Prantsusmaa riigimonopolistliku programmeerimise organiseerija, kujutas endast imperialistliku kodanluse rahvusvaheliste sidemete elavat kehastust. Ta lähtus kogemustest, mis oli andnud Lääne-Euroopa monopolide koostöö

Euroopa ühendamise loosungi all sõdadevahelisel perioodil, kui Monnet ise oli Rahvasteliidu peasekretäri asetäitjana ja hiljem «Bank of America» (Gianini rühm) Euroopa osakonna juhina nende läbirääkimiste peensustega kursis. Sõja ajal juhtis Monnet Inglismaa missiooni Ühendriikidelt relvastuse ostmise alal, oli majandusküsimuste komisariiks kindral Giraud' juures Põhja-Aafrikas ja 1946. aastast alates töötas Prantsusmaa valitsuses planeerimise peakomissarina. Monnet' plaani kohaselt viidi Prantsusmaal aastail 1947—1950 läbi Prantsuse tööstuse seadmete moderniseerimine suurte riiklike ja erakapitalimahutuste koondamise alusel suurmonopolide huvides. Selle «rahvusülese integratsiooni isa» iseloomustusele võib lisada veel seda, et tal olid isiklikud sõprussidemed J. Dullesega ning hiljem sai ta K. Adenaueri lähedaseks sõbraks.

Motiivid, milledest Monnet juhindus, kui ta 1950. aasta aprilli algul tegi oma kaastöötajate grupile ülesandeks ette valmistada «rahvusülese» ühenduse projekt, on esitatud tema märgukirjas 30. aprillist 1950. Monnet oli arvamusel, et seoses mai algul toimuva kolme lääneriigi välisministrite nõupidamisega ja NATO nõukogu istungjärguga peab Prantsusmaa ilmutama initsiatiivi Saksamaa küsimuses, mis vastasel korral võidaks lahendada tema huvide vastaselt. Võttes arvesse riigi sisepoliitilist olukorda, võidi seda initsiatiivi Monnet' arvates heaks kiita ainult loosungi all «rahu kindlustamine Euroopas», kusjuures tuli esitada ka Lääne-Euroopa iseseisva arengu perspektiiv.

Saksa FV möödapääsmatu lülitamine lääneriikide liitude süsteemi peab toimuma sellisel kujul, et see soodustaks Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa majanduslike huvide lähendamist ja välistaks «saksa natsionalismi» taassünni. Neile tingimustele vastaks Monnet' arvates see, kui Lääne-Euroopa riigid moodustaksid asutused, mis valitsustele otseselt ei alluks. Riikidevaheline koostöö, mis osutus EMKO ja Euroopa Nõukogu raames väheviljakaks, tuleks asendada «rahvusülese» koostööga. Lääne-Euroopa «rahvusülene» ühendamine tähendaks üldsuse silmis sellise iseseisva jõu tekkimist, mis lahutaks Nõukogude Liitu ja Ühendriike, kuid oleks viimasega seotud Atlandi-sidemetega. Lääne-Saksamaa võiks selles ühenduses lahustuda, tema kaasatõmbamine sellistel tingimustel ei kutsuks esile tõsist vastupanu.

Kuivõrd Inglismaale ei olnud vastuvõetav mitte mingisugune suveräänsuse vormiline piiramine, astuksid «rahvusülesesse» ühendusse esialgselt mitmed teised Lääne-Euroopa maad. Ühiste tolliliitude loomise ebaõnnestunud katsetest saadud kogemused ja «rahvusülese» poliitilise ühenduse keerukus tegid kõige otstarbekamaks kõige rohkem ettevalmistatud majandusharude ühendamise. Tähtsamateks majandusharudeks, kus oleks kõige kergemini saavutatud kokkulepe ühenduste peamiste partnerite — Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa vahel, olid must metallurgia ja söetööstus.

Põhiideeks, mida Monnet oma jutuaJamistes ja esinemistes pidevalt toonitas, oli see, et on vaja luua «tõeline tsivilisatsiooni kants», «rahvusülesed institutsioonid», mis kehaStaksid «poliitilisi kogemusi ja kõike ühist riikide huvides» ning tagaksid seega «nende monoliitsuse». ⁴⁷ See idee tähendas kapitalistlike riikide majanduse ja poliitika riigimonopolistlikku programmeerimist rahvusvahelises ulatuses ja selle ühise järkjärgulist väljaselgitamist, mis üksikute kokkulepete sõlmimisel järjest arvukamates küsimustes esile tuleb.

Peale monopolistliku kodanluse klassihuvide väljendas Monnet' projekt ka Prantsusmaa söe- ja terasekuningate ekspansionistlikke püüdlusi. Sõjajärgsetel aastatel intensiivistus Prantsusmaa metallurgiatööstuses, eriti seoses Marshalli plaani elluviimisega, kontsentratsiooniprotsess. Suurenes Prantsusmaa monopolide põimumine Belgia, Luksemburgi ja Lääne-Saksamaa rasketööstuse monopolidega, samuti Itaalia ja Hollandi monopolidega. 1949. aastal omandasid Prantsuse monopolid (Schneideri rühm) tugevad positsioonid Luksemburgi kontsernis «Arbed», kelle arvele langes Luksemburgis 63,2% terasetoodangust. De Vendelle'i rühm koos kontserniga «Arbed» kontrollis 1949. aastal 6% Lääne-Saksamaa söetootmisest.

Söe- ja terasetööstuse ühendamine andis Prantsuse monopolidele võimaluse kontrollida Ruhri edasist arengut, mis seoses Lääne-Saksamaa tööstuse kiire kontsentreerumisega võttis Prantsusmaale ohtliku iseloomu. Ühes intervjuus rõhutas Monnet, et mustas metallurgias läbiviidud moderniseerimine lubas Prantsuse monopolistidel loota ühenduse raames eduka konkurentsi pakkumist. ⁴⁸ See asjaolu pidi loomulikult imponeerima de Vendelle'i kreatuurile R. Schumanile.

Peale Schumani olid projekti sisusse pühendatud veel paar valitsuse liiget ja kõigepealt kohtuminister R. Mayer — Rothschildide kreatuur. 3. mail teatas Schuman lühidalt ja formaalselt projekti olemasolust Ministrite Nõukogu istungil. 6. mail saabus Schumani salajane emissar P. Lissonne Bonni ja tutvustas projekti sisuga Adenauerit, saades temalt nõusoleku. Lääne-Saksamaa kantsleri sõnade järgi rõhutas Schuman oma isiklikus kirjas, et tema ettepaneku eesmärk ei ole mitte majanduslik, vaid poliitiline. Adenauer omakorda hindas projekti kui võimalust taastada Lääne-Saksamaa sõjaline potentsiaal, ilma et see tekitaks Prantsusmaal ärevust.⁴⁹

Adenauerile oli see ettepanek erakordselt tähtis samuti võitluses siseriikliku opositsiooniga, mis astus välja Lääne-Saksamaa kantsleri reaktsioonilise sise- ja välispoliitika vastu: militarismi taassünnile võis selga tõmmata «Euroopa patsifismi» rüü, s. t. sel moel oleksid olnud rahuldatud Saksa FV valitsevate ringkondade pretensioonid «võrdõiguslikkusele».

7. mail kohtus R. Schuman Pariisis D. Achesoniga, kes peatus seal läbisõidul Londonisse NATO nõukogu istungjärgule, ja vestles temaga Ameerika suursaadiku D. Bruce'i juuresolekul. USA riigisekretär oli mures selle üle, kas Lääne-Euroopas ei teki suurem kartell kui Ühendriikides olemasolevad kartellid. Vastuseks rõhutas Schuman eriti selle majandusühenduse poliitilist iseloomu. Jutuajamistel ning järgmisel päeval toimunud Monnet' kohtumisel Pariisi saabunud Ameerika ülemkomissariga Saksa FV-s McCloyga ning teiste Ameerika ametiisikutega kooskõlastati projekti üksikasjad. 1950. aasta 9. mai hommikul tehti projekti sisu (esmakordselt!) teatavaks Prantsusmaa Ministrite Nõukogule ning mõni tund hiljem esitas Schuman selle avalikult pressikonverentsil.

Niisugune on integratsioonipoliitika uue vormi esitamise ajalugu. Kodanlikud teadlased ja publitsistid püüavad ajalugu võltsides pakkuda puhta kullana Schumani sõnu püüdest tagada ülemaailmne rahu ja kõrvaldada «Euroopa ühendamise» teel «iidne vaen Prantsusmaa ja Saksamaa vahel». Schuman deklareeris, et «Prantsusmaa ja Saksamaa kogu söe- ja terasetootmise allutamine kõrgemale organile» ning selle baasil kõigile teistele Euroopa riikidele avatud organisatsiooni loomine rajab «tõelised alused nende majanduslikuks ühinemiseks», mida lõppkokkuvõt-

tes kroonib «rahu säilitamiseks vajaliku Euroopa föderatsiooni» moodustamine.⁵⁰

Tegelikult oli integratsiooni uue vormi sünd lahutamata seotud NATO poliitika antikommunistliku kursiga: Saksa militarismi taastamine sotsialismimaadele relvastatud surve avaldamise eesmärgil. Pole juhuslik, et juba järgmisel päeval pärast oma «ajaloolist» esinemist sõitis Schuman Londonisse kolme välisministri konverentsile ja NATO nõukogu istungile arutama üritusi, millel polnud midagi ühist ülemaailmse rahuga. Nagu McCloy mõne päeva möödudes Adenauerile teatas, «tegelesid ministrid peaasjalikult sellega, et otsisid abinõusid jõudude tasakaalu saavutamiseks kommunistliku ja antikommunistliku maailma vahel», ning «jõudsid ühisele kokkuleppele selles, et majanduse tasakaaluga peab kaasnema relvastatud jõudude tasakaal».⁵¹ 11. mail deklareeris konverents kolme suurriigi valmisolekut «sõbralikuks koostööks» Saksa FV-ga ja kiitis Schumani plaani heaks.

Kahe suure Lääne-Euroopa riigi strateegiliselt kõige tähtsamate tööstusharude ühendamist «rahvusülese» organisatsiooni raames ning NATO liikmesriikide sõjalis-majandusliku bloki tuumiku moodustamist, millesse kuulus ka Lääne-Saksamaa, käsitasid selle agressiivse bloki juhtijad strateegiliselt tähtsa toodangu väljalaske suurendamise abinõuna. 15.—18. mail, NATO nõukogu istungjärgul, võeti vastu edasised otsused pakti juhtivate organite arendamise kohta ja pakti liikmesriikide relvastuse plaan. Ettepaneku alustada läbirääkimisi «rahvusülese» söe- ja terasekoondise loomise üle adresseeris Prantsusmaa valitsus Inglismaale, Saksa FV-le, Itaaliale, Belgiale, Hollandile ja Luksemburgile.

Inglismaa valitsevate ringkondade suhtumine Schumani plaanisse oli negatiivne. Ajakirjandus hindas seda kui kallalekippumist riigi rahvuslikule iseseisvusele ja ohtu sidemetele Briti Rahvaste Ühendusega. Valitsev partei, Tööerakond, oli samuti järsult Inglismaa tähtsa majandusharu «rahvusülesele» organile allutamise vastu. Mis puutub opositsioonis olevasse Konservatiivsesse Parteisse, siis selle liidrid pakkusid 1950. aasta juunis parlamendis toimunud läbirääkimiste käigus paindlikumat taktikat. Nad kutsusid valitsust üles läbirääkimistest osa võtma, selleks et veeretada kokkuleppe saavutamise teele üks takistus teise järel.

Schumani plaani õõnestamise katse võtsid konservatiiv-

vid ette Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee teisel istungjärgul 1950. aasta augustis, kui H. MacMillan tegi ettepaneku allutada kõrgem organ Euroopa Nõukogu ministrite komiteele ja anda koondise liikmetele vetoõigus. Seda ettepanekut toetasid Skandinaaviamaade delegaadid, kuid Prantsusmaa, Lääne-Saksamaa, Itaalia ja Beneluxi maade esindajad lükkasid selle tagasi.

Kõige suuremat entusiasmi seoses Schumani plaani esitamiseга ilmutati Lääne-Saksamaa valitsevates ringkondades. Kuigi mõned Lääne-Saksamaa kontsernide esindajad koondise «rahvusülest» iseloomu heaks ei kiitnud, sest see tähendas, et välismonopolide esindajad võivad nende tegevust kontrollida, oli okupatsioonirežiimi tingimustes Saksamaa osavõtul kõrgema organi loomine siiski suur samm edasi võrreldes olemasoleva liitlaste kontrollorganiga Ruhri jaoks.

Peale selle seostasid Lääne-Saksamaa imperialistid Schumani plaani realiseerimisega oma ulatuslikumaid kavatsusi. Adenauer rõhutas oma avalikes sõnavõttudes korduvalt Schumani plaani tähtsust Saksa FV «võrdõigussikkuse» tagamiseks Euroopa ühenduste süsteemis, mida Lääne-Saksamaa valitsevad ringkonnad pidasid revanšistliku poliitika teostamise vajalikuks eelduseks. Nimelt poliitilised kaalutlused etendasid Schumani plaani suhtes Saksa FV valitsuse positsiooni kindlaksmääramisel määravat osa. Adenaueri sõnade järgi «võiks ainult tugev Euroopa, mis hõlmab tugeva Saksamaa, saada lainemurdjaks punase suurvee ajal ja võimaldada meil kunagi saada tagasi nii Nõukogude tsoon kui ka piirkonnad teispool Oderit ja Neisset».⁵²

Koos Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaaga võtsid 20. juunil Pariisis alanud läbirääkimistest Schumani plaani üle osa Itaalia, Belgia, Holland ja Luksemburg. Peale üldpoliitiliste klassihuvide ja kuuluvuse NATO-sse määras nende riikide valitsevate ringkondade positsiooni projekteeritava söe- ja terasekoondise suhtes ära kapitali kõrge kontsentratsioonitase ja tihedad sidemed nende maade monopolide vahel.⁵³

USA valitsevatele ringkondadele oli Schumani plaan otsekui Marshalli plaani loogiline jätk. Schumani plaani üle peetud läbirääkimiste perioodil rõhutas McCloy jutuajamises Adenaueriga, et Ühendriigid käsitavad integratsiooni kui ainsat abinõu «luua efektiivne vastukaal» Nõu-

kogude Liidule ja garantii «kontinendi sovetiseerimise» vastu. Sel eesmärgil, jätkas ta, on USA valmis andma «vabadele rahvustele» Lääne-Euroopas «veel ulatuslikumat abi». USA Riigidepartemang oma spetsiaalses avalduses 5. juunist 1950 kiitis heaks kuue riigi kavatsuse alustada läbirääkimisi rasketööstuse ühendamise üle.⁵⁴

Pariisis 1951. aasta 18. aprillil kuue riigi esindajate poolt allakirjutatud leping nägi ette «rahvusülese» organisatsiooni asutamise, millel oleksid juriidiliselt võrdlemisi laialdased volitused nende riikide tähtsa majandussfääri arengu reguleerimise alal. Vastavalt lepingu tingimustele (artiklid 3—5) tehti nendele maadele ülesandeks reguleerida liikmesriikide söe ja rauamaagi tootmist ning jaotamist, musta metallurgia toodangu valmistamist ja turustamist ning luua nimetatud toodanguliikide jaoks järk-järgult ühisturg.

Seejuures lepinguosalisel mitte ainult et loobusid koondise kasuks oma suveräänsusest strateegiliselt tähtsates tööstusharudes, mille arengust sõltus kuue riigi kogu majanduselu, vaid tunnistasid ka seda, et «rahvusvaheliste suhete alal on koondisel õigusvõime, mis on vajalik oma funktsioonide täitmiseks ja oma eesmärkide saavutamiseks» (6. art.). Seega tunnistasid kuue riigi valitsused faktiliselt seda, et Euroopa Söe- ja Terasekoondis (ESTK) on rahvusvahelise õiguse subjekt; seda tunnistasid hiljem ka teised kapitalistlikud riigid, kes akrediteerisid koondise juurde oma esindajad.⁵⁵

Koondise organid, sel kujul, nagu nad lepingus olid ette nähtud, kujutasid endast midagi «rahvusülese» integratsiooni eestvõitlejate poolt juba ammu propageeritud «Euroopa föderatsiooni» asutuste prototüüpi. Pole juhuslik, et nende organite eeskujul rajati edaspidi ka teiste «väikese Euroopa» maade «rahvusüleste» ühenduste asutused.

Reklaamides Lääne-Euroopa riikide esimese «rahvusülese» koondise loomist kui «uue ajastu» algust Lääne-Euroopa maade ühiskondlikus arengus ja rahvusvahelistes suhetes Euroopas, rõhutasid Euroopa integratsiooni teoreetikud energiliselt ESTK eesmärke, mida 1951. aasta 18. aprillil sõlmitud lepingus deklareeriti. Tõepoolest, leping oli tulvil demagoogilisi fraase, et tema loojad tahavad põhjalikult muuta Euroopas valitsevat olukorda rahvaste huvides. Jutt oli nende «kindlast otsusest minna sajandeid

kestnud võistluselt üle oma põhihuvide ühendamisele» ning püüdest «soodustada elatustaseme tõusu ja rahuürituse progressi», samuti kavatsusest «tagada tootmise kõige ratsionaalsem paigutus kõige kõrgemal tööviljakuse tasemel, säilitades seejuures täieliku hõivatuse ja vältides sügavaid ning pikaajalisi vapustusi liikmesriikide majanduses». Vähe sellest, kui lepingu artikleid uskuda, siis olid selle loojad tulvil valmisolekut hoolitseda söe- ja metallurgiatööstuse tööliste eest ning teha lõpp rahvusvahelistele monopolidele (artiklid 60, 65 ja 70).

Selle majanduskoondise moodustamise poliitilist tähtsust reklaamides rõhutasid tema apoloogeetid, et «ESTK peamine missioon on selles, et lüüa auk rahvusliku suveräänsuse põhimõttesse, mis nii Euroopa Nõukogus kui ka EMKO-s paralüseeris kõiki integratsiooni jõupingutusi»⁵⁶. ESTK moodustamine tähendas katset luua rahvusvahelisel areenil kvalitatiivselt uus poliitiline jõud, mille ülesandeks on kaitsta monopolistliku kodanluse ühiseid huve nendes maades endis ja rahvusvaheliste suhete alal.

Integratsiooni kodanlikud teoreetikud, näiteks J. F. Besson, tehes kokkuvõtteid ESTK tegevusest, hindavad selle koondise moodustamist kui esimest sammu «Euroopa poliitika» väljatöötamisel. «Tööstuslikud rühmad», s. t. kuue riigi monopolid, rõhutab Besson, «kasutavad ühest küljest oma mõju riigile, millega nad seotud on; teisest küljest loovad nad uue võimu koos uute sidemetega, mis nad koondises kehtestavad...». Koondise moodustamine riikide kokkuleppe tulemusel aitab kaasa uute rahvusvaheliste sidemete arendamisele monopolide vahel, mis omakorda soodustavad rahvusriigi edasist asendumist «rahvusülese» riigiga — selline on Bessoni arvates protsess, millele avas tee ESTK moodustamise lepingu sõlmimine.⁵⁷

Esimese «rahvusülese» riigimonopolistliku koondise moodustamine pidi teenima ka antikommunismi ideoloogiat Lääne-Euroopas. «Tsentrumi parteidel pole ideoloogiat, mida võiks vastu seada kommunismile rahvuslikus ulatuses,» tunnistas 1953. aastal üks Prantsusmaa kodanlikke teoreetikuid G. de Carmoy, reklaamides «uue ideoloogia tekkimist» ja integratsiooniga seoses Lääne-Euroopa majandusliku ja poliitilise struktuuri soodsa muutumise perspektiivi tähtsust. Lääne-Euroopa maade vaheliste majanduslike barjääride kaotamine, millele pandi alus ESTK loomisega, võimaldab, nagu «rahvusülese» integrat-

siooni teoreetikud väitsid, tagada tootmise pideva kasvu, teha lõpp kriisidele, tööpuudusele ja klassikonfliktidele. Nii näiteks kirjutas New Yorgi ülikooli professor Arnold Zürcher «poliitilise mõtte tõelisest revolutsioonist», mis avab sotsiaal-majanduslikuks progressiks Lääne-Euroopas uued võimalused.⁵⁸

Kõik need väited, mis moodustavad ESTK lepingu (ning hiljem ka teiste seda laadi kokkulepete) «teoreetilise» aluse, kujutavad täiesti moonutatult «rahvusüleste» asutuste aluseks olevaid protsesse. Lääne-Euroopas esimese «rahvusülese» koondise moodustamise objektiivseks majanduslikuks eelduseks on kuue riigi finantskapitali põimumine söe- ja metallurgiatööstuse harudes.

Monopolide huvide põimumine, mis enne sõda viis mitmete rahvusvaheliste üleeuroopaliste kartellide loomisele, pidas pärast sõda, riigimonopolistlike kokkulepete kiire arenemise tingimustes, silmas ulatuslikumaid eesmärke. Hõlmates nii era- kui ka riiklikke ja poolriiklikke ettevõtteid kuues riigis, kujutab see valitsustevahelise kokkuleppe teel moodustatud koondis endast ühelt poolt Lääne-Euroopa kapitalismi reaktsiooni tootlike jõudude arengu objektiivsetele seaduspärasustele, sest tootlike jõudude kaasaegne tase nõuab teatavasti üleminekut kõrgemale ühiskondlik-majanduslikule formatsioonile, sotsialismile, ja teiselt poolt katset kohaneda tootmise internatsionaliseerimise vajadusega, mis tehnikarevolutsiooni sajan dil on tohutult kasvanud.

ESTK loomise tähtsaks subjektiivseks poliitiliseks teguriks oli Lääne-Euroopa monopolistliku kapitali püüd sõlmida rahvusvaheline kokkulepe ühise võitluse pidamiseks sotsialismimaade, kapitalistlike riikide demokraatlike jõudude ja rahvusliku vabadusliikumise vastu. Neis maades, kus monopolistlik kodanlus nägi demokraatlikes liikumistes kõige suuremat ohtu, tegi ta eriti aktiivselt katseid likvideerida rahvuslikud demokraatlikud institutsioonid rahvusvaheliste «pühade liitude» abiga. Sellega seoses areneb mõnede Lääne-Euroopa riikide valitsevates ringkondades tendents piirata riiklikku suveräänsust ja koguni loobuda sellest igasugusele demokraatiale võõraste, «rahvusüleste» rahvusvaheliste organite kasuks. Kõigi nende keeruliste majanduslike ja sotsiaal-poliitiliste tegurite põimumine on integratsioonipoliitika initsiaatoritele aluseks kapitalistlike riikide koondiste «rahvusüleste» vormide (s. t. rahvusliku

suveräänsuse juriidilist piiramist ettenägevate vormide) otsimisel.

ESTK praktiline tegevus, mis algas 25. juulil 1952, näitas juba esimestel aastatel ära peasuunad ja meetodid selle koondise kasutamiseks Euroopas antikommunistliku poliitika teostamise tööriistana. Esimese rahvusvahelise riigimonopolistliku koondise kõige tähtsamaks otseseks resultaatiks oli agressiivse Lääne-Saksa imperialismi võimsuse kiirem kasv. Viimased takistused Saksa FV sõjatööstuse potentsiaali suurendamise teelt olid kõrvaldatud. Integratsiooni pooldajate jutud «dekartelliseerimisest» Lääne-Saksamaal ja «trustidevastastest» seadustest ning «rahvusüleste» organite kontrollist ESTK raames kujutasid endast Ruhri monopolide taastamise kattevarju.

1954. aasta mais otsustas kõrgem organ, et sellise kontsentratsiooni puhul, mille tulemusel toodetakse mitte üle 1,2 miljoni tonni terast, pole tema luba vaja. Sama aasta juulis rõhutas kõrgema organi asepresident A. Coppé grupi Ruhri töösturite poole pöördudes, et «kuivõrd kontsentratsioon soodustab ettevõtete tootmisvõimsuste suurenemist, piiramata seejuures konkurentsi, peab kõrgem organ seda lubatavaks»⁵⁹. Ruhri kontsernide kasvav võimsus teenis otseselt imperialistliku agressiooni eesmärke: Korea sõja algusmomendist peale kahekordistusid Ameerika tellimused Lääne-Saksamaa metallurgiakontsernidele.

ESTK moodustamine andis samuti tõe esimestele sammudele rahvusvahelises ulatuses kooskõlastatud riigimonopolistlikus poliitikas töölisklassi suhtes. Maskeerides ESTK reaktsioonilist iseloomu, püüdsid tema organiseerijad tõestada, nagu peaks selle koondise tegevus silmas liikmesriikide kõigi elanike kihtide hüvangut, töölisklass kaasa arvatud. R. Schuman toonitas oma memuaarides, et ESTK moodustamisega tekkisid Lääne-Euroopa ajaloos esmakordselt «trustidevastased seadused, sotsiaalne poliitika, mida kontrollivad asutused, kus võrdõiguslikkuse alusel töötavad kuue liikmesriigi tööandjad ja töölised»⁶⁰.

Neil väidetel pole mitte ainult propagandistlik tähtsus. Nad peegeldavad teatud joont monopolistliku kapitali poliitikas, mille ülesandeks on igati stimuleerida reformistlikke tendentse töölisliikumises. Faktile, et selle riikidevahelise monopolistliku koondise loomisega likvideeriti suur hulk «ebarentaableid» ettevõtteid ja kümned tuhanded töölised vallandati ning paljud tuhanded olid sunnitud

teistesse piirkondadesse ja riikidesse ümber asuma, vastandas ESTK organite poolt ergutatav reformistlike liidrite propaganda alati ESTK «sotsiaalse» tegevuse.

Koondise organid tegid konkreetseid jõupingutusi reformistlike illusioonide levitamiseks. ESTK eksisteerimise esimese viie aasta jooksul ehitati kõrgema organi rahalise abiga töölistele ligi 38 000 korterit ja enam kui 20 000 tööli- sele anti abi ümberkvalifitseerumiseks ja uuel töökohal sisseseadmiseks. Tootmise kiire kasvutempo ESTK mitmetes harudes soodustas mõnede tööliste kategooriate palga tõusu.

On loomulik, et kõik need abinõud puudutasid vaid väikest osa 1,5 miljonist töolisest, kes töötasid kuue riigi söe- ja metallurgiatööstuses, mida tunnistasid isegi mõned integratsiooni silmapaistvad reformistlikud pooldajad. Kuid need ülestunnistused ei piiranud mingil määral kärarik- kaid kampaaniaid, mis reklaamisid tööliklassi olukorra parandamist «rahvusüleste» organite abil. Kõige muu kõrval nägid reformistlikud liidrid «rahvusülestes» organites võimalust tugevdada oma positsioone töölisliikumises. Mis puutub ESTK tegevuse nendepoolsesse kriitikasse, siis selle suunaks oli nõuda «sotsiaalse» poliitika elluviimise tarvis materiaalsete vahendite suurendamist (laekumised «üleeuroopalisest» maksust, õigus sõlmida kokkuleppeid laenude kohta) ja osavõttu nende vahendite jaotamisest («demokraatlik kontroll» jne.).

Koondise «rahvusülese» vormi valimine pidas samuti silmas eesmärki luua imperialistide omavaheliste vastu- olude tasandamise mehhanismi, suurendada «väikese Euroopa» kuue riigi monopolistliku kodanluse huvide üht- sust, takistada Lääne-Euroopa imperialistlike blokkide pii- res tsentrifugaaltendentside tekkimist, aidata koondisest osavõtjatel välja töötada ühtset antikommunismi poliitilist strateegiat. Juba üksi Pariisi lepingu sõlmimine 18. aprillil 1951 tähendas turgude jaotamise erilist vormi uut ajaloo- listes tingimustes. Pärast selle lepingu jõustumist kiirenes ühenduse riikides suurmonopolide kasv ja intensiivistus kuue maa finantskapitali põimumine, mida kõrgem organ igati stimuleeris.

Sellise põimumise kõige markantsemaks näiteks võib olla see, et Flicki kontsern Lääne-Saksamaal müüs 1953. aastal Prantsusmaa kümnele metallurgiakontsernile ette- võtted, mis toodavad igal aastal 6 miljonit tonni sütt, ja

omandas vastutasuks ühe Prantsuse kompanii ja Belgia kompanii aktsiad. Järsult suurenes ESTK toodangu turustamine koondise liikmesriikide vahel. Üldine kõrge konjunktuur tol perioodil, mida stimuleeris võidurelvastumine, soodustas ESTK toodangu suhteliselt kiiret kasvu: aastail 1952—1955 suurenes terasetoodang 26%; Inglismaal suurenes see samal ajal ainult 20%.

Kuid sellest kasvust said ESTK liikmed kasu erineval määral. Tootmise maht kasvas eelkõige tänu tootmise laiendamisele Saksa FV-s. Lääne-Saksamaa positsioonide pidev tugevnemine ja Prantsusmaa positsioonide nõrgenemine ESTK-s tekitas osa Prantsuse töösturite hulgas rahulolematust «rahvusülese» koondisega. Kui näiteks 1952. aastal Prantsusmaa musta metallurgia ettevõtjate koondise üks juhte Ricard teatas, et Schumani plaan «vastab täielikult Prantsusmaa poliitikale», siis 1954. aastal olid tema avaldused juba pessimistlikud.

Prantsuse monopolistide lootused kehtestada ESTK-s oma ülevõim varisesid järk-järgult kokku. Pealegi kroonis 1955. aastal Lääne-Saksa imperialismi taotlusi edu Saarimaa küsimuses: Saarimaa sai «Euroopa staatuse» ja liideti seejärel Saksa FV-ga. See suurendas Lääne-Saksamaa osatähtsust ESTK-s 6—7 protsendi võrra ja lõi eeldused Lääne-Saksa monopolide mõju edasiseks suurendamiseks selles koondises.

Riigimonopolistliku iseloomuga rahvusvaheliste organisatsioonide moodustamine ei suutnud hoolimata nende loojate arvestustest nõrgendada kapitalistide võitlust lisakasumite eest. ESTK riigimonopolistlik iseloom ei muutnud mingil määral saavutatud kokkuleppe imperialistlikku olemust. Nagu kõik seda laadi kokkulepped, nii rajanes ka see kokkulepe osavõtjate jõudude vahekorral. Monopolide tegevusvabaduse vormilised kitsendused, mis lepingu 65. artiklis fikseeritud olid, ei suutnud monopole takistada kasumit taga ajamast ja neid kitsendusi paratamatult rikuti.

Mis puutub «rahvusülestes» organitesse, kes pidid ESTK liikmesriikide vastuolusid monopolide üldiste huvide nimel tasandama, siis nende tegevuse kogemused näitasid, eriti ESTK liikmesriikide söetööstuse kriisi ajal aastail 1958—1959, et «rahvusüleused» organid pole suutelised üksikuid koondise liikmeid «korrale kutsuma». Kõrgema organi katsed kasutada kriisi leevendamiseks oma

volitusi, sealhulgas kehtestada tootmise kvoodid ja piirata söe importi koondise maadesse väljastpoolt, kohtasid korduvalt ministrite nõukogude vastuseisu: Itaalia keeldus piiramast söe importi Ühendriikidest, Saksa FV ja Prantsusmaa keeldusid piiramast oma toodangut.

Koondise tugevamad partnerid tegutsesid vastuvõetud kohustustest hoolimata nõrgemate partnerite huvide kahjuks. Mõned koondise liikmed, eriti Prantsusmaa, olid seisukohal, et kõrgema organi tegevus ei õigusta tema kasuks võetavat «üleeuroopalist maksu». Kõrgema organi tegevuse kogemused näitasid, et ei pea paika Prantsuse imperialismi kalkulatsioonid jääda «rahvusüleses» koondises valitsevale positsioonile, tuginedes seejuures oma poliitilistele eelistele ja püüdes nendega kompenseerida oma majanduslikku nõrkust Saksa FV-ga võrreldes. Need kogemused põhjustasid muu hulgas seda, et Prantsuse tööstusringkondades tekkis negatiivne suhtumine säärase «rahvusüleste» täidesaatvate organite loomisse tulevikus.

Kuue Lääne-Euroopa riigi integratsiooniprotsess «rahvusüleses» majandusblokis viis vastuolude teravnemiseni teiste maadega, sealhulgas ka ESTK partneritega. Kõige teravamaks kujunesid need vastuolud suhetes Inglismaaga. 1953. aastal, kui koondis täie hooga oma tegevust arendas, puhkes ESTK ja Inglismaa vahel tõeline sõda terasehindade pärast ning Inglismaa oli sunnitud asuma kaitsepositsioonile. Lõpuks sõlmis Inglismaa 1954. aasta detsembris ESTK-ga «assotsiatsiooni kokkuleppe», mille kohaselt mõlemad pooled moodustasid pariteetsel alusel alalise assotsiatsiooninõukogu — organi konsultatsioonide pidamiseks ja kompromissotsuste väljatöötamiseks mõlemaid huvitavates küsimustes. Muide, selle organi loomine ei pehmenanud mingil määral konkurentsivõitlust Inglismaa ning ESTK vahel.

ESTK moodustamine komplitseeris mõningal määral ka vastastikuseid suhteid «väikese Euroopa» monopolistide ning nende ameeriklastest partnerite ja konkurentide vahel. USA valitsus ja Kongress toetasid energiliselt söe- ja terasekoondise loomist. Kuid Ameerika tööstusringkondades tekitasid samal ajal rahutust välisturul kuue riigi konkurentsi suurenemise perspektiivid. USA survele saadeti 1953. aasta lõpul ametlikult laiali aasta algul loodud Euroopa Teraseksporti Kartell. Kuid faktiliselt tegutses kartell edasi. USA ammulumatud krediitid andis USA Eks-

pordi ja Impordi Pank kõrgemale organile alles 1954. aastal ja tunduvalt väiksemas summas, kui oli ette nähtud (500 miljoni dollari asemel 100 miljonit dollarit).

Kuid vastuolusid ja konflikte, millega oli seotud esimese «rahvusülese» majanduskoondise tekkimine Lääne-Euroopas, pidasid imperialistlike suurriikide valitsevad ringkonnad teisejärgulisteks selle peaeesmärgi nimel, mida NATO juhtijad tol ajal püüdsid saavutada: Schumani plaani järkjärguline elluviimine rajas majandusliku vundamendi ja valmistab ette pinna Saksa FV astumiseks imperialistlike suurriikide sõjalis-poliitilistesse blokkidesse Euroopas. Sõja algusega Koreas suurendasid Ühendriigid sellesuunalist survet oma liitlastele Lääne-Euroopas.

Lääne-Euroopa suurimad riigid, Inglismaa ja Prantsusmaa, püüdsid alguses NATO poliitika üldise kursi raames pidurdada käimasolevat protsessi — Saksa FV muutumist Ameerika poliitika peamiseks kantsiks Euroopas. Inglismaa valitsevates ringkondades oli levinud seisukoht, et Lääne-Saksamaa remilitariseerimisega ei tule kiirustada, et Ühendriigid ja Inglismaa võivad ise anda NATO-le vajalikul hulgal relvastatud jõude. Prantsusmaa valitsevates ringkondades tuldi välja analoogilise seisukohaga ja otsiti sellele küsimusele lahendust Euroopa raames, Schumani plaanis kavandatud teed mööda.

J. Monnet, Prantsusmaa delegatsiooni juht ESTK loomise üle peetud läbirääkimistel, pidas 1950. aasta suvel ja sügisel Adenaueriga pikki jutuajamisi, kus arutati «Euroopa armee» moodustamise küsimusi. 1950. aasta septembris tehti Achesonile teatavaks, et Monnet koostab Lääne-Euroopa riikide relvastatud jõudude «rahvusülese» ühendamise projekti. «Euroopa-idee» pidi uuesti olema imperialistliku reaktsiooni leeri vastuolude ja lahkkelide leevendamise abinõuks Lääne-Euroopas.

NATO nõukogu istungjärk 1950. aasta septembris, mis demonstreeris Ühendriikide kavatsust lülitada Lääne-Saksamaa relvastatud jõud otseselt NATO-sse, sundis Prantsuse valitsust ilmutama uut initsiatiivi. 24. oktoobril esitas peaminister R. Plevén oma kõnes Prantsusmaa Rahvuskogus «Euroopa armee» moodustamise üksikasjaliku plaani, kus «Euroopa armee» oli tihedalt seotud «ühendatud Euroopa» majanduslike ja poliitiliste institutsioonidega. 28. oktoobril esitas Prantsusmaa kaitseminister J. Moc selle plaani NATO kaitsekomiteele.

Pleven pani ette Lääne-Euroopa maade «isikkoosseisu ja relvastuse täieliku ühtesulamise» armeeks, mis alluks «ühtsele üleeuroopalisele poliitilisele ja sõjalisele juhtimisele». See armee pidi moodustatama «Euroopa diviisidest», millest igaüks koosneks mitme rahvuse väikestest allüksustest. Selle armee moodustamine pidi olema tiheldalt seotud ESTK loomisega; mõlemaid «rahvusüleseid» koondisi pidid juhtima ühised poliitilised organid.⁶¹

Nende juttude eesmärgiks, mida selle projekti pooldajad Lääne-Saksamaa relvastuse «kontrollimisest» rääkisid, oli maskeerida Pleveni plaani ohtlikke tagajärgi rahuüritusele Euroopas. Plaani arutamisel paljastasid selle manöövri kommunistidest parlamendiliikmed. Nõukogude noodis Prantsuse valitsusele 19. oktoobrist 1951 näidati, et on läbinisti valed väited, nagu oleks «Euroopa armeel» kaitseiseloos ja et teda on võimalik kasutada Lääne-Saksamaa militarismi sõjalise võimsuse piiramiseks.⁶²

NATO nõukogu, arutanud 1950. aasta detsembris läbi Lääne-Saksamaa remilitariseerimise mõlemad alternatiivid (Lääne-Saksamaa kontingentide otsene lülitamine NATO ühendatud relvastatud jõududesse ja Pleveni plaani), andis nõusoleku «Euroopa armee» projekti edasiseks läbitöötamiseks. Samal istungjärgul määrati NATO relvastatud jõudude ülemjuhatajaks kindral D. Eisenhower. Samaaegselt toimus Lääne Liidu konsultatiivnõukogu istungjärg, mis võttis vastu otsuse likvideerida liidu sõjaline organisatsioon, kuivõrd selle neelab endasse NATO. Ameerika imperialism demonstreeris kindlalt kavatsust allutada NATO Lääne-Euroopa liitlaste relvajõud otseselt oma juhtimisele.

15. veebruaril 1951 algas Pariisis «Euroopa armee» staatuudi väljatöötamise konverents, millest võtsid esialgu osa ainult Prantsusmaa, Saksa FV, Itaalia, Belgia ja Luksemburg. Mõni kuu hiljem (oktoobris 1951) ühines nendega Holland.

Inglismaa keeldus konverentsist osa võtmast. Tema positsioonid NATO-s, eriti pärast seda kui 1950. aasta detsembris likvideeriti Lääne Liidu relvastatud jõudude staap feldmarssal Montgomeryga eesotsas, polnud küllalt tugevad selleks, et pretendeerida juhtivale osale Euroopa sõjalistes blokkides. Prantsusmaa riigitegelaste üleskutsed selle blokiga ühineda ja Ühendriikide surve osutusid asjatauks. Inglismaa keeldus võtmast endale suuremaid kohus-

tusi kui luua «võimalikult tihedaid sidemeid Euroopa mandriühendusega selle kõigil arengustaadiumidel». Inglismaa eeskuju järgisid mitmed teised Lääne-Euroopa riigid — NATO liikmed, kes ei soovinud «Euroopa armeest» osa võtta.

NATO nõukogu istungjärgu ajal 1951. aasta novembris ja Churchilli Washingtoni-visiidi ajal 1952. aasta jaanuaris saavutati Inglismaa ja USA vahel kompromisskokkulepe, mille kohaselt Inglismaa avaldas valmisolekut ainult soodustada «Euroopa armee» loomist, ilma et ta sellest ise vahetult osa võtaks. Toetades sõnades «Euroopa armee» loomise ideed, kasutasid Inglise valitsevad ringkonnad samal ajal ära asjaolu, et Prantsusmaa kartis jääda «rahvusüleses» sõjalises blokis üks ühe vastu Lääne-Saksamaaga, ning püüdsid mängida mandririikide omavahelistes suhetes vahekohtunikku.

Mis puutub Ühendriikidesse, siis pärast mõningat kõhklemist, mis oli tingitud asjaolust, et D. Eisenhower kaldus puhtsõjalistest kaalutlustest lähtudes selle poole, et lülitada Lääne-Euroopa, sealhulgas ka Saksamaa FV relvastatud jõud otseselt NATO-sse, sai «Euroopa armee» loomise plaan Washingtonis täieliku toetuse osaliseks. 3. juulil 1951 rõhutas Eisenhower Londonis «Euroopa armee» moodustamise poliitilist tähtsust Saksa FV «panuse» kindlustamise seisukohalt.

Ameerika Ühendriikide valitsevates ringkondades tuli järjest selgemini ilmsiks tendents siduda «Euroopa armee» loomist, mis esialgselt pidi olema ainult Lääne-Saksamaa remilitariseerimise abinõu, «Euroopa föderatsiooni» loomise üldise kavatsuse realiseerimisega. «Euroopa föderatsioon» oleks USA ja Briti Rahvaste Ühenduse kõrval moodustanud Ameerika imperialismi poolt juhitava Atlandi bloki süsteemi majandusliku, poliitilise ja sõjalise aluse.

Selleks et põhjendada kallalekippumist Lääne-Euroopa riikide rahvuslikule suveräänsusele, laimas Ameerika imperialistlik propaganda Nõukogude Liitu, viitas vajadusele tugevdada olukorra «stabiilsust» Lääne-Euroopas ning kasutas ära asjaolu, et imperialistlik kodanlus kartis sotsialismi. ESTK ning Euroopa Kaitseühenduse projektide koostamise ajal oli USA ja Lääne-Euroopa jõudude vahetõrje selline, et «kolmanda jõu» müüti levitas isegi Ameerika propaganda. Ameerika poliitikat Lääne-Euroopa integratsiooni küsimuses kujutati kui vastukaja Lääne-Eu-

roopa riigitegelaste appihüüdele ja kui hoolitsust Lääne-Euroopa riikide võimsuse ning nende rahvusvahelise autoriteedi suurendamise eest.

Ameerika diplomaatia turgutusel jõudsid «Euroopa armee» projekti väljatöötamiseks kokkukutsutud Pariisi konverentsist osavõtjad lõpuks kokkuleppele. Dokumentidele Euroopa Kaitseühenduse loomise kohta kirjutasid 27. mail 1952 Pariisis alla kuus välisministrit. Lepingu kohaselt piirasid sellest osavõtjad oluliselt oma riiklikku suveräänsust ühenduse kasuks, mis pidi tegutsema tihedas koostöös NATO-ga (artiklid 4, 5, 7). See piiramine hõlmas ka välis- ja finantspoliitikat, eriti aga relvastatud jõude, kes isegi rahuajal anti NATO ameeriklasest ülemjuhataja käsutusse (artiklid 9, 18, 87, 88). Loodavale ühendusele anti lepingu kohaselt juriidilise isiku õigused ja ta sai rahvusvaheliste suhete subjektiks. Tema organite struktuur oli identne ESTK struktuuriga (komissariaat, ministrite nõukogu, üldassamblee; assamblee ja kohus pidid olema Euroopa Kaitseühendusel ja ESTK-l ühised).

Nende organite sotsiaalsest olemusest rääkis ilmekat keelt lepingu 12. artikkel, mille kohaselt komissariaat ja nõukogu andsid liikmesriigi käsutusse osa «Euroopa kaitsejõudude» kontingendist «rahutuste või rahutuste ohu» ja «ühiskondliku õnnetuse» puhul antud riigi territooriumil. Niisiis oli jutt «Euroopa armee» kasutamisest mitte ainult sotsialismimaade vastu, vaid ka revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks Lääne-Euroopas.

Lepingu tähtsaks iseärasuseks oli tema mitmete sätete lühiajaline iseloom. Vastavalt 8. ja 38. artiklile kuulus Euroopa Kaitseühenduse asutuste süsteem asendamisele uue organisatsiooniga, mille struktuur tuleb edaspidi välja töötada. Selle projekti väljatöötamine pandi ESTK assambleele, laiendades selle koosseisu üheksa täiendava liikmega Prantsusmaa, Saksa FV ja Itaalia poolt.

Euroopa Kaitseühenduse loomise lepingule allakirjutamisega käis kaasas «Euroopa propaganda» järsk aktiviseerumine. See propaganda opereeris mitte ainult antikommunistlike, vaid isegi patsifistlike loosungitega. «Rahvusülese» integratsiooni propageerijad püüdsid «rahu ja progressi» nimel spekuloida rahvuslike tunnetega. Samastades rassistlikku natsionalismi, mis varjas imperialismi agressiivseid püüdlusi, rahvusliku uhkuse ja patriotismiga, püüdsid «Euroopa föderatsiooni» eestvõitlejad anda hoopis

rahvuslikele demokraatlikele traditsioonidele ja vabadustele, mis rahvahulgas olid kodanlik-demokraatlike revolutsioonide surve all võidelnud juba feodalismi kokkuvarisemise perioodil. Euroopa integratsiooni eestvõitlejad kujutavad «rahvusülese» bloki loomist Lääne-Saksamaa osavõtul tänapäevani kui kindlat tagatist, mis hoiab ära konfliktide tekkimise Lääne-Euroopas, eriti aga Lääne-Saksa militarismi revanšistlikud pretensioonid.

Arutlused saksa «natsionalismi» likvideerimise ümber pidid ilmselt ähmastama Euroopa sõjaliste konfliktide põhjuste küsimust. Need konfliktid, sealhulgas ka Saksa militarismi agressiivsed sõjad, pole sugugi seletatavad suveräänse Saksamaa olemasolu faktiga. Nende konfliktide põhjustajaks olid needsamad imperialismi jõud, kes praegu püüavad Lääne-Saksamaad remilitariseerida. Kuid Euroopa integratsiooni pooldajate «argumentatsioon» püüdis mitte ainult õigustada kallalekippumist Lääne-Euroopa maade rahvuslikule suveräänsusele ja Saksa Föderatiivse Vabariigi lülitamist lääneriikide blokkidesse, vaid ka «anda patud andeks» Lääne-Saksamaa taassündivale militarismile, suigutada Euroopa rahvaste valvsust imperialistlike sõjaõhutajate suhtes.

Ega Adenaueri valitsus asjata aktiivselt toetanud ja ergutanud Euroopa sõjalis-poliitilise «ühendamise» plaane. Saksamaa saatuse küsimus kerkis sel perioodil üles väga teravalt: 1950. aasta oktoobris Prahast toimunud kaheksa Euroopa sotsialistliku riigi välisministrite nõupidamise ettepanekud Ida- ja Lääne-Saksamaa esindajast pariteetisel alusel ülesaksamaalise asutava kogu moodustamise ning demokraatlikel alustel riikide ühendamise ettevalmistamise kohta leidsid saksa rahva hulgas laialdast vastukaja. Saksa Demokraatlik Vabariik tegi nendes küsimustes korduvalt konkreetseid ettepanekuid. Pidades Saksamaa olukorda «kõikuvaks Ida ja Lääne vahel», luges Adenauer sellega seoses Lääne-Saksamaa militariseerimist ja tema lülitamist Lääne sõjalis-poliitiliste liitude süsteemi ainsaks vahendiks, mis takistab Lääne-Saksamaa «neutraliseerimist». Seda ideed arendas ta 1951. aastal jutuajamistes paljude lääneriikide riigitegelastega. 1953. aasta veebruaris J. Dullesega ning sama aasta aprillis USA presidendi D. Eisenhoweriga ning teiste poliitikategelastega asetleidnud jutuajamistes esitas Adenauer ulatusliku programmi kapitalismi positsioonide tugevdamiseks Lääne-Saksamaal

ja pealetungiks sotsialismile Ida-Saksamaal. See programm seisnes järjekindlas «Euroopa ühendamises» ja leidis uuel Ameerika Ühendriikide valitsuselt täielikku heakskiitu.

Lääne-Saksamaa valitsevate ringkondade kavatsus kasutada sõjalis-poliitilist integratsiooni revanšistlikel eesmärkidel ilmnis selgesti, kui *ad hoc* kokkukutsutud assamblee hakkas «Euroopa poliitilise ühenduse» projekti ette valmistama. «Euroopa poliitiline ühendus» pidi kuue Lääne-Euroopa riigi «rahvusülese» ühinemise edukalt lõpule viima. Lääne-Saksamaa delegaadid tegid ettepaneku võtta projekti sätted, mis legaliseerivad Saksa FV territoriaalseid pretensioone Idas, tema õigust kasutada «Euroopa armeed» kapitalistliku korra vägivaldseks taastamiseks Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Projekti võeti Lääne-Saksamaa delegaatide pealekäimisel säte Saksa FV esinduse laiendamise kohta «Euroopa parlamendis» pärast Saksa FV piiride laienemist (artiklid 102, 103).

Lääne-Saksamaa delegaatide initsiatiivil võeti projekti säte (104. artikkel), mille kohaselt ühendusele anti õigus kasutada relvastatud jõudu oma liikmete abistamiseks «nende territooriumil põhiseadusliku korra ja demokraatlike institutsioonide» tagamiseks. Võttes arvesse, et artiklites 102 ja 103 vaadeldi Saksa DV territooriumi meelevaldselt Saksa FV territooriumi koostisosana, andis see säte Bonni revanšistidele võimaluse nõuda ühenduselt toetust, kui nad alustavad agressiooni Saksa DV vastu.⁶³

Väga tähtsaks pidasid Saksa FV valitsevad ringkonnad ja nende esindajad assamblees Euroopa ühendamisest osavõtjate välispoliitika kooskõlastamist. Adenauer oma kõnes Euroopa Ühendamise Ameerika Komitees 1953. aasta aprillis toonitas eriti, et «Euroopa poliitilise ühenduse» projekti 2. artikli kohaselt kohustusid liikmesriigid oma välispoliitikat koordineerima. Kui osavõtt ESTK-st vabastab Saksa FV paljudest majanduslikest ja osavõtt Euroopa Kaitseühendusest — paljudest sõjalistest kitsendustest, siis võrdõiguslikkus «Euroopa poliitilises ühenduses» oleks andnud Lääne-Saksa imperialismile võimaluse tegutseda rahvusvahelisel areenil ühenduse organite kaudu «seaduslikul» alusel, ignoreerides Jalta ja Potsdami otsuseid.

Euroopa poliitilise ühendamise tähtsus Lääne-Saksamaa valitsevate ringkondade seisukohalt suurenes eriti sel ajal, kui rahvusvaheline pinevus 1953. aasta suvel mõnevõrra lõdvenes ja algasid ettevalmistused kolme lääneriigi ning

Nõukogude Liidu välisministrite nõupidamiseks. Bonni diplomaatia tegi sellega seoses meeleheitlikke jõupingutusi, et takistada kokkulepet NSV Liiduga Saksamaa küsimuses, ja neis jõupingutustes olid üsnagi silmapaistval kohal Lääne-Euroopa integratsiooni plaanid. «Potsdami kokkulepete esialgsest mõttest ja sisust tuleb üle saada,» ütles näiteks Adenauerile lähedane isik von Merkatz oma kõnes Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblees 1953. aasta septembris. Ta kutsus lääneriike lahendama Saksamaa probleemi ja «taasühendama Saksamaa kuni Oderini» Euroopa Kaitseühenduse ja «Euroopa poliitilise ühenduse» abil.⁶⁴

Lääne-Saksamaa valitsevate ringkondade revanšistlikud püüdlused polnud muidugi saladuseks integratsiooni poliitika eestvõitlejaile Prantsusmaal, Itaalias, Hollandis, Belgias ja mujal. Neid püüdlusi paljastasid isegi mõned *ad hoc* kokkukutsutud assamblee liikmed. Kuue riigi «rahvusülese» ühenduse areng viib paratamatult selleni, rõhutas «poliitilise ühenduse» projekti arutelul üks Prantsusmaa delegaate G. Maroger, et kõige tugevam riik, Lääne-Saksamaa, «hakkab valitsema teie Euroopat niisamuti, nagu Preisi Bismarcki ja Wilhelm II Saksamaal valitses ja seda juhtis. Teil saab olema Saksa Euroopa, ja võib-olla ka Ameerika Euroopa, kui, mis on veel tõenäolisem, ühendus kokku ei varise.»⁶⁵ Kuid vastuseks neile hoiatustele esitati väited, et «rahvusülese» ühenduse organid võivad kõrvaldada vastuolud oma liikmete vahel.

10. märtsil 1953 anti Euroopa ühenduse kooskõlastatud projekt läbivaatamiseks kuue riigi välisministritele. «Euroopa poliitilise ühenduse» projekt kujutab endast ametlikku dokumenti, mis kõige täielikumalt toob ideaalina esile selle «rahvusülese» organisatsiooni, mida antikommunistlikud teoreetikud sageli kujutavad Lääne-Euroopa rahvaste ajaloolise arengu tipuna. See dokument annab vägagi ilmekalt tunnistust Euroopa integratsiooni eestvõitlejate tõelistest püüdlustest.

Projekti kohaselt tuli loomisele rahvaste ja riikide liidul rajanev Euroopa ühendus, mille eesmärgiks on «arendada tootmist, tõsta elatustaset ja teha jõupingutusi rahu kindlustamiseks», samuti kaitsta «üldist vaimset pärandit» ja «inimõigusi». Mis tähendus on kõigil neil fraasidel ühenduse kõrgetest eesmärkidest, seda näitavad projekti koostajate sõnavõttud.

«Kui te ei suuda esile kutsuda rahvalikku entusiasmi Euroopa kasuks, siis jääb Euroopa alatiseks loomata,» rõhutas näiteks P. Reynaud, üks asutava kogu liikmetest, tehes ettepaneku muuta projekt efektiivseks massilise propaganda vahendiks. «Euroopat ei saa rajada ilma avaliku arvamuse laialdase heakskiiduta,» tähendas ka Itaalia delegaat Sabatini.⁶⁶

Peale «julgeoleku» tagamise (koos NATO-ga), «välispoliitika koordineerimise» ja liikmesriikide «kaupade, kapitalide ja isikute vaba ringlemise» ning «valuuta-, finants- ja krediitpoliitika» (artiklid 2, 82, 83) koordineerimise alusel järk-järgult «ühisturu» loomise olid ühendusele antud laialdased funktsioonid «põhiseadusliku korra ja demokraatlike institutsioonide» kaitsmiseks (104. art.). Neid politseifunktsioone võisid ühenduse organid (liikmetel puudus ühendusest väljaastumise õigus) täita ka omaenda initsiatiivil. Astudes välja 104. artikli toetuseks, motiveeris Prantsusmaa delegaat Delbos selle artikli vastuvõtmist laimavate rünnakutega Lääne-Euroopa kommunistlike parteide ja Nõukogude Liidu vastu.

Seega kajastus ühenduse ülesannete formuleeringus tema pooldajate püüd luua efektiivne organisatsioon, mis liikmesriikide rahvuslikku suveräänsust jalge alla tallates tagaks nende territooriumil kapitalistliku korra vankumatus ja demokraatlike liikumiste mahasurumise. Ühtaegu tähendaks osavõtt Euroopa ühendusest liikmete ühisrinde moodustamist rahvusvahelistes suhetes, nende üksmeelset väljaastumist Põhja-Atlandi bloki agressiivse poliitika toetuseks.

Hoolimata projekti koostajate suurest püüdest anda ühenduse institutsioonidele «demokraatlik» iseloom, ilmesid reaktsioonilised püüdlused ka nende institutsioonide struktuuris. «Demokraatia» kehastuseks pidi ühenduses saama seadusandlik organ — parlament —, mis koosneb kahest kojast: üldise hääletuse teel valitavast rahvakojust ja rahvuslike parlamentide poolt valitavast senatist.

Üldine hääletamine «kogu Euroopas, mida ähvardab kommunistlik oht», nagu märkis oma sõnavõtus Hollandi delegaat van Naters, tuli läbi viia majoritaarse süsteemi järgi, kahes hääletusvoorus, mis võimaldas ühendada kõik reaktsioonilised jõud.⁶⁷ Täidesaatvale nõukogule, ühenduse valitsusele, anti suured volitused, mis lubasid tal vahele segada ühenduse liikmesriikide siseasjadesse. Täidesaatva

nõukogu tegevust kontrollis ministrite nõukogu, organ, kelle ülesandeks oli kooskõlastada ühenduse kui terviku huve üksikute liikmesriikide huvidega.

Euroopa ühenduse struktuur kajastas kuue riigi monopolistlike ringkondade püüdu likvideerida nende maade rahvaste poolt kättevõidetud rahvuslikud kodanlik-demokraatlikud institutsioonid ning saada tähtsate sise- ja välispoliitika küsimuste lahendamisel täielikult lahti rahvuslike seadusandlike organite näilisestki kontrollist.

Paljud *ad hoc* kokkukutsutud assamblee ja Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee liikmed, eriti Lääne-Saksamaa esindajad, rõhutasid oma sõnavõttudes pidevalt, et «väike Euroopa» peab saama tuumaks ulatuslikumale «rahvusülesele» koondisele, mis ei tohi piirduda ainult Lääne-Euroopa raamidega. «Euroopa ei või jätta endisesse olukorda Ida-Euroopat,» deklareeris Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblees 1953. aasta septembris Euroopa integratsiooni küsimuse arutamisel Lääne-Saksamaa delegaat von Merkatz. «Poola, Tšehhoslovakkia, Ungari, Rumeenia, Bulgaaria ja Albaania moodustavad osa Euroopast... Neid ei või Euroopast eraldada, ja seni, kuni Nõukogude Liit seda asjaolu faktiliselt ja juriidiliselt ei tunnista, on kindla rahu jaluleseadmine võimatu,» kiitis talle järele Hollandi esindaja Gerhard.

Seega pidi Euroopa ühendus tema pooldajate arvates kujutama endast eelposti ja löögijõudu kurikuulsa «vabastamise poliitika» teostamisel. «Väike Euroopa», väitis Itaalia poliitikategelane U. Malfa, peab kujunema «Euroopa kontinendil NSV Liidule vastukaalu loomise tuumaks, koondades enda ümber kõik kommunismile vaenulikud jõud»⁶⁸.

Projekteeritud poliitilise ühenduse iseloomulikuks jooneks oli liikmesriikide suveräänsuse oluline ja igakülgne piiramine, mis kätkes endas tulevikus rahvuslike riigiasutuste asendamist «rahvusüleste» asutustega. Enamikule Euroopa ühenduse eestvõitlejatele oli see ühendus kõigepealt kohane abinõu Lääne-Saksamaa remilitariseerimise ja tema NATO-sse lülitamise maskeerimiseks, mille oli tinginud imperialistlike riikide vahelised vastuolud ja Lääne-Euroopa laiade rahvahulkade võitlus sõjaohu vastu.

Ühtlasi kajastas selle vormi ilmumine kuue riigi monopolistliku kodanluse teatud ringkondade püüdu luua rahvusvahelises ulatuses alatine organisatsioon ja maksimi-

maalne monoliitsus demokraatliku liikumise vastu, mis tugines pikaajalises klassivõitluses kättevõidetud rahvuslikele demokraatlikele institutsioonidele, iga rahva revolutsioonilistele traditsioonidele. Sellest püüdest oldi täielikult teadlik. R. Schuman, K. Adenauer ja teised Lääne-Euroopa riigitegelased, kes astusid välja «rahvusülese» integratsiooni poolt, rõhutasid korduvalt «Euroopa-poliitika» antikommunistliku suuna esmajärgulist tähtsust.

Adenaueri sõnade järgi seisis selle poliitika «suurim originaalsus selles, et veel vabade mandririikide juhid tunnistasid vajadust teha kõige kiiremas korras lõpp üksteise vastas seisvatele suveräänsete riikide kompleksile, selleks et vältida kontinendi langemist bolševismi saagiks»⁶⁹. Kõigi kuue riigi valitsevad ringkonnad olid rahvusvahelisel areenil kvalitatiivselt uue poliitilise jõu loomise nimel valmis piirama oma riigivõimu, selleks et suunata see jõud rahvuslike demokraatlike jõudude vastu, ülemaailmse revolutsioonilise liikumise kantsi — sotsialismi maailmasüsteemi ja esijoones Nõukogude Liidu vastu.

«Rahvusülese» integratsiooni vormi tekkimine tähendas seda, et arendati edasi kodanluse poliitika üht joont, millele V. I. Lenin omal ajal tähelepanu juhtis. Ta märkis, et ajendatuna oma klassi ülevõimu säilitamise püüdest «kodanlus reedab vabaduse, kodumaa, keele ja rahvuse huvid, kui tema vastu tõuseb revolutsiooniline proletariaat»⁷⁰.

NATO raames funktsioneeriva Euroopa ühenduse tingimused oleksid olnud eriti soodsad Ameerika imperialismi pidevaks vahelesegamiseks Lääne-Euroopa maade ühiskondlikku ellu revolutsioonilise liikumise mahasurumise eesmärgil, Euroopa kapitalistlike ja sotsialistlike riikide vaheliste kunstlike barjääride edasise suurendamise eesmärgil. Ühendriikide surve ja temapoolsed viited ohule, et «Lääs jääb Saksamaast ilma», millega Bonni poliitikud osavalt spekuleerisid, ning Korea sõjaga seoses maailmas tekkinud sõjahüsteeria õhkkond löid tingimused, milles sõjalis-poliitilise integratsiooni projekt viidi lepingu staadiumini. Leping anti parlamentidele ratifitseerida ja sellega tihedalt seotud «poliitilise ühenduse» projekt kiideti kuue riigi valitsustes domineerivate parteide esindajate poolt heaks.

«Rahvusülese» integratsiooni reaktsioonilisele poliitikale avaldasid selle tekkimise momendist peale resoluutset vastupanu Lääne-Euroopa töölisklass ja kõik demokraatlikud jõud. Kodanliku propaganda väljamõeldisi selle poliiti-

tika progressiivsest iseloomust paljastavad kommunistlikud parteid ja progressiivse üldsuse esindajad ka tänapäeval. Kommunistid näitavad, et Euroopa ühendused pole mitte ainult monopolide tööriistadeks iga riigi rahvusliku majanduse riisumisel, vaid nad takistavad ka rahvusvaheliste majandussidemete arendamist, viivad kaubandusliku ja majandusliku sõjani, kätkevad endas ohtu rahule. «Häda meile, kui me ühineme Euroopa lõhestamise poliitikaga, sest see tähendaks seda, et me satume nende võimusesse, kes hakkaksid piiramatult valitsema meie majandus- ja poliitikaelu,»⁷¹ ütles P. Togliatti juba 1947. aastal Itaalia Asutava Kogu poole pöördudes.

Kuivõrd Schumani plaan puudutas vahetult võrdlemisi piiratud elanike kihtide huve ja «poliitilise ühenduse» projekt oli vähe tuntud ning sõltus Euroopa Kaitseühenduse lepingu ellurakendamisest, siis oli progressiivsete jõudude võitluse teravik suunatud «Euroopa armee» moodustamise vastu. See võitlus kujunes lahutamatuks koostisosaks töölisklassi ja tema revolutsioonilise avangardi ulatuslikus liikumises rahu, demokraatia ja rahvusliku sõltumatuse eest. «Euroopa armee» projekti seos Saksa militarismi taassünniga, mis oli põhjutanud Euroopa rahvastele nii palju kannatusi, andis sellele võitlusele erilise teravuse ja tõmbas kaasa laiu elanike kihte, kellel olid hitlerliku veermahti aktsioonid veel elavalt meeles.

Imperialistliku kodanluse antikommunistlikule poliitikale, mida teostati «natsionalismist kõrgemal seismise» kosmopoliitilise lipu all, seadis töölisklass vastu rahvuslike huvide kaitsmise poliitika. Rahvuslike huvide, rahvuse valdava enamuse huvide järjekindel kaitsmine viib töötajad äratundmisele, et on vaja lõpp teha nii sotsiaalsele survele siseriigis kui ka valitsemise ja allumise suhtele eri rahvuste vahel, kehtestada rahvaste tõeline võrdõiguslikkus ja sõprus, töötajate internatsionaalne solidaarsus. «Euroopa armee» organiseerijate rahvusliku nihilismi vastarinnas seisis patriotism, mille lipu alla koondusid töölisklass eesotsas kommunistlike parteidega ning linna ja maa keskkihtide esindajad.

Rasketes tingimustes pidas võitlust Saksamaa Kommunistlik Partei, keda Adenaueri valitsus pidevalt taga kiusas ja kelle tegevust ta kitsendas. Saksamaa Kommunistlik Partei vastandas valitsuse poliitikale, Saksa FV «rahvus-üleste» blokkidesse lülitamise poliitikale rahu, rahvus-

liku ühtsuse ja demokraatia eest võitlemise programmi. Bundestagis, ajakirjanduses ja töötajate koosolekuil astusid kommunistid välja Euroopa Kaitseühenduse loomise kokkulepete ratifitseerimise vastu. Võitluse tegi keeruliseks revanšistlike jõudude pöörane antikommunistlik kampania ja valitsuse faktiline toetamine sotsiaaldemokraatia liidrite poolt, kes sõnades astusid «Euroopa armee» moodustamise vastu, tegelikult aga loobusid efektiivsetest aktsioonidest selle projekti vastu.

Kõige suurema ulatuse võttis võitlus «Euroopa armee» vastu Prantsusmaal. 1953. aasta oktoobris toimunud Prantsuse Kommunistliku Partei Keskkomitee pleenum märkis oma otsuses, et prantsuse kommunistid peavad oma tähtsaks kohustuseks mitte lubada «Euroopa armee» loomist. Võitlus Euroopa Kaitseühenduse vastu, rõhutas Prantsuse KP Keskkomitee pleenum 1954. aasta märtsis, jääb tööliklassi ja kõigi teiste rahvuslike ning demokraatlike jõudude võitluse peaesmärgiks.

Järjekindlat võitlust imperialistliku integratsiooni vastu pidasid Belgia, Hollandi ja Luksemburgi kommunistlikud parteid. Itaalias viis kommunistide, sotsialistide ja teiste demokraatlike jõudude võitlus «Euroopa armee» vastu selleni, et seda lepingut ei esitatudki ratifitseerimiseks. Esinedes oma maa rahvuslike huvide tõeliste väljendajatena ja ennastsalgavate kaitsjatena, paljastasid kommunistid «rahvusülese» integratsiooni eestvõitlejate kommunismivastaseid spekulatsioone ning omandasid elanike erinevates kihtides järjest suurema autoriteedi.

Erakordselt tähtsat osa soodsate rahvusvaheliste tingimuste loomisel demokraatlike jõudude võitluseks integratsioonipoliitika vastu etendas sotsialistlike maade välispoliitiline joon, mille eesmärgiks oli rahvusvahelise pinevuse lõdvendamine ja erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise tagamine Euroopas ning kogu maailmas. Tänu nende jõupingutustele lõpetati 1953. aastal sõda Koreas ja 1954. aastal Vietnamis. Euroopas tegid Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid järjekindlalt ettepanekuid, mille sihiks oli saksa rahva huvidest lähtuv Saksamaa probleemi rahulik reguleerimine vastavalt Potsdami otsustele ja kollektiivse julgeoleku süsteemi loomine Euroopas.

Erineva ühiskondliku süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise sotsialistlik poliitika hajutas sõjahüsteeria atmosfääri, mille Ameerika imperialism ja tema Lääne-

Euroopa partnerid olid pinevaks ajanud ja mida nad kasutasid sõjalis-poliitiliste blokkide kokkuklopsimiseks. Nagu A. Eden oma memuaarides kirjutab, teatas toleaeagne Prantsusmaa peaminister G. Bidault 1953. aasta juunis, et tema valitsus võib saavutada Euroopa Kaitseühenduse lepingu ratifitseerimise ainult sel juhtumil, kui valitsus saab esitada parlamendile tõendid «venelaste järeleandmatuse» kohta.⁷² Kuid seda laadi «tõendid», mida NATO juhtijad välja haudusid, lükkas Nõukogude Liidu rahumeelne initsiatiiv pidevalt ümber.

NSV Liidu pealekäimisel tuli Berliinis 1954. aasta jaanuaris kokku NSV Liidu, USA, Inglismaa ja Prantsusmaa välisministrite nõupidamine, kus NSV Liit esitas ulatusliku programmi rahvusvaheliste probleemide lahendamiseks Euroopas rahuliku kooseksisteerimise printsiipide alusel. See programm leidis edasiarendamist Nõukogude ettepanekutes järgnevatel rahvusvahelistel konverentsidel aastail 1954—1955.

NSV Liit tegi ettepaneku saavutada Euroopas rahu ja julgeolek kõigi Euroopa riikide kooskõlastatud jõupingutustega. «Euroopa kollektiivse julgeoleku lepingu osavõtjateks,» öeldi 1954. aasta veebruaris Berliini nõupidamisel tehtud Nõukogude ettepanekutes, «võivad olla kõik Euroopa riigid, sõltumata nende ühiskondlikust korrast...»⁷³ Sel eesmärgil tegi Nõukogude Liit ettepaneku kasutada kas juba olemasolevaid üleeuroopalise iseloomuga organisatsioone või siis moodustada uued organisatsioonid sellistel tingimustel, mis on vastuvõetavad kõigile Euroopa riikidele, olenemata nende sotsiaalsest korrast. NSV Liit lähtus sellest, et ehkki erinevad Euroopa maad elavad erinevat elu ja nende maade elanikel ei ole ühesugused poliitilised tõekspidamised, on nad kõik võrdsel määral huvitatud rahu säilitamisest ja kindlustamisest.

Mis puutub aga Euroopa ühendamise plaanidesse, siis neis plaanides vastandati ühesuguse poliitilise korraga Euroopa riike teistsuguse poliitilise korraga Euroopa riikidele. Nende plaanide ametlikult deklareeritavaks eesmärgiks oli «tagada julgeolek» ainult mõnedele Lääne-Euroopa maadele, mitmete Ida-Euroopa riikide vastu suunatud sõjalisest rühmitusest osavõtjaile.

NSV Liit omakorda lähtub vajadusest tugevdada rahvusvahelist koostööd vastavalt riikide iseseisvusest ja suveräänsusest lugupidamise printsiibile, samuti nende

siseasjadesse mittevahelisegamise printsiibile. Nõukogude Liit on sügavalt veendunud, et iga Euroopa maa huve puudutavatele probleemidele ei saa leida tõelist lahendust sel teel, et üks või teine riikide rühm, vastandades end teistele Euroopa maadele, moodustab uusi kinnisi organisatsioone. NSV Liit astub muu hulgas välja selle eest, et arendada laialdast majanduslikku koostööd kõigi riikide vahel Euroopas ja ka mujal, et kõrvaldataks iga liiki diskrimineerimine ja barjäärid, mis sellist koostööd takistavad. «Lepingust osavõtavad riigid,» öeldi Euroopa kollektiivse julgeoleku lepingu projektis, mille Nõukogude Liit esitas valitsusjuhtidele 1955. aasta Genfi nõupidamisel, «kohustuvad kaasa aitama omavahelisele laiaulatuslikule koostööle majanduse ja kultuuri valdkonnas, samuti koostööle teiste riikidega — sel teel, et arendavad kaubavahetust ja teisi majanduslikke sidemeid, laiendavad kultuuri-sidemeid alusel, mis teeb võimatuks igasuguse diskrimineerimise ja niisugust koostööd takistavad kitsendused.»⁷⁴

Euroopa ühendamise propageerijad tegid ühenduse liikmesriikidele ettepaneku loobuda oma riiklikust suveräänsusest ning oma sise- ja välispoliitika sõltumatusest, muutuda mingisuguse «Euroopa föderatsiooni» õigusteta osariikideks. Nad astusid välja üleeuroopalise koostöö vastu, piirates kõiki koostöö liike Lääne-Euroopa riikide raamidega ning süvendades seega Euroopa lõhenemist.

Nõukogude ettepanekud üleeuroopalise koostöö kohta võtsid arvesse olukorda, et Saksamaa territooriumil eksisteerib kaks erineva ühiskondliku ja majandusliku süsteemiga iseseisvat riiki. Seepärast nähti ette, et Euroopa kollektiivse julgeoleku organisatsioonist ja teistest üleeuroopalistest institutsioonidest võivad osa võtta nii Saksa FV kui ka Saksa DV, mis soodustaks riikidevahelise umbusu kõrvaldamist.

Euroopa ühendamise propaganda, ignoreerides saksa rahva tahet, kutsus üles hävitama sotsialismi ehitama asunud saksa tööliste, talupoegade ja haritlaste saavutusi Saksa DV-s ning vägivallaga neile peale sundima Saksa FV valitsevate ringkondade võimu. Vastavalt Euroopa ühendamise plaanidele tuli sel teel taasühendatud Saksamaa remilitariseerida ja lülitada lääneriikide sõjalistesse rühmitustesse.

Pakkudes välja oma programmi, mis avab rahuliku tee

Euroopa probleemide lahendamiseks ja vastab rahvahul-
kade huvidele, paljastas NSV Liit ühtlasi imperialistliku
poliitika poolt Euroopa integratsiooni sildi all teostatavate
ürituste tõeliselt reaktsioonilist olemust. Nõukogude valit-
suse avaldustes rõhutati korduvalt, et nende ürituste ees-
märgiks on veelgi süvendada Euroopa lõhenemist, kinnis-
tada grupi NATO-st osavõtvate Lääne-Euroopa riikide
eraldumist ja seega püstitada uusi barjääre üleeuroopalise
koostöö saavutamise teele.

Võitluses rahu ja rahvusvahelise koostöö eest Euroopas
astus Nõukogude Liit välja ühises rindes Saksa DV, Poola
ja teiste Euroopa sotsialistlike maadega, kes samuti esitasid
konkreetseid ettepanekuid Euroopas rahu ja rahvusvahe-
lise koostöö edendamiseks. Nõukogude Liidu ja teiste sot-
sialistlike maade järjekindel kurss vastandliku süsteemiga
riikide rahulikule kooseksisteerimisele ja kõigi maade
vastastikku kasuliku koostöö arendamisele kohtas Lääne
üldsuse silmis järjest suuremat mõistmist ja heakskiitu.
Nõukogude Liidu rahuarmastavad sammud löid pinna alt
integratsioonipoliitika eestvõitlejatel, näitasid, et nende
väljamõeldised «Idast tulevast ohust» ja üleeuroopalise
koostöö võimatusel on alusetud.

NSV Liidu initsiatiiv rahvusvahelise pinevuse lõdvenda-
mise alal leidis maailma rahvaste hulgas võimsat vastu-
kaja. See initsiatiiv tugevdas Lääne-Euroopa progressiiv-
sete jõudude võitlust integratsioonipoliitika vastu. Isegi
reaktsioonilised ajaloolased ja sotsioloogid, kes püüavad
moonutada Nõukogude Liidu selliste rahuarmastavate
aktide tõelist tähendust nagu näiteks Euroopa kollektiivse
julgeoleku lepingu projekti esitamine, ei saa jätta tunnisi-
tamata nende sammude efektiivsust. A. Zürcher näiteks
märgib kurvastusega, et Nõukogude poliitika «viis tipp-
konverentsi kokkukutsumisele Genfis 1955. aastal, aidates
suuresti kaasa Euroopa Kaitseühenduse läbikukkumi-
sele».⁷⁵

Euroopa integratsiooni poliitika tekkimise momendist
peale hakkasid selles poliitikas selgesti ilmne kaks ise-
loomulikku püüdlust: tendents ühineda revolutsioonijõu-
dude vastu ja kasutada antikommunismi loosungeid ning
tendents arendada rahvusvahelist koostööd teiste integree-
ruvate riikide majandusliku ja poliitilise allutamise ees-
märgil. Kui esimene tendents oli nii USA kui ka Lääne-
Euroopa poliitikale omamoodi «ühiseks nimetajaks», siis

teine tendents pidurdas imperialistide ühteliitumise katseid ning klassivõitluse ühtse rahvusvahelise strateegia väljatöötamist.

50-ndate aastate keskpaiku, mil rahvusvaheline pinevus lõdvenes, tulid imperialistlikust blokkide süsteemist osavõtjate seas, sealhulgas ka projekteeritava Euroopa ühenduse riikide valitsevates ringkondades üha rohkem ilmsiks konkreetsete majanduslike ja poliitiliste huvide sügavad vastuolud. Neis ringkondades esines tõsiseid lahkarmusisi Euroopa Kaitseühenduse «rahvusülese» iseloomu küsimuses, samuti reaktsioonijõudude ühendamise vormide, meetodite ja tingimuste küsimuses.

Eriti tugevasti ilmnnes see Prantsusmaal, ainsas Teises maailmasõjas võitjaks tulnud suurriigis, kes oli Euroopa ühenduse loomise lepingu osaline. Isegi 50-ndate aastate algul kohtasid rahvusliku suveräänsuse piiramise plaanid prantsuse kodanluse mõjukate ringkondade vastupanu ning olid enamikus kodanlikes parteides tülide objektiks.

Kõige teravamalt astusid nende plaanide vastu degoollased. M. Debré juhtis oma avalikes kõnedes korduvalt tähelepanu «rahvusüleste» kontseptsioonide Ameerika päritolule ja kritiseeris USA poliitikat, mis «sunnib poliitilisel ja sõjalisel alal meie rahvustele, meie avalikule arvamusele, meie parlamentidele peale Euroopa-kontseptsiooni, mis on vaid üks võimalikest kontseptsioonidest». Esinedes 1953. aasta juunis Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee ning ESTK üldassamblee ühisel istungjärgul, tegi Debré ettepaneku moodustada kuue riigi «rahvusülese» ühenduse asemel nende riikide liit, mida juhib peaministrite nõukogu, kes korraldab igakuulisi nõupidamisi. «Mõelge selle üle,» ütles ta istungjärgust osavõtjatele, «et tegelikult olemasolevaid rahvusi kitsendades annate kommunistidele, vähemalt mõnedes maades, patriotismi privileegi...»⁷⁶ Rahvusliku suveräänsuse piiramise vastu astusid välja ka väikekodanluse patriootlikult meelestatud esindajad.

Rahvahulkade surve ning teravad vastuolud valitsevates ringkondades sundisid Prantsuse valitsust igati venitama Euroopa Kaitseühenduse lepingu ratifitseerimise küsimusega — selle esitamiselega parlamendile. Vahepeal õnnestus Prantsuse kapitalil oma rahvusvahelisi positsioone mõnevõrra tugevdada. Jõupingutused, mis võeti pärast Teist maailmasõda ette Prantsusmaa majanduse moderniseeri-

miseks, võimaldasid Prantsusmaal 1951. aastal ületada 1930. aasta rekordiline tase ja jätkata tootmise kiiret laien-
damist. Prantsusmaa majanduslik sõltuvus Ühendriikidest
vähenes. Teiselt poolt näitas Ameerika soosiv hoiak
Lääne-Saksamaa suhtes seda, et Prantsuse imperialismi
pretendeerimine USA peapartneri osale Euroopas on
alusetu. Rahvusvahelise pinevuse lõdvenedes hajus ka
Nõukogude-vastane sõjahüsteeria õhkkond, mille abil
Ameerika imperialism katsus oma Lääne-Euroopa
partnerite vastuolulisi püüdlusi «ühise nimetaja» alla
viia.

Just sel ajal kuulutas USA uus valitsus välja kurikuulsa
«vabastamise» poliitika ja hakkas seda teostama. Riigisek-
retär Dulles astus oma eelkäijatest veelgi rohkem
samme selleks, et moodustada «vabastamise» poliitika
kantsina Euroopas «Euroopa föderatsioon», kus juhtivat
osa etendaks Lääne-Saksamaa. Ameerika luure ja diplo-
maatia jõupingutustega organiseeriti 17. juunil 1953 fašist-
lik putš Berliinis ning tehti kõik Adenaueri valitsuse rah-
vusvaheliste ja sisepoliitiliste positsioonide tugevdamiseks.
NATO nõukogu istungjärgudel, 1953. aasta detsembris toi-
munud kolme suurriigi Bermuuda konverentsil ja rohke-
arvulistes avalikes sõnavõttudes nõudis Dulles Euroopa
Kaitseühenduse lepingu kiiret ratifitseerimist. Sealjuures
ähvardas ta «revideerida» USA poliitikat Lääne-Euroopa
suhtes. Prantsusmaale surve avaldamisest võttis osa ka
Adenaueri valitsus, kes Mendes-France'i ühe usaldusmehe
tunnistuse kohaselt saatis 1954. aasta juulis Prantsusmaa
peaministri juurde emissari ülesandega maalida Rahva-
rinde võidu perspektiiv Prantsusmaal, juhul kui Euroopa
ühenduse projekt tagasi lükatakse.⁷⁷

Ühendriigid tõmbasid Prantsusmaale surve avaldamise
poliitikasse kaasa ka Inglismaa valitsuse. Ustavana oma
taktikale Lääne-Euroopa riikide «rahvusülese» ühenduse
suhtes, astus Inglismaa valitsus rea samme, mis pidid de-
monstreerima Ameerika poliitika toetamist. Tegelikult aga
andis Churchill otsustaval momendil, enne seda, kui Pa-
riisi leping Prantsusmaa parlamendile ratifitseerida anti,
jutuajamises Mendes-France'iga 23. augustil 1954 mõista,
et Inglismaa pakub otsekohe pärast lepingu läbikukku-
mist Prantsusmaale teise lahenduse «Saksamaa osavõtuks
Atlandi kaitsest»⁷⁸.

30. augustil 1954 võttis Prantsusmaa Rahvuskogu 319

häälega (264 häält vastu ja 43 erapooletut) vastu kõike lahendava ettepaneku «minna päevakorras edasi». Euroopa Kaitseühendus oli maha maetud.

Ameerika integratsioonipoliitika läbikukkumist katsus Inglismaa diplomaatia viivitamatult kasutada selleks, et tõusta uuesti juhtivale kohale Lääne-Euroopas. Juba 1954. aasta algul oli Inglismaa välisministeerium ette valmistanud projekti Saksa FV lülitamiseks Lääne Liitu. 1954. aasta septembris külastas A. Eden Bonni, Roomat ja Pariisi, kus pidas läbirääkimisi Saksa FV lääneblokkide süsteemi lülitamise meetodite üle. Nagu tema memuaaridest nähtub, kartsid Saksa FV, Itaalia ja Prantsusmaa valitsus Nõukogude Liidu rahuarmastavatest ettepanekutest stimuleeritud «neutraliteeditendentside» võidulepääsu perspektiivi.

Inglismaa ettepanek lülitada Lääne-Saksamaa Lääne Liitu, mida Eden ise kujutab «Lääne poliitika konsolideerumise tipuna», leidis soodsat vastukaja. Tõsi küll, Dullese ootamatu Bonni-visiidi ajal, mis toimus varsti pärast Edeni külaskäiku, teatasid USA riigisekretär ja Saksa FV kantsler, et nende vahel «valitseb täielik üksmeel selles suhtes, et Euroopa integratsioon on rahule ja julgeolekule niivõrd eluliselt tähtis, et tuleb resoluutselt jätkata jõupingutusi selle saavutamiseks ning sellest eesmärgist ei tule ühe ebaõnnestumise pärast loobuda»⁷⁹. Veelgi enam, oma järgneva viibimise ajal Londonis võttis Dulles, olles rõhutanud oma vaadete ühtsust Adenaueriga, terava kriitika alla Inglismaa ettepaneku sel põhjusel, et selles puudub «rahvusülene» lahendus. Kummatigi toetas USA seda plaani, tehes seejuures jõupingutusi oma kontrolli kehtestamiseks uute kokkulepete väljatöötamise üle.

Imperialistlike riikide vahelise terava poliitilise võitluse olukorras töötati Londonis ja Pariisis 1954. aasta septembris-oktoobris toimunud nõupidamiste käigus välja kokkulepped Saksa FV lülitamiseks Brüsseli pakti organisatsiooni, mis oli ümber nimetatud Lääne-Euroopa Liiduks ja märgatavalt muudetud, ning NATO-sse. Ka integratsiooni pooldajad ise tunnustavad nüüd, et Lääne-Euroopa Liit, kellele anti uued, Lääne-Saksamaa «relvastuse kontrollimise» funktsioonid, etendas selle relvastuse kattevarju osa.⁸⁰ Andes Lääne-Euroopa Liidule tühised volitused, allutasid Pariisi kokkulepped selle liidu liikmesriikide kogu sõjalise ja poliitilise tegevuse NATO organeile. Seega

aitasid need kokkulepped kaasa Saksa militarismi taas-
sünnile, püstitasid Saksamaa ühendamise teele ületamatu
tõkke ja samuti ohustasid rahu ning julgeolekut Euroopas.

Lääne-Euroopa Liit pidi tema asutajate kavatsuse koha-
selt etendama kindlat osa liidu liikmete poliitilises konsoli-
deerumises. Vastavalt muudetud pakti 8. artikli 4. para-
grahvile kohustusid sellest osavõtjad soodustama mitte
ainult «koostööd», vaid ka «Euroopa progresseeruvat
integratsiooni». Lääne-Euroopa Liidu nõukogul oli õigus
kõigis tähtsamates küsimustes ühehäälselt otsuseid vastu
võtta. Ta kohustus oma tegevusest aru andma assambleele,
kes koosneb Euroopa Nõukogude konsultatiivassamblee
liikmetest, kõigi seitsme liikmesriigi esindajaist, ja võib
teha soovitusi. Lääne-Euroopa Liidu kompetentsi kuulusid
majanduslikud, kultuurialased, sotsiaalsed, poliitilised ja
sõjalised küsimused, kuid lepingus (1. ja 4. art.) rõhutati,
et on vaja vältida teiste organisatsioonide (Euroopa Nõu-
kogu, EMKO, NATO jne.) tegevuse dubleerimist, mis tege-
likult seda kompetentsi vägagi piiras. Praktiliselt seisnes
Lääne-Euroopa Liidu osa oma liikmete poliitilisel konsoli-
deerimisel peamiselt sõjapoliitika küsimuste arutamises ja
kooskõlastamises, millega Euroopa Nõukogu ei pidanud
tegelema, kusjuures ta ei võinud vastu võtta kedagi kohus-
tavaid otsuseid.

Inglise imperialism püüdis asjatult uues Lääne-Euroopa
riikide blokis juhtivat osa etendada. Nimelt sel perioodil
hakkas Inglismaa looma omaenda, NATO-st sõltumatuid
tuumajõude, kutsudes esile Ameerika poliitikategelaste ja
sõjateoreetikute kriitika. Spekuleerides mandririikide
valitsevate ringkondade antikommunismiga, pakkus Inglis-
maa diplomaatia Lääne-Euroopa Liidu välja garantiina
revolutsiooniprotsessi arenemise vastu. Iseloomulik on
näiteks Inglismaa Pariisi suursaadiku H. Jebbi kõne Prant-
suse Diplomaatilise Ajakirjanduse Assotsiatsioonis 26. ja-
nuaril 1955, kus ta kinnitas, et kunagiste vaenlaste, Inglis-
maa, Prantsusmaa, Saksa FV ja Itaalia «igakülgne koostöö»
kummutab marksistlik-leninliku seisukoha imperia-
listlike riikide vahelistest vastoludest ja kapitalistliku
ühiskonna ajaloolise hukkumise paratamatusest, sunnib
Moskvat loobuma lootustest, et kommunism Euroopas
kunagi võidaks, ja sunnib Nõukogude Liitu «täielikult
muutma suhtumist Ida ja Lääne vastastikustesse suhte-
tesse».⁸¹ Kuigi Inglismaa diplomaatia saavutas uue riikide-

vahelise sõjalis-poliitilise liidu loomise, kattis USA poolt juhitava NATO tegevus täielikult selle liidu volitused ja praktilise tegevuse.

Lääne-Euroopa Liidu moodustamise fakt ise, mis mõnevõrra maskeeris Lääne-Saksamaa otsesest astumisest NATO-sse, ja tema relvastatud jõudude loomine koos imperialistliku propaganda poolt vallapäätetud Nõukogude- ja kommunistmivastase kampaaniaga võimaldas parlamentides kokku klopsida Pariisi kokkulepete ratifitseerimiseks vajalikku enamust. «Rahvusülese» integratsiooni pooldajad, hääletades Pariisi kokkulepete poolt, kuulutasid need kokkulepped sammuks edasi «tõelise integratsiooni» suunas. Selles küsimuses Belgia Senat is ettekande teinud F. Dehousse märkis näiteks Pariisi kokkuleppeid analüüsides 1955. aasta veebruaris, et need takistavad Saksa FV «Nõukogude-meelset neutraliseerimist», tagavad Saksa FV «sõjalise panuse» ja hoiavad ära NATO kriisi, annavad võimaluse Lääne-Euroopa mandririikide läheneamiseks Inglismaale ja ühtlasi ei takista edasist integratsiooni.⁸²

Kodanlikud teoreetikud — sotsioloogid, ajaloolased, poliitikategelased ja publitsistid — teevad suuri jõupingutusi, püüdes kindlaks määrata põhjusi, mis takistasid «rahvusülest» sõjalist ja poliitilist integratsiooni 1954. aastal. Asetades rõhu nende arvates konjunktuurilistele põhjustele (rahvusvahelise pinevuse lõdvenemine jne.), juhivad nad ühtlasi tähelepanu sellele, et need põhjused ei takistanud Lääne-Euroopa Liidu moodustamist. «Natsionalismist» rääkides nad märgivad, et see samal ajal ei seganud ESTK loomist.

Prantsuse majandusteadlane A. Marchal formuleerib järelduse, millele Euroopa Kaitseühenduse ja Euroopa Makseliidu projektide läbikukkumise põhjuste uurijad Läänes hakkasid jõudma juba 50-ndate aastate keskpaiku, järgmiselt: «Sellel (läbikukkumisel. — Autor.) on . . . sügavamad põhjused — poliitiline ehitus osutub enneaegseks ja hapraks, kui ta ei tugine majanduslikule ja sotsioloogilisele reaalsusele. Euroopa rahvused, olles mitteküllaldaselt seotud majanduslikult, ei saanud nõustuda poliitiliste sidemetega, mis võisid viia nende huvidele vastukäivatele avantüüridele, näiteks sõttakiskumisele Saksamaa ühendamise nimel.»⁸³

Teiste sõnadega, esimeste «rahvusüleste» Euroopa ühen-

duste loomise katsetega seoses puhkenud poliitilise võitluse käigus ilmnis, et ei pea paika integratsiooni poliitiliste strateegide kalkulatsioonid rajada oma plaanide realiseerimine ainult antikommunismile. Ellu viidi ainult Schumani plaan, mille majanduslikuks eelduseks oli tootmise kontsentreerimise ja tsentraliseerimise kõrge aste ning tihedad sidemed kuue riigi ühendatud majandusharudes valitsenud monopolide vahel. Need kogemused hakkasid etendama tähtsat osa Lääne-Euroopa antikommunismi rahvusvahelise strateegia edasisel väljatöötamisel.

Kuid sotsialistlike riikide «rahulik pealetung», Lääne-Euroopa rahvaste võitlus agressiivse imperialistliku poliitika vastu ja selle ulatusliku koondise liikmesriikide konkreetsete majanduslike ning poliitiliste huvide paratamatult teravnevad vastuolud takistasid nende edasist konsolideerumist. Neis tingimustes jätkas imperialistlik kodanlus jõudude koondamise vormide ja meetodite otsimist võitluseks sotsialismi, revolutsioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise vastu Euroopas, pöördudes ikka ja jälle tagasi «rahvusülese» integratsiooni idee juurde. Maailmas ja Euroopas 50-ndate aastate keskpaiku toimunud muutused viisid selleni, et see idee hakkas antikommunismi poliitilises strateegias etendama järjest suuremat osa.

II PEATÜKK

LÄÄNE-EUROOPA INTEGRATSIOONI KÄESOLEVA ETAPI ALGUS

50-ndate aastate keskpaiku võis maailmas klassi- ja poliitiliste jõudude paigutuses ilmselt märgata kvalitatiivseid nihkeid. Need avaldusid kõigepealt kahe ühiskonnasüsteemi jõudude vahekorra muutumises.

Sotsialismi majanduslik ja poliitiline areng viis tema positsioonide edasisele tugevnemisele. Ainuüksi viie aasta jooksul (1951—1955) suurenes sotsialistlike maade osatähtsus maailma tööstustoodangus 20 protsendilt 27 protsendile. Tööstustoodangu kiirem kasvutempo sotsialistlikes maades demonstreeris sotsialismi üleolekut kapitalismist ja jõudude vahekorra edasist paratamatut muutumist sotsialismi kasuks.

Sidemed sotsialistlike maade vahel, eriti Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu liikmesriikide vahel tugevnesid pidevalt. Mõõtmatus kasv sotsialistlike riikide rahvusvaheline mõju ja nende osatähtsus maailmapoliitika tähtsate küsimuste lahendamises. Sotsialistliku sõprusühenduse tugevnemine, eriti Varssavi lepingu organisatsiooni moodustamisega 1955. aastal, näitas, et «kommunismi tagasitõrjumise» imperialistlikud plaanid on määratud läbikukkumisele. Veelgi enam, järsult kasvas sotsialismi mõju kõigile majanduslikele ja poliitilistele protsessidele kapitalistliku süsteemi maades, sotsialism hakkas muutuma kogu ühiskondliku arengu otsustavaks teguriks.

Ülemaailmne kapitalism astus oma üldkriisi kolmandasse etappi ja selle kriisi käigus tema vastuolud süvenevad ning teravnevad. Ülemaailmse sotsialismi mõjul ja toetusel kasvab koloniaalsüsteemi langus üle krahhiks. Vanade koloniaalimpeeriumide kokkuvarisemine rahvuslike vabastusrevolutsioonide löökide all nõrgendas kapitalismi positsioone ülemaailmses ulatuses, sealjuures paratamatult ka Euroopas, kus kapitalismi vastu võitles Lääne-Euroopa maade revolutsiooniline demokraatlik liikumine.

Sotsialismi progress soodustab kapitalistlike maade töötajate revolutsioonilise teadvuse kasvu, annab neile uued kriteeriumid oma olukorra hindamiseks, esitab uued nõudmised ja loosungid. Oma majandus-, sise- ja välispoliitikas ei saa kapitalistlike riikide valitsevad ringkonnad enam ellu viia ühtki suurt üritust, ilma et nad ei arvestaks kahe süsteemi võistlust ja sotsialismi edusammude mõju oma maade rahvahulkadele. Nad ei saa lubada endale massilise tööpuuduse «luksust», nad on sunnitud töötajatele sageli järeleandmisi tegema, arvestama sotsialismi ideede mõjul laiade elanike kihtide poolt esitatavaid nõudmisi sotsiaaltoetuse täiustamise, natsionaliseerimise, majanduse planeerimise jne. alal. Sotsialistlike maade saavutused on sundinud imperialistlikku kodanlust, kes oma ülevõimu säilitada püüab, tegema sotsiaal-majandusliku iseloomuga järeleandmisi.

«Vabastamise doktriini» pankrot

Sotsialismi positsioonide tugevnemine, esijoones Nõukogude Liidu grandioossed teaduse ja tehnika saavutused, muutis imperialistidele nende rahvusvahelise poliitika traditsiooniliste vahendite kasutamise äärmiselt ohtlikuks. Sotsialism varustas rahuarmastavad jõud imperialistliku agressiooni ohjeldamise võimsate vahenditega. Imperialism oli sunnitud suurema ettevaatlikkusega suhtuma nii oma sisekonfliktidesse, mille sotsiaalsed tagajärjed on muutunud kapitalismile palju ohtlikumaks, kui ka revolutsiooniliste liikumiste vastu relvastatud jõu kasutamise katsetesse. Nõukogude Liidus ülesaadetud Maa tehiskaaslased hajutasid lõplikult müüdi, et Ühendriikidele tuumarelva vastulöögi andmine pole võimalik, millega «massilise kättemaksu» doktriini apoloogeetid püüdsid korvata Ameerika aatomimonopoli kaotust. «Peaaegu silmapilkselt,» kirjutas sellega seoses USA endine lennuväeminister T. Finletter, «sattusime seisundist, kus ülemaailmne sõda Ühendriike poleks ohustanud, olukorda, mil ülemaailmne sõda tekitaks meile kohutavaid kahjustusi.»¹

Imperialismi poliitilistele strateegidele said järjest selgemaks Euroopas jõupoliitika edule lootmise paikapidamatus ja NATO antikommunistliku kursi aluseks oleva «vabastamise doktriini» pankrot. Juba aastail 1954—1955,

Euroopa julgeoleku ja Saksamaa probleemi üle peetud läbirääkimiste käigus tegid Lääne suurriikide juhid teatud illusioone võimaluse kohta sundida Nõukogude Liitu loobuma esimese Saksa tööliste ja talupoegade riigi toetamisest. Sellest rääkis muide Dulles 1955. aasta 18. mai televisioonikõnes.

Kuid jõupoliitikat tabas üks läbikukkumine teise järel. 20. septembril 1955 sõlmiti NSV Liidu ja Saksa DV vahel leping, mis tugevdas kahe sotsialistliku riigi vennaliku sõpruse sidemeid. Varssavi lepingu organisatsiooni poliitilise konsultatiivkomitee istungil 27.—28. jaanuaril 1956 arutati läbi ja lahendati positiivselt Saksa DV valitsuse palve tema osavõtu kohta ühendatud relvajõududest ning teised Euroopa sotsialistlike maade kaitse tugevdamise küsimused.

Sotsialistlike riikide kasvav võimsus ja monoliitsus olid kindlaks kaitsekiibiks imperialismi agressiivsete avantüüride vastu. Dullese usaldusmehe A. Berdingi tunnistuse kohaselt vastas USA riigisekretär kategoorilise keeldumise nende inimeste üleskutsele, kes pooldasid relvastatud abi andmist kontrrevolutsioonilistele mässajatele Ungaris 1956. aasta novembris. Dulles teatas, et niisugune vahelesegamine viiks aatomisõjani.² Samuti ei saanud lääneriikide valitsused viis aastat hiljem, 1961. aasta augustis, takistada Saksa DV suveräänsete õiguste teostamist Berliinis.

Sotsialistlike maade suhtes võetud NATO välispoliitilise kursi pankrot paljastas imperialistlike maade vahelised süvenenud vastuolud, nimelt vastuolud Ühendriikide ja NATO-bloki Euroopa liikmesriikide vahel. Kapitalistlike riikide ebaühtlase arengu tõttu oli paljude Lääne-Euroopa riikide arengutempo kiirem kui Ühendriikides. Lääne-Euroopa tööstustoodang suurenes 1955. aastal 1950. aastaga võrreldes 40% (Saksa FV-s 81%, Itaalias 56%, Prantsusmaal 36%), USA tööstustoodang aga kasvas sellel ajavahe-
mikul kõigest 24%. Kui 1948. aastal, Marshalli plaani vastuvõtmise ajal, oli USA osatähtsus kapitalistlikus maailmatoodangus 53,4% ja kogu Lääne-Euroopa osatähtsus 30,4%, siis 1955. aastal vähenes USA osatähtsus maailma tööstustoodangus 48%-ni, sel ajal kui Lääne-Euroopa osatähtsus suurenes 34%-ni.³

Ameerika poliitika, soodustades Lääne-Euroopa majanduse teatud konsolideerumist, kiirendas jõudude vahekorra

muutumist ja süvendas lahkkelisid Ühendriikide loodud blokkides. Lääne-Euroopa riikidele avanes võimalus astuda välja Ameerika diktaadi vastu, millele allumine uutes rahvusvahelistes tingimustes muutus eriti ohtlikuks. Suurenens mitmete Lääne-Euroopa maade püüd vabaneda Ameerika diktaadist ja muuta NATO liikmete omavaheliste suhete süsteemi, mille Ühendriigid olid kehtestanud. Pealegi, nagu ütles välispoliitika uurimise Washingtoni keskuse direktor A. Wolfers, tekitas USA Lääne-Euroopa liitlastes selle «rabava fakti» teadasaamine, et Ühendriigid on tuumalöökidele muutunud tabatavaks ja kardavad neid lööke, ebakindlustunde Ühendriikidelt toetuse saamise suhtes.⁴

Ameerika valitsus püüdis neile meeoludele lõppu teha. NATO nõukogus, mis kutsuti 1957. aasta detsembris kokku valitsusjuhtide tasemel, tegid Ühendriigid ettepaneku paigutada keskmise tegevusraadiusega raketid Lääne-Euroopa maade territooriumidele, et tasakaalustada sel viisil Nõukogude Liidu sõjalis-tehnilist üleolekut. Lääne-Euroopa liitlased ei ilmutanud entusiasmi niisuguse ettepaneku puhul, mis kõigepealt andis tunnistust sellest, et nende territooriume püütakse kasutada Washingtoni huvides. Nagu nentis tuntud Ameerika publitsist W. Lippman, demonstreeris see NATO nõukogu istungjärg vaid «hämmastavat usaldamatust Ameerika juhtimise vastu».

Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike maade võitlus rahu eest ja rahvusvaheliste probleemide reguleerimise eest erineva süsteemiga riikide rahumeelse kooseksisteerimise leninlike printsiipide alusel, mis võttis järjest suurema ulatuse, avaldas üha enam mõju NATO riikide omavahelistele suhetele. Nõukogude Liidu ja kogu sotsialistlike maade sõprusühenduse võimsuse kasv Euroopas rõhutas eriti nende välispoliitika rahuarmastavat iseloomu, püüdu rahulikuks koostööks Euroopas, Euroopa julgeoleku kindlustamiseks.

Tõepoolest, hoolimata antikommunistlikest väljamõeldistest «Ida ohu» kohta, esitasid sotsialistlikud riigid järjekindlalt ettepanekuid, mille eesmärgiks oli tagada erineva süsteemiga riikide kooseksisteerimine Euroopas. Isegi siis, kui sotsialistlikud riigid saavutasid vaieldamatu üleoleku raketi- ja tuumarelva osas, pidasid nad väsimatut võitlust nii üldise ja täieliku kui ka osalise desarmeerimise eest.

Varssavi lepingu riigid märkisid korduvalt, et on vaja ära hoida tuuma- ja raketirelvade ohtlik koondamine kahe vastandliku sõjalise rühmituse suurte relvastatud jõudude piirkonnas, samuti luua NATO ja Varssavi lepingu relvastatud jõudude eraldustsoon.

Sellega seoses esitas Poola valitsus 1957. aastal plaani Kesk-Euroopas aatomivaba tsooni loomise kohta, mis hõlmaks Poola, Tšehhoslovakkia, Saksa DV ja Saksa FV. 1959. aastal pöördusid NSV Liidu ja Saksa DV valitsus ametlikult kõigi Balti riikide valitsuste poole ettepanekuga luua Balti mere piirkonnas tsoon, kus poleks aatomi- ja raketirelva. 1959. aastal tegid Nõukogude Liidu ja Varssavi lepingu osaliste Balkani riikide valitsused ettepaneku luua aatomivaba tsoon Balkanil ja Vahemere piirkonnas, mis hõlmaks Bulgaaria, Türgi, Albaania, Jugoslaavia, Kreeka, Itaalia ja Rumeenia.

Sotsialistlikud riigid tegid korduvalt ettepanekuid likvideerida nii kapitalistlike kui sotsialistlike Euroopa maade sõjalised rühmitused, selleks et ära hoida nende vahel sõjalise kokkupõrke oht ja luua Euroopa kollektiivse julgeoleku süsteem. Et lääneriigid keeldusid oma sõjalisi blokke likvideerimast, siis tegid sotsialistlikud maad rea ettepanekuid Euroopa lõhestatuse järkjärguliseks likvideerimiseks. 1956. aastast alates esitasid Varssavi lepingu liikmesriigid korduvalt NATO-sse kuuluvatele kapitalistlikele riikidele ettepanekuid sõlmida mittekallaletungi pakt. Selle pakti aluseks soovitati võtta vastastikused kohustused: mitte kasutada jõudu või jõuga ähvardamist, hoiduda iga-sugusest vahelesegamisest üksteise siseasjadesse, lahendada kõik vaidlusalused küsimused ainult rahulike vahenditega.

Järjekindla rahuarbastava poliitika mõjul, mida teostasid Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid, kes suhtes Lääne-Euroopa riikidega kaitsesid rahuliku koosseisiteerimise printsiipe, hajus järk-järgult umbusu atmosfäär, mida külma sõja apologeedid õhutasid imperialismi agressiivse poliitika maskeerimiseks. Rahvad veendusid järjest enam, et imperialistliku propaganda väljamõeldised «Ida ohust» on alusetud. Isegi järjekindel jõupoliitika eestvõitleja A. Wolfers tunnistas, et Lääne-Euroopa rahvused «avaldasid Nõukogude kavatsuste suhtes palju vähem kartust kui Ühendriigid... Ameeriklasi naerdi sageli välja nende hüsteeria pärast või kahtlustati Nõukogude ohu

liialdamises sel eesmärgil, et sundida liitlastele peale üha suuremad relvastumiskohustused.»⁵

Sotsialistlike riikide poliitikas järjekindlalt kehastamist leidnud erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise idee külgetõmbejõule püüdsid Atlandi-poliitika poolehoidjad vastu seada selle poliitika laimamise. NLKP poolt riikidevaheliste suhete leninliku kontseptsiooni arendamist, mis rajaneb maailmas kujunenud olukorra looval marksistlikul analüüsil, püüdsid nad kujutada mingisuguse «pöördena» sotsialistlikus välispoliitikas, mis olevat tingitud imperialismi poliitika edusammudest. Seda laadi argumentatsiooni võis 50-ndate aastate teisel poolel ja 60-ndate aastate algul kohata paljudes reaktsiooniliste teadlaste ja publitsistide töödes.

Nende tööde autorid püüdsid esiteks tõestada, et kinniste blokkide kokkuklopsimise poliitika Lääne-Euroopas võib kindlustada imperialismi positsioone ning isegi sotsialismile mõju avaldada; teiseks, nad püüdsid «hoiatada» Lääne-Euroopa riike Nõukogude Liiduga koostöötamise eest ja seada üleeuroopalisele koostööle vastu lääneriikide kinniste blokkide säilitamine.

Ühtlasi rõhutasid «Atlandi-poliitika» apoloogeedid, et rahuliku kooseksisteerimise poliitikal olevat konjunktuuriline iseloom, ja püüdsid Lääne-Euroopa maade elanikke hirmutada «kommunistliku maailma majandusliku ja poliitilise pealetungiga». Nimelt nii kvalifitseeris erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise poliitikat anti-kommunistlike teoreetikute konverents, mis tuli Pariisis 1960. aasta detsembris kokku «Nõukogude poliitilise sõja» uurimiseks. Hirmust sotsialistliku poliitika ideede külgetõmbejõu ees võttis konverents vastu «manifesti», milles nimetas seda poliitikat «pettuseks».⁶

Ühtlasi saab enamikule antikommunistlikele teoreetikutele, eriti Euroopas, iseloomulikuks asjaolu tunnistamine, et on erakordselt ohtlik jätkata endist poliitikat, mille aluseks oli sotsialismimaadele surve avaldamine jõupositsioonilt, ja selle tõsiasja konstateerimine, et orienteerumine klassivõitluse sõjalistele vahenditele rahvusvahelisel areenil võib saada kapitalismile hukatuslikuks. Nii näiteks kirjutas prantsuse publitsist H. Massis oma raamatus, mille kaasautoriks on Prantsuse Akadeemia liige marssal Juin, et «koletud purustused, mis tekitab aatomisõda maades, mida ta kommunismist päästaks, viiksid paratamatult sel-

lise õnnetu olukorrani, et enne nende maade taastamist langeksid nad sülle kommunismile, mida taheti hävitada». Juin ja Massis väljendasid suurt kartust Ameerika poliitika üle, mis asetab ohtu «vana Euroopa väärtused».⁷

Juba 1956. aasta kevadel, märgib oma memuaarides A. Eden, jõudis ta veendumusele, et on tarvis revideerida NATO-s valitsevat sotsialismi vastu võitlemise abinõude ja meetodite Dullese-kontseptsiooni. 30. aprillil 1956 avaldasid Inglismaa kabineti liikmed toetust sellele, et välispoliitika alal «pandaks pearõhk mitte sõjalisele võimsusele, vaid pigem propaganda- ja majandusrelvale». Sellele samale järeldusele jõudis ka P. Spaak, kes oli tol ajal NATO peasekretär. Ta väitis 1957. aastal Genfis toimunud kodanlike ja reformistlike antikommunismi teoreetikute konverentsil, et «praegu maailma lõhestava konflikti, kommunismi ja Lääne vahelise võitluse peajooned määrab lähematel aastatel ära see, et võitlus hakkab toimuma majanduslikul ja sotsiaalsel alal»⁸.

Asjaolu, et antikommunismi poliitilised strateegid tunnistasid sõjaliste võitlusvahendite kasutamise ohtlikkust ja soovitasid rakendada mittesõjalisi vahendeid, ei tähendanud loomulikult seda, et NATO juhtijad oleksid loobunud jõupoliitikast ja võidurelvastumisest. Nad püüdsid «massilise kättemaksu» doktriini kriisist leida väljapääsu uute sõjaliste doktriinide väljatöötamisega. Järk-järgult tekivad jõupoliitika paindlikuma kasutamise kontseptsioonid: «paindliku reageerimise» doktriin, mitmesugused «lokaalsete sõdade» teooriad. Juba 50-ndate aastate keskpaigast alates võtavad Ühendriigid kursi Euroopas asuvate NATO vägede varustamisele rakett- ja tuumarelvaga.

Samal ajal olid antikommunistlikud poliitikategelased sunnitud energiliselt otsima uusi võitlusvahendeid revolutsiooniliste jõudude vastu Euroopas ja kogu maailmas. Otsides võimalusi vana, ekspluataatorliku korra kohandamiseks uute ajalootingimustega, sealhulgas ka vahendeid seda korda õnnestavate jõudude vastu võitlemiseks, hakkavad omandama järjest suuremat tähtsust kodanlikud poliitikateadused. See on seotud riiklik-monopolistliku kapitalismi edasise arenguga.

Kodanliku riigi osatähtsus kapitalistliku tootmise protsessis kasvab. Monopolistlik kogukapital annab riigile laialdased volitused üldmajanduslike ülesannete lahendamiseks ja majanduse arengu pikaajaliseks reguleerimiseks,

mis aitab tagada rahvusliku majanduse konkurentsivõimet maailmaturul ning mõjutada ühiskonna majanduslikku ja sotsiaalset struktuuri monopolistliku kodanluse huvides. 50-ndatel aastatel kiirenenud teaduse- ja tehnikarevolutsioon andis kapitalismile uue tõuke rahvusvahelise tööjao- tuse laiendamiseks ja ühtlasi rahvusvaheliste majandus- suhete riigimonopolistliku reguleerimise katseteks.

Seoses riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemisega ja rahvuslikest raamidest ülekasvamisega muutus järjest rohkearvulisemaks riigimehhanism, mida monopolistlik kodanlus kasutab nii oma maade erinevate ühiskonnakihi- tide vahekordadesse sekkumiseks kui ka teiste riikide välis- ja sisepoliitikale mõju avaldamiseks. Nii näiteks kuulus aparati, mis teostas USA välispoliitikat Euroopa maades, 1958. aasta 30. juunil rohkem kui 37 000 mitme- suguse auastme ja erialaga ametnikku.

Riigiorganite tegevuse intensiivistumisega monopolide huvide kaitsmisel kaasnesid katsed teadlikumalt ja sihi- kindlamalt kasutada riigimonopolistlikke meetodeid sise- ja välispoliitikas. Riik võttis enda peale uurimistöode ula- tusliku programmi realiseerimise mitte ainult tehnika, vaid ka majanduse ja poliitika valdkonnas. Kõrvuti vor- mide ja meetodite otsimisega kapitalistliku majanduse pikaajaliseks reguleerimiseks nii rahvuslikus kui ka rah- vusvahelises ulatuses, otsitakse teid ja vahendeid pikaaja- lise mõju avaldamiseks sotsiaalsetele suhetele, klassivõit- lusele oma maades ja rahvusvahelisel areenil.

Huvi sellesuunaliste teoreetiliste uuringute vastu hakkas tõusma eriti seoses kahe süsteemi võitluse raskuspunkti kandumisega majanduse, poliitika ja ideoloogia valdkonda. Sedamööda kuidas monopolistlik kodanlus hakkas tunne- tama selliste ühiskonnaelu nähtuste kasvu, mille tekki- mist ja arenemist ta polnud võimeline takistama, areneb ka imperialistlike teoretikute püüd neid nähtusi tundma õppida.

Kritiseerides Läänt selle pärast, et ta ei pööra küllaldast tähelepanu «Nõukogude poolt Läänele esitatud väljakut- sele teooria alal», rõhutas Ameerika Moskva saatkonna endine töötaja, Princetoni ülikooli professor R. Tucker 1959. aastal vajadust välja töötada «Lääne koalitsiooni välispoliitika» teoreetilised alused.⁹ Mõistagi pole kodan- like riikide valitsevad klassid suutelised teaduslikult käsi- tama ühiskonna arengu objektiivseid seaduspärasusi, sest

see tähendaks omaenda paratamatu hukkimise tunnistamist. Teaduslik lähenemine piirdus vaid sellega, et hakati analüüsima neid ühiskondlikke nähtusi, mille kasutamine võiks kodanlike uurijate arvates teenida kapitalismi huve.

50-ndate aastate keskspaigast alates hakkasid Ühendriikides ja Lääne-Euroopas iga sorti teaduslikud keskused ja instituudid ulatuslikult uurima sotsialismivastase majandusliku, poliitilise ja ideoloogilise võitluse teid ja vahendeid, sealhulgas ka välispoliitilisi. Nii kutsusid 1955. aastal Ühendriikides loodud välispoliitika uurimise instituudi töötajad R. Strauz-Hupé, W. Kintner, D. Daugherty ja A. Cottrell üles «avama kommunistlikku strateegiat ja välja töötama kontrastrateegiat», mis võimaldaks «kasutada vabalt arenevaid jõude poliitikas, majanduses, kultuuris, teaduses ja tehnikas ning mitte laskma vastasel neid kasutada».¹⁰

«Atlandi-poliitika» teoreetikute jõupingutused võtsid loomulikult selle suuna, et otsida võimalusi NATO kohandamiseks uute tingimustega. NATO-s 1956. aastal tekkinud «usalduse kriisist» ülesaamise eesmärgil kuulutasid USA president Eisenhower ja Inglismaa peaminister MacMillan 1957. aastal välja «vastastikuse sõltuvuse doktriini», mille kohaselt «vaba maailma riigid... võivad ainult loomuliku koostöö, oma ressurside ühendamise ja paljudel aladel kohustuste jaotamise teel... saavutada progressi ja julgeolekut». See oli katse organiseerida kindlat koostööd mitte ainult sõjalisel alal, vaid ka majanduse ja poliitika valdkonnas.

Hakati välja töötama mitmesuguseid NATO reorganiseerimise projekte. Nii esitas P. Spaak 1958. aastal idee moodustada selle organisatsiooni organeile lisaks spetsiaalne komisjon, mille ülesandeks on NATO liikmete tegevuse teoreetiline läbitöötamine. Bloki peasekretär rõhutas sealjuures sellise ideoloogilise platvormi väljatöötamise tähtsust: «Ideoloogia loomiseks ei piisa antikommunismi lipu alla koondumisest... Tõeline ideoloogia... peab rajanema tegelikkusel ja soodustama progressi.»¹¹

Ameerika imperialismi jõupingutused säilitada endised positsioonid Põhja-Atlandi blokis ja endised diktaadimeetodid selle bloki Lääne-Euroopa liikmete suhtes ei andnud soovitud tulemusi. Ettekandes «NATO ja Ameerika Ühendriikide julgeolek», mille valmistas USA Senati väliskomisjoni jaoks ette Princetoni ülikooli rahvusvaheliste

uuringute keskuse direktor K. Knorr, konstateeriti Lääne-Euroopa riikide suurenevat umbusku Ühendriikide poliitika suhtes ja NATO-s valitsevat kriisi. Teises ettekandes «Lääne-Euroopa», mille komisjoni jaoks valmistasid ette Pennsylvania ülikooli juures asuva välispoliitiliste uuringute instituudi kaastöötajad, märgiti, et «Lääne-Euroopa riigid on muutunud vähem sõltuvaks Ühendriikidest ja peavad resoluutsemalt silmas omaenda huve. See areng on põhjalikult muutnud kahel pool Atlandi ookeani elavate rahvuste vahekorda. Lääne-Euroopa riigid, eriti suurriigid, nõuavad suuremat mõju NATO nõukogudes.» Kõrvuti sellega juhiti tähelepanu Ameerika-vastaste meeolude ja «neutraliteeditendentside» kasvule Lääne-Euroopas.¹²

Lääne-Euroopa riikide iseseisvuse tendents väljendus väga kujukalt de Gaulle'i poolt 1958. aasta septembris Eisenhowerile saadetud memorandumis NATO poliitilise juhtimise reorganiseerimisest ja blokis kolme suurriigi direktoriumi moodustamisest. Ameerika imperialism ei soovinud loovutada oma positsioone NATO-s, kuid ei suutnud ära hoida selles blokis tsentrifugaaltendentsi arenemist, mis aja jooksul üha tugevamalt esile tuli.

Antikommunistlikud ideoloogid ja poliitikategelased, eriti Lääne-Euroopas, tulid järjest sagedamini välja ideega, et majanduslikus, poliitilises ja ideoloogilises võitluses revolutsiooniliste jõudude vastu ei taga NATO-le omased võitlusvormid ja -meetodid kapitalismi «tagala» kindlustamist. «Meie võimalused Nõukogude maailma arengu mõjutamiseks on väikesed, meie sellesuunalised katsed on ilmselt alusetud,» kirjutas sel perioodil Inglise tuntud kodanlik rahvusvaheliste suhete teoreetik M. Beloff. Tema arvab, et «kui loobuda kulutamast nii palju energiat lahenduste otsimiseks sellisele probleemile nagu kommunistliku ja mittekommunistliku maailma võitlus, mida ekslikult nimetatakse võitluseks Lääne ja Ida vahel, mööndes, et see võitlus venib määramatu aja peale, võiks keskendada tähelepanu meie endi probleemidele, mis on rohkem lahendatavad»¹³.

Paljud antikommunistlikud teoreetikud, konstateerides teaduse- ja tehnikarevolutsiooni nähtusi, mis 50-ndate aastate keskpaigast alates Lääne-Euroopa kapitalismi majanduslikus ja sotsiaalses arengus järjest enam ilmnesisid, jõudsid järeldusele, et kapitalismi ja sotsialismi võit-

luse tulemus sõltub eelkõige valitsevate klasside võimest lahendada Lääne-Euroopa maade elanike ette kerkinud elulisi probleeme. Nii näiteks deklareeris P. de Berredo Carneiro 1957. aastal Genfis asetleidnud konverentsil, et «Euroopa seisukohalt peitub vene kommunismi õnnestamise kindel abinõu selles, et kindlustada temast paremini proletaarsete hulkade õnn ja väärikus»¹⁴. Sellest seisukohast lähtudes oleksid Lääne-Euroopa riikide valitsused antikommunistlike teoreetikute arvates pidanud astuma kõige resoluutsemaid samme oma maade majanduse ja poliitika kohandamiseks uute tingimustega.

Silmapaistval kohal neis teoreetilistes otsingutes oli lahenduse otsimine probleemile, kuidas tagada Lääne kapitalistlike riikide konsolideerumine riigimonopolistlike meetoditega, kuidas ühiste jõupingutustega tugevdada nende sotsiaalset korda ja nõrgendada sotsialismiideede mõju. Seejuures kasutati Lääne-Euroopa riikide majandusele, sotsiaalsele struktuurile ja poliitiliste jõudude paigutamisele neid riigimonopolistliku mõju avaldamise kogemusi, mis olid saadud sõjajärgse rekonstrueerimise, Marshalli plaani realiseerimise, ESTK ning teiste rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse käigus Lääne-Euroopas. Need kogemused näitasid imperialismi poliitilistele strateegidele, kuivõrd tähtis on kasutada objektiivseid arenguotsesse ja anda nende protsesside kasutamise katsetele elanike hulgas tehtava propaganda seisukohalt sündsad ideoloogilised vormid.

Lääne majandusteadlased ja sotsioloogid tunnistasid, et kapitalistlikud riigid, eriti Lääne-Euroopas, peavad aktiivselt kasutama tootmise internatsionaliseerimise protsessi, mida stimuleerib teaduse- ja tehnikarevolutsioon. Lääne teoreetikute konverentsil, mis kutsuti 1956. aasta maisjuunis kokku Bolognas integratsiooniprobleemide uurimiseks, avaldati mõtteid, et Lääne-Euroopa valitsuste poolt vastuvõetud otsused «ühisturu» loomise kohta võimaldavad «noorendada ja reformida Euroopa kapitalismi». «Ainult siis, kui Euroopa kapitalism suudab saada ühiskondlikult vastuvõetavaks, s. t. sel tingimusel, kui inimene tänavalt suhtub temasse kui sellisesse majandussüsteemi, mis kõige paremini tagab Euroopa rahvahulkade huvid, võib anda kommunismile hävitava löögi neis Lääne-Euroopa maades, kus, nagu näiteks Itaalia ja Prantsusmaa, ta avaldab ikka veel mõju elanike laiadele hulkadele,» dekla-

reeris konverentsil Ameerika professor M. Heilperin, kes kutsus üles integratsiooniprotsessi kiirendama.¹⁵

Esimese rahvusvahelise riigimonopolistliku koondise, ESTK kogemused on kodanlike teoreetikute arvates näidanud, et neid võib edukalt rakendada laialdases ulatuses. Neid kogemusi kasutades, väitsid nad, võib muuta Lääne-Euroopa riikide jõupingutused majanduse ja poliitika alal efektiivsemaks. Seda võib saavutada siis, kui määratakse kindlaks ühised eesmärgid, ühendatakse nende saavutamise vahendid ja töötatakse välja ühine strateegia.

Sellega seoses tuldi välja ideega luua ESTK taolisi uusi Euroopa ühendusi. Näiteks Ameerika suurim integratsiooni teoreetik E. Haas, uurides ESTK tegevuse kogemusi, tuli juba aastail 1955—1956 järeldusele, et Lääne-Euroopa riikide valitsuste otsus moodustada «rahvusülene» ühendus ja anda selle organeile laialdased volitused kiirendab «sotsiaal-majanduslikku protsessi», mis viib «majanduslike ja poliitiliste suhete järkjärgulisele muutumisele ühtsuse suunas».

Tuntud prantsuse ajaloolane ja rahvusvaheliste suhete teoreetik J. Duroselle, viidates marksistlikule õpetusele sotsialistliku riigi osast majanduse arengus ja ühiskonna sotsiaalse struktuuri muutumises ning Euroopa ühenduste tegevuse kogemustele, jõudis mõni aeg hiljem järeldusele, et ka kapitalistlik riik võib majanduse arengu seaduspärasusi kasutades majandust selliselt muuta, et see toob kaasa sotsiaalse struktuuri ja «elanike psühholoogiliste tendentside» muutumise soovitud suunas.¹⁶

Need kodanliku ühiskonnateaduse ideed leidsid järjest enam kajastumist kodanlike valitsuste poliitilistes otsustes ja praktilistes sammudes. Evolutsioon puhtpragmaatiliselt lähenemisviisilt katsetele juhinduda pikaajalistest ja teoreetiliselt põhjendatud plaanidest ilmnes eriti kujukalt «väikese Euroopa» riikide integratsioonipoliitika arenemises.

Euroopa Majandusühenduse ja Euratomi loomise sotsiaal-poliitilised põhjused

Integratsioon on kaasaegse kapitalismi arengus uus sotsiaal-majanduslik ja poliitiline nähtus. Integratsiooni juured peituvad tootlike jõudude kasvus ja vajaduses kohan-

dada sellega riikidevahelisi suhteid. Ühest küljest leiab aset kogu majanduselu internatsionaliseerumine ja teisest küljest kasvab riiklik-monopolistlik kapitalism üle rahvuslikest raamidest, majandussidemete reguleerimiseks luuakse riikidevahelisi organeid. Peale tootmisalaste tegurite, mis moodustavad kapitalistliku integratsiooni materiaalse aluse, avaldab selle arengule pidevalt mõju klassivõitlus: kahe vastandliku süsteemi ajalooline võitlus ja kapitalismimaade töölisklassi võitlus oma majanduslike ja poliitiliste huvide eest.

Selleks et näidata integratsiooni kõiki külgi, objektiivseid ja subjektiivseid, on vaja uurida ajaloolises dünaamikas nii integratsiooni majanduslikke kui ka sotsiaalpoliitilisi tegureid. Kõigi nende tegurite mõju monopolistliku kodanluse poliitikale ja kapitalistlike riikide poliitikale pole alati olnud ühesugune. 50-ndate aastate keskpaiga konkreetsetes ajaloolises olukorras dikteerisid kapitalistlike riikide tegevust, mis paljus määras ära integratsiooniprotsessi arengu, eelkõige klassi- ja poliitilised motiivid.

Jõupoliitika kriis ja sellega seoses Euroopas «kommunismi tagasitõrjumise» plaanide alusetuse ilmnemine kütus Lääne-Euroopa kõige reaktsioonilisemate poliitikategelaste hulgas esile suure ärevuse ning aktiveeris nende üleskutseid antikommunistlikuks ühinemiseks. Nentides, et lääneriike tabas 1955. aasta suvel ja sügisel Genfis peetud läbirääkimiste käigus Saksa DV suhtes igasuguste järeleandmistega tegemise osas ebaedu, teatas Lääne-Saksamaa välisminister H. von Brentano «Euroopa-liikumise» organisatsiooni miitingul, mis korraldati Lääne-Berliinis sama aasta novembris, et tema mõttekaaslastel jääb üle ainult üks valikuvõimalus: «Äratada Euroopa ellu, et oleks võimalik elada.» Mõnevõrra varem, sama aasta juunis, deklareeris frankistliku valitsuse välisminister Artajo Ida-Euroopa maade reaktsiooniliste emigrantide antikommunistlikul kokkutulekul Escorialis, et Euroopa ühendamine on ainus tee, mis viib Lääne-Euroopa maade «vabanemisele». Need avaldused näitavad, milline sotsiaal-majanduslik sisu on integratsiooni pooldajate tegevusel, mis 1955. aasta kevadest alates uuesti hoogu võttis.

Rahvusvahelises plaanis arenes tegevus kolmes suunas: «Euroopa-liikumise» mitmesugused propagandistli-

kud kokkutulekud ja kampaaniad ajakirjanduses, integratsiooniprobleemide arutamine parlamentidevahelistes asutustes (ESTK assamblee, Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee), samuti Lääne-Euroopa valitsuste esindajate kahe- ja mitmepoolsetel kohtumistel. Nende arutelude ja sõnavõttude ametlikuks objektiks olid tavaliselt majanduselu internatsionaliseerumise protsessiga seotud majandusprobleemid.

Kuue maa poliitikategelaste mitmete kahepoolsete kohtumiste ning ESTK üldassambleel 1955. aasta kevadel integratsiooni perspektiivide arutamise esimeseks suuremaks tulemuseks oli Belgia, Luksemburgi ja Hollandi valitsuse memorandum, mis 1955. aasta 20. mail esitati teiste maade, ESTK liikmesriikide valitsustele. Belgia, Holland ja Luksemburg kaotasid juba 1948. aasta jaanuaris omavahelised tollibarjäärid ning kehtestasid ühise välistariifi. See aitas kolme maa omavahelist kaubandust mõnel määral suurendada. 1955. aastal suurenes see järeld, mis, tõsi küll, polnud seletatav mitte niivõrd kolme riigi kaubanduspoliitika koordineerimisega, kuivõrd üldise soodsa konjunktuuriga. Sellest hoolimata soodustas see asjaolu kolme riigi välispoliitilist initsiatiivi. Nende memorandumis sisaldus idee luua «ühisturg» ja arendada Lääne-Euroopa maade koostööd transpordi, lennunduse ja lennukitööstuse, energeetika, tuumauuringute ja aatomienergia rahuotstarbelise kasutamise alal. Itaalia, Saksa FV ja Prantsusmaa valitsus kiitsid memorandumi peamised ideed põhimõtteliselt heaks.

1.—2. juunil 1955 arutati integratsiooni perspektiive Messinas ESTK kuue liikmesriigi välisministrite konverentsil, mis oli esimene konverents pärast Euroopa Kaitseühenduse projekti läbikukkumist. Ametlikult pidi konverentsil valitama ESTK kõrgema organi uus esimees (Jean Monnet lahkus oma postilt). Konverentsi lõppemisel avaldatud kommünikees märgiti, et on vaja edasi liikuda «Euroopa ülesehitamise» teed mööda. Selles teatati, et liikmesriigid pooldavad «üksmeelselt» «tähtsamate liikluste ühist väljaarendamist» Euroopa edasise ühendamise eesmärgil. Edasi toonitati koostöö tähtsust energeetika, eriti aatomienergia kasutamisel. Konverentsist osavõtjad märkisid veel, et nende jõupingutuste eesmärgiks majanduspoliitikas peab olema tollideta ja kvantitatiivsete kitsendusteta «ühisturu» loomine. Nad leppisid kokku

selles, et konkreetsete kokkulepete väljatöötamiseks korraldatakse spetsiaalsed konverentsid ja püstitatud küsimuste uurimiseks moodustatakse «valitsuste esindajate komitee». ¹⁷

Messina konverents tähistas integratsioonipoliitikas uue etapi algust, millele tema kodanlikud ja reformistlikud apoloogeetid andsid nimeks «Euroopa taassünd». Veendunud, et on võimatu vahetult moodustada «rahvusülest» sõjalis-poliitilist blokki, kompasid integratsiooni pooldajad ettevaatlikult teed majanduse sfääris. Lääne-Euroopa seisundi muutumine maailmamajanduses, eriti suhetes Ühendriikidega, muutused Lääne-Euroopa maade majanduslikus struktuuris, süvenev spetsialiseerumine, tootmise ulatuslik mehhaniseerimine ja automatiseerimine, kiirenev teaduse- ja tehnikarevolutsioon, tootmise edasine kontsentreerumine ja hiiglaettevõtete loomine nõudsid rahvuslike turgude kitsaks jäänud raamide purustamist ja majandusliku koostöö arendamist rahvusvahelises ulatuses.

Kiirenes Lääne-Euroopa maade kapitalide rahvusvaheline põimumine. Süvenes «kapitali, üldse majanduselu, poliitika, teaduse jne. internatsionaalse ühtsuse loomise» tendents, milles V. I. Lenin nägi küpse kapitalismi tundemärki. ¹⁸ Seda tendentsi, mis erilise jõuga ilmnes 50-ndate aastate keskpaigast alates, kasutasidki ära «Euroopa taassünni» organiseerijad.

«Euroopa taassünni» initsiaatorid kavandasid integratsiooni edasiarenemiseks uute rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste loomise tee. ESTK tegevused andsid lootust eduks. Kuni 1957. aastani oli koondise kõigis maades toodangu kasv võrdlemisi kiire. Kuue riigi vahel ESTK toodangu realiseerimise kasv ületas suuresti kogu nendevahelise kaubavahetuse kasvu. Sellest kasvust said ESTK liikmetest kõige rohkem kasu Lääne-Saksamaa ja Itaalia monopolid; rohkesti kasu said ka Prantsusmaa monopolid.

ESTK kogemustele tuginedes kutsusid integratsiooni pooldajad, näiteks P. Spaak, laiendama integratsiooni uutele majandusharudele. Nad lähtusid kaugeleulatuvatest kavatsustest. Nendest kavatsustest rääkis hiljem «Euroopa parlamendis» Messina konverentsi organiseerija, Messina piirkonna senaator ja tolleaegne Itaalia välisminister G. Martino. «Ei tule unustada,» ütles ta, «et ees-

märk, mille nimel me otsustasime Messinas hakata majanduslikult ühendama «väikese Euroopa» kuut riiki, polnud mitte majanduslik, vaid poliitiline eesmärk.»

Kohkununa rahvusvahelise pinevuse lõdvenemisest ja ettepanekutest, et Ameerika väed, keda konverentsist osavõtjad Martino sõnade järgi pidasid «vabaduse» garantiiks, võiksid Euroopa mandrilt lahkuda, otsisid Messina konverentsist osavõtjad murelikult «uut moraalset, majanduslikku ja poliitilist energiat, mis on suuteline organiseerima kaitset kommunismi vastu».

Samal ajal lõhestasid Lääne-Euroopa riike sügavad vastuolud konkreetsetes majandusküsimustes. Prantsusmaal huvitas kõige rohkem ühinemine tööstusharude kaupa (Schumani plaani taoliselt): nad lootsid sel viisil vähendada kütuse omahinda, suurendada oma toodangu konkurentsivõimet ja võtta kontrolli alla kiires tempos loodav Lääne-Saksamaa aatomitööstus. Saksa FV, vastupidi, nõudis ühtse turu loomist, mis annaks avarad võimalused majanduslikuks ekspansiooniks. Kuid kõik need riigid lootsid Martino väljenduse kohaselt seda, et «ühinemisprotsess võib sünnitada ... uue energia», s. t. luua Euroopas antikommunistliku poliitika uued vahendid.¹⁹

Pärast ägedaid vaidlusi, eriti Saksa FV esindaja W. Hallsteini ja Prantsusmaa esindaja A. Pinay vahel, võeti konverentsil vastu kompromissotsus: jätkata integratsiooni kõige efektiivsemate vahendite ja meetodite otsinguid ekspertide erikomitee raames. 1955. aasta juulis alustas niisugune komitee tööd Brüsselis, selle esimeheks määrati P. Spaak.

«Spaaki komitee» töö käigus tulid integratsiooni pooldajate vahel ilmsiks lepitamatud vastuolud. Neist vastuoludest otsiti väljapääsu sel teel, et kodanlikus ajakirjanduses alustati antikommunistlikku kampaaniat. «Ühisturu» loomine, kirjutas Spaak 1956. aastal Ameerika ajakirjas «Life» avaldatud artiklis, «muudab tunduvalt ajalookäiku, sest ta tagab Euroopale juhtiva osa, mis talle kunagi oli kuulunud». See võimaldab, nagu Spaak enne seda kinnitas, «anda vastulööki kommunistlikule väljakutsele majanduslikul ja sotsiaalsel alal».

Mobiliseeriti kõik «Euroopa propaganda» vahendid. 1956. aasta märtsis kutsuti julguse kaotanud «europeistide» virgutamiseks kokku ESTK assamblee erakorraline istungjärk. Euroopa majandusliku ühendamise küsi-

mustes esines põhiettekandega Hollandi esindaja van Naters. Püüdes kuulajaid veenda vastuolude kõrvalejätmise vajaduses, viitas ta argumendina «ohule», mida kujutavat endast Nõukogude Liidu edusammud. Selle ohu tingimustes, väitis van Naters, peavad Lääne-Euroopa riigid oma ühtsuse nimel olema valmis ohvriteks.

«Spaaki komitee» ettekanne, kus esiplaanil figureerisid Euratomi ja «ühisturu» loomise küsimused, valmistati ette ja esitati kuuele välisministrile läbivaatamiseks alles 1956. aasta mais. Kuni sügiseni olid kuue riigi konkreetsete majanduslike ja poliitiliste huvide vastuolud üldiselt suuremad huvide kokkulangemisest mõningates teaduse- ja tehnikarevolutsiooni tulemuste ühise kasutamise küsimustes, samuti valitsevate klasside püüust konsolideerida jõud vabadusliikumise vastu. Muide, kuue riigi välisministrite konverents, mis toimus Pariisis 20.—21. oktoobril 1956, oli sunnitud töö katkestama seoses sellega, et Prantsusmaa partnerid keeldusid andmast Prantsusmaa tööstusele «ühisturu» raames mõningaid tagatiseid. Peale kõige muu etendasid suurt osa ka sotsialistlike riikide rahuarmastavad jõupingutused, mis nõrgendasid kapitalistlike riikide konsolideerumise tendentsi. Üks integratsiooni pooldajaid nimetas sellega seoses rahvusvahelise pinevuse lõdvenemist koguni «õnnetuseks, mis aeglustab liikumist Euroopa ühtsuse poole».

Prantsusmaa ja Inglismaa sõjaline avantüür Egiptuse vastu ning väljastpoolt inspireeritud kontrrevolutsiooniline mäss Ungaris teravdasid järsult rahvusvahelist olukorda. Suessi ja Ungari sündmused demonstreerisid ilmekalt, et imperialism on jõuetu pidurdama maailma revolutsiooniprotsessi. Imperialistliku reaktsiooni kants, Ühendriigid, osutusid võimetuks takistama Ungari mässu krahhi ja toetama koloniaalriike, kui need tegid katse relvastatud pealetungiks rahvuslikule vabadusliikumisele. Kuulutanud välja «Eisenhoweri doktriini», avaldas USA valmisolekut hõivata positsioonid Lähis-Idas, mis tema NATO-liitlased olid kaotanud. Lääne-Euroopa imperialistide pettumine USA poliitikas, eriti pärast seda, kui Nõukogude Liidus saadeti üles Maa tehiskaaslane, hakkas üle kasvama kahtluseks, kas Ühendriigid on võimelised ja valmis tagama Lääne-Euroopa kapitalistliku korra vanumatust.

Selles olukorras, Ühendriikidega vastuolude teravne-

mise mõjul, hakkasid Lääne-Euroopa kodanlikus ja reformistlikus ajakirjanduses ning parlamentides levima ideed, et Lääne-Euroopas on vaja luua nii Nõukogude Liidule kui ka Ühendriikidele vastukaaluks «kolmas jõud», mis on suuteline tulema toime ka kapitalismi sisemiste tõbedega.

Lääne-Euroopa kapitalism suutis Ameerika Ühendriikide toetusele tuginedes välja tulla sellest teravast kriisist, kuhu ta kohe pärast Teise maailmasõja lõppu oli sattunud. Kuid oma endisi positsioone ta siiski ei taastanud, tema põhilised pahed ja nõrkused jäid alles. Imperialistlik kodanlus polnud suuteline vastu seadma mingisugust alternatiivi sotsialismi ideedele, mis uue ühiskonna ehitamise mõjul tungisid Lääne-Euroopa maade elanike teadvusse.

50-ndate aastate keskpaigast algas Lääne-Euroopas demokraatliku liikumise uus tõus. Reaktsiooniline ajakirjandus konstateeris ärevusega rahvahulkade poliitilise aktiivsuse kasvu, kommunistide mõjujõudu Prantsusmaal, Itaalias ja teistes Lääne-Euroopa maades. Ameerika antikommunismi teoreetik B. Morris püüdis kommunistide edu Prantsusmaa parlamendivalimistel 1956. aasta algul seletada järgmiselt: «Mitte ainult vaesus ei tõuka valijaid hääletama kommunistide poolt... Neid tõukab seda tegema ka sotsiaalsete võimaluste puudumine, tardunud klassiraamid, tunne, et tulusid jaotatakse ebaausalt, suured kontrastid rikkuse ja vaesuse vahel jne.» Morris rõhutas, et sotsialismi mõjul võivad kommunistlike parteide positsioonid Lääne-Euroopas järsult tugevneda.²⁰

Kodanlike teoreetikute töödes hakati sel ajal järjest tähtsamaks pidama kapitalistlike maade ühiskondliku arengu selliste perspektiivide otsimist, mis tunduksid meelitavatena rahvahulkadele ja ühtlasi rahuldaksid monopolistlikku kodanlust. G. Kennan näiteks kirjutas tol ajal oma raamatus «Venemaa, aatom ja Lääs» vajadusest seada sotsialismile vastu «mingisugune alternatiiv», mis «on eriti tähtis rahvastele, kes seisavad Euroopas risttuultes, kus vanad väärtused on oma kunagise tähtsuse mineetanud».²¹

Ajaloo kogemused näitavad, et mida intensiivsemalt suurenevad ülemaailmse vabadusliikumise jõud, seda selgemalt ilmneb kapitalistide klassisolidaarsus. «Meie revo-

lutsioonis on rohkem kui üheski teises leidnud kinnitust seadus, et revolutsiooni jõud, pealetungi jõud, energia, otsustavus ja tema võidu triumf tugevdavad ühtlasi kodanluse vastupanu jõudu. Mida rohkem me võidame, seda rohkem õpivad kapitalistlikud ekspluateerijad ühinema...»²² Need V. I. Lenini sõnad, mis on öeldud VK(b)P IX kongressil, on täiesti rakendatavad nende tendentside hindamisel, mis 50-ndate aastate keskpaiku maailmaareenil sotsialismi, revolutsioonilise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise kasuks toimunud põhjalike nihete mõjul mitmete Lääne-Euroopa maade valitsevates klassides arenesid. Nimelt sotsiaal-poliitilised tegurid, mis olid seotud nende nihetega nii rahvusvahelisel areenil kui ka nende nihete peegeldusega Lääne-Euroopa kapitalistlikes maades, määrasid ära integratsioonipoliitika teostamise tempo.

Lääne-Euroopa kapitalismi positsioonide nõrkuse tunnetamine 1956. aasta oktoobris oli «väikese Euroopa» riikide vahelistes läbirääkimistes järsu nihke tekkimise võimas stiimul. Nende läbirääkimiste käiku iseloomustades kirjutab neist osavõtnud Itaalia diplomaat ja ajaloolane A. Albonetti: «Silmapilkselt tekkis täiesti uus atmosfäär, tugevnes poliitiline tahe astuda lühikese ajaga uusi tähtsaid samme Euroopa ühendamiseks.»²³

1956. aasta 6. novembril leidis aset Prantsusmaa peaministri Guy Mollet' ja Saksa FV kantsleri K. Adenaueri kohtumine, mille käigus mõlemad pooled jõudsid kompromisskokkuleppele. Sellest ajast peale hakkasid kuue riigi esindajad kiiresti lahendama kõiki vaidlusaluseid tehnilisi küsimusi. 1957. aasta algul olid juba ette valmistatud piiramatu kehtivusajaga ja suurt hulka tähtsaid probleeme puudutavad lepingud kahe uue riigimonopolistliku koondise moodustamiseks. Nendeks koondisteks olid Euroopa Majandusühendus («ühisturg») ja Euroopa Aatomienergia Ühendus (Euratom). Sama aasta 25. märtsil kirjutati Roomas nendele lepingutele alla.

Kuue riigi vahel nii kohustuste ulatuse kui ka kehtivusaaja mõttes kaugelekuündiva kokkuleppe sõlmimine oli seotud nende riikide konkreetsete vastakate majanduslike ja poliitiliste huvide kooskõlastamise uute vormide ja meetodite väljatöötamisega ning selle kokkuleppega loodavate ühenduste koha kindlaksmääramisega kapitalistlike riikide suhete üldises süsteemis. Prantsuse, Lääne-

Saksa, Itaalia, Belgia ja teiste Euroopa kapitalide järsult kiirenev põimumine 50-ndate aastate keskpaiku, segaühingute loomine ja osavõtt mitmepoolsetest üritustest soodustasid kokkulepete saavutamist ka poliitikas. Suurte poliitiliste kogemustega Lääne-Euroopa kodanlus esitas integratsiooniga seotud probleemide lahendamise eesmärgil oma jõudude organiseerimiseks uue vormi, lähtudes ühistest klassihuvidest. Selliseks organisatsiooniks oli «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee».

Selle komitee moodustamisel oli esimeseks sammuks Jean Monnet' poolt 1955. aasta oktoobris kuue riigi mitmetele poliitikategelastele, integratsiooni pooldajatele saadetud kiri, milles kutsuti üles toetama Messina konverentsi otsuseid. Sel eesmärgil tegi Monnet ettepaneku moodustada komitee, millest osavõtu tingimuseks pidi olema see, et «komitee loomisest osavõtavad isikud saaksid selleks oma organisatsioonide nõusoleku. Peetakse silmas, et komiteest osavõtvaid poliitilisi ja ametiühinguorganisatsioone hakkab... esindama delegaat, kellel on vastavad volitused.»²⁴

Sellele ettepanekule reageerisid kuue riigi paljud kodanlike ja sotsiaaldemokraatlike parteide ning reformistlike ametiühingute silmapaistvad tegelased, sealhulgas sellised, kes olid korduvalt olnud nende maade valitsustes juhtivaltel kohtadel. Prantsusmaa valitsevad ringkonnad olid komitees esindatud sotsialistide liidri Guy Mollet'ga, radikaalide partei liidri Maurice Faurega ja MRP parlamendifraktsiooni esimehe Robert Lecourt'iga. Saksa FV-d esindasid Kristlikdemokraatliku Liidu üks liidreid, tulevane kantsler Kurt Kiesinger ning sotsiaaldemokraatide liider E. Ollenhauer, Itaaliat Kristlikdemokraatliku Partei poliitiline sekretär A. Fanfani ning Sotsiaaldemokraatliku Partei peasekretär M. Mateoti, Belgiat Sotsiaaldemokraatliku Partei esimees T. Lefèvre ja Sotsialistliku Partei esimees M. Buset, Hollandit sotsiaaldemokraatliku, katoliikliku ja protestantliku partei parlamendirühmade esimehed J. Burger, C. Romme ja I. Brupnis Scot, Luksemburgi sotsiaaldemokraatliku ja sotsiaalkristliku partei liidrid J. Fohrmann ja N. Margue. Komiteesse kuulusid ka paljud sotsiaaldemokraatlike ja katoliiklike parteide mõju all olevate ametiühingute liidrid.

1956. aasta jaanuarist alates hakkasid komitee liikmed

perioodiliselt pidama istungeid, millest erinevatel aegadel võttis osa 24—40 liiget. See koosseis aeg-ajalt mõnevõrra uuenes. Nii näiteks 1960. aastal komitee istungitest osavõtnud 40 liikmest oli 1964. aastal järele jäänud 22, juurde tulid 23 uut liiget, nende hulgas üks Lääne-Saksamaa sotsiaaldemokraatide liidreid, tolleaegne Saksa FV välisminister W. Brandt, üks Kristlikdemokraatliku Liidu liider H. von Brentano, endine Prantsusmaa peaminister ja MRP liider P. Pflimlin, Lääne-Saksamaa Vaba Demokraatliku Partei liider Erich Mende jt. Komitee liikmeteks olid ka praegune Itaalia president, sotsiaaldemokraatide liider G. Saragat, Itaalia peaministriks saanud A. Moro ning omaaegne Lääne-Saksamaa kantsler L. Erhard.

Selle mitteametliku koondise liikmed, kes olid sealt lahkunud selleks, et asuda oma riikides juhtivatele kohtadele, säilitasid temaga paratamatult mingid sidemed oma poliitiliste mõttekaaslaste kaudu, kes komitees esindatud olid. Mõned kuue riigi silmapaistvatest tegelastest, näiteks K. Adenauer, W. Hallstein, J. Rey, P. Spaak, R. Marjolin jt., kes vormiliselt komiteesse ei kuulunud, olid komitee organiseerija ja esimehe Jean Monnet'ga alalises kontaktis. Komitee juhid püüdsid istungite käigus maksimaalselt ühte liita kristlikdemokraatlike, sotsiaaldemokraatlike ja liberaalsete parteide liidreid, samuti parempoolseid ametiühingute funktsionääre, et tagada nende tegevusühtsus rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses.

Asjaolu, et komiteesse kuulusid kuue riigi suuremate kodanlike ja reformistlike parteide (välja arvatud degoolased) ja reformistlike ametiühingute esindajad, andis komiteele nende maade antikommunistlike ringkondade ulatusliku koondise iseloomu. Komitee juhid toonitasid korduvalt, et komitee esindab «parlamentlikku enamust» kõigis «väikese Euroopa» riikides ja «10-miljonilise liikmeskonnaga mittekommunistlikke ametiühinguid». Peale selle tuleb komitee tegevuse ulatuse ja iseloomu hindamisel arvestada J. Monnet' ammuaegseid ja laialdasi sidemeid Ameerika ning Inglismaa monopolistlike ringkondadega ja seda fakti, et selle organisatsiooni tegevuse finantseerimise üheks allikaks on Hollandi välisministri endise asetäitja E. van der Beugeli sõnade järgi subsidiumid «Ühendriikide mitmesugustest fondidest».²⁵

Seega siis kujutas komitee endast Lääne-Euroopa anti-kommunistlike jõudude koondamise omamoodi poliitilist staapi. Komitee tegevus on kulgenud ja kulgeb salajasuse olukorras, selle iseloomust annavad ettekujutuse ajakirjanduses aeg-ajalt ilmuvad kommünikeed, resolutsioonid ja üleskutsed. Need dokumendid, samuti J. Monnet' ja tema kaasvõitlejate avalikud sõnavõtted annavad tunnistust sellest, et komitee tegevuse keskpunktiks on «ühise nimetaja» otsimine erinevate riikide, samuti poliitiliste parteide ja rühmituste suhtumisele rahvusvahelise ja sise-poliitika tähtsatesse küsimustesse, nende aktsioonide koor-dineerimine kooskõlastatud suundades. Ehkki komitee otsused temas esindatud poliitilisi parteisid ja ameti-ühingukoondisi vormiliselt millekski ei kohusta, avaldasid need tegelikult, eriti komitee tegevuse esimestel aastatel, märkimisväärset mõju nimetatud jõudude poliitilisele strategiale, kajastades nende poliitiliste mõttekaaslaste või liitlaste seisukohta, mis kompromisside alusel rahvus-vahelises ulatuses oli kooskõlastatud.

Rooma kokkulepete sõlmimise ja nende ratifitseerimise ettevalmistamise üle peetud läbirääkimiste käigus korral-das see organisatsioon neli ametlikku istungjärku ja mit-meid mitteametlikke nõupidamisi. Komitee resolutsiooni-des ja läkitustes sisaldusid üleskutsed komitees esindatud organisatsioonidele ja kõigile integratsiooni pooldajaile avaldada survet valitsustele, parlamentidele ja avalikule arvamusele kõigis maades, et need toetaksid Euroopa ühenduste moodustamise üle peetud läbirääkimiste käi-gus kooskõlastatud tingimusi. Komitee istungitel töötati välja taktika, kuidas Rooma kokkulepped esitada kuue riigi parlamentidele heakskiitmiseks ja ratifitseerimiseks.

Võttes arvesse Euroopa Kaitseühenduse projekti hääle-tamise kurbi kogemusi, valmistusid integratsiooni poolda-jad eriti hoolikalt vaidlusteks Prantsusmaa Rahvuskogus. Seal soodsa atmosfääri loomiseks organiseerisid «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee» liikmed paar päeva enne seda Pariisi lepingute ratifitseerimise Saksa FV Bundestagis, kus nende toetuseks astusid aktiivselt välja Ollenhauer ja teised sotsiaaldemokraatlikud liidrid, kes 1955. aastani olid olnud integratsiooni vastu.

Kohe vaidluste algusest peale alustasid «europeistid» aktiivset pealetungi Rahvuskogule, püüdes kujutada Euroopa Majandusühendust (EMÜ) Prantsusmaale kõik-

võimalike hüvede allikana. Välisasjade riigisekretär Maurice Faure näiteks väitis, et «ühisturg» on Prantsusmaa majanduse tervistamise tagatis, ja välisminister sotsialist Ch. Pineau kinnitas faktide kiuste, et mõlema lepingu elluviimine «toob töölisklassile ainult kasu».

Üheaegselt sellega korraldasid integratsiooni pooldajad tagedaid laimurünnakuid kommunistidele, kes paljastasid Rooma kokkulepete antirahvuslikku iseloomu. Ja selleks, et neutraliseerida Euroopa ühenduste moodustamise projektide kodanlikke vastaseid, tunnistasid «väikese Euroopa» pooldajad mõlema lepingu «ebatäiuslikkust», väites seejuures, et lepinguid «viimistletakse» nende elluviimise käigus. Rooma kokkulepete initsiaatorid muide nõustusid lisama lepingute ratifitseerimise seadusesse kaks täiendavat artiklit, mis kohustasid Prantsuse valitsust igal aastal «ühisturu» tegevusest aru andma ja enne tulevase eelarve kinnitamist astuma samme, mis tagaksid «kõige paremad» tingimused Prantsusmaa astumiseks «ühisturgu». Tulemus oli see, et «europeistidel» läks korda kindlustada häälteenamus. Säärast rahvusliku parlamendi poolt Euroopa ühenduste projektide kaelamäärimise taktikat kasutasid integratsiooni pooldajad ka teistes maades.

Selle taktika efektiivsus oli suurel määral tingitud positsioonist, millele asus Ameerika diplomaatia, kes oli Euroopa Kaitseühenduse projekti läbikukkumisest samuti õppust võtnud. USA valitsevad ringkonnad toetasid algusest peale täielikult «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee» aktsioone, pidades komiteed antikommunismi rahvusvahelise strateegia tööriistaks. Veidi aega enne komitee esimest istungjärku, 7. detsembril 1955, avaldas ajaleht «New York Times» toimetuseartikli pealkirjaga «Vastus Moskvale», milles märgiti, et riigisekretär Dulles ändis Monnet' initsiatiivile kõrge hinnangu. Messina konverentsi otsuste realiseerimine seostati artiklis otseselt Pariisi kokkulepetega ja kujutati seda «Nõukogude kavatsuste nurjaaajamise» abinõuna.

Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade hinnangus Lääne-Euroopa integratsioonile etendas otsustavat osa sõjakas antikommunism. Ettekandes Ameerika poliitika ülesannetest Lääne-Euroopas, mille Pennsylvania ülikooli välispoliitika uurimise instituut 1959. aastal USA Senati väliskomisjoni jaoks ette valmistas, rõhutati, et «Lääne-

Euroopa majandusliku jõu suurenemisel on potentsiaalselt otsustav tähtsus vaba maailma globaalses võitluses kommunistliku bloki vastu».

Ülevaate autorite arvates on majanduslik integratsioon eriti tähtis võitluses Lääne-Euroopa maade pahempoolsete jõudude ühteliitmise vastu, sest «rahvarinde strateegia edu sõltub sellest, kuidas praegused valitsused suudavad lahendada akuutseid majandusprobleeme, ja tsentrumiparteide jätkuvast konsolideerumisest», mille platvormiks on «rahvusülene» integratsioon. Seepärast tuleb «Ühendriikidel ergutada seda, mis praegu on kõige efektiivsem ja soodustab Euroopa integratsiooni protsessi, — «kuuiku» Euroopat, mis rajaneb peamiselt Prantsusmaa ja Saksa-maa koostööl»²⁶.

Ameerika riigitegelaste sõnavõttudes Rooma lepingute ettevalmistamise ja ratifitseerimise perioodil märgiti korduvalt, et majandusliku integratsiooni protsess on lahutamatus seoses NATO poliitilise strateegia üldiste eesmärkidega Lääne-Euroopas. Näiteks J. F. Dulles ühes kõnes Põhja-Atlandi bloki nõukogus märgiti otseselt, et «Euroopa integratsioon ja NATO arenemine vastastikku täiendavad, mitte aga ei välista teineteist»²⁷.

Ameerika imperialismi positsiooni ei dikteerinud mõistagi ainult ühistest klassihuvidest lähtuvad kaalutlused. Majanduslik integratsioon oli tihedalt seotud Ameerika monopolide tungimisega Lääne-Euroopa majandusse. Ameerika investeringud Lääne-Euroopas suurenesid 3,6 miljardilt dollarilt 1950. aastal umbes 7 miljardi dollarini 1957. aastal. Eriti kiire oli USA otseste kapitalimahutuste juurdevool «väikese Euroopa» maade majandusse. Kuigi Ameerika äriühingutes avaldati kartust, et kuue maa «ühisturu» loomisega võidakse Ameerika kaupade eksporti diskrimineerida hakata, hindas nende suurte monopolide ladvik, kelle kümned filiaalid ja tütarfirmad neis maades tegutsesid, «ühisturu» moodustamist kui uut investeringute suurendamise võimalust. «Ühisturu» projekti realiseerimise eeldatavate tulemuste kohta kirjutas Ameerika ajakiri «Fortune», et «ühisturg» mingil määral kahtlemata stimuleerib Ameerika kapitali juurdevoolu Euroopasse.²⁸

Võrdlemisi suuri lootusi panid Ameerika monopolistlikud ringkonnad Euratomile. Ühest küljest lootsid nad seada see ühendus materiaalsesse sõltuvusse Ameerika

aatomitööstusest; teisest küljest kehtestada tema kaudu kontroll Lääne-Euroopas alles sündiva aatomitööstuse üle, mis vastasel korral kuuluks rahvuslike valitsuste otsesesse kompetentsi. Kuid president J. Kennedy, rääkides USA riigiorganite suhtumisest Lääne-Euroopa majanduslikku integratsiooni, rõhutas ühel pressikonverentsil, et «kõik meie maa valitsused, kaasa arvatud praegune, on toetanud Euroopa majandusühenduse moodustamist sellepärast, et see tähendas tugeva Euroopa loomist, isegi siis, kui see alati ei vastanud meie majanduslikele huvidele»²⁹.

Lähtudes neist eesmärkidest ja ühtlasi arvestades Lääne-Euroopas valitsevaid Ameerika-vastaseid meeleolusid, hoidus Ameerika diplomaatia Lääne-Euroopa riikide valitsevatele ringkondadele «rahvusülest» ühenduste kasuks surve avaldamise vanadest meetoditest. Olles alalises kontaktis «tegevuskomiteega» oma Pariisi suursaadiku Bruce'i ja tema järglase Butterworthi kaudu, kasutas Riigidepartemang Lääne-Euroopa integratsiooni toetamiseks kaudseid, maskeeritud meetodeid. Nagu E. van der Beugel märgib, «oli tol ajal tavaline... et kui Monnet leidis, et mingi riik läbirääkimisi takistab, ilmus Ameerika diplomaatiline esindaja selle riigi välisministeeriumi ja tegi teatavaks Ameerika valitsuse arvamuse, mis praktiliselt langes alati kokku Monnet' seisukohaga»³⁰.

Kuid on oluline märkida, et USA kaotas Lääne-Euroopa integratsioonipoliitika teostamises initsiatiivi. Sotsialistlike maade suhtes rakendatava jõupoliitika prestiiži langus, Lääne-Euroopa riikide majanduslike positsioonide tugevnemine, imperialistliku konkurentsi teravnemine maailmaturul — kõik see suurendas Lääne-Euroopa imperialistliku kodanluse püüdu kasutada integratsiooni koguni ookeanitaguste liitlaste huvide kahjuks. Ameerika imperialism toetas uute Euroopa ühenduste moodustamist esijoonest poliitilistest klassikaalutlustest juhindudes. Kuid tema võimalused neist blokkidest osavõtjate poliitikat dikteerida järk-järgult vähenesid.

Rooma lepingutes kehastunud kompromisskõkkuleppe otseseks objektiks olid kuue riigi majanduse, teaduse ja tehnika konkreetset küsimused. Euroopa Majandusühenduse lepingu kohaselt «seab ühendus endale ülesandeks tagada «ühisturu» loomise ja liikmesriikide majanduspoliitika järkjärgulise lähendamise teel igakülgne majan-

dusliku tegevuse arendamine kogu ühenduses, pidev ja ühtlane areng, suurem stabiilsus, kiire elatustaseme tõus ja tihedamad sidemed riikide vahel, mida ta ühendab» (2. artikkel).

Selleks nähti ette: järk-järgult — kolmes etapis 12 aasta jooksul — kaotada liikmesriikide vahel tollimaksud ning kaupade sisse- ja väljaveo kvantitatiivsed kitsendused, samuti kõik muud samaväärsete tagajärgedega abinõud; kehtestada kolmandate riikide suhtes ühine tollitariif ja ühine kaubanduspoliitika; kõrvaldada liikmesriikide vahel kõik takistused, mis piiravad inimeste, teenuste ja kapitalide vaba liikumist; kehtestada ühine põllumajanduspoliitika; kehtestada ühine transpordipoliitika; rakendada protseduure, mis võimaldavad liikmesriikide majanduspoliitikat kooskõlastada ja kõrvaldada maksebilansside mittevastavus; lähendada liikmesriikide seadusandlust sel määral, kui see on «ühisturu» aktsioonideks vajalik jne. (3. art.). Seega siis puudutas leping mitte ainult tema liikmete puhtmajanduslikke, vaid ka poliitilisi huve.

Majanduslikult kõige võimsama Euroopa riigi, Saksa FV otsesed huvid määrati EMÜ lepingu sõlmimisel kindlaks kõigepealt sellega, et Saksa FV arvele langes 1957. aastal ligemale 45% kuue riigi tööstustoodangust ja üle 44% tööstustoodangu ekspordist. Lääne-Saksamaa majanduse sõltuvus «ühisturust» oli erakordselt suur, eriti reaktsioonilise poliitika pärast, mida Lääne-Saksamaa valitsevad ringkonnad sotsialistlike maade suhtes teostasid (Hallsteini doktriin). 1955. aastal importis Saksa FV «ühisturgu» kuuluvatest riikidest niisamasuguse summa eest kaupu kui Prantsusmaa ja Itaalia kokku ning ekspordis summa eest, mis ületas nende kahe riigi kogu ekspordi.

50-ndate aastate esimese poole majandusliku tõusu stimuleerinud ESTK tegevuse kogemused soodustasid suurmonopolide üldiselt pooldavat suhtumist «ühisturu» ideesse. Samal ajal aga avaldati tarbekaupade ja põllumajandussaaduste tootmisega seotud ringkondades kartust «ühisturu» teiste liikmete konkurentsi suhtes. Kuid suured Lääne-Saksamaa monopolid, kes määrasid Lääne-Saksa riigi majanduspoliitikat, summutasid need häälled tervitushüüetega EMÜ aadressil.

Poliitilistest kaalutlustest lähtudes käsitlesid Saksa FV valitsevad ringkonnad integratsiooni juba ammu kui teiste kapitalistlike riikidega täieliku «võrdsuse» saavutamise ja

kaugeulatuvate poliitiliste kavatsuste realiseerimise vahendit. Lääne-Saksamaa valitsevate ringkondade osavõtt EMÜ-st oli loogiliseks jätkuks nende poliitikale: «euroopastada» oma revanšistlikke taotlusi Euroopa sotsialistlike maade suhtes ja kasutada Euroopa ühendamise antikommunistlikku lippu majanduslikuks ekspansiooniks Lääne-Euroopas Ameerika imperialismi toetusel. Teatades «ühisturu» probleemi arutamisest Lääne-Saksamaa suuremate firmade esindajate nõupidamisel 1957. aasta algul, kirjutas ajakiri «Spiegel», et EMÜ loomist käsitleti sellel nõupidamisel «lähtepunktina Saksa-Ameerika ühisteks aktsioonideks, mille eesmärgiks oli päästa Lääne maailma jaoks need positsioonid, mis Inglismaa ja Prantsusmaa pärast Suessi avantüüri läbikukkumist olid sunnitud loovutama».

EMÜ loomise lepingust teine suur osavõtja oli Prantsusmaa, kelle arvele langes 1957. aastal kuue maa tööstustoodangust 25% ja selle ekspordist 20%. Tema positsiooni konkreetsetes majandusküsimustes määras finantskapitali püüd kiirendada riigi majanduse moderniseerimist ja tagada «kolmandate riikide» (USA jt.) konkurentsi eest kaitstud turg mitmetele kiiresti arenevatele tööstusharudele. Astudes välja majanduse «tervendamise» loosungi all, loobusid suurmonopolid traditsioonilisest proteksionismist, selleks et «ühisturuga» «kohanemise» ettekäändel riigimonopolistlike meetoditega riigi majanduslikku ja sotsiaalset struktuuri oma huvides muuta.

Pole juhuslik, et varsti pärast Rooma kokkulepetele allakirjutamist hakati finants- ja majandusürituste süsteemi selles suunas ellu viima. Nähes ette Saksa FV ja teiste partnerite konkurentsi teravnemist, saavutasid Prantsusmaa esindajad läbirääkimistel seda, et kokkulepetesse võeti mitmed klauslid lepingu piiratud kasutamise kohta üksikutel juhtudel. Võrdlemisi ulatuslikke lootusi pani Prantsusmaa suurkapital põllumajandussaaduste laiemale eksportimisele EMÜ maadesse, sest põllumajandussaaduste turustamise raskused andsid tunda juba 1952. aastast alates. «Ühisturu» projekti arutamisel Prantsusmaa majandusnõukogus (1956) rõhutati kokkuleppe selle aspekti erilist tähtsust. On täiesti seaduspärane, et ühise põllumajanduspoliitika küsimused kujunesid hiljem Prantsusmaa ja tema partnerite vahel väga teravaks.

Nagu tolleaegsete valitsuste liikmed korduvalt tunnis-

tasid, dikteerisid Rooma lepingute ettevalmistamise ja ratifitseerimise ajal Prantsusmaa valitsevate ringkondade suhtumise EMÜ-sse peaaesjalikult poliitilised kaalutlused. Üheks kaalutluseks oli püüd oma partnerite majanduslike ressursside abiga peatada Prantsuse koloniaalimpeeriumi langust, mis progresseerus hoolimata Prantsuse imperialismi meeletikest relvastatud jõupingutustest. Kokkulepete selle aspekti tähtsusele juhti korduvalt tähelepanu Rooma kokkulepete tingimuste arutamisel Prantsusmaa Rahvuskogus.

Demokraatliku liikumise aktiveerumine riigis, mis kujukalt ilmnis pahempoolsete jõudude võidus 1956. aasta parlamendivalimistel, stimuleeris Prantsusmaa valitsevates ringkondades püüdu proovida uusi teid kehtiva sotsiaalse korra kindlustamiseks. Lausanne'i ülikooli professor J. Meynaud, integratsiooni sotsiaalse aspekti üks silmapaistvaid kodanlikke uurijaid, kirjutab, et «ühisturu» suhtes Prantsusmaa monopolide seisukoha kindlaksmääramises etendasid majandusliku iseloomuga kaalutlused teisejärgulist osa. «Need kaalutlused olid küllaltki tähtsad, kuid majanduslik kasu ei tähenda kuigi palju, kui võrrelda seda võiduga, mis patronaat saaks ühisturu täielikust edust: igasuguse sotsialistliku perspektiivi kõrvaldamine, vähemalt pikemaks ajaks.»³¹ Neist eesmärkidest lähtudes oli Prantsuse kodanlus nõus tugevdama liitu «väikese Euroopa» teiste maade imperialistliku kodanlusega. Guy Mollet' kabineti välisminister Ch. Pineau, kes niisugust kurssi kaitses, nimetas seda «Prantsusmaa osavõtuks ühisest suurest üritusest, millest võib sõltuda... Lääne tsivilisatsiooni õitseng ja koguni olemasolu».

On loomulik, et EMÜ loomise tingimused teatud osa Prantsuse monopolistlikust kodanlusest ei rahuldanud. Kartes Ameerika ja Lääne-Saksamaa konkurentide pealetungi «ühisturul», pidas kodanluse see osa võimalikuks saavutada Prantsusmaale Euroopa ühenduses paremaid tingimusi, juhtivat osa, et kompenseerida Saksa FV suhtes oma majanduslike positsioonide nõrkust poliitiliste eelistega ning kasutada riigimonopolistlikke hoobasid. «Mis puutub sakslastesse, siis tahavad nad Prantsusmaaga võrdseid õigusi, kuid see tähendab neile üleolekut.» kirjutab sellega seoses M. Debré ajalehes «Combat» 26. juunil 1956. Ühendriikide suhtes ta rõhutas, et «nende poliitika on nüüdsest peale selge. Sakslased on Euroopas nende

esimesed liitlased. Nad ei taha enam usaldada prantslasi...» «Rahvusülese» ühenduse pooldajaid kritiseerides kirjutas M. Debré: «Et Spaak ameeriklasi aitab, see võib olla tema kutsumus, aga et mõned prantslased tema jälgedes astuvad, see on juba skandaal ja reetmine...»

Euroopa ühenduste projektide arutamisel Rahvuskogus rõhutas de Gaulle'i partei, et on lubamatu anda nende organitele «rahvusüleseid» volitusi, ning nõudis, et neil ühendustel oleks suveräänsete riikide konföderatsiooni iseloom. See tendents kehastus hiljem Viienda Vabariigi välispoliitikas, kui Prantsusmaa monopolid, olles oma positsioone mõnevõrra stabiliseerinud, asusid oma partnerite suhtes jäigamale positsioonile. Kuid Saksa FV-le majandusliku ja poliitilise lähenemise kurssi ennast pole kunagi kahtluse alla pandud, sest see kajastas Prantsusmaa monopolide huve.

Itaalia, Belgia, Hollandi ja Luksemburgi liitumise puhul «ühistoruga» oli suur tähtsus nende maade monopolide sidemetel Prantsusmaa ja Lääne-Saksa monopolidega, püüul neid sidemeid laiendada ja tugevdada. Itaalia välispoliitika kristlikdemokraatlikud juhid lähtusid nii suurmonopolide majanduslikest huvidest, kes taotlesid tihedamaid sidemeid Lääne-Saksamaa ja Prantsusmaa kapitaliga «väikeses Euroopas», kui ka antikommunistliku poliitika kaalutlustest. Tähtsat osa etendasid Itaalia äri-ringkondade lootused põllumajandussaaduste ekspordi laiendamiseks.

«Ühisoruga» võrreldes oli Euratomi kokkuleppel teisejärguline tähtsus, ehkki esimesel etapil seisis see projekt Messina konverentsiga alanud läbirääkimiste tähelepanu keskpunktis. Selle esitamist vaatlesid «rahvusülese» integratsiooni pooldajad oma jõupingutuste osalisegi edu omalaadse tagatisena. Kuivõrd EMÜ moodustamine puudutas vahetult kuue maa kodanluse mõjukate ringkondade majanduslike huve ja võis esile kutsuda tugeva vastuseisu, polnud «Euroopa taassünni» eestvõitlejad edus kindlad.

Euratomi loomise kohta kokkuleppe saavutamisele aitas palju kaasa Lääne-Euroopa valitsevates ringkondades tol ajal levinud arvamus, et üksnes uue tööstusharu, aatomi-tööstuse areng võib lahendada Lääne-Euroopa energiaressursside kriisi, mille võivad esile kutsuda nii teaduse- ja tehnikarevolutsiooni uued nõuded kui ka rahvusliku

vabadusliikumise arenemise tõttu järjest ahenev juurdepääs traditsioonilistele naftaallikatele. Sellest räägiti otsest ettekandes, mille koostasid 1956. aastal EMKO eksperdid eesotsas L. Armaniga. Euratomi loomise vajaduse argumenteerimiseks kasutati laialdaselt Suessi kriisi. Kokkuleppe saavutamist hõlbustas asjaolu, et aatomi-tööstus oli Lääne-Euroopas tol ajal embrüonaalses olekus, oli mingil määral arenenud ainult Prantsusmaal ja kuulus täielikult riigile.

Euratomi pooldajad Prantsusmaal hellitasid lootust, et viie partneri finantsressursside kaasatõmbamine võimaldab kiiremini arendada uut tööstusharu ja vältida selles suhtes sõltuvust Ameerika Ühendriikidest ning et selle tööstusharu «euroopastamine», kusjuures võtmepositsioonid jäävad Prantsusmaa kätte, takistab edaspidi iseseisva rahvusliku aatomitööstuse loomist teistes Euroopa maades, esijoonel Saksa FV-s. Neist kaalutlustest oli muide tingitud ka see, et Euratomisse suhtusid soodsalt need Prantsusmaa kodanlikud ringkonnad, kes varem olid astunud välja Euroopa Kaitseühenduse vastu.

Prantsusmaa välisasjade riigisekretär Maurice Faure, kes läbirääkimisi pidas, teatas sellega seoses 3. juulil 1956 ajalehele «Monde» antud intervjuus: «... Kui me ei loo Euratomit, siis jõuab Saksamaa meile väga kiiresti järele ja läheb meist hiljem ette. Olen siiralt veendunud, et Euratom on ainus vahend, mille abil Prantsusmaa võib asuda väärilisele kohale aatomienergia kasutamises kahes suunas — tsiviil- ja sõjaotstarbelises suunas.»

Mis puutub Saksa Föderatiivsesse Vabariiki, siis Lääne-Saksamaa valitsevad ringkonnad, kes unistasid USA abiga rahvusliku aatomitööstuse loomisest, suhtusid Euratomi moodustamisele kui Prantsusmaale tehtud järeleandmisesse vastutasuna järeleandmistest eest «ühisturu» küsimustes. Mõnevõrra hiljem, umbes 1956. aasta sügisest peale, hakkas Bonn ilmutama Euratomi vastu suuremat huvi. See huvi oli seotud Lääne-Saksamaa valitsuse otsusega orienteeruda aatomirelva «taktikalisele» kasutamisele Euroopas NATO strateegia raames ja võtta kurss bundesveeri aatomirelvastamisele.

Euratomit hakati käsitlema kui kiiremat eesmärgi saavutamise vahendit. Ühes kõnes, mille 1956. aasta augustis pidas doktor Grau, Adenaueri alatine sekretär aatomi-küsimuste alal, öeldi otse välja, et «Euratom kujutab

endast võtit Euroopasse, kus Föderaalne Vabariik ilmutab end majanduslikus ja poliitilises plaanis juhtiva jõuna». Euratomi «rahulik» vorm pidi Lääne-Saksamaa valitsevate ringkondade arvates nõrgendama Saksa FV elanikkonna laiade kihtide vastupanu Bonni aatomikursile.

Hoolimata peamiste partnerite vastakatest seisukohtadest Euratomi kasutamise eesmärkide küsimuses, jõuti siiski kokkuleppele. Kuid Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa eesmärkide vastuolulisus Euratomi küsimuses määras paljus suhtes ette ära selle, et Euratom ei etendanud rahvusvahelistes suhetes seda osa, mida varem eeldati. Koondise osalised ei usaldanud üksteist. Euratomi liikmesriigid tegid aatomialaseid uuringuid peamiselt väljaspool seda koondist. Uuringutele Euratomi raames langes vaid väike osa nendes riikides aatomialaseks uurimistööks tehtavatest kulutustest (Prantsusmaal näiteks vähem kui 10%). Pealegi loobusid Lääne-Euroopa valitsused varsti aatomienergiale orienteerumisest. Energiaallikatena hakkasid peamist osa etendama nafta ja maagaas.

Iseloomustades Euratomi osa integratsioonipoliitikas, kirjutas selle poliitika üks aktiivne elluviija ja teoreetik A. Spinelli, et «Euratomi mõju Euroopa ühendamise protsessile võrdus praktiliselt nulliga». Euratomi kümneaastasest eksisteerimisest kokkuvõtteid tehes pidas Prantsuse ajaleht «Monde» seda fakti, et Euratom rohkearvulised kriisid siiski üle elas, tingituks sellest, et tema vastu hakkasid huvi tundma riigid, kellel varem aatomitööstust polnud, esijoones Saksa FV, «kellel kümme aastat tagasi polnud midagi, nüüd aga on tööstus, mis on tuumaprobleeme niivõrd tundma õppinud, et teda peetakse üheks eesrindlikumaks, ja ta püüab teha kõik võimaliku, et liikuda veelgi edasi»³².

Majanduslikud sidemed ja poliitilised kaalutlused, nii konjunktuurilised kui ka pikaajalised, mis tulenevad Saksa FV ja Prantsusmaa monopolistliku kodanluse ühistest klassihuvidest, määrasid läbirääkimiste algusest peale ära kokkuleppe sisu. Rooma lepingute initsiaatorite ette kerkinud probleemidest oli üks teravamaid koondise geograafilised piirid. Märkimisväärsed poliitilised jõud Prantsusmaal, Saksa FV-s ja teistes riikides astusid välja selle poolt, et Euroopa ühendustesse võetaks ka teised Lääne-Euroopa riigid, kõigepealt Inglismaa.

Messina programm võeti Briti töösturite ringkondades üsnagi külmalt vastu, sest Inglismaa osavõtt tolliliidust võis lõhkuda impeeriumi eelisõiguste süsteemi, mis oli kogu Suurbritannia väliskaubanduse aluseks. 1956. aastal langes Briti Rahvaste Ühenduse maadele üle 45% Inglismaa kogu väliskaubanduse käibest, «väikese Euroopa» maadele aga kõigest 15%. Inglismaa diplomaatia ei lükanud tagasi sotsialismimaadele vastandatud Lääne-Euroopa riikide majandusliku ja poliitilise koostöö ideed, kuid ta püüdis suunata seda koostööd Inglise imperialismile vastuvõetavasse rööpasse, NATO geograafilistesse piiridesse, sest NATO-s tugines Inglismaa «erisuhetele» Ühendriikidega.

Inglismaa eestvõttel moodustati EMKO raames 1956. aastal ekspertide erikomitee, kellele London esitas läbi vaatamiseks «vabakaubanduse tsooni» moodustamise projekti. Jutt oli sellise koondise loomisest, mis hõlmaks kuus «ühisturu» maad ning EMKO ülejäänud 11 riiki. 12—15 aasta jooksul pidid kõik «vabakaubanduse tsooni» kuuluvad maad ajapikku täielikult kaotama tollibarjäärid ning tööstuskaupade kvantitatiivsed kitsendused. Kaotades kitsendused kaubavahetuses nii omavahel kui ka «ühisturu» liikmesriikidega, ei pidanud Inglismaa, Skandinaavia riigid, Šveits ja Austria kehtestama ühtset tariifi ülejäänud maailma jaoks, vaid säilitama tollipoliitika vabaduse. Seega siis sai Inglismaa otsekui vahelülks Lääne-Euroopa maade «ühisturu» ja Briti Rahvaste Ühenduse turgude vahel.

«Vabakaubanduse tsooni» projekt leidis soodsat vastukaja mitmete «väikese Euroopa» maade, sealhulgas ka Beneluxi maade ja Saksa FV riigitegelaste hulgas. Kuid projekt oli vastuolus nende maanduslike ja poliitiliste kaalutlustega, mida Prantsusmaa valitsevad ringkonnad seostasid «väikese Euroopa» integratsiooniga Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa koostöö alusel.

Prantsusmaa töösturid, erinevalt oma Lääne-Euroopa partneritest, pidasid absoluutselt vajalikuks ühiste tollitariifide kehtestamist ühenduse maadele nende suhetes «kolmandate riikidega» ja kartsid Inglismaa konkurentsi. Prantsusmaa monopolid moodustasid turgude jagamise kohta Saksa FV monopolidega terve kartellide ja kokkulepete süsteemi. Teisest küljest oli Prantsuse imperialismile vastuvõtmatu Inglismaa püüd jätta tollikokkulepete

mõjusfäärist välja põllumajandussaaduste turustamine. Ja lõpuks, Prantsuse imperialismi plaanid kasutada oma poliitilisi eeliseid Saksa FV-ga võrreldes, rajanesid samuti jõudude vahekorra hindamisel «väikese Euroopa» raames. Selle surve tulemusel, mida Prantsusmaa avaldas Lääne-Saksamaale ja teistele partneritele, lükkasid EMÜ liikmesriigid «vabakaubanduse tsooni» projekti tagasi.

Inglise imperialism püüdis survet avaldada oma mandripartneritele — läbirääkimistest osavõtjatele. 1959. aasta juunis oli Stokholmis nõupidamine, millest võtsid osa eksperdid Inglismaalt ja paljudest teistest riikidest, kes mitmesugustel põhjustel ei saanud EMÜ-sse astuda (Austria, Taani, Norra, Rootsi, Šveits, Portugal). Seal töötati välja «vabakaubanduse väikese tsooni» projekt, mille kohaselt koondise liikmed vastastikku kohustusid süstemaatiliselt alandama tollitariife ja vähendama kvantitatiivseid kitsendusi tööstuskaupadega kauplemisel. Valitsused kiitsid selle projekti heaks. 19.—20. novembril 1959 parafeerisid seitsme riigi esindajad Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni moodustamise konventsiooni. Sellest peale hakkasid ühelt poolt Inglismaa ja teiselt poolt Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa vahelised vastuolud, mis eksisteerisid integratsioonipoliitika teostamise algusest peale, avalduma kahe rühmituse, Euroopa Majandusühenduse ja Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni võitluse kujul.

Veel enne Lääne-Euroopa riikide kaheks võistlevaks blokiks lõhenemist tehti aryukaid katseid seda ära hoida. Muide, Inglismaaga kompromissi sõlmimise ideed toetas Hollandi, Belgia ja Luksemburgi valitsus. Seda laadi katseid tehti nii Lääne-Euroopa riigitegelaste kahepoolsete kohtumiste käigus kui ka EMKO ja Euroopa Nõukogu raames. Sealjuures lasti korduvalt käiku argument, et löhe kätkeb endas NATO nõrgendamise ohtu. Kuid Lääne-Euroopa kapitalismi sellel arenguetapil olid Inglismaa ning «väikese Euroopa» riikide valitsevate ringkondade konkreetset majanduslikud ja poliitilised huvid niivõrd erinevad, et kompromiss osutus võimatuks. Inglise imperialism polnud suuteline mandripartneritele oma integratsioonikontseptsiooni peale suruma ja «väikese Euroopa» riigid polnud suutelised saavutama oma tingimustele allumist.

Selgitades kompromisskatsete ebaõnnestumise põhjusi,

märkis EMÜ komisjoni esimene esimees W. Hallstein muide seda, et inglased ei soovi võtta endale mingeid kohustusi suveräänsuse piiramiseks isegi mitte majanduse valdkonnas. Järeleandmine selles suhtes tähendanuks tema arvates seda ohtu, et laiem ja oma liikmeid vähem kohustava koondise raames «oleks ühendus võinud laguneda, kaotada selle, mis moodustas tema poliitilise ühtsuse, ja muutuda peamiselt kaubandusühenduseks, mis pole eraldatav vabakaubanduse tsoonist ega ole seetõttu suuteline andma ühendusele alalist poliitilist pulssi...»³³. Kartus nõrgendada loodava bloki poliitilist tõhusust ja monoliitsust oli seega üks tähtsamaid põhjusi, miks tema initsiaatorid Inglismaale järeleandmisi ei teinud.

Lääne-Euroopa NATO liikmete lõhenemine kaheks võistlevaks blokiks ei saanud jätta Ühendriikides reaktsiooni esile kutsumata. 1959. aasta juunis, kui lõhenemise perspektiiv sai täiesti reaalseks, kutsus USA valitsus kolme Euroopa ühenduse täidesaatvate organite juhid Washingtoni ja deklareeris oma täielikku toetust «kuuiku Euroopale». Pärast seda visiiti avaldatud kommünikees polnud sõnagi räägitud «vabakaubanduse tsoonist», kuid selles rõhutati USA püüdu kehtestada «tihedad suhted» Euroopa ühendustega.³⁴

USA positsioon antud küsimuses andis tunnistust sellest, et oma poliitilises strateegias Lääne-Euroopas pidas Ameerika imperialism NATO raames kuue riigi uute rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste moodustamist tähtsamaks kui oma Lääne-Euroopa liitlaste ühtsuse säilitamist tolliliidu raames. See positsioon langes ühte seisukohaga, mida aastail 1956—1959 korduvalt avaldas «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee», kes kutsus Inglismaad ja teisi Lääne-Euroopa riike Euroopa ühendustesse astuma, kuid ainult kõigi Rooma lepingute tingimuste vastuvõtmise alusel.

Euroopa ühenduste tegevusmehhanism

Tähtsaks iseärasuseks poliitiliste jõudude tegevuses, mis viis kahe uue rahvusvahelise riigimonopolistliku koondise loomisele, oli asjaolu, et see tegevus oli allutatud mitte niivõrd konjunktuurilistele, pragmaatilistele arvestustele (nii nagu see oli ESTK loomisel), kuivõrd hoolikalt välja-

töötatud strateegilisele plaanile. Selle plaani aluseks oli kindel teoreetiline kontseptsioon, millega olid korduvalt välja tulnud J. Monnet, EMÜ komisjoni esimees W. Hallstein ja teised integratsioonipoliitika juhtivad tegelased.³⁵

Küsimuses, mis puudutab Lääne-Euroopa riikide koondamist Euroopa ühendusesse ja selle koondise mõju liikmesriikide majanduslikule, sotsiaalsele ja poliitilisele elule, töötasid integratsiooni poliitilised strateegid juba 50-ndate aastate algul välja ühise kontseptsiooni. 50-ndate aastate teisest poolest alates pühendasid integratsiooni teoreetikud kogu oma jõu selle eesmärgi saavutamiseks konkreetsete teede ja vahendite otsimisele. Nad andsid endale aru, kuivõrd raske on kooskõlastada vastakaid huve, millest lähtuvad lepinguosalisel riigid, ärringkonnad ja poliitilised jõud, kellest sõltub kokkuleppe edu. «Rahvusülese» integratsiooni pooldajate eneste hulgas valitsesid tõsisel lahkkelid: klerikaalsed parteid tahtsid luua katoliiklikku «kristlikku Euroopat», parempoolsed sotsiaaldemokraadid lootsid, et uues koondises domineerivad «demokraatliku sotsialismi» pooldajad jne. Sellega seoses olid jõupingutused, nagu W. Hallstein ühes oma sõnavõtus märkis, suunatud selle küsimuse lahendamisele, «kuidas panna inimesi... tegutsema selle eesmärgi nimel, et muuta rahvuslikud raamid Euroopa raamideks». «Europeistidest» teoreetikud uurisid põhiliselt ja uurivad praegugi seda, millist mõju avaldab poliitiline võim Lääne-Euroopa ühiskonna majanduslikule, sotsiaalsele ja poliitilisele struktuurile.

Integratsiooni teoreetikud rõhutasid korduvalt, et Rooma lepingute sõlmimine piiramatuks ajaks tähendaks seda, et kuue riigi poliitika ettenähtud koordineerimine mitmetes tähtsates tegevussfäärides progresseerub Euroopa ühenduste arenemise protsessis. Kõigil majandus-, sotsiaalse ja poliitilise elu aladel toimub poliitika ühendamine nendes kuues riigis, kes on paratamatult seotud «lepinguliste sfääridega» ja keda progresseeruv integratsiooniprotsess järjest enam puudutab. Selle ühendamise tähtsust ja poliitilisi tulemusi hindasid «europeistid» sellest seisukohast, et riigivõimu poliitilistel otsustel võib olla riikide majanduslikule ja sotsiaalsele arengule määrav tähtsus, kusiuures viidati sellele, et kapitalistlike riikide funktsioonid on pärast Teist maailmasõda laienenud ja paljunenud.

Tegelikult ongi faktid andnud tunnistust sellest, et riiklik-monopolistliku kapitalismi arenedes esineb kodanlik riik tervete majandusharude või isegi majandusharude komplekside esindajana ja suudab avaldada suurt mõju majandusele ja poliitikale mitte ainult oma maal, vaid ka teistes maades. Riik peegeldab oma poliitikas järjest suuremal määral suurmonopolide huve, põimub suurmonopolidega. Samal ajal ei saa monopolid käsutada riiki oma äranägemise järgi, nad on sunnitud ühel või teisel määral arvestama rahvahulkade meeoleolusid, samuti sotsialistliku süsteemi mõju. Peale selle, monopolistlik kapital pole homogeenne ja tema mõjus riigipoliitikale kajastub vahel imperialistliku kodanluse omavaheliste vastukäivate huvide võitlus. Neis tingimustes omandab riik nii sise- kui ka välispoliitika teostamisel teatud piirides suhtelise iseseisvuse.

Kodanliku riigi suhtelist iseseisvust ja riigi poolt ühiskonna arengu mõjutamise võimaluste suurenemist pidasid integratsiooni teoreetikud tunnistuseks, et riik on suuteline suvaliselt suunama ühiskonna arengut integratsiooni poliitiliste strateegide kavatsustele vastavalt. Seejuures lähtusid nad sellest, et kuue riigi poliitiliste jõupingutuste ühendamine peab avaldama iga maa arengule sügavamalt mõju, kui seda on mis tahes rahvusriigi mõju. «Kuue valitsuse otsusega (mis leidis avaliku arvamuse ebamäärast heakskiitu ja ühtlasi tugevat vastuseisu) lasti käiku mehhanism, mis pidi 12—14 aastaga liikmesriikide struktuuri põhjalikult ümber kujundama ja nad üheks tervikuks liitma,»³⁶ nii iseloomustas J.-B. Duroselle integratsiooni poliitiliste strateegide kavatsust.

Ühenduste organite ja riikide valitsuste poliitilised aktid pidid integratsioonile viivaid majanduslikke ja sotsiaalseid protsesse stimuleerima ning kiirendama. Rooma lepingutega loodud Euroopa ühenduste mehhanismi abil integratsiooniprotsessi suunates lootsid ühenduse initsiaatorid, et kui rahvuste majanduslikud ja sotsiaalsed struktuurid sihipäraselt ümber kujundada «Euroopa struktuurideks», siis saab ühenduste liikmesriikide vastuolud ajapikku kõrvaldada. Majanduslik areng omakorda pidi endaga kaasa tooma EMÜ poliitilise tegevuse avardamise, selle muutmise kvalitatiivselt uueks poliitiliseks jõuks, mis on kasutatav kõigis tegevussfäärides, veelgi lähendama «väikese Euroopa» suurmonopolide huve.

Selle kaugeleulatuva kavatsuse ja ühes sellega kokkuleppe kompromissiseloomu kehatuseks oli mehhanism, mis loodi vastavalt Rooma lepingutele neis sisalduvate ülesannete realiseerimiseks. Nagu EMÜ moodustamise lepingu 4. artiklis märgitakse, «tagavad ühendusele püstitatud ülesannete lahendamise assamblee, nõukogu, komisjon ja kohus. Iga asutus tegutseb antud lepingus talle määratud volituste raames.» Euratomi moodustamise leping nägi ette ühenduse organitega analoogilise struktuuri.

EMÜ organite volitused konkreetsete ürituste osas, mis vahetult puudutasid liikmesriikide majanduslikke huve (tollitariifide vähendamine kolmes etapis, kvantitatiivsete kitsenduste kõrvaldamine kaubanduses jne.), olid rangelt reglementeeritud. Ühtlasi nägid Rooma lepingud ette ühenduse organite poolt paljude riikide poliitika koordineerimist puudutavates küsimustes tähtsate otsuste vastuvõtmise võimalusi ning protseduuri.

Sellise koordineerimise vajaduse motiveerimiseks viidati möödapääsmaatule tarvidusele lahendada majanduslikke ja sotsiaalseid probleeme, mis «ühisturu» moodustamisega ja ühenduse eesmärkide kindlaksmääramisega üleskerkivad. Kuid need probleemid ja eesmärgid olid esitatud võrdlemisi laialivalguvates formuleeringutes, et ühenduse organite tegevuspiire mitte rangelt piiritleda. Näiteks EMÜ asutamise lepingu preambulas rõhutati eesmärki: «Rajada alused Euroopa rahvaste üha tihedamaks liiduks.» Selle eesmärgi realiseerimise nimel võisid ühenduse organid vastu võtta ka poliitilise iseloomuga otsuseid.

Seega piirasid lepingu liikmesriigid tunduvalt oma aktsioone sfääris, mis oli üsnagi lai ja mida võis meelevaldselt määratleda. EMÜ organite tegevussfääri ulatuslikkus liikmesriikide poliitika koordineerimisel eraldab teda oluliselt teistest Lääne-Euroopa riikide rahvusvahelistest organisatsioonidest, sealhulgas ka esimesest rahvusvahelisest riigimonopolistlikust ühendusest. EMÜ kui majandusliku integratsiooni kõrgema vormi tekkimine lükkas ESTK otsekohe teisele plaanile. Poliitilises suhtes oli see koondis läbikäidud etapp, sest Pariisi lepingu põhiideed leidsid edasiarendamist Rooma kokkulepetes, EMÜ moodustamise lepingus.

Lepingu sõlmimise konkreetsete asjaolude ja tema initsiaatorite üldise strateegilise kavatsuse pitsert kannab samuti EMÜ peamiste organite — nõukogu ja komisjoni —

kompetensi ning vastastikuste suhete kindlaksmääramine. EMÜ nõukogu, mis moodustatakse liikmesriikide valit-
suste esindajaist (tavaliselt välis- või majandusministri-
test), peab koordineerima liikmesriikide majanduspoliitika
üldisi seisukohti ja kujutab endast lepinguosaliste vahe-
lise kompromissi kehasust. Nõukogu kompetents on laiem
kui ESTK ministrite nõukogul: tema ülesandeks on vastu
võtta kõik tähtsad seadusandliku iseloomuga otsused, mis
kohustavad lepinguosalisi teostama ühist poliitikat. Nii
võttis nõukogu 1960. aasta mais vastu üleminekuperioodi
tähtaegade lühendamise otsuse, mis hiljem leidis kehas-
tuse iga rahvusriigi aktides.

Üksikutes küsimustes, näiteks ühendusse uute liikmete
vastuvõtmine või ühenduse eelarve, töötab nõukogu välja
ja võtab vastu otsuseid komisjonist sõltumatult, kuid ena-
masti ainult komisjoni ettepanekute alusel. Kõige täht-
samad otsused, mis määravad kindlaks ühenduse polii-
tika, samuti komisjoni ettepanekute muutmise otsused,
võetakse vastu ühehäälselt.

Eeldati, et Rooma lepingute elluviimise kolmandal
etapil, 1966. aasta 1. jaanuarist alates, kaotatakse riikide
vetoõigus ja otsuseid hakatakse vastu võtma häälteena-
musega. Kuid Prantsusmaa memorandumis 17. jaanuarist
1966, mille ta ministrite nõukogule saatis, võeti otsuste
häälteenamusega vastuvõtmise printsiip kriitika alla kui
rahvuslikku suveräänsust piirav põhimõte. Seepärast jäi
praktiliselt kehtima endine hääletamise kord.

Nõukogu perioodilisi istungeid valmistavad ette liikmes-
riikide alalised esindajad, kes moodustavad komitee. Igal
esindatud riigil on sekretariaat (paarkümmend eksperti
oma maa erinevatest ministeeriumidest ja keskasutustest).
Alalised esindajad peavad sidet ühenduse asutuste ja
rahvuslike valitsuste vahel. Selle vastakaid huve koos-
kõlastava mehhanismi pingelisest tegevusest annab tun-
nistust istungite arv: nii istus EMÜ ministrite nõu-
kogu 1964. aastal koos 70 päeva, alalised esindajad 120
päeva.

EMÜ teiseks kõrgemaks organiks on komisjon, kes kont-
rollib lepingu sätete, samuti asutuste poolt lepingu alu-
sel vastuvõetud otsuste täitmist, tal on õigus esitada oma-
poolseid otsuseid, soovitusi ja järeldusi ning ta võtab osa
nõukogu ja assamblee aktide ettevalmistamisest. Komis-
joni liikmed, kes on välja valitud vastavalt «nende üldi-

sele kompetentsile», määratakse valitsuste ühehäälselt otsusega neljaks aastaks. Need isikud tegutsevad kollegiaalselt ega ole liikmesriikide valitsustest juriidiliselt sõltuvad. Ametlikult vastutavad nad ainult assamblee ees, kes pärast umbusalduse avaldamist võib neid sundida erru minema. Komisjoni ülesanne on kehastada «Euroopa huve», töötada neist huvidest lähtudes välja otsused, mille kinnitab peaaegu kõikidel juhtudel nõukogu, ja tagada «ühisturu» tegevus ning areng. Kuid komisjonil on palju väiksemad juriidilised volitused kui ESTK kõrgemal organil.

«Rahvusülese» koondise pooldajad, sealhulgas EMÜ komisjoni esimene esimees W. Hallstein, peavad komisjoni tulevase «rahvusülese» valitsuse algkujuks. Nad on korduvalt rõhutanud, et see organ juhib tohutu suurt haldusaparaati, mis töötab välja ja viib ellu ministrite nõukogus vastuvõetavaid otsuseid (sisuga 31. märts 1966 kuulus komisjoni aparaadi koosseisu 3319 igasuguses auastmes ametnikku, kes olid ära jaotatud viieteistkümne erineva ametkonna ja talituse vahel). Kuni 1966. aastani esindas komisjoni esimees EMÜ-d välissuhetes: ta võttis vastu «kolmandate riikide» esindajate volikirju (1966. aastal oli EMÜ diplomaatilistes suhetes 74 riigiga).

«Rahvusülese» integratsiooni vastased peavad komisjoni omamoodi sekretariaadiks rahvusriikide ministrite nõukogu juures. Nimelt nii tõlgendati komisjoni funktsioone Prantsusmaa valitsuse memorandumis 17. jaanuarist 1966. Sellest nõudmisest lähtudes võttis ministrite nõukogu 28. jaanuaril 1966 vastu otsuse, et edaspidi antakse suursaadikute volikirjad nõukogu ja komisjoni esindajatele üheaegselt ja et komisjoni kogu tegevus hakkab alluma nõukogu rangemale kontrollile.

Kuid komisjon säilitas õiguse avaldada initsiatiivi ühenduse tegevust puudutavate üldiste poliitiliste otsuste väljatöötamisel. Need otsused valmistab komisjoni aparaat ette ja võtab kollegiaalselt vastu kinnisel istungil ainult täidesaatva sekretäri ja tema asetäitja juuresolekul. Ehkki protseduur näeb ette komisjoni otsuste vastuvõtmise häälteenamusega, on otsused praktiliselt siiski kõigi komisjoniliikmete täieliku nõusoleku tulemus. Komisjoni ettepanekuid võib ministrite nõukogu vastu võtta või tagasi lükata ühehäälselt. Ministrite nõukogus toimuvat arutamist arvestades esitab komisjon oma ette-

panekute uusi variante nii kaua, kuni ministrite nõukogu need kinnitab.

Pärast kõigi kolme Euroopa ühenduse juhtivate organite ja haldusaparaadi kokkusulamist (vastavalt lepingule 8. aprillist 1965) 1967. aasta teisel poolel ja EMÜ komisjoni baasil ühendatud komisjoni moodustamist (tema liikmete arvu suurendati 14-ni) jäi selle organi osatähtsus ja mõju ühenduste tegevuses endiseks.

«Rahvusülestele» huvide kehastuseks ja ühtlasi nende huvide «demokraatliku» iseloomu tunnistuseks peab olema assamblee — ühine kõigile kolmele ühendusele (1962. aastast alates nimetatakse seda «Euroopa parlamendiks»). Assamblee liikmeid nimetavad rahvuslikud parlamendid oma koosseisust vastavalt iga liikmesriigi poolt kehtestatud protseduurile. Tegelikult on neil 142 parlamendiliikmel üsnagi piiratud kontrolliõigus: kuulata kord aastas komisjoni aruannet, esitada oma soovitused ja avaldada $\frac{2}{3}$ häälteenamusega (lahtisel hääletamisel) komisjonile umbusaldust. Otsuseid, mis see parlament oma initsiatiivil on vastu võtnud, näiteks Firenze «Euroopa ülikooli» avamise projekt, ellu ei viida. «Europeistide» rohkearvulisi katseid realiseerida Rooma lepingutes ettenähtud võimalus valida assamblee üldise hääletamise teel ja anda talle «Euroopa seadusandliku organi» funktsioonid (eriti nõudsid seda Lääne-Saksamaa esindajad) ei krooninud edu.

Assamblee poliitiline osatähtsus seisneb selles, et luua kuue riigi kodanlike ja sotsiaaldemokraatlike parteide parlamendirühmade vahel alalised rahvusvahelised kontaktid ning nende kontaktide käigus kooskõlastada rahvuslikes parlamentides ühine taktika tähtsamates majandus- ja poliitikaküsimustes. Iga-aastaste ühiste istungite ajal Euroopa Nõukogu konsultatiivassambleega toimub arvamuste vahetus ja teatud määral kooskõlastatakse nende parteide parlamenditaktikat enamiku Euroopa kapitalistlike riikide ulatuses.

Peale loetletud organite on olemas veel arbitraažiorgan — kohus, kelle tegevusel on praktiliselt tehniline iseloom, samuti majandus- ja sotsiaalkomitee. Viimane on konsultatiivorgan, kuhu kuuluvad töösturite, maaomanike, kaupmeeste, vabakutseliste, samuti reformistlike ametiühingute esindajad. 101 komitee liiget määrab nõukogu ühehäälse otsusega. Komitee ülesandeks on majandus- ja

sotsiaalpoliitika küsimustes arvamust avaldada, kui komisjon niisugust arvamust küsib.

Kahe Euroopa ühenduse organite tegevuse tähtis joon on see, et kuigi nad kujutavad endast riikide lepingute resultaati ja isegi nende eelarve (erinevalt ESTK-st) koosneb lepingu liikmesriikide sissemaksetest, on neil organil nende riikide suhtes teatud iseseisvus. Ühenduste iseseisvuse piirid praktiliselt piirduvad kuue riigi ühise kompromisskõkkuleppe raamidega. Kuid neis piires võivad rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste organid olla arbiterideks riikide vahel ja mõnedes konkreetsetes küsimustes sundida üksikutele riikidele peale osavõtjate enamikule vastuvõetavad lahendused.

On esinenud palju juhtumeid, kus ministrite nõukogu häälteenamusega ja EMÜ sundisid vahel kohtu abiga üksikute liikmesriikide valitsusi rakendama mõningaid majanduslikke ja finantsabinõusid (laiendama üksikute kaupade kontingenti, tegema ühenduse eelarvesse täiendavaid sissemaksid jne.). Et rahvuslikud riigiorganid neid abinõusid rakendaksid, selleks avaldavad survet mitte ainult partnerriigid, vaid ka «europelistidest» liikmed rahvuslikes parlamentides ja kapitalistide rohkearvulistes rahvusvahelistes koondistes, mis EMÜ organite juurde tekkisid. Näiteks 1965. aastal eksisteeris EMÜ raames 231 töösturite assotsiatsiooni ja põllumajanduse alal 117. Mõistagi on jutt ainult sellistest juhtumitest, mis ei puuduta üldise kompromisskõkkuleppe aluseid.

EMÜ organid, tihedas kontaktis mitmesuguste rahvuslike ametkondade esindajatega, arendavad mitmekülgset tegevust poliitika koordineerimisel majandus- ja sotsiaalse elu ulatuslikus sfääris, mida Rooma lepingud hõlmavad. Ainuüksi alaliste ekspertide komiteede arv, mis EMÜ komisjon on moodustanud, kõigub 100—200 vahel, umbes niisama palju komiteesid ja töögrupe on moodustanud nõukogu. Näiteks 1964. aastal kutsus komisjon kokku 1200 istungit, millest võttis osa 10 000 eksperti.

Töötades välja ühenduse üldist poliitilist kurssi majanduse alal, on EMÜ organid astunud integratsioonipoliitikas uusi samme, mida Rooma lepingutes pole ette nähtud. Selliste sammude hulka tuleb arvata komisjoni soovitusel, mis puudutavad allstruktuuri arendamist, transporti, mõningaid haldusmaksid jne., mitmete segakomiteede moodustamist, millest võtavad osa liikmesriikide ja EMÜ

komisjoni esindajad (konjunktuuripoliitika, keskmise pikkusega perioodiks ettenähtud majanduspoliitika ja eelarvepoliitika komiteed, keskpankade juhatajate komitee, arengumaade tehnilise abistamise grupid jt.).

EMÜ komisjon ilmutas korduvalt tendentsi üldse väljuda lepingu raamest ja tegutseda kuue riigi nimel teistes poliitikasfäärides. «Euroopa niinimetatud majanduslik integratsioon on oma olemuselt poliitiline nähtus. Euroopa Majandusühendus moodustab koos Euroopa Sõe- ja Terasekoondise ning Euroopa Aatomienergia Ühendusega poliitilise liidu majanduse ja sotsiaalses valdkonnas,»³⁷ rõhutati komisjoni ühes memorandumis.

EMÜ mehhanismi teatud iseseisvus suhetes EMÜ riikide rahvuslike valitsustega, see, et ta võib liikmesriikide poliitikale teatud mõju avaldada, nende nimel majandusküsimustes läbirääkimisi pidada ja «kolmandate riikidega» isegi lepinguid sõlmida, liikmesriikides investeringute suunamisele, ettevõtetevahelistele suhetele, kaubasaadete suunamisele jne. mõju avaldada, ei tähenda sugugi seda, et ühendus juba kujutabki endast rahvusvaheliste suhete uut subjekti, mis sellesse ühendusse kuuluvatest riikidest põhjalikult erineb. Hoolimata integratsiooni teoreetikute kõigist arutlustest «Euroopa huve» väliendava «eurokraatia» osatähtsuse üle, kujutab EMÜ mehhanism endast imperialistlike riikide tegevuse tulemust ja ühtlasi nendevahelise ägeda võitluse areeni.

Võitluses mõju ja ülevõimu pärast selles mehhanismis tegi rohkesti edusamme Lääne-Saksamaa imperialism: endine Bonni välisministeeriumi riigisekretär W. Hallstein juhtis peaaegu kümme aastat EMÜ komisjoni, kasutades seda ametikohta oma inimeste sokutamiseks komisjoni aparati. Väited, et sellel mehhanismil on «rahvusülene» iseloom, on alusetud juba sellepärast, et elus eksisteerivad rahvuslikult eraldatud riiklik-monopolistlikud kapitalismid ja reaalne võim kuulub täielikult rahvusriikide valitsustele. EMÜ organite tegevuse ulatus ja efektiivsus on alati sõltunud liikmesriikide omavahelistest suhetest.

Kuid ei saa alahinnata mehhanismi tegevuse tähtsust kuue riigi poliitika koordineerimisel üha suuremas osas küsimustes. EMÜ asutuste tegevust, mis on liikmesriikide huvide hoolika ja järjekindla kooskõlastamise tulemus ning on kehastatud ühenduse kõrgemate organite otsus-

tes, võib enamasti vaadelda kui kuue maa riiklik-monopolistliku kapitalismi ühise poliitilise kursi, kui «väikese Euroopa» imperialistliku kodanluse rahvusvahelise poliitilise strateegia väljendust.

Oluline on märkida ka Euroopa ühenduste mehhanismi potentsiaalseid võimalusi. EMÜ organid kui pealisehitus, mis vormistab majandusliku integratsiooni protsessi, võisid oma funktsioonide laiendamise teel areneda koos integratsiooni progressiga, kiirendades ja isegi ennetades seda. Nende võimaluste kasutamisele panid EMÜ asutajad suuri lootusi.

Monopolistlik kapital püüab oma käsutusse saada häireteta funktsioneerivat riigiaparaati. Püüdes kõrvaldada rahvahulgad tähtsate poliitika- ja majandusprobleemide lahendamisest ning sulgeda kanalid, mille kaudu demokraatlikud jõud võivad «suurele poliitikale» mõju avaldada, panevad monopolid suuri lootusi «rahvusülestele» organitele, kes ei allu mingisugusele demokraatlikule kontrollile. Prantsuse ettevõtjate rahvusliku nõukogu esimehe asetäitja ja EMÜ komisjoni kauaaegne liige R. Lemaigen märgib oma memuaarides, et «rahvusülene» vorm võimaldaks järk-järgult asendada rahvuslikud asutused «rahvusülestele» asutustega.³⁸

Siin on jutt sellest, et jätta järk-järgult reaalsest poliitilisest võimust ilma rahvuslikud institutsioonid, kus demokraatlikud jõud on endile tugevad positsioonid kätte võitnud, ja anda kogu võim «rahvusülestele» täidesaatvatele ja seadusandlikele organitele. Monopolide püüd «rahvusülese» riigi loomise lipu all likvideerida rahvuslikud demokraatlikud institutsioonid, mis Lääne-Euroopa rahvad sajandeid kestnud võitlusega kätte on võidelnud, kajastab üldist tendentsi autokraatlikele juhtimismeetoditele, Lääne-Euroopa kapitali poliitilise ebakindluse suurenemist. «Europeismi» lippu kasutatakse autoritaarsete režiimide või tendentside ühe «demokraatliku» dekoratsioonina.

Rooma lepingutes ettenähtud majanduslase välispoliitika koordineerimine pidi EMÜ loomise initsiaatorite mõtte kohaselt paratamatult hõlmama ka riikide poliitika teised alad. EMÜ komisjoni esimehe asetäitja R. Marjolin, kes omal ajal Rooma lepingute sõlmimise läbirääkimistest aktiivselt osa võttis, rõhutas 1963. aastal ühes oma esinemises: «Võimatu on endale ette kujutada, et riikidel, kes

on otsustanud järgida ühist majanduspoliitikat, oleksid erinevad seisukohad teistel aladel, sealhulgas riigikaitse ja välissuhete alal.»³⁹

Antikommunismi poliitilised strateigid «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitees» ja USA Riigidepartemangus pidasid väga oluliseks EMÜ mehhanismi osatähtsust poliitika kooskõlastamiseks suures hulgas küsimustes, mis puudutavad mitte ainult kuut liikmesriiki, vaid ka teisi ühendusega seotud Euroopa kapitalistlikke riike. Tegevuskomitee, kes oma deklaratsioonis 16. oktoobrist 1958 toetas EMÜ raamide laiendamist, teatas, et ka «juba praegu võib näha Euroopa edasise poliitilise ühendamise perspektiivi».

Seega anti Euroopa ühenduste mehhanismile võrdlemisi suured volitused, tema kompetentsi võis tunduvalt laiendada ka ühenduste ametlikke ülesandeid muutmata: selleks piisas liikmesriikide valitsuste nõusolekust. Ühtaegu tegutses see mehhanism väljaspool igasugust demokraatlike jõudude kontrolli, mistõttu ta oli väga sobiv tööriist suurmonopolide poliitikale, esijoones nende klassipoliitikale sotsialistlike maade ja Lääne-Euroopa maade demokraatliku liikumise suhtes. Pole juhuslik, et EMÜ organite funktsioonide ja volituste edasist laiendamist, sealhulgas neile oma eelarve õiguse andmist ning ühenduste liikmesriikide poliitiliseks ühendamiseks teiste sammude astumist nõuab kõige rohkem Saksa FV.

«Föderaalvalitsus näeb Euroopa poliitilises liidus mitte ainult vajalikku täiendust Euroopa ühendusele, vaid ka, ja seda ennekõike, abinõu selle ohu vastu astumiseks, millega nõukogude kommunism vaba maailma ähvardab,» ütles ühes kõnes Lääne-Saksamaa tolleaegne välisminister G. Schröder. «Poliitiline liit jääb eesmärgiks, mis, olgu selleks valitud mis tahes meetod, tuleb saavutada, kui meie kontinent tahab tagada oma olemasolu vabaduse, õitsengu ja au tingimustes,»⁴⁰ deklareeris suuresõnaliselt Saksa Föderatiivse Vabariigi tolleaegne kantsler K. Kiesinger oma kõnes Rooma lepingute sõlmimise kümnenda aastapäeva puhul.

Euroopa Majandusühendust käsitasid tema organiseerijad kui kapitalistlike riikide ulatuslikuma konsolideerumise tuumikut ja mudelit. Reklaamides Rooma kokkulepetele allakirjutamist kui «ülemaailmse tähtsusega» sündmust «võitluses kommunismi ja Lääne tsivilisatsiooni

vahel», märkis P. Spaak, et jutt on jõupingutuste organiiseerimisest «esialgu Euroopa ja hiljem Atlandi liidu raames»⁴¹.

EMÜ asutamise lepingusse võeti 238. artikkel, mis näeb ette ühenduse edasise laiendamise võimaluse ja protseduuri. Ühenduse organid, eelkõige komisjon, tegid rohkesti jõupingutusi ühenduse raamide laiendamiseks. Euroopas väljendus see näiteks Kreekaga assotsiatsiooni lepingute sõlmimises. Assotsiatsioon «ühistoruga» ja osavõtt NATO-st on Kreekas fašistliku diktatuuri režiimi kehtestanud militaristlikule klikile majanduslikeks, poliitilisteks ja sõjalisteks tugihobadeks.

On täiesti seaduspärane, et ühel või teisel kujul liitumist Euroopa ühendustega käsitab reaktsioon teistes Lääne-Euroopa maades demokraatliku liikumise vastu võitlemise vahendina. Nii näeb Hispaania monopolistlik kapital, orienteerudes «ühistorgu» astumisele, selles ühinemises tagatist demokraatliku revolutsiooni vastu. 1962. aasta algul otsustas Franco valitsus alustada läbirääkimisi «ühistorgu» astumise võimaluste üle. 2. juunil 1964 volitas EMÜ ministrite nõukogu komisjoni niisuguseid läbirääkimisi pidama.

Surunud aastail 1936—1939 välismaise interventsiooni abiga maha demokraatliku revolutsiooni, panevad pärast Teist maailmasõda välismaise imperialismi toetusel võimule jäänud Franco ja tema lähikondlased nüüd lootuseid «väikese Euroopa» maade finantsoligarhia toetusele. Hispaania monopolistlik kapital püüab sel viisil säilitada oma klassivõimu, ehkki majanduslike huvide seisukohalt saaks Hispaania «ühistoruga» liitumise läbi tõsiselt kannatada.

Niisiis kujutas EMÜ loomine endast majandusliku integratsiooni uut astet ja ühtlasi ka imperialistliku kodanluse klassisolidaaarsuse uut vormi. Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide kompromisskõkkulepete sõlmimiseks ja järjest arvukamates küsimustes ühise poliitilise kursi väljatöötamiseks tekkis kvalitatiivselt uus mehhanism. See mehhanism pidi tema loojate kavatsuse kohaselt etendada üha suuremat osa Euroopas antikommunismi rahvusvahelise poliitilise strateegia elluviimisel. Algusest peale kujutas see endast NATO sõjalis-poliitilise mehhanismi täiendust. Oma esinemises Ameerika ajakirjanduses rõhutas J. Monnet eriti Euroopa ühenduse osatähtsust kahe

ühiskondliku süsteemi võitluses neil aladel, mida NATO tegevus ei hõlma: majanduses ja sotsiaalsetes suhetes.⁴²

Uute Euroopa ühenduste loomine puudutas ka NATO otsest tegevussfääri: see andis tõuke ühenduste suurimate liikmete, Saksa FV, Prantsusmaa ja Itaalia sõjalise koostöö laiendamiseks. NATO nõukogu Pariisi istungjärgul, millest võtsid osa valitsusjuhid (1957. aasta detsember), teatati Saksa FV, Prantsusmaa ja Itaalia kavatsusest kordineerida oma relvatootmist. 21. jaanuaril 1958 Bonnis toimunud kolme riigi kaitseministrite ja kõrgemate sõjaväejuhtide nõupidamisel jõuti ametlikult vastavale kokkuleppele.

On loomulik, et uute rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste organiseerijad maskeerivad hoolikalt nende koondiste sotsiaal-poliitilist olemust. Laiale publikule mõeldud esinemistes on tehtud rohkesti fraase Euroopa ühenduste tähtsusest Euroopa rahvaste huvide tagamise seisukohalt. Lääne-Euroopa riikide kommunistlikud parteid paljastasid kohe alguses selle kamuflaaži. Kommunistid näitasid, et Euroopa ühenduste loomine tähendab Lääne-Euroopa imperialistliku reaktsiooni jõudude peal tungi katset. «Niinimetatud rahvusülesed Euroopa organisatsioonid kujutavad endast monopolide uut abinõu, millega rahvaid veel rohkem ekspluateerida ja piirata vabadesi, mis nad sajandeid kestnud võitluses kätte on võitnud,»⁴³ öeldi 1959. aasta novembris Euroopa kapitalistlike maade kommunistlike parteide Rooma läkituses kõigile töötajaile, kõigile demokraatidele.

Euroopas ja kogu maailmas Euroopa ühenduste moodustamise perioodil kujunenud rahvusvahelises olukorras oli ilmne, et need ühendused on suunatud esijoones sotsialismi vastu ja sotsialistlike riikide poliitika — erineva süsteemiga riikide rahuliku koosseksisteerimise poliitika — vastu. Oma avalduses 16. märtsist 1957 seoses Euratomi ja «ühisturu» loomise plaanidega juhtis NSV Liidu Välisministeerium tähelepanu sellele, et Euratomi ja «ühisturu» loomise plaanide realiseerimine viib paratamatult Euroopa lõhenemise edasisele süvenemisele ja pinevuse suurenemisele Euroopas ning raskendab suuresti majanduslikku ja poliitilist koostööd üleeuroopalisel alusel.⁴⁴

III PEATÜKK

INTEGRATSIOONIPOLIITIKA JA ÜHISKONDLIK ARENG LÄÄNE-EUROOPAS

Rahvusvaheliste riigimonopolistlike ühenduste moodustamisega püüdis imperialistlik kodanlus luua Lääne-Euroopas sotsialismile vastukaaluks omamoodi alternatiivi. Majandussuhetesse riigi vahelesegamise poliitika koordineerimise teel rahvusvahelises ulatuses lootis ta täielikumalt kasutada teaduse- ja tehnikarevolutsiooni võimalusi, laiendada rahvusvahelist tööjaotust, tagada Euroopa ühenduste raames majanduse kiire arengutempo ja seega vastata väljakutsele, mis sotsialistlikud maad materiaalse tootmise sfääris kapitalismile on esitanud.

Kohandades kapitalistlikku majandust muutunud olukorraga, kasutas imperialistlik kodanlus riikidevahelise reguleerimise hoobasid ka selleks, et siluda sotsiaalseid vastuolusid ühenduste maades, takistada seal laialdast rahvaliikumist ühiskonna põhjaliku sotsiaal-majandusliku ümberkujundamise eest, nõrgendada ja likvideerida marksismi-leninismi revolutsiooniliste ideede mõju rahvahulkadele, purustada kommunistlikud parteid ja tugevdada seega oma majanduslikku ja poliitilist ülevõimu.

Kuue maa finantsoligarhia jõupingutused kasutada Euroopa ühenduste mehhanismi Lääne-Euroopa kapitalismi alustugesid õnnestavate sisemiste tegurite vastu leidsid kõigepealt kehastuse ühenduste organite tegevuses nii majanduse kui ka sotsiaalsete suhete alal. Peale selle, imperialistlik kodanlus püüab poliitilises strateegias kasutada neid organeid antikommunistlike jõudude koondamiseks ja pealetungiks demokraatialle Lääne-Euroopas.

Sotsiaalne manööverdamine ja antikommunismi jõudude koondamine Euroopa ühendustes

Kahe süsteemi võistlus sunnib kapitalistlikku maailma olukorraga pidevalt kohanema. Sotsialistlike maade majanduslikud edusammud, teaduse ja tehnika saavutused ning klassivõitlus sunnivad kodanlust töötajale sotsiaalses sfääris teatud järeleandmisi tegema, oma sotsiaalse tagala kindlustamiseks uusi vahendeid ja meetodeid kasutama. Kõrvuti allasurumise meetoditega kasutab imperialistlik kodanlus oma diktatuuri teostamisel reformistlikke meetodeid. Majanduslikku ja poliitilist konjunktuuri arvesse võttes ning sotsialismi silmas pidades kasutab riiklik-monopolistlik kapitalism olemasolevaid majanduslikke ja poliitilisi vahendeid klassivõitluse leevendamiseks ja selle ulatuse piiramiseks.

Teaduse- ja tehnikarevolutsioon ning sellega seoses tööviljakuse kiire tõus ja monopolide kasumite tohutu kasv löid materiaalsed eeldused kapitalismi suuremaks sotsiaalseks manööverdamiseks. Majanduse riigimonopolistlik reguleerimine annab riigile suured võimalused selleks, et kogu monopolistliku kapitali huvides rakendada maksu-, investeerimis- ja krediitipoliitikas, samuti majandusalases välispoliitikas ellu teatud abinõusid turustihia mõningaseks piiramiseks. Mitmetes maades toob see kaasa ühiskondliku tootmise efektiivsuse teatud tõusu.

Kapitalistliku riigi osatähtsuse suurenemine ühiskondlikus elus, mis on tingitud mitte ainult majanduse arengu nõuetest, vaid ka laiade rahvahulkade antimonopolistliku liikumise intensiivistumisest, annab imperialistlike maade valitsustele suuremad võimalused poliitiliseks manööverdamiseks.

Käsitades natsionaliseeritud tööstusharusid ja ettevõtteid, kasutades fiskaal- ja krediidisüsteemi ning sotsiaalse seadusandluse hoobasid, sekkusid kõik kuus riiki ka enne EMÜ moodustamist aktiivselt nii majandusellu kui ka sotsiaalsetesse suhetesse. Majanduselu internatsionaliseerimise protsesside arenedes ja klassivõitluse teravnedes maailma areenil tunneb kuue riigi monopolistlik kodanlus järjest enam sellesuunaliste jõupingutuste koordineerimise vajadust. Rooma lepingud võimaldasid ühendada kodanlike riikide ja monopolide võimsuse rahvusvahelises ulatuses ning Euroopa ühenduste liikmetel

neil aladel välja töötada ühise klassistrateegia ja -taktika.

Selleks et hinnata seda uut nähtust imperialismi poliitilises strateegias, on vaja vaadelda Euroopa ühenduste liikmesriikide majandus- ja sotsiaalse poliitika kooskõlastamise mehhanismi tegevust. Monopolide huvides ühtse poliitilise strateegia elluviimise võimalusi kitsendasid kuue maa finantsoligarhia vahelise kompromissi piirid, Euroopa ühenduste organite plaanide ja tegevuse reaalsete tulemuste vahel oli lõhe paratamatu. Kuid potentsiaalselt on neil organeil sotsiaalse manööverdamise võimalused laiemad kui üksikutel riikidel.

Juba ESTK kõrgem organ püüdis reguleerida tootmist, nõudmist ja pakkumist, selleks et stabiliseerida sellesse koondisesse kuuluva kuue riigi majandusharude arengut. EMÜ loomisega tehti katse riikidevaheliselt reguleerida nende maade kogu majandust. «Jutt on sellest, et kooskõlastada ja ühendada kuue riigi mõju majandusele selliselt, et liikmesriigid oleksid ühendatud uues majanduslikult ühtses ruumis, kus kuus riiki teostaksid ühist majanduslikku reguleerimist ja ühist poliitikat,» öeldi EMÜ komisjoni memorandumis 24. oktoobrist 1962 ühenduse edasise tegevusprogrammi kohta.

EMÜ juhid sidusid majanduse reguleerimise ülesanded lahutamatu kehtiva sotsiaalse korra kindlustamise ülesannetega. Euroopa ühenduse liikmete ühine poliitika, märgiti memorandumis edasi, peab «tagama võimalikult kiire majandusliku arengu, stabiilsuse, konjunktuuriliste kõikumiste ja tasakaalu rikkumiste vähendamise rahvuslikus ja regionaalses ulatuses. See nõuab ühenduselt tingimata pikaajaliste eesmärkide kindlaksmääramist... Ühendus peab silmas sotsiaalseid eesmärke niisamasugusel määral nagu majanduslikkegi, ja esimesi ei või vaadelda ainult kui teiste tulemust, vaid neid tuleb saavutada ka sotsiaalse iseloomuga aktsioonidega.»¹

Pidevat kõrget majanduslikku konjunktuuri vaatlevad «üldise heaolu riigi» teooria kodanlikud ja reformistlikud järgijad kui «sotsiaalse rahu» tagatist. Sellest ideest lähtusid oma poliitikas ka Euroopa ühenduste juhid. Nii rõhutati ESTK kõrgema organi aruandes koondise kümne aasta tegevuse kohta, et «majanduslikult nõrk Euroopa oleks ka sotsiaalselt nõrk Euroopa, oleks hell ka poliitiliselt». EMÜ komisjoni eespool tsiteeritud programmdoku-

mendis märgiti ära ühenduse organite poolt liikmesriikide ühiskondlikule arengule mõju avaldamise kaks põhi-aspekti: sotsiaalse stabiilsuse tagamine majanduse arengu stimuleerimise teel ja otsene sekkumine sotsiaalsetesse suhetesse, selleks et saavutada integratsioonipoliitikale toetus «elanikkonna valdavalt enamuselt».

Lepingu realiseerimise esimesel etapil (kuni 1962. aastani) seisnes riikidevaheline reguleerimine peaaesjalikult liikmesriikide tollipoliitika kooskõlastamises. Edaspidi hakkas EMÜ organite tegevus hõlmama riikide majandus-alast sisepoliitikat, kusjuures jutt polnud mitte ainult ühenduse liikmesriikide jooksva majanduspoliitika koor-dineerimisest, mis Rooma lepingutes oli ette nähtud. Kuue maa riiklik-monopolistliku kapitalismi jõupingu-tuste ühendamise poliitikas sai uueks nähtuseks katse majanduse arengut omamoodi «rahvusülesel tasemel» perspektiivselt planeerida, mis lepingus polnud ette näh-tud. EMÜ komisjon tõstis nimetatud memorandumis 26. oktoobrist 1962 üles kogu ühenduse ulatuses majan-duse pikaajalise programmeerimise vajaduse küsimuse. Sellega seoses astusid EMÜ organid rea samme majan-duspoliitika ühtse kursi väljatöötamise suunas.

26. juulil 1963 esitas komisjon EMÜ ministrite nõuko-gule soovitused ühtse «keskmise pikkusega perioodiks ettenähtud majanduspoliitika» teostamise kohta riiklike investeeringute, üldise finants- ja fiskaalpoliitika, teadus-lik-tehniliste uuringute ja regionaalse poliitika alal. Neist soovitustest lähtudes moodustas ministrite nõukogu 15. ap-rillil 1964 «keskmise pikkusega perioodiks ettenähtud majanduspoliitika komitee» eesotsas Saksa FV Majandus-ministeeriumi riigisekretäri W. Langeriga. Komitee aseesi-meesteks said Prantsusmaa planeerimise peakomissar P. Massé ja Hollandi majandusprobleemide peasekretär H. Brouwers, liikmetena kuulusid komiteesse veel EMÜ komisjoni liikmed R. Marjolin, L. Sandri ja H. von der Groeben. Komitee juhtimisel töötasid ekspertide rühmad, sealhulgas keskmise pikkusega perioodiks ettenähtud poliitika uurimise rühm eesotsas Belgia majandusliku programmeerimise büroo peasekretäri-ga.

25. märtsil 1966 esitas komitee ministrite nõukogule «keskmise pikkusega perioodiks ettenähtud majandus-poliitika esimese programmi esialgse projekti aastaiks 1966—1970». Peaesmärgina oli projektis märgitud «pi-

deva harmoonilise arengu optimaalsete tingimuste loomine ja seega üheaegselt suure hõivatuse ja sisemise ning välise stabiilsuse tagamine»². See programm kujutab endast omalaadset prognoosi ja soovitusi, mida saab realiseerida vaid teatud konjunktuuri ja iga riigi vastavate jõupingutuste korral.

EMÜ komisjon, kes projekti põhiliselt heaks kiitis, oli oma läkituses ministrite nõukogule sunnitud märkima «programmis kavandatud arenguperspektiivide tinglikku iseloomu». Ühtlasi kinnitas komisjon, et kui liikmesriigid programmi projektis esitatud soovitusi järjekindlalt ellu viivad, siis on võimalik selline majanduse areng, mis lubab 20 aasta jooksul kahekordselt tõsta elanikkonna elatustaset.

Juba selle programmi esitamise fakt ise (EMÜ ministrite nõukogu kinnitas selle 1967. aasta veebruaris) kajastab kuue riigi monopolistliku kodanluse, eriti rahvusvaheliselt põimunud suurmonopolide püüdu laiendada oma majandusliku ülevõimu mehhanismi, et tugevdada kapitalismi positsioone võistluses sotsialismiga. Kuid monopolistliku kapitali rahvuslike rühmituste vahelised vastuolud takistasid «rahvusülese» integratsiooni pooldajail realiseerimast oma püüdu anda EMÜ organeile suuremad volitused. Nende funktsioonid piirdusid sellega, et nad andsid valitsustele soovitusi programmi elluviimise abinõude kohta. Selle programmi esitamine teenib samuti kodanliku ja reformistliku propaganda ideoloogilist võitlust teadusliku sotsialismi vastu.

Euroopa parlamendis, samuti majandus- ja sotsiaalkomitees käis programmi projekti koostamisega kaasas kära perspektiivide üle, mis «Euroopa programmeerimine» rahvastele avavat. «Nõukogu otsus välja töötada liikmesriikide ühise majanduspoliitika koordineerimise esimene programm võib tõepoolest avaldada otsustavat mõju sotsiaalse arengu orientatsioonile, määrates ära üldised raamid, kus peab toimuma valitsuste ja ühenduste tegevus hõivatuse, kutsealase ettevalmistuse, tööaja kestuse ja sotsiaalkindlustuse tagamise alal... Tänu ühise poliitika teostamisele tagab tasakaalustatud majanduslik areng suure sotsiaalse õigluse,»³ — nii reklaamis programmi koostamist 24. novembril 1965 «Euroopa parlamendis» peetud kõnes EMÜ komisjoni aseesimees L. Sandri. Sotsiaalpoliitilises mõttes oli EMÜ majandusprogrammi

kärrarikka reklaamimise sihiks ühest küljest soodustada rahvahulkades reformistlike illusioonide levitamist, teisest küljest aga hõlbustada nende ürituste läbiviimist, mille eesmärgiks oli ühenduse maades vahetult mõjutada sotsiaalseid suhteid, kõigepealt töö ja kapitali suhteid.

EMÜ organite sotsiaalne poliitika on suurel määral tingitud integratsiooniga seotud otsestest tootmise arengu-protsessidest, kuid kõigil selle poliitika ilmingutel lasub kuue riigi monopolistliku kapitali pikaajaliste püüdluste, tema antikommunistliku strateegia pitser. Rooma lepingu koostamisel arvestati ESTK sotsiaalse poliitika kogemusi. Nägid ju selle koondise organid rohkesti vaeva mulje jätmiseks, et nad hoolitsevad hõivatuse suurendamise ja tööliste töötingimuste parandamise eest. Leping näeb ette kõigis EMÜ maades palga järkjärgulise «võrdsustamise» ja sotsiaalse seadusandluse unifikatsioonimise, samuti tööjõu vaba liikumise ühenduse raames, ja kuulutab pidulikult, et «ühisturg» viib «pidevale ja võrdsele arengule, suurenevale stabiilsusele, elatustaseme kiirele tõusule...».

Lepingu 117. artiklis räägitakse, et liikmesriigid tunnistavad üksmeelselt tööliste elu- ja töötingimuste parandamise ning järkjärgulise võrdsustamise vajadust. 118. ja 119. artiklis märgitakse, et «ühisturg» peab stimuleerima EMÜ liikmesriikide tihedat koostööd sotsiaalkindlustuse, töökaitse, kutsehaiguste profülaktika, tööliste ja ettevõtjate kollektiivlepingute, meeste ja naiste töö võrdse tasustamise, kutseõpetuse jne. alal. Nagu 1951. aasta Pariisi lepingus, nii maksti ka Rooma lepingus lõivu «kartelli-vastasele» fraseoloogiale (artiklid 85, 86).

Loodi «Euroopa sotsiaalne fond», mille ülesandeks oli «kergendada töötajate palkamist ning geograafilist ja professionaalset mobiilsust ühenduse raames» (125. art.). Sellel institutsioonil on palju laiemad volitused kui ESTK readaptatsioonifondil. Kui viimane võis anda abi ESTK tegevusest tingitud tööpuuduse korral, siis sotsiaalne fond oli mõeldud kapitalismile ohtlike integratsiooni tagajärgede vältimise tõhusaks tööriistaks. Ta võis hüvitada kuni 50% kulutustest, mis üksikud valitsused teevad töötajate ümberpaigutamiseks ja väljaõpetamiseks seoses tööstuse ümberkorraldamisega.

Rooma lepingu «sotsiaalseid» artikleid propageerisid kõigiti igasugused reformistlikud poliitikategelased, sealhulgas ka väljaspool ühenduse piire. Nii näiteks rõhutas

1959. aasta jaanuaris üks Austria sotsiaaldemokraatide liidreid K. Tschernetz Euroopa Nõukogu konsultatiiv-assamblee ja Euroopa parlamendi assamblee ühisel istung-järgul lepingus esitatud sotsiaalse programmi ülisuurt «psühholoogilist ja poliitilist tähtsust».

Kuid EMÜ praktilise tegevuse esimesel etapil pöörasid ühenduse organid sotsiaalsele aspektile vähe tähelepanu. Kuue riigi valitsevates ringkondades lähtuti ideest, et «parim sotsiaalne poliitika on tootmise kasv». EMÜ komisjon, ESTK kõrgem organ ning Euratomi komisjon, kes olid tihedas kontaktis ka «Euroopa sotsiaalse poliitika» väljatöötamisel, ei väljunud sel alal nende propagandistlike ürituste raamidest, mida ESTK ning Euroopa Nõukogu varem olid ette võtnud.

Tootmise arengutempo mõningane aeglustumine ja töölisliikumise tõus sundisid kuue maa imperialistlikku kodanlust astuma mitmeid samme riikide poliitika kooskõlastamiseks sotsiaalsete suhete alal. Integratsiooni kodanlike teoreetikute sõnavõttudes avaldati tol ajal järjest sagedamini mõtet vajadusest kooskõlastada ühenduse ulatuses jõupingutusi selles suunas, et ületada nende klasside ja elanike gruppide vastupanu integratsioonipoliitikale, kelle õlgadele langesid majandusliku ja sotsiaalse struktuuri lõhkumisega seotud kulud. EMÜ komisjoni liige H. von der Groeben juhtis 1962. aasta sügisel Münchenis esinedes tähelepanu «liiga sügavate sotsiaalsete pingete» ohule ja rõhutas, et «tähtis on pehmenendada vajalike struktuurimuutuste efekti, teostades sellist struktuuripoliitikat, mis sisaldab kompensatsiooniabinõusid ja järkjärgulist üleminekut, ning orienteerida arengut positiivses suunas»⁴.

EMÜ organid töötasid 60-ndate aastate esimesel poolel välja terve rea üritusi, selleks et ühenduse maade majandusliku ja sotsiaalse struktuuri muudatusi monopolistliku kapitali eesmärkidega kohandada. EMÜ komisjoni programm-memorandumis 24. oktoobrist 1962 märgiti ära ühenduse «sotsiaalse» tegevuse kaks põhisuunda: kutsealane ettevalmistus ja hõivatus tagamine ning töötajate elutingimuste ja kvalifikatsiooni «võrdsustamine»

2. aprillil 1963 kinnitas ministrite nõukogu liikmesriikide ühise poliitika põhiprintsiibid kutsealase ettevalmistuse osas. Vastavalt nendele põhiprintsiipidele töötas komisjon välja terve ürituste süsteemi tööliste tööga kind-

lustamiseks EMÜ maade piires. Erilist tähelepanu pöörati nende töötajate kutsealasele ümberkvalifitseerimisele, kes olid töö kaotanud seoses majanduse struktuuri ümberkorraldamisega. Selle programmi kohaselt eraldati «Euroopa sotsiaalse fondi» summadest 1960. aasta septembrist (kui fond tegutsema hakkas) kuni 1967. aasta detsembrini 54,3 miljonit dollarit 554 000 EMÜ maade töötaja kutsealaseks ettevalmistamiseks ja neile töökoha muretsemiseks.

Näidates selle poliitika sotsiaalset mõtet, märkisid EMÜ 1966.—1970. aasta arenguprogrammi projekti koostajad, et «mõnedele töötajatele avaneb võimalus kutsealaseks kasvuks ja sotsiaalseks edasiminekuks», ning soovitasid «Euroopa sotsiaalse fondi» kompetentsi tunduvalt laiendada. Seega on ühenduse «sotsiaalse» poliitika iga aktiooni puhul arvestatud ka teatud propagandistlikku efekti.

EMÜ organite juhid pidasid ühenduse eriliseks teeneks asjaolu, et töötute arv vähenes liikmesriikides 2 750 000-lt 1958. aastal 1 500 000-ni 1965. aastal. EMÜ komisjoni aseesimees L. Sandri teatas oma aruandes «Euroopa parlamendis» 24. novembril 1965 «peaaegu täielikust tööpuuduse kadumisest». 1966.—1970. aasta arenguprogrammi projektis nähti ette tööpuuduse edasine vähendamine sel teel, et liikmesriigid suurendavad noorte koolikohustuse vanusemäära 16. eluaastani. Kuid juba 1967. aasta algul oli EMÜ komisjon sunnitud konstateerima tööpuuduse tunduvat kasvu ja selle edasise suurenemise perspektiivi.

EMÜ organid ei suutnud tööpuuduse kasvu piiramiseks muid abinõusid rakendada peale selle, et andsid liikmesriikidele ebamäärase soovitusel eelistada tööle võtmisel ühenduse maade kodanikke (mida iga maa esindajad tõlgendasid erinevalt) ja töötada välja kuue riigi jaoks ühine kutseõpetuse programm, mis arvestab migratsiooni ja tööjõu vajadust erinevates majandusharudes ning piirkondades.

EMÜ organid teevad katseid sotsiaalset seadusandlust lähendada. Seadusandluses, mis määrab kindlaks sotsiaalhoolduse finantseerimise allikad, on suuri erinevusi. Kõigis «ühisturu» maades jagatakse selle seadusandluse alusel kulutusi töötajate, kapitalistide ja riigi vahel erinevates proportsioonides. Näiteks Prantsusmaal on Saksa FV-ga võrreldes perekonna abirahad suuremad,

pensionilemineku vanusemäär madalam, tööliste ja teenistujate liikmemaksud kindlustusfondidesse väiksemad jne. 1962. aasta detsembris korraldas EMÜ komisjon sotsiaalhoolduse probleemide arutamiseks üleeuroopalise konverentsi ja valmistas laialt reklaamitud ettepanekute alusel ette sotsiaalhooldussüsteemide «harmoneerimise» ühisprojekti. 1963. aasta juulis esitati see liikmesriikide valitsustele, mille viimased põhimõtteliselt heaks kiitsid. Kuid selle programmi praktiline ellurakendamine peaaegu ei nihkunud paigast.

EMÜ organite sellesuunalise tegevuse reaalseks tulemuseks on ühenduse igas riigis kehtiva sotsiaalhooldussüsteemi laiendamine antud riigis töötavatele migrantidele, kes on tulnud ühenduse teistest riikidest. Samal ajal võivad EMÜ mitmesuguste asutuste rohkearvulised uuringud ja publikatsioonid sotsiaalhoolduse küsimustes, nende korraldatud reformistlike ametiühingute, valitsusasutuste ja ettevõtjate organisatsioonide esindajate konverentsid ning nõupidamised jätta mulje, et need küsimused on EMÜ organite tegevuses tähtsal kohal.

Ulatuslikult propageeritakse ka ühenduse organite tegevust töö- ja palgatingimuste «võrdsustamise» alal: kõik riigid on ühenduse organite soovitude põhjal vastu võtnud kutsehaiguste nimekirja ja töötajatele nende haigestumise korral tasu maksmise korra, komisjoni nõude meeste ja naiste töö võrdse tasustamise põhimõtte järjekindla rakendamise kohta, soovitud töötavate emade ja noortööliste õiguste kaitsmisest, ohutustehnikast ja tööhügieenist, tööliste elamute ehitamisest jne. Kõigis neis küsimustes korraldavad ühenduse asutused samuti palju rohkearvulise osavõtjaskonnaga konverentse ja seminare.

Integratsioonipoliitika tulemuseks peavad tema apologeedid ka töötajate mõnede kategooriate palga tõusu EMÜ liikmesriikides. Nii toonitas L. Sandri eespool nimetatud aruandes, et «ühenduse töötajate olukord on tunduvalt paranenud, vaatamata tarbekaupade hindade tõusule, mis mõnedes maades väga valusalt tunda annab. Ajavahemikul 1958—1965 oli tööstuses töötajate tulude keskmine juurdekasv 40%, Itaalias ja Saksa FV-s kõikus see 45% ja 50% vahel. Prantsusmaal on see väga suure hindade tõusu tõttu palju madalam, nii nagu Luksemburgiski, kus palga tõus oli väga väike.» * EMÜ organid tahavad enda arvele kanda töötajate klassivõitluse vilja, sest tegelikult

on klassivõitlus see, mis määrab ära palga tõusu mitte ainult EMÜ maades, vaid ka mitmetes teistes Lääne-Euroopa riikides — näiteks Austrias, Rootsis, Šveitsis.

EMÜ organite tõeline osa töötajate palga küsimustes ilmnes nende suhtumises «tulupoliitikasse», mis tähendas seda, et riigid kehtestavad kapitalistliku planeerimise raames kõigile majandusharudele nominaalpalga tõstmise ülemmäära. Valitsuse abinõusid palga «külmutamise» alal on rakendatud ja rakendatakse eranditult kõigis «ühisturu» maades. 1964. aasta algul esitas EMÜ komisjon idee töötada ühenduse ulatuses välja ühtne «tulupoliitika». EMÜ komisjoni aseesimees R. Marjolin rõhutas «Euroopa parlamendis» 19. jaanuaril 1965 peetud kõnes, et «tulupoliitikat» tuleb arutada mitte ainult valitsustes ja EMÜ organeis, vaid ka «sotsiaalsete partneritega», kellest igaüks (s. t. ka töölised) peab tundma end «suure ettevõtte osalisena», «isegi siis, kui paljud lõplikud otsused peab vastu võtma poliitiline võim, mis kehastab ühist huvi». EMÜ 1966.—1970. aasta arenguprogrammis kutsuti riike ja sotsiaalseid partnereid «teadlikult suunama mitmesuguste tulude arengut» nende piiramise suunas, selleks et tagada majanduse «tasakaalustatud kasv». Seejuures rõhutatakse, et riikidel on vaja astuda samme, mis tagaksid palga tõusu alal «möödukuse».

Praktiliselt on jutt esiteks monopolide katsest mitte lubada «oma» töölisklassi palka tõsta, viidates sellele, et tal on teiste EMÜ-sse kuuluvate maade töölisklassiga võrreldes tegelikud või näilised eelised. Igasugune palga tõstmise nõudmine põrkab ettevõtjate avaldustele — mida toetavad mitte ainult rahvuslikud valitsused, vaid tegelikult ka EMÜ organid —, et nende nõudmiste rahuldamise korral satuvad ettevõtjad «ühisturu» teiste partneritega võrreldes ebasoodsatesse tingimustesse. Teiseks, selle manöövri eesmärk on luua mulje, nagu võtaksid töölised majanduse juhtimisest osa, ja samal ajal hoida neid alluvas seisundis, sundides töölisi jagama vastutust nende huvidele võõra poliitika teostamise eest. Sellega seoses kujutavad Euroopa ühenduste propagandaorganisatsioonid ja -asutused oma brošüürides, plakatites ning muudes masslugejale mõeldud materjalides integratsiooni-protsessi kui töölisklassi ja töötava elanikkonna elatus-taseme tõstmise tingimust.

Sotsiaalse manööverdamise «europeistliku» taktika ees-

märgiks on aktiivselt kaasa tõmmata reformistlike ametiühingute parempoolseid liidreid, kes ESTK, EMÜ ja Euratomi moodustamist algusest peale olid toetanud. Rõhutades, kuivõrd «strateegiliselt tähtis» on propaganda «teatud organiseerituse astme» saavutanud «töölis- ja ametiühingukeskkonnas», märkis Euroopa ühenduste informatsiooniteenistuse direktor J.-R. Rabier, et 80% jõupingutustest informatsiooni levitamise ja avaliku arvamuse kujundamise alal kulutatakse liidritele.⁵

Rahvusvahelise Vabade Ametiühingute Konföderatsiooni (RVAK) ja Rahvusvahelise Kristlike Ametiühingute Konföderatsiooni (RKAK) kuuluvate ametiühingute esindajad on lülitatud «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomiteesse». See andis komitee juhtidele põhjust esineda kuue maa reformistlike ametiühingute miljonite liikmete «nimel». J. Monnet pidas reformistlike liidrite koondamist integratsiooni lipu alla komitee üheks tähtsamaks ülesandeks. 1963. aasta suvel kõneles Monnet sel teemal Lääne-Saksamaal toimunud RVAK Lääne-Euroopa organisatsioonide konverentsil. See Prantsusmaa ja Ameerika monopolide esindaja kutsuti töölisklassi organisatsioonide rahvusvahelisele nõupidamisele tänu tihedatele kontaktidele, mis Monnet oli sõlminud kuue maa reformistlike liidritega juba siis, kui ta oli ESTK kõrgema organi esimehe ametikohal. Kõrgema organi juures tegutseb siimaani spetsiaalne büroo, kelle ülesandeks on sidemete kehtestamine eri reformistlike ametiühingukoondistega.

Reformistlike ametiühingute liidrid astusid integratsiooni toetavate rahvusvaheliste aktsioonide organiseerimiseks samme peaaegu kohe pärast Schumani plaani esitamist. Selleks et kindlustada oma esindus EMKO ja Euroopa Nõukogu asutustes, moodustas RVAK 1950. aasta novembris Euroopa regionaalse organisatsiooni, mis ühendab 18 riigi ametiühingukeskused. 1958. aasta jaanuaris, selleks et aktiveerida tegevust «väikeses Euroopas», eraldus sellest spetsiaalseks organisatsiooniks RVAK Euroopa-sekretariaat, mis ühendas kuue maa ametiühinguid. Nende maade kristlike ametiühingute vahel sidemete pidamise regionaalne büroo ESTK juures moodustati 1954. aastal. 1958. aastal tekkis RKAK Euroopa-organisatsioon, kuhu peale Saksa FV, Prantsusmaa, Belgia, Hollandi ja Luksemburgi ametiühingute kuulusid ka Austria, Šveitsi

ja Malta ametiühingud ning vaatlejatena Itaalia ametiühingute esindajad. RVAK Euroopa-sekretariaat ja RKAK Euroopa-organisatsioon, kuhu kuulub kokku üle 14 miljoni töötaja, on kontaktis EMÜ ametnikega ning on esindatud Euroopa ühenduste konsultatiivorganites: ESTK konsultatiivkomitees ning EMÜ majandus- ja sotsiaalkomitees.

Euroopa ühenduste konsultatiivasutuste ülesanne on tugevdada ametiühinguliikumises kõige parempoolsemaid elemente ning olla ühtlasi nende elementide ja suurmonopolide esindajate omalaadseks «klassikoostöö» laboratooriumiks. Ametiühingute esindajad valib neljaks aastaks majandus- ja sotsiaalkomiteesse ministrite nõukogu kooskõlastatult EMÜ komisjoniga, tehes seda valitsuste poolt esitatud kandidaatide nimekirja põhjal. Kandidaate peab olema kaks korda rohkem kui komiteesse nimetatavaid liikmeid. Sel moel lasevad kuue riigi valitsused monopolistlikule kapitalile sobivad reformistlikud liidrid läbi kahekordse sõela. Töölisorganisatsioonide esindajate kõnele annavad komitees tooni Lääne-Saksamaa ametiühingute reaktsioonilised liidrid.

Püüdes revolutsioonilisele töölisliikumisele, mis areneb peamiselt rahvuslikes raames, vastandada trustide ja reformistlike illusioonide Euroopat, ei võimaldanud integratsioonipoliitika initsiaatorid Prantsusmaa ja Itaalia kommunistidel ning suurematel ametiühingukoondistel kaitsta töötajate huve EMÜ organite raames.

Ametiühingute esindajate võimalused ebaregulaarselt kokkukutsutavate istungjärkude käigus ühenduse sotsiaalpoliitika küsimustes oma arvamust avaldada on väga piiratud. Esiteks, komitee «avaldab oma arvamust» neis küsimustes, mille kohta komisjon või ministrite nõukogu seda küsib. Enamasti on need majandusprobleemid. Sotsiaalsete probleemidega tegeleb komitee seitsmest komisjonist ainult üks. Teiseks, töölisorganisatsioonide esindajad on komitees vähemuses (101 liikmest 34). Kolmandaks, EMÜ juhtivad organid võivad kas üldse mitte küsida komitee arvamust küsimustes, mis kutsuksid esile ametiühingute esindajate terava reageeringu, või siis nende arvamust lihtsalt ignoreerida, pealegi leiavad reformistlikud liidrid enamusega alati ühise keele. Pole ime, et komitee «arvamused» võetakse alati vastu ühehäälselt. EMÜ juhtivad organid vajavad kontakti komiteega esijoones selleks, et

jätta mulje, nagu kiidaksid nende poliitika heaks kuue maa erinevad ühiskonnakihid, sealhulgas 48—49 miljonit töelist.

Euroopa ühenduste asutustes istuvad reformistlikud liidrid on teinud rohkesti jõupingutusi oma sotsiaalse poliitika propageerimiseks töölisklassi hulgas. Selles propagandas lähtuvad nad «teoreetilisest» teesist, et kapitalism olevat põhjalikult muutunud, saanud «üldise heaolu» ja «sotsiaalse harmoonia» ühiskonnaks. «Europeistlikul» propagandal läkski mõnda aega korda kujutada integratsiooni suure osa töötajate silmis, eriti Itaalias ja Lääne-Saksamaal, kui universaalset abinõu kõigi hädade vastu. Sellele aitas suuresti kaasa see, et mõnes suhtes vastab integratsioon objektiivsetele majanduslikele vajadustele.

EMÜ üritusi töoliste ümberkvalifitseerimise alal kasutati oskuslikult propaganda tegemiseks kvalifitseerimata ja madala kvalifikatsiooniga töoliste hulgas ning need üritused aitasid sisendada töolistesse «europeistlikku» teadvust. Nimetatud üritused suurendasid illusioone, et töölisklass võib ühenduse organite abiga saavutada palga ja üldse töötingimuste võrdsustamist, ja seda mitte madala või keskmise, vaid kõrgema taseme järgi, kui ta nõuab, et neid sotsiaalseid saavutusi, mida töölisklassi üks või teine rahvuslik väesalk on juba kätte võitnud, rakendataks ka teistes «ühisturu» maades. Euroopa ühenduste «sotsiaalne» poliitika tõi integratsiooni pooldajate leeri uusi keskkihte, levitades nende hulgas Euroopa ühenduste raames «tehnokraatliku juhtimise» võidulepääsu ideed.

Ehkki teatud osa töölisklassist uskus imperialistliku integratsiooni soodsate võimaluste illusioonidesse, ei tähenda see sugugi seda, et need töoliste grupid olemasoleva olukorraga rahul olid. Hinnates töölisklassi hulgas integratsiooni ideede propageerimisel saavutatud tulemusi, teatas Euroopa ühenduste informatsiooniteenistuse direktor J.-R. Rabier, et kõige suuremat edu oli see saavutanud Lääne-Saksamaal ja Hollandis. «Isegi Prantsusmaal ja Itaalias,» väitis ta, «maades, kus suur osa töolistest hääletab äärmiste pahempoolsete poolt, suhtuvad kuus või seitse töelist kümnest soodsalt Euroopa ühendamisesse.»

Ühtlasi oli Rabier sunnitud nentima, et nendes Prantsusmaa piirkondades (näiteks Kirde-Prantsusmaal), mis

kõige rohkem said tunda integratsiooni majanduslikke tulemusi ja kus elanikkond on Euroopa ühenduste tegevusest kõige rohkem informeeritud, on olemas tühine «vaenulik vähemus». Rabier' arvutused, mis põhinevad sotsioloogiliste ankeetide andmetel, on ilmselt tendentslikud, kuid ka need kõnelevad sellest, et mida enam ilmnevad integratsioonipoliitika ebasoodsad tagajärjed tööliklassile, seda suuremat vastupanu sellele osutatakse.⁶

Ka «Euroopa parlamendi» foorumile kogunevate integratsiooni pooldajate kitsas ringis märgiti korduvalt EMÜ «sotsiaalse» tegevuse tühist ulatust, töötajate palga ja elatustaseme suurt mahajäämust tootmise kasvust ja monopolide kasumitest. «Ühenduse majanduse «dünaamilisuse» eesmärgiks oli seniajani peaasjalikult kapitalistlik ekspansioon, mitte aga sotsiaalsed üritused,» ütles näiteks 12. juunil 1964 F. Deuss. Loomulikult ei kõlanud tema sõnavõtus mure töötajate olukorra pärast, vaid nõue anda EMÜ organeile suuremad volitused.⁷

Tööliklassi rahulolematuse kehtiva olukorraga sunnib reformistlikke liidreid esitama Euroopa ühenduste asutuste ja poliitika demokratiseerimise nõuet. Nii avaldas 1964. aasta märtsis Pariisis asetleidnud kuue maa «vabade» ametiühingute konverents rahulolematust EMÜ komisjoni sotsiaalse tegevusega ja teatas, et seda tegevust on võimalik toetada ainult siis, kui ametiühingud selle kindlaksmääramise kõigest staadiumidest osa võtavad. «Sotsiaalse» poliitika eesmärgiks peab konverentsist osavõtjate arvates olema esmajoones kõigis ühenduse maa-des viiepäevase ja 40-tunnise töönädala sisseseadmine, tööliste ja teenistujatele võrdsete sotsiaalhoolduse tingimuste kehtestamine, tasulise puhkuse süsteemi parandamine, meeste ja naiste töötasu võrdsustamise põhimõtte elluviimine jne.

Konverents nõudis veel, et majandus- ja sotsiaalkomitees kuuluks ametiühingu esindajatele vähemalt pool kohadest. Selle nõudega, nii nagu «Euroopa sotsiaalse fondi» kulutuste suurendamise nõudegagi, tulid ametiühingud välja korduvalt. Reformistlikud ametiühinguliidrid, viidates Rooma lepingute «sotsiaalsetele» ja «kartellivastastele» artiklitele, väidavad, et Euroopa ühenduste institutsioonide volituste edasine laiendamine ja nende allutamine üldise hääletamise teel valitavale parlamendile

võimaldavad ohjeldada monopolide kõikvõimsust, majandust demokraatlikult planeerida ja tagada töölisklassi sotsiaalsete nõudmiste täitmine.⁸

Reformistlike liidrite nõudmised Euroopa ühenduste organeile suuremate volituste andmise kohta pole sisuliselt vastuolus mitmete maade monopolistlike ringkondade sellesuunaliste jõupingutustega. Kuue riigi maksupoliitika, samuti sotsiaalseteks vajadusteks tehtavate kulutuste ning sotsiaalse seadusandluse praktiline koordineerimine avardaks sotsiaalse manööverdamise võimalusi. Reguleerides sotsiaalset poliitikat tööliste ja üldse töötavate kihtide üksikute kategooriate suhtes majanduslike ja sotsiaalsete järeleandmise tegemise (palkade ja maksude diferentseerimine jne.) ning ideoloogilise surve avaldamise teel, võiks riiklik-monopolistlik kapitalism töötajate hulgas efektiivsemalt reformistlikke illusioone külvata.

Kuue maa riiklik-monopolistliku kapitalismi vahelised vastuolud ja monopolide soov jätta täitmata Rooma lepingute «sotsiaalsed» kohustused pidurdavad integreeruvates maades monopolistliku kapitali kvalitatiivselt uue valitsemismehhanismi loomist ja sotsiaalse manööverdamise ühtse «europaistliku» poliitika teostamist. Kuid Euroopa ühenduste organite praegustele piiratud volitustele vaatamata kasutab monopolistlik kapital neid ka nüüd, otse ja kaudselt, oma aktiivsete ja potentsiaalsete vastaste isoleerimiseks, samuti imperialistliku reaktsiooni jõudude konsolideerimiseks.

Nagu juba märgitud, süveneb Euroopa ühenduste moodustamisega imperialismile omane tendents rünnata demokraatiat, sest integratsioon tähendab ühest küljest suurmonopolide ülevõimu suurenemist, «võimukandjate» ringi edasist ahenemist, klassijõudude polariseerumise süvenemist. Teisest küljest läheb rahvuslikul monopolistlikul kapitalil reas maades klassijõudude üha suureneva polariseerumise tõttu isegi riigi aktiivse toetuse puhul raskeks rünnata töölisklassi üks ühe vastu.

Kuue maa monopolide internatsionaalsete sidemete laienemine, eriti seoses «ühisturu» tekkimisega, loob reaktsioonijõudude internatsionaalseks konsolideerimiseks objektiivse aluse. 1966. aasta aprilliks registreerisid EMÜ organid üle 38 000 kahe- ja mitmepoolse kokkuleppe turustamise küsimustes, sadu ettevõtjatevahelisi tootmiskokkuleppeid ühe maa piires (rääkimata sadadest kartel-

lide salajastest kokkulepetest, mis ilmselt käivad Rooma lepingute «kartellivastaste» artiklite alla).

Virgutades nende sidemete arendamist, soodustasid EMÜ organid ühtaegu ühenduse maade ettevõtjate organisatsioonide omavahelist lähenemist. Igas riigis on juba pikka aega olemas ettevõtjate koondised, mis etendavad poliitikaelus järjest tähtsamat osa. Belgias on neist tähtsamad Belgia Tööstuse Föderatsioon ning Kaubandusettevõtete, Pankade ja Kindlustusseltside Omanike Föderatsioon, Prantsusmaal Prantsuse Ettevõtjate Rahvuslik Nõukogu, Itaalias Konfindustria, Saksa FV-s Tööstuse Föderaalne Liit ja Ettevõtjate Liitude Föderaalkoondis jne. Seega esineb rahvuslikus ulatuses suurkodanlus juba ühtse organiseeritud klassiõuna tööliste ja kõigi töörahvakihtide vastu. Euroopa ühenduste moodustamine soodustab suurkodanluse organiseerumist rahvusvahelises ulatuses.

1958. aastaks tegutses ESTK organite juures üle 60 rahvusvahelise organisatsiooni, kuhu kuulusid kuue riigi töösturite koondised. 1966. aastaks oli niisuguseid organisatsioone üle 220 (tööstuses üle 100, kaubanduses ligi 40, põllumajanduses üle 80), kes esindasid mitut tuhat ettevõtjate rahvuslikku koondist.

Põllumajanduslike tootjate organisatsioonide püramiidi tipu moodustab EMÜ põllumajanduslike kutsealaorganisatsioonide komitee. Kuue riigi kommertsantide koondist juhib analoogiline organisatsioon — EMÜ kaubandusorganisatsioonide komitee. Ettevõtjate rahvusvahelistel organisatsioonidel, mõnedel rahvuslikel organisatsioonidel ja üksikutel suurfirmadel on Brüsselis spetsiaalsed esindused, mis on tihedalt seotud EMÜ organitega.

Võttes osa mitmesugustest Euroopa ühenduste organite juures asuvatest uurimisgruppidest ja komiteedest, lülituvad ettevõtjate koondiste esindajad vahetult integratsioonipoliitika teostamisse. Integratsiooni teoreetikud tavaliselt kurдавad nende organisatsioonide juhtide lühinägelikkuse üle. Nii näiteks märgitakse, et «kutsealaorganisatsioonide positsiooni ja nõudmisi ei määra, välja arvatud perioodid, mil sotsiaalne kord on otseselt ohus. pikaajalised sotsiaal-majanduslikud kaalutlused, vaid nende liikmete erahuvid»⁹.

Euroopa ühenduste juhid püüavad suurmonopolide esindajaid, kes seisavad kuue maa ettevõtjate organisatioo-

nide eesotsas, koondada «pikaajaliste sotsiaal-maianduslike eesmärkide» saavutamise loosungite alla. A. Spinelli tunnistuse kohaselt «aitab komisjon moodustada neis assotsiatsioonides tegelaste kihti, kes on teadlik ühenduse probleemidest ja aitab mitte ainult muuta oma gruppide meeoleolu komisjoni kasuks, vaid taotleb ka seda, et need grupid mõistaksid Euroopa ühenduse jõupingutuste tähtsust»¹⁰.

Integratsiooni poliitiliste strateegide jõupingutuste tähtsaks suunaks suurkodanluse ühteliitmisel Euroopa ühenduste ulatuses on kapitalide vastastikuse põimumise kiirendamine. Nad lähtuvad sellest, et ühenduse tegevusele võivad rajada tugeva majandusliku alusmüüri mitte rahvuslike firmade omavahelised kommerts- ja isegi mitte tootmiskokkulepped, vaid nende huvide tihedam põimumine üleeuroopalistesse monopolidesse ühinemise tulemusena. Juba on esinenud palju juhtumeid, et EMÜ mitmesuguste maade kompaniid on moodustanud ühiseid ettevõtteid. Kuid EMÜ organid on korduvalt konstateerinud tõsiasi, et tootmise kontsentratsioon «ühistorul» toimub põhiliselt rahvuslikes piirides.

Dokumendis «Kontsentratsiooni probleemid ühisorul», mille EMÜ komisjon 1965. aasta detsembris ette valmistas, rõhutati, et «rahvusvahelises ulatuses ühinemise reglementeerimine on väga keerukas». Jutt oli sellest, et erinevused kuue riigi seadusandluses ja maksustamises raskendavad kapitalide rahvusvahelist põimumist. See soodustab kontsentratsiooni arenemist rahvuslikes raames ja konkurentsivõitlust kõigepealt eri maade suurmonopolide vahel.

Integratsiooni poliitilised strateegid püüavad kasutada riigipoliitika hoobasid rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste poliitika majandusliku alusmüüri tugevdamiseks. «Komisjon toetab resoluutselt jõupingutusi uue institutsiooni Euroopa kommertsühingu loomiseks.» rõhutati EMÜ komisjoni aruandes 1966. aasta juunis.

22. aprillil 1966 saatis EMÜ komisjon liikmesriikidele memorandumi «Euroopa tüüpi kompaniide» moodustamise kohta, kutsudes tegema vastavaid jõupingutusi maksu- ja finantsseadusandluse kooskõlastamiseks.

Euroopa ühenduste asutused etendavad tähtsat osa monopolistliku kapitali poliitiliste parteide, samuti sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidrite rahvusvaheliseks kon-

solideerimiseks. Ühendatud Euroopa loomine on kuue riigi kristlikdemokraatlike ja sotsiaaldemokraatlike parteide üks peamisi programmteese.

Kodanlike parteide hulgas on kristlikud demokraadid alati kõige järjekindlamalt pooldanud integratsiooni «rahvusülesel» kujul. 1947. aastal Pariisis asutatud kristlike demokraatide rahvusvaheline liit — «Uued rahvusvahelised komandod» —, mille koosseisu astusid Lääne-Saksamaa, Austria, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Hollandi, Luksemburgi ja Šveitsi klerikaalsete parteide esindajad, kuulutas oma tegevuse üheks peaülesandeks Euroopa ühendamise. Kõige suuremat aktiivsust arendasid selles suunas «väikese Euroopa» kuue riigi katoliiklikud parteid, sõlmides 1951. aastal Strasbourgis ühisrinde kokkuleppe.

R. Schuman, K. Adenauer ja A. de Gasperi koordineerisid rahvusvahelises ulatuses oma parteide tegevust, mille loosungiks oli Lääne-Euroopa «rahvusülene» integratsioon tihedas liidus Ameerika Ühendriikidega ning võitlus sotsialismi, töölis- ja demokraatliku liikumise vastu. Kommunismi suhtes avalikult vaenulik A. Spinelli isegi kurdab kristlike demokraatide liigse antikommunistliku usinuse üle, sest see näitas, et sisuliselt kujutab Euroopa ühendamine endast «esijoonel tööriista, mida kasutatakse antikommunistlike konservatiivide propagandaarsenaliks»¹¹.

Kristlikud demokraadid moodustavad «Euroopa parlamendis» ühise fraktsiooni. 1960. aasta jaanuarist peale hakati välja andma Euroopa kristlikdemokraatlike parteide häälekandjat «Cahiers européens». Kristlikdemokraatlike parteide XV aastakonverentsil 1961. aasta oktoobris Luzernis võeti vastu «kristlike demokraatide poliitilise tegevuse doktriini alused», milles silmapaistev koht kuulus Lääne-Euroopa integratsiooni ideele. Katoliiklike parteide võitlusülesanded Euroopa ühendamisel olid fikseeritud ka «Euroopa manifestis», mille «Uued rahvusvahelised komandod» 1962. aasta mais ette valmistasid.

Euroopa ühendamise loosung figureerib pidevalt kristlike demokraatide kõigis valimiselsetes programmides ja seda kasutatakse ulatuslikult sotsiaalse demagoogia tegemiseks. Kristlikdemokraatlike parteide ja nende mõiu-aluste ametiühingute liidrid väidavad, et majanduslike barjääride kaotamisega kaovad sotsiaalsed piirid, elutingimused võrdsustatakse kõrgema taseme järgi, tööpuudus

likvideeritakse täielikult ja pannakse maksma sotsiaalne õiglus.

1963. aasta novembris Pariisis asetleidnud rahvusvahelise ettevõtete juhtide kristliku ühingu esimesel Euroopa-konverentsil koostati terviklik programm sellise ühiskonna loomiseks, mis «vastab inimese põhivajadustele». See sotsiaalne programm, mille ümber taheti ühendada «riikide, ettevõtete, ametiühingute, ülikoolide» jõupingutused, langes kokku EMÜ organite vastava sotsiaal-poliitilise programmiga. Jutt oli sellest, et kuue riigi ja seejärel kogu Lääne-Euroopa majanduslik ning poliitiline integratsioon peab viima «sotsiaalsete jõudude integratsioonile» ja elanikkonna kõigis sotsiaalsetes kihtides «Euroopa mõtte-laadi» kujunemisele.¹² Seega siis tehti katse skitseerida Lääne-Euroopas sotsialismile vastukaaluks «kristlikku» alternatiivi, tuginedes Euroopa ühenduste tegevuse tulemustele ja programmile.

Kristlike demokraatide katsed välja töötada Euroopa sotsiaal-majandusliku poliitika ühine platvorm olid seotud nende parema tiiva püüdega taastada «väikese Euroopa» maade poliitilises elus kristlikdemokraatlike parteide positsioonid, mis viimastel aastatel olid nõrgenenud. Euroopa ühenduste organite tegevus omandas sellega seoses erilise tähtsuse. Nende majanduslikku, sotsiaalset ja poliitilist programmi hakati kasutama kommunismi kristlikdemokraatlike vaenlaste konsolideerimise «ühise nimetajana» nii rahvuslikus kui ka rahvusvahelises ulatuses.

1965. aasta detsembris toimus Taorminas (Itaalia) Lääne-Euroopa kristlikdemokraatlike parteide XVII kongress. Sellest võttis osa 150 delegaati, kes esindasid kongressi korraldajate sõnade järgi 35 miljonit valijat. Kongress kuulutas end Euroopa Kristlike Demokraatide Ühingu esimeseks kongressiks. See ühing kuiutas endast parteide rahvusvahelist koondist, mis tuli «Uute rahvusvaheliste komandode» — üksikisikute rahvusvahelise koondise — asemele. Selle organisatsiooni esimeheks valiti Itaalia Kristlikdemokraatliku Partei peasekretär M. Rumor. Uus organisatsioon seadis sihiks koordineerida kristlikdemokraatlike parteide tegevust Euroopa ühenduste ja kogu Lääne-Euroopa ulatuses ning töötada välja ühine poliitika.

Koondise tegevusprogramm esitati M. Rumori kõnes,

mis oli välja peetud sõjaka antikommunismi vaimus. Rumor kutsus «purustama kommunismi» Lääne-Euroopas «demokraatliku süsteemi tugevdamise» teel. Selleks tegi ta ettepaneku esiteks kiirendada majanduslikku integratsiooni, sest see aitaks kujundada «uut majandust», mis oleks «liberaalse doktriini ja marksismi vahepeal»; teiseks, luua «rahvusülene» võim sel teel, et laiendada «Euroopa parlamendi» volitusi («kongressi kompetentsi tasemeni») ja samuti EMÜ komisjoni volitusi. Ta pooldas ka seda, et otsuseid võetaks ühenduse ministrite nõukogus vastu häälteenamusega.

Rahvusvahelistes suhetes kutsus Rumor üles ka edaspidi lähenema Ühendriikidele Atlandi liidu raames ja laiendama «Euroopa ühendusi kogu Lääne-Euroopale». Rumor ütles: «Me võime ette kujutada tulevikus kahte föderatiivset riiki — Ühendriike ja Euroopat — ning nende kahte juhti, kes tegutsevad koos nagu kaks konsulit Vana-Roomas.» Niisugune «Atlandi partnerlus» võiks tema arvamusel mööda demonstreerida kogu maailmale «üleolekut kommunismist» ja avaldada survet sotsialistlikele maadele.¹³

Selle programmi kiitis kongressil esinedes tegelikult heaks Itaalia rahandusminister Colombo, kes oli tol ajal EMÜ ministrite nõukogu esimees. Sisuliselt esitas sell sama programmi Prantsusmaa klerikaalide kandidaat J. Lecanuet presidendivalimistel 1965. aasta detsembris, samuti «demokraatlik tsentrum» parlamendivalimistel 1967. aasta märtsis. Niisamasugust programmi püüdsid realiseerida ka Lääne-Saksamaal Kiesingeri valitsuses võimul olnud kristlikud demokraadid.

Kristlike demokraatide parempoolsed liidrid püüavad viimasel ajal eriti aktiivselt propageerida «kristliku Euroopa» ideed seoses asjaoluga, et katoliiklikus liikumises võib märgata nihet pahemale ja selle liikumise pahema tiiva valmisolekut ühtseteks antimonopolistlikeks aktsioonideks koos kommunistide ja teiste pahempoolsete jõududega. «Europeistlik» sotsiaalne demagoogia koos antikommunismiga on mõeldud selleks, et pidurdada töötavate katoliiklaste liikumist pahemale.

Teiseks suureks «rahvusülest» integratsiooni pooldavaks jõuks on kuue riigi sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid. 1957. aasta jaanuarist alates hakkasid nende maade sotsiaaldemokraatlikud parteid perioodiliselt kor-

raldama konverentse ja 1958. aastal moodustasid sidepidamise büroo, kuhu kuuluvad nende parteide esindajad, Sotsialistliku Internatsionaali esindaja ja «Euroopa parlamendi» sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni esindaja.

Kaks korda aastas korraldavad sidepidamise büroo liikmed, 6 partei 48 esindajat, «Euroopa parlamendi» sotsiaaldemokraatlikud liikmed ja vahel ka Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee sotsiaaldemokraatlikud liikmed nõupidamise, et töötada välja Euroopa ühenduste organites rakendatav ühine taktika. Rahvahulkades integratsiooniideede propageerimise ülesannet täidab «Euroopa pahempoolne liikumine», mille sotsiaaldemokraatide liidrid moodustasid 1961. aastal «Sotsialistlik liikumine Euroopa Ühendriikide eest» baasil. 1959. aasta jaanuarist peale hakkasid kuue riigi sotsiaaldemokraatlikud parteid välja andma ühist ametlikku häälekandjat «Courrier socialiste européen».

«Euroopa föderatsiooni» kui NATO raames Euroopa «rahu ja julgeoleku» tagamise vahendi loomise sotsiaaldemokraatliku kontseptsiooni esitas juba 1949. aastal L. Blum. Kuid integratsiooni esimesel etapil esines isegi «väikese Euroopa» kuue riigi sotsiaaldemokraatlike parteide juhtide hulgas «rahvusülese» vormi vajaduse küsimuses kõikumisi. Niisugusel seisukohal olid kuni 1955. aastani Lääne-Saksamaa sotsiaaldemokraadid, kes õigesti arvasid, et Saksa FV osavõtt Euroopa ühendamisest raskendab tõsiselt Saksamaa ühendamist.

Prantsusmaal avaldasid paljud sotsialistid kartust Lääne-Saksa militarismi taassünni pärast (mis ilmnis Euroopa Kaitseühenduse projekti hääletamisel Rahvuskogus 1954. aastal) ja klerikalismi ülevõimu pärast «väikeses Euroopas». Isegi 1958. aastal ilmusid SFIO häälekandjas «La Revue socialiste» artiklid «klerikalismi ohust Euroopas». Sotsiaaldemokraatia liidrite järkjärguline nihkumine järjest kaugemale marksismist viis nad, sealhulgas ka Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhtkonna, integratsioonipoliitika täielikule toetamisele ja selle konkreetsele väljendamisele NATO ja Euroopa ühenduste tegevuses.

Reformistid võtsid üle kodanlike teoreetikute arvestused integratsiooni «tervendavast» mõjust Lääne-Euroopa kapitalismile. P. Spaak, vastandades integratsiooni teaduslikule sotsialismile, kuulutas juba 1956. aastal inte-

gratsiooni «meie aja probleemide ainsaks lahenduseks». Integratsioonile niisuguse hinnangu andmine on seotud sellega, et viimaste aastate jooksul võtsid paljud Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatlikud parteid vastu uued programmid, kus «demokraatliku sotsialismi» ideaali elluviimist seostatakse peaaesjalikult majanduse stiihilise evolutsiooniga ja «kaasaegse» riigi tegevusega. Neist programmidest visati välja kõik, mis kuidagi veel meenutas marksismi: klassivõitlust ja sotsialistlikku revolutsiooni. Majanduskriiside kaotamine, täieliku hõivatuse kindlustamine, elatustaseme tõstmine, sotsiaalse õigluse tagamine pidi nende programmide koostajate arvates toimuma Euroopa ühenduse loomise kaudu.¹⁴

Nende parteide programmides ja muudes ametlikes dokumentides seati välispoliitiliste kontseptsioonide aluseks kaks omavahel tihedalt seotud ideed: Põhja-Atlandi lepingu ja Lääne-Euroopa integratsiooni toetamine. Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraatide juhid astusid Atlandi-poliitika toetuseks välja NATO sünnimomendist alates. Seda toetust argumenteerisid sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid viidetega «kommunismi ohule», Nõukogude Liidu laimamisega.

Paljude sotsiaaldemokraatlike parteide, eriti Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei liidrid on ka praegu tegelikult endistel positsioonidel. Euroopa ühenduste loomisega seostavad need liidrid «rahvusülese» riigi moodustamise perspektiivi. See riik heitvat kõrvale kõik reaktsioonilised rahvuslikud asutused, piiravat monopolide võimu ja hakkavat vastavalt kaasaegsete tootlike jõudude arengu vajadustele ning üldise hääletamise teel valitud «Euroopa parlamendi» «demokraatliku kontrolli» all ja töötajate aktiivsel osavõtul ellu viima «demokraatliku sotsialismi» ideaale.

Need ideed leidsid kehastuse kuue riigi sotsiaaldemokraatlike parteide ühistes programmdokumentides, mis võeti vastu parteide neljandal ja viiendal konverentsil 7.—8. mail 1960 ja 5.—6. novembril 1962, samuti iga üksiku partei dokumentides. Näiteks Prantsuse Sotsialistliku Partei 56. kongress (1967) kinnitas: «Ajamata segi oma aktsioone kapitalismi kaitsjate aktsioonidega on partei eesmärgiks kehtestada Euroopa majanduslik demokraatia ning arendada rahvaste majanduslikke ja sotsiaalseid õigusi.»¹⁵

Viimastel aastatel tekitavad Euroopa ühenduste sotsiaalse poliitika resultaadid sotsiaaldemokraatides teatud pettumust. Sotsialistid on sunnitud tunnistama, et «ühis-
turul valitsevad praegu kartellid ja trustid» ja et «ühis-
turgu juhtivad institutsioonid omandavad järk-järgult
tehokraatliku iseloomu»¹⁶. Rooma lepingute sõlmimise
kümnenndale aastapäevale pühendatud sotsiaaldemokraat-
like parteide esindajate pidulikul koosolekul toonitas
Prantsusmaa sotsialistide liider Guy Mollet oma kõnes, et
sotsialistide jõupingutused nende lepingute sotsiaalseid
otsuseid realiseerida on asjatud: «Resultaadid on meil
teada: valitsused ei soovi teostada sotsiaalset poliitikat,
vaatamata meie sõbra Levi Sandri agarusele; komisjoni
aktsioonid kartellide vastu on aheldatud; üleeuroopalise
planeerimise suunas astunud sammud on äärmiselt tagasi-
hoidlikud.»¹⁷ Guy Mollet oli seega sunnitud maksma
lõivu paljude sotsiaaldemokraatide rahulolematusele in-
tegratsiooni üle.

Rahvusvahelise pinevuse märgatav lõdvenemine Euroo-
pas ja antikommunistliku hüsteeria langus koos vastu-
olude teravnemisega Lääne-Euroopa maade ja Ühendrii-
kide vahel tõid mõnedes sotsiaaldemokraatlikes parteides
kaasa teatud nihked, suurendasid sotsiaaldemokraatia
ridades diferentseerumist ja rahulolematust Atlandi-poliit-
tikaga. Sellega seoses hakkasid sotsiaaldemokraatia parem-
poolsed liidrid aktiivsemalt propageerima «poliitiliselt
ühtse Euroopa», «kolmanda jõu» kontseptsiooni, mis
Prantsuse Sotsialistliku Partei juhatuse ühe liikme Roger
Quilliot' sõnade järgi «võib rajada silla Washingtoni kodu-
maa ja Lenini kodumaa vahele».

Quilliot' kontseptsiooni üle võib otsustada tema artikli
«Mõtisklusi Ameerika Ühendriikidest» põhjal, mis aval-
dati partei keskhäälkandjas. Quilliot argumenteerib par-
tei juhtkonna Atlandi-kiindumust järgmiselt: «Sotsia-
lismi ainult Prantsusmaa geograafilistes piirides tabaks
kiiresti läbikukkumine, jõudude marasm. Lühidalt öeldes,
sotsialismi lootused Prantsusmaal on seotud Euroopa ise-
seisva arenguga.» Usu puudumist Lääne-Euroopa riikide
iseseisva rahvusliku arengu võimalusse USA majandus-
liku pealetungi olukorras «põhjendab» Quilliot klassika-
lise «imperialistliku ökonomismi» argumentidega, mis
V. I. Lenin enam kui poole sajandi eest ümber lükkas.

Ignoreerides Prantsusmaa ning Euroopa sotsialismi-

maade koostöö võimalusi ning tähtsust, sotsialistliku sõprusühenduse võimsust ja poliitikat, mis kergendavad Lääne-Euroopa iga riigi iseseisva poliitika teostamise võimalust, väidab Quilliot, et «käimasolevas majanduslikus võitluses on rahvuslik iseseisvus pettus. Meid kas purustatakse ja vallutatakse ükshaaval, nagu Rooma vallutas Kreeka, või me ühineme, kuid mitte uue Euroopa-natsionalismi nimel, vaid teise kontseptsiooni nimel...»¹⁸ Selle kontseptsiooni vastandab ta nii Ida-Euroopa maades kehivale korrale kui ka «Ameerika kapitalismile».

Sotsiaaldemokraatia liidrid tegid ja teevad rohkesti jõupingutusi, et arendada integratsiooni sügavuti ja laiendada Euroopa ühenduste raame. Nende esindajad Euroopa ühenduste organites S. Mansholt, R. Marjolin, L. Sandri, F. Deuss jt. astuvad aktiivselt välja Euroopa ühenduste organite kompetentsi laiendamise eest. Nimelt «Euroopa parlamendi» sotsiaaldemokraatidest liikmed on need, kes agaralt esitavad resolutsioone, et parlament valitaks üldise hääletamise teel ja et moodustataks parlamendile allutatud «Euroopa föderaalvalitsus», lähtudes seejuures reformistlikust illusioonist, et «Euroopa parlamendi» otseste valimiste kehtestamisest ja «rahvusülest» organite volituste laiendamisest piisab selleks, et muuta rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste iseloomu ja teha neist «rahvaste majanduslike ja sotsiaalsete õiguste laiendamise» tööriistad.

Sotsiaaldemokraatia liidrid (teatud lootusega võita ühendatud Euroopa organites sotsiaaldemokraatlik enamus) on võidelnud ja võitlevad selle eest, et Euroopa ühendustesse võetaks vastu Inglismaa ja Skandinaavia riigid. «Inglismaa üritus on väärt seda, et teda kaitsta, sest ta toob tulevikku ühendatud Euroopale ja sotsialistlikule Euroopale ilmset kasu,»¹⁹ kirjutas Prantsuse Sotsialistliku Partei teoreetiline häälekandja.

Sotsiaaldemokraatide ajakirjandus reklaamib igati majanduse alal «Euroopa ühisrinde» vastuseadmist Ühendriikidele, samuti Inglismaa astumist Euroopa ühendustesse, mis on tähtis seal suureneva «Saksa hegemoonia» tasakaalustamiseks: ta rõhutab Inglise töölisliikumise demokraatlikke traditsioone ja treidjuunionide võimsust, mis tugevdavat töölisliikumise rinnet võitluses «Euroopa trustide» vastu, märgib sellest seisukohast lähtudes, kuivõrd tähtis on see, et Inglismaa järel astuvad «ühisturgu»

Skandinaaviamaad. Sotsiaaldemokraatia liidreid ei sega see, et Inglismaa astumist EMÜ-sse tervitavad vaid Ameerika monopolid, kes on muutnud Inglismaa oma ekspansiooni üheks tugipunktiks Lääne-Euroopas.

Olles kristlike demokraatide kombel selle poolt, et Euroopa ühendused hõlmaksid kõik Lääne-Euroopa riigid, teevad sotsiaaldemokraadid neist erinevalt reservatsiooni avalikult fašistlike režiimide suhtes. Nii näiteks avaldas sotsiaaldemokraatide fraktsioon «Euroopa parlamendis» 1964. aasta juunis protesti seoses EMÜ ministrite nõukogu kavatsusega pidada Franco režiimiga läbirääkimisi Hispaania liitumiseks EMÜ-ga, ja 1967. aastal, pärast fašistlikku riigipööret Kreekas, kutsus EMÜ organeid üles katkestama kokkulepe Kreeka liitumise kohta EMÜ-ga.

Püüdes takistada sotsiaaldemokraatlikes parteides pahempoolsete jõudude lähenemise tendentside suurenemist, mida võis tähele panna mitmete rahvusriikide piires, tõstavad mõned sotsiaaldemokraatia parempoolsed liidrid üles kuue riigi sotsiaaldemokraatlike parteide tihedama konsolideerumise idee.

Itaalia Ühendatud Sotsialistliku Partei juhatuse liige ja EMÜ komisjoni aseesimees L. Sandri kutsus 1967. aastal üles neid parteisid järjekindlalt ühte sulama ühtseks üle-euroopaliseks organisatsiooniks. Ta teatas Rooma lepingute kümnendal aastapäeval Pariisis peetud sotsiaaldemokraatia liidrite koosolekul: «Majanduslikult ja poliitiliselt ühtses Euroopas on täiesti hädatarvilik ühtne sotsialistlik partei, mis koosneb rahvuslikest sektsioonidest. Praegu loodavas Euroopas peame meie, selleks et sotsialistide sellekohast tegevust efektiivsemaks muuta, mõtlema meie parteide tihedamale koordineerimisele. Me peame astuma esimesed sammud sotsialistlike parteide üle-euroopalise föderatsiooni asutamiseks.»²⁰ Samas vaimus võtsid sõna ka mõned teised sotsiaaldemokraatia liidrid.

Lääne-Euroopa integratsiooni poliitika ja NATO-st osavõtmise toetamine oli sotsiaaldemokraatide ja kristlike demokraatide lähenemise omamoodi «ühine nimetaja». Lääne-Saksamaa sotsiaaldemokraatide liidrid, moodustanud Kiesingeri valitsuses liidu kristlike demokraatide kõige reaktioonilisemate ringkondadega, demonstreerisid vaenulikkust monopolistliku kapitali vastu võitlevate pahempoolsete jõudude tegevusühtsuse huvide suhtes. Blokis kristlike demokraatidega astuvad välja kuue riigi

sotsiaaldemokraatlike parteide hulgas suuruselt teise, Itaalia Sotsiaaldemokraatliku Partei parempoolsed liidrid. Seega on rahvusvahelised riigimonopolistlikud koondivised omalaadseks keskuseks, mis soodustab nii antikommunistlike jõudude organiseerumist rahvusvahelises ulatuses kui ka nende konsolideerumist rahvuslikus ulatuses, esitades ühinemise ideoloogilise platvormi.

Integratsiooni toetavad (ent sugugi mitte alati «rahvusüleses» vormis) mitmed kodanlikud parteid, kelle esindajad moodustavad «Euroopa parlamendis» «liberaalide» fraktsiooni. Selle rühma poliitiline värving on väga kirev: sinna kuuluvad nii prantsuse radikaalid kui ka itaalia neofašistid ja monarhistid, sinna kuulusid isegi degoollastest liikmed, enne kui nad moodustasid iseseisva, neljanda fraktsiooni, koosseisult rahvusliku. Ka «Euroopa parlamendis», kuhu valitakse kõige «europaistlikumalt» meelestatud liikmed, puudub liberaalide fraktsiooni parteide vahel ühtsus; enamik neist blokeerub nii või teisiti kristlike demokraatidega.

Organisatsiooniks, mis rahvusvahelises ulatuses ühendab nii kodanlike kui ka reformistlike parteide antikommunistlikke liidreid, on «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee». Kuigi 60-ndate aastate keskpaigaks tema mõju Euroopa ühenduste loomise perioodiga võrreldes vähenes, eriti Prantsusmaal, on komitee endiselt Atlandi tüüpi «europaistide» staabiks. Komitee juhtide tihe side Euroopa ühenduste organitega aitab neil konsolideerida komiteesse kuuluvaid erineva varjundiga antikommunistlikke liidreid «europaismi» platvormil. H. Bruggmans rõhutas komitee tegevusele hinnangut andes, et kui võrd tema liikmeteks võivad olla ainult poliitiliste parteide, ametiühingute ja ettevõtjate koondiste juhid, keda need organisatsioonid on spetsiaalselt volitanud, siis on komitee otsustel «europaistliku taktika» väljatöötamisel suur tähtsus.²¹

«Tegevuskomitee» moodustamisega vähenes tunduvalt «Euroopa-liikumise» poliitiline osatähtsus. Euroopa Kaitseühenduse ja Euroopa Makseliidu projektide ümber toimunud võitluse ajalugu näitas, et integratsiooni poliitilised strateegid pole suutelised looma «europaismi» platvormil erinevate poliitiliste jõudude massilist rahvusvahelist koondist. Monopolistlikud ringkonnad vähendasid järsult «Euroopa-liikumise» finantseerimist ja kandsid

oma jõupingutuste raskuspunkti rahvuslike antikommunistlike organisatsioonide tegevuse kooskõlastamisele rahvusvahelises ulatuses.²²

«Euroopa-liikumine» eksisteerib praegu praktiliselt ainult perioodiliste nõupidamistena, kus vahetatakse arvamusi ja võetakse vastu mitte kedagi kohustavaid resolutsioone. Nende osaliselt kinniste uste taga peetavate nõupidamiste mõte seisneb selles, et nõupidamistest võtavad osa poliitikategelased ka neist Lääne-Euroopa riikidest, kes Euroopa Nõukogus pole esindatud. Nii näiteks 1966. aasta mais Roomas peetud nõupidamisel, kus viibisid «väikese Euroopa» maade, Inglismaa, Iirimaa, Kreeka ja Hispaania delegaadid, arutati küsimust, millised võimalused ja vahendid on olemas selleks, et tagada integratsiooni raamide edasiseks süvendamiseks ja laiendamiseks äriühingute toetust.

60-ndate aastate keskpaiku hakkasid integratsiooni poliitilised strateegid astuma samme «Euroopa-liikumise» kongresside kommunismivastase propagandistliku osa suurendamiseks. Kui varem võeti neil kongressidel mõnikord vastu patsifistliku iseloomuga resolutsioone (näiteks Alžeeria sõja hukkamõistmine), siis nüüd, sealhulgas Cannes'i kongressil 1965. aasta oktoobris, vilistasid delegaadid välja sotsialist A. Philipi, kes mõistis hukka Ameerika agressiooni Vietnamis. Nad polnud nõus «Euroopa-liikumise» ühe rajaja, F. Mitterrand'iga, kes kritiseeris suurmonopolidest soodustamise poliitikat, mida Euroopa ühenduste organid teostavad, ja nõudis nende organite demokraatiseerimist. Protestiks Mitterrand'i esinemise vastu loobus «Euroopa-liikumise» auesimees R. Coudenhove-Kalergi demonstratiivselt oma funktsioonidest.

«Euroopa-ideel» spekuleerivad tänapäevani ka fašistlikud organisatsioonid, näiteks Euroopa Sotsiaalne Liikumine, mis asutati 1951. aastal 14 riigi neofašistlike parteide esindajate kongressil. Selle organisatsiooni programmi põhipunktiks kuulutati Lääne kultuuri kommunismi eest kaitsva «Euroopa rahvuse» idee. 1953. aastast alates hakkas seda ideed energiliselt propageerima Saksa FV-s ilmuv organisatsiooni häälekandja, ajakiri «Nation Europa». Lääne-Saksamaal tegutseb aktiivselt Euroopa Sotsiaalse Liikumise ideoloogiakeskus — «Saksa kultuuriüritus Euroopa vaimus». Nii nagu see toimus minevikus, pakuvad neofašismi juhud ja nende selja taga

seisvad monopolid laostuvatele (osalt integratsiooni mõjul) väikekodanlikele hulkadele Euroopa ühendamise loosungi välja imerohuna kaasaja kodanliku ühiskonna tõbede vastu.

Seega aitab Euroopa ühenduste olemasolu ja tegevuse fakt ise luua ühist ideoloogilist platvormi eriilmeliste poliitilistele jõududele, keda monopolistlik kodanlus kasutab antikommunistlikel eesmärkidel. Euroopa ühenduste organid teevad rohkesti jõupingutusi ja kulutavad suuri summasid, et stimuleerida teaduslikule sotsialismile vastu-seatud «Euroopa ülesehitamise» programmi teoreetilist läbitöötamist.

Integratsioonipoliitika teoreetiliste kontseptsioonide paikapidamatus

Antikommunismi poliitilised strateegid lootsid, et Euroopa ühenduste moodustamisega suudetakse kindlustada kapitalismi alustugesid Lääne-Euroopas. «Tolliliit, majanduslik liit ja poliitiline föderatsioon on kauged eesmärgid, mille poole me ei püüa mitte nende eesmärkide endi pärast, vaid sellepärast, et nad kujutavad endast meie sotsiaalse korra ja meie lääne elulaadi säilitamise vajalikke tingimusi,» ütles 1962. aastal üks Rooma lepingute ettevalmistamisest osavõtjaid. EMÜ komisjoni liige H. von der Groeben, viidates «kommunismi väljakutsele»²³.

Integratsiooni teoreetikud maalisid «ühisturu» moodustamise tähtsust reklaamides Lääne-Euroopa maade «õitsengu» rõõmustavaid perspektiive. Näiteks prantsuse sotsioloog M. Allais püüdis oma raamatus «Ühendatud Euroopa on tee õitsengule» koguni visandada selle ideaali saavutamise konkreetset programmi.²⁴ See programm võeti niinimetatud «Vaba ühiskonna manifesti» aluseks. Niisuguse nimetusega dokumendi valmistas ette M. Allais ja selle kiitis heaks antikommunistlike teoreetikute rahvusvaheline konverents Pariisis 1959. aasta veebruaris.

Allais' programmi teoreetiliseks aluseks on marksismi poolt juba ammu ümberlükatud «neoliberalistlikku» laadi kodanlike ideoloogide ja reformistide väited, et riiklik reguleerimine ja osalised reformid võivad kapitalismi vastuolusid kõrvaldada. Kuid riiklik-monopolistlik kapita-

lism ei kaota ega saagi kaotada kapitalismi majandusseadusi, kõrvaldada tootmise stiihilisust ja anarhiat, majanduskriise ning teisi kapitalistliku süsteemi pahesid.

Vaba ettevõtluse süsteemi reklaamides väitis Allais, et juba üksnes «ühisturu» lepingu tingimuste ellurakendamine koos rahvuslike barjääride kõrvaldamisega suurendab liikmesriikide toodangut kahekordseks ning tõstab elanike elatustaset. Selleks et üle saada üksikute maade ja kodanike «erahuvide survest» ja tagada «aus» konkurents, moodustavad koondise liikmed Allais' mõtte kohaselt poliitilise organi, mis tagab «tarbijale vabaduse valida kaupu oma maitse kohaselt, tootjale vabaduse lasta välja mistahes saadusi, töötajale vabaduse valida oma tegevusala ja töökohta». Selle tulemusel tekkivat Lääne-Euroopas vana kapitalismi asemel «mingisugune liberalismi ja sotsialismi süntees», kus «liberalismilt oleks võetud erainitsiatiivil ja hindade konkurentsil rajaneva detsentraliseeritud majanduse üliefektiivse juhtimise tehnika, sotsialismilt aga kirglik tõe ja õigluse taotlus, suur püüd parandada majanduse organisatsiooni struktuuriliste reformide teel». «Õitseng» Euroopa ühenduse raames aitab Allais' arvates laiendada neid raame kogu Lääne-Euroopale ja viib tulevikus «Atlandi ühenduse» tekkimisele, mis võimaldab läänesüsteemil demonstreerida «otsustavat üleolekut» sotsialismist.²⁵

Seda teoreetilist konstruktsiooni kordavad seniajani erinevates variantides Atlandi tüüpi antikommunistlikud teoreetikud. On iseloomulik, et Allais esines sellesama programmiga edukalt 1962. aasta jaanuaris Pariisis USA endise riigisekretäri Herteri juhtimisel toimunud «NATO kodanike konverentsil», mis tegeles selle agressiivse bloki poliitika «konstruktiivsete» eesmärkide otsimisega. Uuesti arendas Allais oma ideid 1964. aasta mais Georgetowni ülikooli (USA) strateegiliste uuringute keskuses toimunud konverentsil, millest võttis osa 250 Lääne-Euroopa ja Ameerika antikommunistlikku teoreetikut ning poliitikut.

Kodanlikud ja reformistlikud ideoloogid, viidates Lääne-Euroopa ühiskondliku arengu majanduslikele ja sotsiaal-poliitilistele nähtustele, deklareerivad integratsioonipoliitika edukust. «Selle resultaadid, selle otsesed eesmärgid, niisamuti nagu füüsilised piiridki, mis talle ette olid nähtud, ületavad tema initsiaatorite kavatsused... Euroopa institutsioonid andsid käigu tegevusprot-

sessile..., ületasid kõige optimistlikumad ennustused,» kirjutas 1963. aastal integratsiooni üks Šveitsi teoreetikuid D. Sidjanski, reklaamides integratsiooni kui «rahulikku revolutsiooni Euroopa ulatuses», mis «põhjalikult on ajaloo käiku muutnud». Tehes 1965. aastal ennustusi integratsioonipoliitika järgneva mõju kohta Lääne-Euroopa ühiskondlikule arengule, kirjutas J. Meynaud, et «tulevik, mida Brüsselis Euroopale valmistatakse, on Ameerika tüüpi ühiskond, s. t. ühiskond, mille üle valitseb teatud arv hiiglasuuri tööstus- ja finantsfirmasid, seal on ametiühingud, kes on kõrge palga tõttu muutunud taltsaiks, ja tarbijad, kes on intensiivse reklaami võimuses»²⁶.

Reaktsioonilised teoreetikud hindavad integratsioonipoliitika tulemusi kui marksismi «kummutamise» tõendit. Nende armastatud «argument» on kommunismi süüdistamine selles, et kommunistid ei soovivat arvestada tegelikku olukorda ja on kinni järeldustes, mis tänapäeva tingimustes polevat rakendatavad. «Lenin alahindas tõsiselt Euroopa kapitalismi vastupanuvõimet...» väidab näiteks Meynaud, rääkides «vigadest, mis on tehtud marksistliku revolutsiooni teostamise võimaluste hindamisel arenenud maades»²⁷.

Prantsuse professor B. Dutoit näeb integratsioonis «marksistlik-leninliku majandusteooria kummutamise» tõendit. Inglise sotsioloog G. Lichtheim ja Ameerika professor W. Kulski kinnitavad, et integratsiooni edu tagajärjeks olevat marksistliku klassivõitluse õpetuse kummutamine. Lääne-Saksa sotsiaaldemokraatide liider W. Brandt väitis, et «Euroopa majandusliku integratsiooni edu on ilmselt andnud tõsise hoobi kommunistlike ideoloogide enesekindlusele» ja sundinud neid marksistlik-leninlikku õpetust ümber hindama.²⁸

Enne kui vaadelda ühiskonnaelu nähtusi, millele kodanlikud ja reformistlikud «marksismikukutajad» viitavad, tuleb teha klausel, et neil puudub ühine seisukoht selles suhtes, mil määral need nähtused on tingitud riikide valitsuste ja Euroopa ühenduste organite sihikindlast teadlikest jõupingutustest. Kui D. Sidjanski väidab otseselt, et «Euroopa institutsioonid andsid käigu integratsiooniprotsessile», siis H. Brugmans rõhutab esijoones selle tähtsust, et valitsused «ühisturu» loomise otsuse üldse tegid, ja käsitleb Euroopa ühenduste organite tegevust vaid ühiskonnas toimuvate protsesside katalüsaato-

rina. Kuid poliitilisi otsuseid vastuvõtivate organite osatähtsusele ja üksikute poliitiliste aktide efektiivsusele antud hinnangute erinevusele vaatamata lähtuvad integratsiooni antikommunistlikud teoreetikud ideest, et kapitalistlike riikide ja rahvusvaheliste riigimonopolistlike organisatsioonide ühiste jõupingutustega on võimalik Lääne-Euroopa ühiskondliku arengu käiku mitte üksnes suunata, vaid ka põhjalikult muuta.

Integratsiooni teoreetikud rõhutavad, et majanduse alandis integratsioon tõuke tootmise kiirendatud arenguks, säilitades seejuures «vaba ettevõtluse». EMÜ riikide majanduse arengutempo mõningat kiirenemist seoses ühenduse tekkimisega püüdsid tema kodanlikud apoloogeetid kujutada marksismi järjekordse «kummutamisena». B. Dutoit' sõnade kohaselt annab integratsioon tunnistust sellest, et «eraomandus iseenesest ei kujuta endast majandusliku arengu ületamatut takistust, nagu marksistlik doktriin seda soovib»²⁹.

Marksism-leninism pole kunagi eitanud üksikute kapitalistlike riikide kiire arenemise võimalust teatud perioodidel. Veelgi enam, ühtede kapitalistlike riikide majanduse kiires kasvutempos, millega käib kaasas teiste riikide edasiliikumise aeglustumine, näeb ta kapitalismi majandusliku arengu ebaühtluse seaduse üht iseloomulikku avaldumisvormi, mis viib kapitalismi antagonistlike vastuolude edasisele teravnemisele. Marksistid ei arva sugugi, et kapitalism hukkub oma alatise seisaku pärast. Kuid kapitalismi arengu ebaühtlus, suurenev vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja eraomandusliku olemisvormi vahel, kapitalismi kogu sisemine dünaamika viib selleni, et kogunevad eeldused sotsialistlikuks revolutsiooniks ja lõppkokkuvõttes ühiskonna sotsialistlikuks ümberkujundamiseks, mille teevad teoks rahvahulgad.

«Ühisturu» moodustamine objektiivselt stimuleeris tema liikmesriikide turu mahu laienemist. Rahvusvahelise tööjaotuse suurenemine Lääne-Euroopas ja monopolistide püüd uutes konkurentsitingimustes kõige paremini vastu pidada soodustasid «investeerimisbuumi» ja ettevõtete moderniseerimist, mis ei saanud tööstuslikule tootmisele mõju avaldamata jätta. Riigimonopolistlik reguleerimine teaduse- ja tehnikarevolutsiooni alusel kiirendas samuti EMÜ riikide majanduslikku arengut. Tööstuse areng oli EMÜ maades kuni 1966. aastani kiirem kui ülejäanud

Lääne-Euroopa arenenud maades ja Põhja-Ameerikas, kuid aeglasem kui Jaapanis.

Kummatigi oleks väär näha selle peapõhjusest EMÜ moodustamises ja funktsioneerimises. EMÜ maade majandusliku arengu kiirem tempo sel perioodil, võrreldes teiste arenenud kapitalistlike maadega Euroopas ja Ameerikas, oli suurel määral tingitud kõrgetest konjunktuuringimustest, mida soodustas muide selline ajutine tegur nagu suurem nõudmine tootmisvahendite järele ajal, mil ettevõtted kohanesid «ühisturu» uute konkurentsitingimustega. Nende tingimuste kadudes arengutempo aeglustus. Juba 1966. aastal võis «ühisturu» maades märgata tööstustoodangu kasvutempo tunduvalt langust.

Hoolimata kodanlike ja reformistlike teoreetikute lootustest riikidevahelisele programmeerimisele, pole isegi siis, kui majanduse konjunktuuriliselt ja kaudselt reguleerimiselt üle minna otsesele ja pikaajalisele riigimonopolistlikule reguleerimisele, võimalik kaotada tootmise anarhiat ja tagada «õitsengut». See reguleerimine ei saa kunagi ületada erahuvide domineerimist ja kõrvaldada kapitalismile orgaaniliselt omaseid vastuolusid ning tootmise anarhiat, sest tema majanduslikuks ja poliitiliseks aluseks on tootmisvahendite eraomandus ning monopolistliku kapitali käes olev riigivõim, mis määravad selle reguleerimise suuna ja piirid.

Neis tingimustes viis «ühisturu» moodustamine kapitali kontsentratsiooni kiirenemisele, suurmonopolide kasumite suurenemisele, terve rea ettevõtete laostumisele vähem arenenud ja madalama kontsentratsiooniastmega tööstussektorites, arengu ebaühtluse süvenemisele «ühisturu» maade üksikutes piirkondades, eriti aga tähtsatest tööstuskeskustest kaugel asuvates rajoonides Prantsusmaal ja Itaalias.

EMÜ riikide majanduse viieaastane programmeerimine, isegi siis, kui järgida ühenduse komisjoni soovitusi, on võimalik ainult maksustamise järsu suurendamise ja «erafarbimise vähendamise» teel, selleks et hakata suurendama riiklikke kapitalimahutusi. Kuid ka sel juhtumil, nagu komisjon ise tunnistas, hakkavad inflatsioonitendentsid, ebapiisav regionaalne integratsioon ning teaduse- ja tehnikaalane mahajäämus kui kolm nõrkuse tegurit piirama ühenduse keskmise pikkusega perioodiks kavandatud majanduslikke perspektiive.

Kodanlikud ja reformistlikud poliitikategelased ning teoreetikud loodavad asjatult, et Lääne-Euroopa integratsioon võib demonstreerida Lääne-Euroopa «vaba ettevõtluse» üleolekut sotsialismist. Rääkimata «ühisturu» maade ja VMAN-i kuuluvate maade arengu täiesti vastupidistest sotsiaalsetest ja poliitilistest resultaatidest, näitab juba mõlema riikide rühma majanduse arengutempo kõrvutamise sotsialistliku korra üleolekut kapitalistlikust. VMAN-i riigid on majanduse arengutempo poolest EMÜ maadest ilmselt ees. Kui tinglikult võrrelda VMAN-i riikide arenguplaane aastateks 1966—1970 ja EMÜ maade 1967. aastal heakskiidetud arenguprogrammi selleksa maks perioodiks (võttes arvesse põhjalikku erinevust sotsialistliku planeerimise ja EMÜ organite «keskmise pikkusega perioodiks mõeldud programmeerimise» vahel), siis on ilmne, et see ülekaal säilib ka edaspidi.³⁰

Mis puutub integratsiooni sotsiaalsetesse tagajärgedesse ja tema mõjusse sotsiaalsete suhete arengule Euroopa ühenduse maades, siis kodanlike ja reformistlike «europeistidest» teoreetikute sõnade järgi on need tagajärjed ja mõju ühenduse maade elanikele soodsad. Viidates tootmise kasvule Lääne-Euroopa maades, deklareerivad «europeistlikud» antikommunistlikud ideoloogid, et Lääne-Euroopas tekib mingisugune «heaolu ühiskond», mis eriti aktiivselt areneb Euroopa ühendustesse kuuluvates maades. Rühm prantsuse kodanlikke ja reformistlikke teoreetikuid, «Jean Moulini klubi» liikmed, väidavad koguni, et tootmise kasv ja majanduse reguleerimine riigiorganite poolt viib ühendatud Euroopa raamcs «kaasaegse sotsialismi» tekkimiseni. Viimase all mõeldakse ühiskonda, mis muide seatakse vastu Euroopa sotsialistlikes riikides eksisteerivale korrale.³¹

Tootmise kasv ja elanike «heaolu» pole üks ja seesama. Kuigi valitsevatel klassidel läks majandusliku tõusu tingimustes korda sisendada suurele osale töötajatele Lääne-Euroopa maades illusioone, et nende elulisi probleeme on võimalik lahendada tootmise pideva kasvu tulemusena, viib ühiskonna arengukäik ise nende illusioonide kokkuvarisemisele. Tootmise laiendamine ning tehnika areng iseenesest veel ei kaota kapitalismi tingimustes sotsiaalseid erinevusi. Vastupidi, materiaalne progress suurendab lõhet ekspluateeritavate ja ekspluateerijate vahel, sest see toimub esimeste arvel. EMÜ komisjoni eespool toodud

väite kohaselt nõuab tootmise kiire kasvutempo tagamine maksustamise märgatavat suurendamist ja «eratarbimise» vähendamist. Nende ürituste raskus langeb töötajate õlgadele. Prantsusmaal näiteks moodustasid suurte kapitalistlike kompaniide maksud 1966. aastal vähem kui 8% riigile laekuvatest maksudest, kuid EMÜ eksisteerimise ajal suurenes töötajate arv, kes maksavad isiklikku tulumaksu, 4,3 miljonilt 9 miljonini.

Antikommunistlikud teoreetikud kinnitavad visalt, et kodanliku ühiskonna polariseerumise marksistlik teooria pole Lääne-Euroopas rakendatav. Tuntud prantsuse sotsioloog ja publitsist M. Duverger ütleb, et majanduse arenedes ja tehnika progresseerudes «klassivõitlus nõrgeneb» ja riigiorganite «erapooletul» mõjutamisel toimub ühiskonna sotsiaalne ja poliitiline integratsioon. G. Lichtheim paneb erilise rõhu sellele, et integratsiooni loodava «uue sotsiaalse korra» ajal on riigiorganid «ühiskonna vahekohtunikeks», on klassidest ja sotsiaalsetest kihtidest kõrgemal ning oma tähtsaima eesmärgina taotlevad sotsiaalset kompromissi, sotsiaalset õiglust.³²

Seda väidet rakendavad «europelistid», näiteks E. Haas, ka Euroopa ühenduste organite suhtes. Nad püüavad tõestada, nagu viiks integratsioonipoliitika sotsiaalsete vastulolude likvideerimisele, isegi klassierinevuste kaotamisele ja ühendatud Euroopa kogu elanikkonna muutumisele ühtseks «keskklassiks». Inglise sotsioloog J. Corbett, kujutades integratsiooni kõigi sotsiaalsete probleemide lahendamise kõige efektiivsema abinõuna Lääne-Euroopas, kus marksism «ei ole rakendatav», näeb nende probleemide lahendamise teed töölisliikumise ja «valitseva tehnokraatia» koostöös.³³

Seda laadi argumente esitavad integratsiooni apoloogid alati siis, kui nad kutsuvad astuma uusi samme Lääne-Euroopa majandusliku ja poliitilise ühendamise süvendamise suunas. Nad apelleerivad Lääne-Euroopa maade eri klasside poole, tõestades töösturitele, et tänapäeva majanduse progressiivse arengu nõuded ei sobi kokku rahvusliku suveräänsusega, ja kinnitades töötajaile, et just «rahvusülest» ühenduste volituste juriidiline piiramine on see, mis takistab neid «sotsiaalset» tegevust laiendamast.

Kuid see tõsiasi, et monopolidel ei läinud kapitalistliku integratsiooni protsessis korda nivelleerida töötajate elutingimusi kõige madalamal tasemel, ei seletu sugugi

Euroopa ühenduste organite «sotsiaalse poliitikaga». Töötajate reaalpalga mõningase kasvu põhjuseks mitmetes «ühisturu» maades aastail 1958—1966 oli nõudmine tööjõu järele, mis tootmise tsüklilise tõusu tingimustes suurenes, ja proletariaadi klassivõitluse tõus.

Soodus konjunktuur, mis andis monopolidele võimaluse teha suhteliselt valutuid järeleandmisi töötajate sotsiaal-majanduslikele nõudmistele, hakkas hiljem kaduma ja reaalpalga tõus vähenema. Aastail 1965—1967 kasvas enamikus Lääne-Euroopa maades, eriti Saksa FV-s, Itaalias ja Inglismaal, ametlikult tunnustatud tööpuudus märgatavalt. Kui 1965. aastal oli Lääne-Euroopas täiesti töötuid 1,8 miljonit ja 1966. aastal 1,9 miljonit, siis 1967. aastal oli neid juba üle 3 miljoni. «Ühisturu» maades suurenes EMÜ statistikateenistuse ametlikel andmetel töötute arv üksnes ühe aasta jooksul, 1966. aasta novembrist 1967. aasta oktoobrini, 260 000-lt 1 700 000-le. Kriisinähtused hõlmavad terveid majanduspiirkondi, sealhulgas Ruhri, Lõuna-Hollandit, Vallooniat ja Belgiat, Kirde-Prantsusmaad.

Kuue maa majandusliku ja sotsiaalse struktuuri muutmiseks tehtud kulutused langesid töörahva hulkade õlgadele. Iseloomustades «ühisturu» moodustamise sotsiaalseid tagajärgi, rõhutasid kuue maa kommunistlikud parteid 1963. aasta märtsis Brüsselis peetud nõupidamise deklaratsioonis täiesti põhjendatult, et «kapitalistlikud monopolid rakendavad varasemast veelgi rohkem oma teenistusse tootmise arengu, muide, ebakindla ja ebaühtlase arengu tulemusel. Isegi seal, kus töötajad on oma võitlusega saavutanud palga tõusu või muud edu, jäävad need paremused alati maha töö intensiivsuse ja tööviljakuse suurenemisest. Sageli on palga tõusu enam kui täielikult neelanud elukalliduse kasv. Trustid püüavad oma survet tugevdada... kõigil aladel. Miljoneid Lääne-Euroopa talupoegi ähvardab eksproprieerimine... Jätkub käsitöölise laostumine ja väljatõrjumine. Kuues riigis on suurenenud väikeste ja keskmiste ettevõtete allutamine monopolidele isegi neis sektoreis, kus nad arenesid.»³⁴

Riiklik-monopolistliku kapitalismi sotsiaalne manööverdamine pidurdab revolutsiooniprotsessi arengut ainult osaliselt ja ajutiselt. Märkides ära riigi ning kodanlike ja reformistlike parteide poolt rahvahulkade liikumisele avaldatava poliitilise ja ideoloogilise surve efekti, rõhutas

Itaalia KP XI kongress, et «kodanlusel, kes katsub rahvahulki oma mõjule allutada, on tänapäeval tingimused ja vahendid, mis erinevad traditsioonilistest»³⁵. Rahvusvahelised riigimonopolistlikud koondised, keda selliste vahenditena kasutatakse, soodustavad koondiste liikmesriikide majanduse ühtesulamist ning võivad takistada majanduse natsionaliseerimist üksikutes ühenduse maades, suurendavad rahvusvahelises ulatuses põimunud kapitali manööverdamisvõimet võitluses töölisliikumise vastu, mis areneb esialgu põhiliselt rahvuslikes raames.

Kuid isegi rahvusvahelises ulatuses teostatav ühiskonna struktuuri ja klassivõitluse käigu riigimonopolistlik reguleerimine ei saa kõrvaldada klassivõitlust. Integratsiooni reaktsiooniliste teoreetikute ennustused ei võta arvesse arengu seaduspärasusi. Euroopa ühenduste organite volituste suurendamine, millele nad lootsid, kuid mis lähemas tulevikus sai väheusutavaks, ei saa lõppkokkuvõttes muuta ühiskonnaelu tendentse, mis ilmnevad seoses Lääne-Euroopa maade majandusliku ja sotsiaalse struktuuri ümberkujunemisega.

Töötajate laiade hulkade käitumine Euroopa ühenduste maades ei vasta kuidagi antikommunistlike teoreetikute väidetele seal saabuvast «sotsiaalsest harmooniast». Kuidas valitsev klass ühes või teises riigis ka ei püüaks töö ja kapitali vaheliste vastuolude antagonistliku iseloomu maskeerida, viib see antagonism kapitalistliku ühiskonna seismise arenguseaduste tõttu paratamatult klassivõitluse uuele teravnemisele. Monopolistliku kodanluse jõupingutused revolutsiooniprotsessi pidurdada annavad vaid ajutist efekti, sünnitades ühtaegu uusi vastuolusid nii üksikutes maades kui ka kogu «väikese Euroopa» ulatuses.

Kogu arengukäik tõukab töötajaid esitama arvet nende vekslite põhjal, mida rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste «sotsiaalse poliitika» propageerivad välja annavad. Iseloomulikuks näiteks võib olla «Herstali» relvatehastes (Liège'i lähedal) töötavate tuhandete naiste streigiliikumine. 1966. aasta veebruaris alustasid nad kolmekuulist streiki, nõudes kinnipidamist Rooma lepingute 119. artiklist, kus räägitakse naiste ja meeste võrdse töötasu põhimõtte rakendamisest. See liikumine kandus teistesse Belgia pealinna lähedastesse ettevõtetesse. Kõigest teistest EMÜ maadest tulid kohale tööliste delegatsioonid, et väljendada solidaarsust streikijatega. 1966.

aasta mais oli valitsus sunnitud järeleandmisi tegema. On üsna iseloomulik, et elukalliduse tõus tõukas streikima isegi Euroopa ühenduste organite teenistujaid. 23. märtsil 1966 kuulutasid EMÜ komisjoni ja Euratomi aparaadi töötajad Brüsselis ning ESTK aparaadi ja Euroopa ühenduste kohtu töötajad Luksemburgis välja 24-tunnise streigi, nõudes palga tõstmist.

«Ühisturu» maade olukorra analüüs annab tunnistust sellest, et arengu peatendentsiks on klassivastuolude teravnemine. Seda kinnitab muu hulgas ka viimaste aastate ulatuslik streigivõitlus, mis paistab silma suurema organiseerituse ja kõrgema nõudmiste tasemega. Toimudes töötingimuste parandamise, palga tõstmise, tööaja lühendamise, puhkuste pikendamise, abirahade suurendamise jne. loosungite all, käivad selle võitlusega peale majanduslike nõudmiste üha sagedamini kaasas ka konkreetse poliitilised nõudmised.

On tähelepanuväärne, et streigivõitluse tõus algas suhteliselt kõrge majandusliku konjunktuuri ajal ja avangardset osa etendavad sageli kõige kvalifitseeritumad töölised. Töötajate üksikute kategooriate osalised nõudmised loovutavad koha üldistele nõudmistele, mis leiavad toetamist rahvuslikus ulatuses. Järjest sagedamini hõlmavad streigid mitte ainult ühe või teise tootmisharu kõiki töötajaid, vaid omandavad üldrahvusliku iseloomu. Nendest võtavad nüüd osa mitte ainult erinevatesse organisatsioonidesse kuuluvate tootmisharude töölised, vaid ka teenistujad.

Püüdes vähendada Euroopa ühenduste maades asetlevate klassikonfliktide tähtsust, kujutavad integratsiooni antikommunistlikud teoreetikud neid konflikte omamoodi kauplemisena «ühisturu» võrdõiguslike partnerite vahel. Nad püüavad tõestada, nagu kaotaksid sotsiaalsed konfliktid integratsiooni arenedes järjest rohkem poliitilise värvingu. H. Brugmansi sõnade järgi on «Euroopa integratsioon struktuure moderniseerides ja neid ühisturu moodustamisele tõugates toonud kaasa ametiühingute ja pahempoolsete rühmituste filosoofia ning tegevuse evolutsiooni, orienteerides neid käituma analoogiliselt Ameerika treidjuunionidega»³⁶.

Antud juhtumil teevad reaktsioonilised ideoloogid panuse reformismi mõjule. Sellest mõjust rääkides iseloomustas V. I. Lenin omal ajal parempoolsetest sotsia-

listidest ja reformistidest treidjuunionide liidreid kapitalismi peamise toena, sest ilma nendeta Lääne-Euroopa kodanlus «ei suuda... võimu enda käes hoida»³⁷. Kaasajal, tootmise kiire arengu, töölisklassi poliitilise teadlikkuse ja organiseerituse kasvu ning liikumise massilise tingimustes võib kodanluse ja reformistlike liidrite vaheliste ladvakokkulepete süsteem olla mingil määral tõhus ainult kõrge konjunktuuri korral, kui monopolistlik kapital on suuteline tagama töölisklassi põhimassile suhteliselt kõrge elatustaseme. Siit tuleneb klassikoostöö poliitika ebakindlus, sotsiaalreformismi kriisi tekkimine ja süvenemine.

Vastupidiselt faktidele eitavad antikommunistlikud teoreetikud, et rahvahulkade liikumine on suunatud monopolistliku kapitali ülevõimu vastu. Näiteks R. Aron väidab, et «tugevneb pragmaatiline ja nõrgeneb ideoloogiline tendents», et võitlus käib puhtmajanduslike nõudmiste eest ja «klassivõitluse poliitiline värving, klassivõitluse mõiste marksistlikus tähenduses, teiste sõnadega, proletariaadi tahe esineda parteina, kes püüab haarata võimu, nõrgeneb isegi Prantsusmaal ja Itaalias...»³⁸. Tegelikult aga kaasneb töölisklassi majandusliku võitlusega järjest sagedamini üldiste poliitiliste loosungite esitamine. Riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemise tingimustes võtavad töö ja kapitali vahelised vastuolud ühelt poolt töölisklassi ning teiselt poolt riigi ja monopolide ühendatud jõu vaheliste vastuolude kuju ja klassivõitlus omandab poliitilise iseloomu.

Töölisklassi, töötajate võimsad väljaastumised 1960. aastal viisid valitsuse langemisele Itaalias ja Belgias. Prantsusmaa töötajad, olles koondunud töölisklassi ümber, ajasid korduvalt nurja demokraatlikku liikumist lammata püüdnud reaktsoonäride provokatsioonid. Viimastel aastatel toimub EMÜ maades majanduslike ja poliitiliste nõudmiste põimumine ning suureneb sügavamate sotsiaal-majanduslike ja poliitiliste ümberkujunduste eest võitlemise loosungite osatähtsus. «Läänes veereb sotsiaalsete nõudmistega varjatud poliitiliste streikide hämmastav laine kord ühes, kord teises riigis,»³⁹ kirjutas pahaselt Prantsuse reaktsooniline ajaleht «Carrefour», andes ülevaate streigiliikumisest «ühisturu» maades 1966. aasta suvel.

Prantsusmaal ja Itaalias, kus elab $\frac{2}{3}$ EMÜ maade elani-

kest, aastail 1968—1969 toimunud streigiliikumise erakordselt massiline iseloom ja ilmne poliitiline värving annab tunnistust sotsiaalsete antagonismide süvenemisest neis maades ja lükkab täielikult ümber reaktsiooniliste teadlaste väljamõeldised, et sotsiaalsed suhted on Euroopa ühenduste maades «depolitiseerunud». Töölisklassi poliitilise küpsuse tase ja tööliikumise ulatus eri maades pole ühesugused, kuid kõikjal puudutavad töölisklassi nõuded järjest rohkem riigipoliitika, sealhulgas ka integratsioonipoliitika küsimusi. Töölisklassi võitlus võtab järjest organiseerituma iseloomu ning viib monopolide majandusliku ja poliitilise kõikvõimsuse vastu peetava võitluse ulatusliku tegevusprogrammi väljatöötamisele.

Töölisklass võitleb selle eest, et laiendada töötajate ja nende klassiorganisatsioonide õigusi ettevõtetes, isoleerida monopolid, piirata ja õõnestada nende ülevõimu, virgutada, uuendada ja laiendada demokraatiat, natsionaliseerida tööstus ja kehtestada tegelik demokraatlik kontroll riikliku omanduse ja natsionaliseeritud tootmisharude üle. Kuivõrd kapitalistlikud monopolid on peamiseks vaenlaseks mitte ainult töölisklassile, vaid ka talurahvale, käsitöölisele ja teistele linna väikeomanikele, enamikule teenistujatele ja haritlastele ning isegi osale keskkodanlusest, siis avaneb võimalus ühendada kõik finantsoligarhia vastu väljaastuvad demokraatlikud liikumised üheks võimsaks antimonopolistlikuks vooluks.

Klassivõitluse käigule avaldab oma eeskuju jõuga aktiivset mõju sotsialism. Ta innustab ja revolutsioneerib rahvahulki, näidates neile kätte võitluse nõuded ja sihid. Sotsialism sunnib juba ainuüksi oma olemasolu ja arenguga monopolistlikku kodanlust ja selle riigiorganeid sotsiaalseid manöövreid ette võtma ja rahvahulkade nõudmistele järeleandmisi tegema. Sotsialismi suurenev mõju aitab töölisklassi revolutsioonilisel avangardil töölisklassi koondada ja võitluse viia.

Selle võitluse protsessis kujuneb Lääne-Euroopa maade laiade elanike kihtide alaline liit eesotsas töölisklassiga, tekivad tingimused töölisklassi osatähtsuse edasiseks suurendamiseks ühiskonna elus. Töölisklassi ja tema revolutsioonilise avangardi juhtiv osa rahvahulkade ulatuslikus antimonopolistlikus liikumises, töölisklassi internatsionaalsed sidemed, esijoones oma kaasvendadega sotsia-

lismimaades, soodustavad rahvahulkade revolutsioonilise teadvuse kasvu.

«Ühisturu» maades kujunenud sotsiaalsele olukorrale on iseloomulik talurahvaliikumise tõus. «Esmakordselt kapitalistliku Saksamaa uusimas ajaloos on talurahvas haaratud sellisest liikumisest, kus jutt pole mitte ainult võitlusest Euroopa Majandusühenduse vastu, kes õõnestab nende olemasolu aluseid, ja võitlusest Bonni talurahvavastase agraarpoliitika vastu, vaid oma demokraatlike õiguste säilitamisest, hoolimata suurmonopolide diktaadist,» märkis M. Reimann. «Väike-, kesk- ja isegi suur-talupojad ei taha enam kannatada poliitikat, kus sõnades antakse lubadusi, tegelikult aga soositakse suurmonopole. Nad on hakanud prantsuse ja belgia talupoegade eeskujul oma olemasoluõiguse ja vabaduse eest võitlema demonstratsioonidega... suurtel miitingutel, samuti muude parlamendiväliste aktsioonidega.»⁴⁰ Prantsusmaal, Itaalias, Lääne-Saksamaal ja teistes riikides lülituvad talurahvas ja linna keskkihid järk-järgult võitlusse monopolide ülevõimu vastu.

Seega süveneb järjest enam kuristik käputäie monopolide ja elanike valdava enamuse vahel. Antagonistlike klasside polariseerumine ja vastuolu riigimonopolistliku oligarhia ning rahva vahel Euroopa ühenduste maades ja teistes Lääne-Euroopa riikides suurenevad ning tõusevad kvalitatiivselt uuele astmele. Isegi mõned antikommunistlikud teoreetikud ja publitsistid, näiteks H. Kissinger, on sunnitud tunnistama, et mitmetes Lääne-Euroopa riikides, eeskätt Euroopa Majandusühenduse maades esineb elanike «nihe pahemale».

Euroopa ühenduste riikide poliitilise arengu perspektiivide käsitlemisel lähtuvad «europeistid» sotsiaalsete suhete arenemise väärist teoreetilisest konstruktsioonist, maalides pildi kodanlik-parlamentliku «rahvusülese» demokraatia õitsengust, mis tagab igale «eurooplasele» isikuvabaduse. Prantsusmaa kristlike demokraatide üks liidreid P. Pflimlin ennustas 1966. aastal, et integreerunud maades tekib «vabade inimeste ühiskond, mis liigub sotsiaalse õigluse teed mööda» ja isegi «annab eeskuju kommunistliku režiimi all olevatele maadele»⁴¹.

Iseloomustades peamisi poliitilisi jõude, kes selles ühiskonnas tegutsema hakkavad, arvavad integratsiooni teoreetikud, näiteks E. Haas, et «poliitilised parteid jäävad

alles, kuid neid ei lõhesta teravad vastuolud, sest kõik 50 aasta vanused suured sotsiaalsed ja majanduslikud probleemid lakkavad olemast poliitilise võitluse objektiks». «Europeistid» arvavad, et valitseva seisundi omandavad selles «rahvusülese» demokraatia süsteemis kristlik-demokraatlikud ja sotsiaaldemokraatlikud parteid, kusjuures poliitilisi otsuseid hakatakse rahvuslikus ja «rahvusüleses» ulatuses vastu võtma nende parteide vahel «tehokraatide» vahendusel sõlmitud kompromisside alusel.

Reformistid väidavad, et selle kompromissi tulemusena saavad ühendatud Euroopas võimule «demokraatliku sotsialismi» poolehoidjad. See ei aja integratsiooni kodanlike eestvõitlejaid sugugi segadusse. Kalifornia ülikooli sotsioloogiaprofessor S. Lipset, rääkides sotsiaaldemokraatide eemaldumisest marksismist, toonitab, et «pahempoolsed parteid on muutunud mõõdukamateks» ning lähenenud «klassiülestele» kristlikdemokraatlikele parteidele. Ta arvab, et ühiskonna «transformeerumise» tagajärjel hakkab integreeruvates maades sotsiaaldemokraatide poliitikas järjest vähem avalduma klassipositsioon. Raamatus «Sotsialism ja Euroopa», mis on kirjutatud J. Monnet' ühe kaastegelase, Pierre Ury mõju all, avaldatakse koguni vaimustust sotsiaaldemokraatide valitsemistegevuse üle, eriti Rootsis.⁴²

Majandusliku integratsiooni edasist süvenemist kujutatakse «europeistide» töödes kui ühendatud Euroopa poliitiliste jõudude rahvusliku ja internatsionaalse ühtekoondumise panti. Nende paljudes töödes rõhutatakse, et integratsiooni algusest peale on mitmete ametiühingukoondiste ja poliitiliste parteide positsioon järk-järgult muutunud avalikult opositsioonilt Euroopa ühenduste aktiivse toetamise suunas. Paljud kodanlikud ja reformistlikud uurijad kinnitavad, et seda protsessi võiks tunduvalt kiirendada, kui suur osa täidesaatvast ja seadusandlikust võimust läheb juba nüüd üle rahvuslikelt valitsustelt ja parlamentidelt Euroopa ühenduste organite kätte.⁴³

«Rahvusülest demokraatiat» kujutavad ühendatud Euroopa ideoloogid ette kommunistidele vaenuliku süsteemina. Kommenteerides fakti, et kommunistidest ja pahempoolsetest sotsialistidest parlamendiliikmetele ei antud õigust avaldada Euroopa parlamendi organeis oma paljude miljonite valijate arvamust, rõhutas üks Lääne

integratsiooni teoreetikuid K. Lindsay, et see kujutab endast «Ida ja Lääne omavahelise eraldumise «loomulikku» tagajärge, mis vajutab pitseri assambleede endi olemusele». Tema arvates on «Euroopa assambleede» üheks tähtsamaks funktsiooniks «Lääne poliitilise monoliitsuse» tagamine.⁴⁴ Seega tunnistas Lindsay avalikult «demokraatliku kongressi» organite antikommunistlikku iseloomu.

Antikommunistlikud ideoloogid on oma teoreetilistes konstruktsioonides tulevase Lääne-Euroopa kohta sunnitud arvestama sellise poliitilise jõu nagu kommunistlike parteide olemasolu. «Europeistidest» teadlaste vaated langetavad antud küsimuses kokku teiste antikommunistlike teoreetikute seisukohaga, kes integratsiooni uurimisega ei tegele. Nad lähtuvad sellest, et tööliklassi revolutsioonilise avangardi positsioonid Lääne-Euroopas hakkavad nõrgenema. Selle seisukoha põhjendamiseks toovad nad oma töödes mõningaid «argumente», mis viitavad integratsiooni arengule.

«Argumentide» hulgas figureerib väide, et selle mõju tagajärjel, mis integratsioon Lääne-Euroopa maade sotsiaalsetele suhetele avaldab, vähenevat kommunistlike parteide liikmete arv. Antikommunistlikud teoreetikud kriipsutavad alla, et 60-ndatel aastatel on Lääne-Euroopa maades kommunistlike parteide liikmete arv väiksem kui esimestel sõjajärgsetel aastatel ning et nende esindajate arv mitmetes Lääne-Euroopa parlamentides on sellesama perioodiga võrreldes samuti vähenenud.

Ameerika tuntud külma sõja ideoloog R. Gartow väidab sellega seoses, et isegi niisugustes riikides nagu Prantsusmaa ja Itaalia «ei ole mingisuguseid kommunistliku võimsuse reaalse potentsiaali tundemärke». Tõsi küll, mõned sotsioloogid (näiteks G. Lichtheim, W. Kulski) tunnustavad, et Itaalias, Prantsusmaal ja mõnedes teistes riikides on kommunistlikud parteid «võimsad», kuid deklareerivad samas, et nende parteide mõju paratamatult väheneb.⁴⁵

Antikommunismi teoreetikud, lähtudes klassivõitluse «vaibumise» väärist väitest, ignoreerivad meelega tõsiasi, et kommunistlike parteide osatähtsust ühiskonna elus ei määra ära üksnes liikmete arv. Nad ei soovi tunnustada, et sotsialismiideede mõju rahvahulkadele Lääne-Euroopa maades on järjest kasvanud ja et sellega seoses

on mitmetes maades suurenenud kommunistide osa tähtsate sotsiaalsete ja poliitiliste probleemide lahendamisel. Tohtu tähtsusega fakt on see, et kommunistlikud parteid on mitmetes maades muutunud üldrahvuslikuks poliitiliseks jõuks.

Võrdlemisi iseloomulikud on parlamendivalimiste tulemused. Prantsuse kommunistid said 1967. aasta valimistel üle viie miljoni hääle. Itaalia Kommunistliku Partei poolt hääletas 1968. aastal kaheksa ja pool miljonit valijat. Üle poole miljoni hääle sai Soome Rahva Demokraatlik Liit 1966. aasta valimistel. Isegi konservatiivne ajaleht «Times», kes aeg-ajalt avaldab tendentslikke analüütilisi ülevaateid olukorrast Euroopa kommunistlikus liikumises, oli sunnitud konstateerima, et Prantsusmaal, Itaalias, Belgias ja mujal on tunduvalt suurenenud kommunistide poolt hääletavate valijate arv.⁴⁶ Viimastel aastatel on kasvanud ka mitmete Lääne-Euroopa kommunistlike parteide arvuline koosseis.

Teiseks «argumendiks» on väide, et integreerunud maade elanikkonna elatustaseme tõus, mis on seoses integratsiooni arenemisega, õõnestavat Lääne-Euroopa kommunistlike parteide revolutsioonilist vaimu. Ignoreerides fakti, et oma olukorra paranemise seal, kus see aset leidis, saavutas töölisklass ainult võitluses, mille avangardis sammuvad kommunistid, kinnitavad J. Corbett, G. Lichtheim, S. Lipset, E. Haas, W. Kulski ja paljud teised Ameerika ning Lääne-Euroopa antikommunistid, et «koos sotsiaalsete suhete transformeerumisega» «on marksism kaotanud Lääne töölise silmis külgetõmbejõu». Nad väidavad, et integratsiooni stimuleeritav töölisklassi «depolitiseerumine» avaldab järjest suuremat mõju ka kommunistlike parteide liikmetele, tõugates neid «järk-järgult muutma ideoloogiat»⁴⁷.

Selle evolutsiooni avaldust näevad nii kodanlikud kui ka reformistlikud teoreetikud (näiteks R. Aron, H. Brugmans, D. Sidjanski) selles, et kommunistlikud parteid, kõigepealt Itaalias ja Prantsusmaal, on «põhjalikult muutnud» suhtumist «ühisturgu», et nad «on loobunud ühisturu resoluutsest hukkamõistmisest». Siin juba lihtsalt moonutatakse nende protsesside olemust, mis toimuvad revolutsioonilises tööliikumises seoses integratsiooniga, samuti kommunistlike ja töölisparteide poliitikat Euroopa ühenduste suhtes.

Tootmise internatsionaliseerumine ning sellega seotud muutused Lääne-Euroopa majanduslikus ja sotsiaalses struktuuris viivad eri maade töötajate üha suuremale lähenemisele. «Tööjõu vaba ringlemise» tagajärjel, mille monopolid oma huvides läbi viisid, laienevad objektiivsed võimalused tööliklassi rahvuslike väesalkade ühiste aktsioonide väljatöötamiseks ja kooskõlastamiseks võitluses monopolide rahvusvaheliste koondiste vastu. See kajastub juba nüüd, näiteks ühiste sotsiaal-majanduslike programmide kujundamises Lääne-Euroopa ametiühinguliikumises. Nii võtsid EMÜ maade reformistlikud ametiühingud 1965. aastal vastu ühise «tegevusprogrammi», milles nähakse ette tööaja lühendamine, tasuliste puhkuste pikendamine ja muud nõudmised.

Tööliklass tunnetab järjest rohkem klassivõitluse probleemide ühtsust, rahvuslikes raames toimuva võitluse ja rahvusvahelises ulatuses toimuva klassivõitluse vastastikust sõltuvust. Sedamööda kuidas tunnetatakse integratsiooni klassiiseloomu, kasvab töölikliikumise ridades valmisolek monopolide poliitikale ka sel alal aktiivset vastuseisu osutada. Vaatamata sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidrite antikommunistlikule poliitikale suureneb töölikliikumises tegevusühtsuse püüd. Ametiühinguliikumine kasvab üle integratsiooni poliitiliste strateegide poolt soovitud kuue riigi reformistlike liidrite koondiste raamidest. Rahvuslikus ulatuses pahempoolsete jõudude lähenemise tendentside areng ilmneb «väikese Euroopa» mastaabis, sealhulgas Rahvusvahelise Vabade Ametiühingute Konföderatsiooni ja Rahvusvahelise Kristlike Ametiühingute Konföderatsiooni regionaalsete organisatsioonide omavahelise koostöö laienemises, selles, et mõned nende organisatsioonidega liitunud ametiühinguorganisatsioonid (näiteks Belgia Üldine Töökonnaföderatsioon) on avaldanud soovi teha koostööd Üldise Töökonnaföderatsiooniga ja Itaalia Üldise Konföderatsiooniga ning lubada nende koondiste esindajad Euroopa ühenduste asutustesse.

Kommunistid kasutavad internatsionaalses ulatuses tööliklassi ühendamise võimalusi, avaldades muu hulgas valmisolekut teha koostööd kõigi pahempoolsete parteidega integratsiooni olemasolevates organites, selleks et neid asutusi demokratiseerida. 1966. aasta mais Viinis toimunud Euroopa kapitalistlike maade kommunistlike parteide nõupidamisest osavõtjad rõhutasid, et eri maades

võib täheldada positiivseid tendentse terves reas küsimustes: «... Võitluses sotsiaalsete nõudmiste rahuldamise eest, demokraatlike vabaduste kaitsmise ja laiendamise eest, rahu säilitamise eest, samuti kommunistide ja sotsialistide ning teiste antimonopolistlike jõudude vahel uute suhete kehtestamise eest, esijoones ametiühingute raames.»⁴⁸ «Loobumine ühisturu resoluutsest hukkamõistmisest», millega antikommunistlikud teoreetikud spekulatsioonid püüavad, ei tähenda mingil määral marksistide mingisuguseid järeleandmisi imperialistliku integratsiooni strateegide ideoloogiale ja poliitikale.

Kommunistliku liikumise nõrgenemine Lääne-Euroopas, mida antikommunistlikud teoreetikud asjata loodavad, viib nende sõnade kohaselt «demokraatliku stabiilsuse» kehtestamisele. Tehes 1958. aastal ennustusi maailmas 1970. aastal valitseva olukorra kohta, kirjutas ameerika sotsioloog J. Arnold «täielikult integreerunud Lääne-Euroopast», kus «pideva transformeerumise tõttu on klassikalist tüüpi poliitilised revolutsioonid täiesti välistatud». See integreerunud maade poliitiliste jõudude muutumise «skeem», mille reaktsioonilised teadlased ja publitsistid oma töödes esitavad, nii nagu neis maades majanduse ja sotsiaalsete suhete arenemise «skeemidki», on nüüd osutunud alusetuks.

Hoolimata antikommunistlike «europelistidest» teoreetikute väidetest ei loo integratsioon Lääne-Euroopas mingil määral tingimusi «sotsiaalseks rahuks». Soodustades muutusi majanduslikus ja sotsiaalses struktuuris, õhnestab see protsess ühtaegu kodanluse poolt revolutsioonijõudude vastu loodud poliitilist kaitsesüsteemi.

Lääne-Euroopa riikides, kus kodanlus tuli võimule palju varem kui Ida-Euroopas, loodi kahe sajandi vältel võrdlemisi keerukas ühiskondlik struktuur ja Lääne-Euroopa maade riigiaparaadi ning mitmesuguste sotsiaalsete kihide, «tsiviilühiskonna» vahel kujunesid paindlikumad vastastikused suhted. V. I. Lenin kirjutas, et Lääne-Euroopas on elanikkonna laiad hulgad läbi imbunud legalistlike, konstitutsiooniliste ja kodanlik-demokraatlike eelarvamustega.⁴⁹ Sellele juhtisid tähelepanu ka Lääne-Euroopa maade revolutsioonilise töölisliikumise juhid. Näiteks Antonio Gramsci kirjutas oma töös «Poliitiline võitlus ja sõda»: «Idas oli riik kõik, tsiviilühiskond asus algses, amorfses olekus. Läänes olid riigi ja tsiviilühis-

konna vahel hästi korraldatud vastastikused suhted, ja kui riik hakkas kõikuma, siis ilmutas end otsekohe tsiviilühiskonna tugev struktuur. Riik oli vaid eesliin, mille taga oli kindlustuste ja kasemattide tugev ahelik...»⁵⁰

Mis puutub integratsiooni poliitiliste strateegide arvestusse, et elanikkonna laiade hulkade traditsioonilisi harjumusi saab kiiresti asendada «europaismi» ideoloogiaga, siis paljud reaktsioonilised teadlased olid sunnitud märkima, et see oletus ei pea esialgu paika. Tehes kokkuvõtteid Lääne-Euroopa «rahvusülese» ühendamise eestvõitlejate tegevusest, kirjutas ameerika kodanlik sotsioloog K. Loewenstein: «Kui hoolikalt analüüsida eri sotsiaalsete kihtide suhtumist euroopastamisse, siis selgub, et selle idee juured pole kuigi sügavad...» Seda tõsiasi olid sunnitud tunnistama ka paljud integratsiooni aktiivsed pooldajad Lääne-Euroopas, näiteks H. Brugmans⁵¹.

Kodanlike ideoloogide reklaamitav «liberalismi ja sotsialismi süntees» ühendatud Euroopa raames rahvahulki ilmselt ei meelita. Sotsiaalsete vastuolude ja poliitiliste konfliktide teravnemine Euroopa ühenduste maades lükab integratsiooni teoreetikute kõik skeemid ümber. Muidugi, töötajate väljaastumine integratsiooni sotsiaal-poliitiliste tagajärgede vastu eri maades pole ulatuselt ühesugune. See on igas riigis tingitud sellest, milline on seal kodanluse majandusliku ja poliitilise võimsuse aste, milised on kodanluse manööverdamise võimalused ja oskus. See oleneb samuti rahvahulkade liikumise avangardis sammuva töölisklassi poliitilise teadlikkuse tasemest ja revolutsioonilistest traditsioonidest.

Praegune sotsiaal-poliitiline situatsioon Euroopa ühenduste maades annab tunnistust sellest, et ühiskondlik areng ei toimu neis maades selles suunas, nagu kinnitavad antikommunismi «europaistlikud» teoreetikud. Ühiskondliku arengu dialektika on käesoleval etapil selline, et imperialistliku reaktsiooni jõupingutused, mis on suunatud revolutsiooniprotsessi pidurdamisele, sünnitavad lõppkokkuvõttes niisuguseid sotsiaalseid vastuolusid, mis stimuleerivad klassivõitluse edasist arengut ning õõnestavad monopolistliku kodanluse majanduslikku ja poliitilist ülevõimu. Lääne-Euroopa imperialistlike monopolide vandenõu eesmärgiks on demokraatia mahasurumine, mida varjatakse lubadustega demokraatia «õitsengust» «rahvusülestes» raames. Selle vandenõu vastasrinnas sei-

sab tendents ühendada kõik demokraatlikud voolud poliitiliseks liiduks, mis on suuteline otsustavalt piirama monopolide osa riikide majanduses, tegema lõpu suurkapitali võimule ja läbi viima selliseid põhjalikke ümberkujundusi, mis tagavad soodsad tingimused võitluseks sotsialismi eest.

Imperialistlikule integratsioonile esitatava demokraatliku alternatiivi tähtsus

Integratsioonipoliitika, mis on tingitud riiklik-monopolistliku kapitalismi arengust ja seotud selle väljakasvamisega rahvuslikest raamidest, kehastab endas riiklik-monopolistliku kapitalismi kõiki arengutendentse. Kuigi integratsioonipoliitika on ajaloo poolt hukkamisele määratud, kujutab ta endast praegu siiski imperialismi antikommunistliku strategia efektiivset tööriista. Juba integratsiooni praegusel etapil näitab Euroopa ühenduste «sotsiaalne» poliitika, kuivõrd ohtlikud on riiklik-monopolistliku kapitalismi koordineeritud jõupingutused, mis on suunatud revolutsioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise vastu.

Aktiivses koostöös sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidritega stimuleerivad ühenduste organid reformistlike illusioonide levitamist töötajate hulgas, takistavad neil mõistmast seoses kapitalistliku integratsiooniga majandus-, sotsiaalses ja poliitilises elus toimuvate muutuste tõelist tähendust, maskeerivad monopolistliku kapitali valitsemismehhanismi. Integratsiooni arenedes sügavuti ja laiuti avardub Euroopas monopolistliku kodanluse sotsiaalse manööverdamise sfäär.

Iseloomustades integratsioonipoliitika osatähtsust Lääne-Euroopa maade ühiskondlikus arengus, käsitlevad antikommunismi teoreetikud tavaliselt selle arengu mõju «rahulikkude» aspekti. Nad vaikivad sellest, et neil juhtudel, kui mingisuguses riigis revolutsiooniprotsessi pidurdamise eesmärgil rakendatud riigimonopolistliku mõjutamise abinõud on läbi kukkunud, võib imperialistlik kodanlus demokraatia avalikuks ründamiseks kasutada Lääne-Euroopa maade rahvusvaheliste koondiste, kõigepealt NATO ja EMÜ mehhanismi.

Selles mõttes on iseloomulikuks näiteks Kreeka, mis

langes välise vahelesegamise ohvriks juba sel perioodil, kui integratsioonipoliitika tegi esimesi samme. Kreeka rahvas sai oma nahal tunda Trumani doktriini ja Marshalli plaani ning seejärel NATO-sse kuulumise ja EMÜ-ga sõlmitud assotsiatsiooni mõju. Investeerides Kreeka majandusse sadu miljoneid dollareid ja Lääne-Saksa markasid, andes miljardite dollarite väärtuses sõjalist ja tehnilist abi ning osutades Kreeka reaktioonilistele monarhistlikele ning militaristlikele jõududele poliitilist toetust, lootsid NATO ja EMÜ juhid ning nende kreeklastest liitlased muuta riigis ühiskondliku arengu käiku. Kui see ei õnnestunud, siis rahvusvahelise ja sise-mise reaktiooni jõud Kreekas, püüdes riigis lõppu teha rahva võitlusega alanud demokratiseerimise protsessile, panid 1967. aasta aprillis toime sõjaväelise riigipöörde ning kehtestasid fašistliku terroridiktatuuri.

Kreeka näide pole ainuke. Kui integreerub Itaalias 1964. aasta suvel valitsuskriisiga seoses poliitiline olukord teravnes, valmistab toleaeagne vabariigi president, kristlike demokraatide liider A. Segni koos kindralite ja NATO ringkondadega ette reaktioonilist sõjaväelist riigipööret. Fašistlik riigipööre Kreekas ja riigipöörde ettevalmistamine Itaalias kõnelevad sellest, et vandenõulased kasutasid aktiivselt NATO bloki mehhanismi. Kreeka KP Keskkomitee Poliitbüroo resolutsioonis 19. maist 1967, kus muu hulgas analüüsitakse partei positsiooni nõrkusi seoses riigipöördega, märgitakse, et partei poolt olukorrale antud hinnangule avaldas mõju ka «ettekujutus, et Ameerika imperialistid vaevalt julgevad praegustes tingimustes minna välja niisugusele provokatsioonile Euroopas»⁵².

EMÜ eksisteerimise ajalugu annab tunnistust sellest, et imperialistlik kodanlus kasutab rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste organeid mitte ainult sotsiaalsete manöövrite rahvusvaheliseks koordineerimiseks, vaid ka reaktioonijõudude organiseerimiseks rahvusvahelises ja rahvuslikus ulatuses. Euroopa ühenduste mehhanism on teatud määral juba aidanud välja töötada ja ellu viia monopolistliku kapitali salasepitsusi demokraatia vastu Euroopa ühenduste maades.

Monopolistlik kodanlus on korduvalt kasutanud «rahvusüleste» organite teeneid selleks, et avalikult rünnata talle vastuvõtmatuid rahvuslikke kodanlik-demokraatlikke institutsioone. Belgias näiteks koostas sotsiaaldemo-

kraatide valitsus söekaevanduste osalise natsionaliseerimise projekti. Selle projekti vastu astus välja Belgia Tööstuse Föderatsioon. Teda toetas ESTK kõrgem organ, teatades, et rahvusliku söedirektori tegevus «ei ole põhisukohtade osas ESTK vaimu ja kirjatähga kooskõlas». Belgia valitsus oli sunnitud taganema. Samuti sekkus EMÜ komisjon avalikult Itaalia siselele, alustades 1964. aasta juunis Euroopa ühenduste kohtus tõelist protsessi Itaalia elektrienergiatööstuse natsionaliseerimise puhul.

Seega siis etendavad Euroopa ühenduste organid juba praegu, vaatamata oma reaalse võimu piiratusele, teatud osa Lääne-Euroopa monopolide poolt demokraatialle arendatava pealetungi poliitika väljatöötamisel ja elluviimisel. «Ühisturu» kuue riigi kommunistlikud parteid rõhutasid 1963. aasta märtsis Brüsselis toimunud konverentsi resolutsioonis täiesti põhjendatult, et «on astunud ohtlikud sammud selles suunas, et kehtestada autoritaarne võim, mis asub rahvusvahelise finantsladviku ja suurte trustide teenistuses. Rahvuslikele parlamentidele, kus peab leidma väljenduse rahvaste suveräänsus, jääb järjest vähem õigusi... Rahvusülesed institutsioonid on monopolide käes. Olles tsentraliseeritud ja bürokraatlikud, sõltuvad need kuue riigi täidesaatvast võimust ja välistavad oma praeguse struktuuri puhul «ühisturu» liikmesriikide esindusorganite igasuguse reaalse vahelesegamise ja igasuguse efektiivse kontrolli.»⁵³

Ühiskonna arengule on praegusel ajal iseloomulik klassivõitluse teravnemine. Imperialism kasutab vabadusliikumise tõkestamiseks järjest sagedamini mitmesuguseid vandenõusid, provokatsioone ja otsest sõjalist interventsiooni, mille kõige kujukamaks näiteks on Ameerika agressioon Vietnamis. Maailma sandarmi osas esineva Ameerika imperialismi «globaalne» strateegia ohustab rahu ja sotsiaalset progressi ka Euroopas, kus asuvad USA relvaiõud ja sõjaväebaasid. See oht on eriti suur seoses sellega, et NATO sõjalise rühmituse juhtimine on Ühendriikide käes.

NATO on Ameerikale Euroopa asjadesse vahelesegamise hoovaks, mis on ohtlik ka seepärast, et temale tuginevad rahu ja sotsiaalse progressi vastastes septsustes Lääne-Euroopas ja kõigepealt Saksa FV-s agressiivsed reaktsioonilised ringkonnad, kes püüavad takistada külma sõja likvideerimist ning demokraatia- ja sotsialismijou-

dude kasvu Euroopas. USA sõjalist, poliitilist ja majanduslikku sekkumist Euroopa asjadesse süvendab imperiaalistlik integratsioonipoliitika, mis esitab Atlandi bloki «moderniseerimise» mitmesuguseid projekte ja rajab talle majanduslikku vundamenti, aidates sel teel säilitada Ameerika ja Lääne-Euroopa reaktsiooni «püha liitu».

Ühest küljest majanduse internatsionaliseerimine ja sotsiaalsete tingimuste järkjärguline nivelleerimine Euroopa ühenduste (millede geograafilised piirid võivad laieneda) riikides ning teisest küljest klassivastuolude edasine teravnemine seoses sotsiaalse struktuuri purunemisega ja 60-ndatest aastatest alates täheldatava majandusliku arengutempo aeglustumisega mitmetes Lääne-Euroopa maades stimuleerivad Lääne-Euroopa integreeruvate riikide monopolistliku kapitali kontrrevolutsiooniliste jõupingutuste edasist koordineerimist.

See tendents ilmnes selgesti näiteks 1968. aasta septembris Veneetsias toimunud kristlike demokraatide Euroopa Liidu kongressil. Kongressist osavõtjad astusid välja sõjaka antikommunismi positsioonidelt ning võtsid vastu otsuse aktiveerida oma parteide võitlust «Euroopa organitele» suuremate volituste andmise ja Euroopa ühenduste geograafiliste raamide laiendamise eest.⁵⁴ Hoolimata reformistide kinnitustest, et «Euroopa ülesehitamine» soodustaks demokraatia tugevdamist aegunud antidemokraatlike rahvuslike institutsioonide likvideerimise teel, on praegu teostataval imperialistlikul integratsioonipoliitikal tendents toetada kõige reaktsioonilisemaid poliitilisi režiime ja levitada neid ka teistele maadele.

Võimalus muuta Euroopa ühenduste mehhanism demokraatia aktiivse ründamise tööriistaks Lääne-Euroopas suureneb sedamööda, kuidas tugevnevad Lääne-Euroopa imperialismi positsioonid neis rahvusvahelistes riigimonopolistlikes koondistes. Majanduslik integratsioon EMÜ-s on juba aidanud tugevdada Lääne-Saksa monopolide positsioone Lääne-Euroopas ning realiseerida Bonni taotlusi Euroopa ühenduste liikmesriikide majandusalase välispoliitika «koordineerimise ja ühendamise» suhtes. Saksa FV valitsus ja monopolid, pannes järjest suuremat rõhku majanduslikule integratsioonile, loodavad saada Euroopa ühendustes ajapikku enda kätte kõik majandusliku ja poliitilise ülevõimu hoovad.

Lääne-Saksa imperialistide järkjärguline kerkimine

valitsevale positsioonile Euroopa ühendustes toimub üheaegselt Saksa FV reaktsiooniliste militaristlike ja revanšistlike jõudude kasvuga. Ennustades integreeruvates maades demokraatia tulevast õitsengut, kujutavad anti-kommunismi «europaistlikud» teoreetikud fašismi taas-sündi Lääne-Saksamaal integratsioonile täiesti võõra nähtusena. P. Pflimlin näiteks naelutab häbiposti Natsionaal-demokraatliku Partei tegevuse kui «natsionalismi» kroonilise ilmingu. Kuid suures osas saab see partei valimistel oma hääled integratsiooniga seoses riigis toimunud majandusliku ja sotsiaalse struktuuri lõhkumise ohvrite hulgast, ja seda kõige ägedamate «europaistide» valitsuskoalitsiooni heasoovlikul mahitusel.

Asi on selles, et neonatside demagoogia ja ekstremism arenevad sellesamas plaanis mis kristlike demokraatide ja sotsiaaldemokraatide koalitsiooni ametlik kursski. Isegi reaktsioonilised teoreetikud (näiteks ameerika sotsioloog, Atlandi ühenduse ideede eestvõitleja H. Kohn oma artiklis «Lääne-Euroopa ja Atlandi ühtsus») märgivad «demokraatia nõrgenemist Euroopas» ja eriti Lääne-Saksamaal.⁵⁵

Kuigi imperialistlike riikide vaheliste vastuolude teravnemine pidurdab poliitilise integratsiooni protsessi, on monopolistlik kodanlus suuteline, muidugi mõista teatud piirides, allutama oma otsesed majanduslikud huvid pikaajalistele poliitilistele klassihuvidele. Igas integreeruvus riigis monopolistliku kodanluse positsioonide nõrgenemine klassivõitluse käigus suurendab tema püüdu tugineda rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste mehhanismile.

Bonni valitsevad ringkonnad, surudes maha demokraatlikke institutsioone ja vabadusi Lääne-Saksamaal, esinevad Lääne-Euroopas reaktsiooni löögijõuna. Selles funktsioonis pälvivad nad teiste maade antikommunistlike elementide sümpaatiat, mis kergendab Lääne-Saksa imperialismi kerkimist valitsevale positsioonile ühendustes.

On iseloomulik, et Saksa FV valitsuse endine juht L. Erhard, esitades 1965. aasta märtsis antidemokraatlike reformide programmi, mille realiseerimisega tegelevad nüüd valitsuses tema järeltulijad, teatas, et programmi sihiks on luua «kindlapiiriline ühiskond», mis «ei ole ainult rahvusriigi raames funktsioneeriv mudel. Vastupidi, selles «kindlapiirilises ühiskonnas» võib leida väl-

lenduse ühendatud Euroopa pilt. Vähe sellest, see ühiskond on suuteline olema juhtideeks nii meie maailmajao ümberkujundamisel kui ka teiste rahvaste majanduslikus ja sotsiaalses arengus.»⁵⁶ Antikommunismi lipuga vehkides Erhard ilmselt lootis, et see aitab Lääne-Saksa imperialismil võita tunnustust Euroopa sandarmina ja allutada oma juhtimisele teiste Lääne-Euroopa maade monopolistlik kodanlus.

Saksa FV suurenev mõju Euroopa ühendustes ohustab Lääne-Euroopa sotsiaalset progressi ka sellepärast, et see ähvardab tõmmata Saksa FV partnerid ühendustes kaasa Lääne-Saksamaa imperialistide revanšistlikesse avantüüridesse. Lääne-Saksamaa valitsuse ühe endise juhi F. Straussi raamatus «Projekt Euroopa jaoks» esitatakse programm, kuidas majanduslikku, sõjalist ja poliitilist integratsiooni maksimaalselt kasutada selleks, et kindlustada Saksa FV «osavõttu» tuumarelvastusest, «uhtuda laiali» Euroopa sotsialistlike maade sõprusühendus ja isoleerida ning annekteerida Saksa DV.⁵⁷

Kõige selgemalt formuleeris Saksa Föderatiivse Vabariigi valitsevate ringkondade eesmärgi endine kaitseminister ja «ümberasustatavate isikute» minister von Hassel, kes 1961. aasta juunis Kielis esinedes ütles: «Meie territoriaalsed nõudmised ületavad kaugelt Oder-Neisse piiri. Me tahame uuesti saada enda kätte vanad saksa alad. 2000. aasta ei pea saama Oktoobrirevolutsiooni 83. aastaks.»⁵⁸

Koos Lääne-Euroopa sotsiaalset progressi ähvardava imperialistliku integratsioonipoliitika otsese ja potentsiaalse ohu kasvuga suurenevad ka selle vastu võitlemise objektiivsed võimalused. Viimastel aastatel võib mitte ainult töölisliikumises, vaid ka elanike laiades hullkades märgata integratsiooniprobleemidele suurema tähelepanu pööramist. Eriti on see näha Euroopa ühenduste liikmesriikides või neis maades, kus valitsused on teatanud ühendustesse astumise kavatsusest. Kriisid EMÜ-s ja NATO-s on juba andnud tõuke integratsiooniprobleemide ulatuslikule arutamisele. Lääne-Euroopa majanduselu internationaliseerumine, mis puudutab mitte ainult 100 miljoni töölise ja teenistuja, vaid ka talurahva ja linna keskihtide huve, sunnib neid kindlaks määrama oma suhtumist valitsuste sellealasesse poliitikasse.

Riiklik-monopolistliku kapitalismi teadlik tegevus

majanduse, sotsiaalsete suhete, poliitika ja ideoloogia sfääris, mille määravad ära kaugeleulatuvad eesmärgid rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses, nõuab Lääne-Euroopa maade töölisklassilt ja tema revolutsiooniliselt avangardilt suuremat teadlikkust ja võitluse paremat organiseerimist.

Imperialistliku reaktsiooni katsed kasutada kapitalistliku integratsiooni protsessi selleks, et luua uusi tööriistu võitlemiseks Lääne-Euroopa revolutsioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise vastu, on pidevalt põrganud kommunistlike parteide vastutegevusele. Kapitalistliku integratsiooni arenedes ja tema joonte ilmsiks tulles töötasid kommunistlikud parteid välja ja konkretiseerisid imperialismi sellealase poliitika vastu võitlemise programmi, mis kujutab endast rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest peetava võitluse üldise antimonopolistliku programmi koostisosa. Lääne-Euroopa kommunistlike parteide, eriti Euroopa ühenduste liikmesriikide parteide kongresside ja keskkomiteede pleenumite dokumentides, kahe- ja mitmepoolsete nõupidamiste dokumentides, samuti teadlaste-marksistide rahvusvaheliste kohtumiste materjalides on ära näidatud imperialistliku integratsioonipoliitika vastu võitlemise põhisuunad ja vahendid.

Üheks võitlusuunaks on paljastada integratsioonipoliitika demokraatiavastast iseloomu, imperialistlike blokkide tegevuse kokkusobimatust integreeruvate maade rahvuslike huvidega ja nende maade tööraha hulkade eluliste huvidega. Selle võitlusuuna tähtsust on raske ülehinnata, sest «europaistlik» propaganda, mis stimuleerib reformistlikke illusioone töölisliikumises ja püüab samastada integratsiooni sotsiaalse progressiga, võtab järjest mitmekesisema ja paindlikuma vormi.

Kommunistid tõmbavad selge piiri riikide majanduslikus lähenemises sisalduvate objektiivsete progressiivsete tendentside ning selle reaktsioonilise iseloomu vahele, mis imperialistlik kodanlus sellele lähenemisele annab. Ühtlasi arvestavad nad majandusliku integratsiooni protsessi paratamatut iseloomu ning esitavad demokraatliku alternatiivi, püüdes Lääne-Euroopa maade ühiskondlikus elus sellega seotud sotsiaalpoliitilisi nähtusi kasutada aktiivseks võitluseks monopolistliku kapitali vastu. Paliud Lääne-Euroopa riikide kommunistlikud parteid on välja

töötanud programmid ja seadnud need rahvuslikus ulatuses vastu riigimonopolistlikele programmidele.

Programmid, mis kommunistid on esitanud võitlemiseks töölisklassi ja kõigi töötajate lähemate majanduslike ning poliitiliste nõudmiste eest, on suunatud Euroopa riikide rahvusliku sõltumatusse tugevdamisele. Jutt on võitlusest nende ettevõtete ja tootmisharude natsionaliseerimise eest, kus integratsiooni abiga võis kanda kinnitada väliskapital, võitlusest monopolide katsete vastu lõhkuda majanduse rahvuslik struktuur rahvusvahelise monopolistliku kapitali huvides, võitlusest linna väiketootjate ja väikefarmerite kaitseks, võitlusest nende riigiaparaadi organite demokratiseerimise eest, mille funktsioneerimisest oleneb väikeettevõtluse ja väiketootmise seisund.

Kommunistliku liikumise monoliitsus, kommunistlike parteide tegevuse pidev koordineerimine rahvusvahelises, eriti üleeuroopalises ulatuses, on Lääne-Euroopa kommunistide ees seisvate raskete ja mitmekesiste probleemide, sealhulgas imperialistliku integratsioonipoliitika vastu võitlemise probleemi lahendamise tähtis eeldus. Järjekindel võitlus iga riigi töölisklassi tõeliselt rahvuslike huvide eest nõuab, et eri maade töölisklass lahendaks üheskoos tema ees seisvaid ühiseid probleeme.

Oma rahvuslikke revolutsioonilisi ülesandeid lahendada aitab ühe või teise riigi töölisklass seega rahvusvahelist töölisklassi, täidab oma internatsionaalset kohust. Ja vastupidi, toetades proletaarse solidaarsuse printsiibist lähtudes revolutsioonilist võitlust teistes maades, loob töölisklass soodsad rahvusvahelised tingimused revolutsiooniliseks ümberkujundavaks tegevuseks oma maal.

Viimase kolme-nelja aasta jooksul on muutunud eriti tähtsaks, et kommunistlikud parteid töötaksid ühiselt välja sellise demokraatliku alternatiivi, mis sisaldaks integreeruvate maade töölisklassi vastavaid rahvuslikke ja internatsionaalseid ülesandeid ning vastaks elanikkonna teiste antimonopolistlike kihtide huvidele. Seda rõhutati eriti Euroopa kapitalistlike maade kommunistlike parteide esindajate nõupidamistel Brüsselis (juuni 1965) ja Viinis (mai 1966).

Brüsseli nõupidamisel vahetati arvamusi küsimustes, kuidas intensiivistada ühist võitlust ja toetada demokraatlike jõudude tegevusühtsust ning liitu võitluses Euroopa julgeoleku ja rahvaste sõpruse eest. Arvamuste vaheta-

mise käigus juhiti tähelepanu integratsiooni demokraatliku alternatiivi poliitilisele aspektile. NATO mehhanismi kaudu teostatav Ameerika hooldus mitmete Lääne-Euroopa maade poliitika, majanduse, relvastatud jõudude, ühiskonna- ja kultuurielu üle muutub järjest talumatumaks kõigile, kellele on kallid rahvuslik väärikus ja rahu huvid. Sellega seoses avarduvad tunduvalt võimalused kommunistlike ja töölisparteide edukaks tegevuseks, kõigi nende jõudude ühendamiseks, kes astuvad välja ülemaailmse rahu ja Euroopa julgeoleku eest. «Vastuseks külma sõja poliitikale, Euroopa jagamisele ja NATO kaudu toimuvale Ameerika vahelesegamisele võib esitada alternatiivi, mis vastab kõigi Euroopa rahvaste ja ülemaailmse rahu huvidele, — Euroopa kollektiivse julgeoleku,» öeldi selle nõupidamise kommünikees. «Jutt on sellest, et luua kõigi Euroopa rahvaste vahel uued suhted rahuliku kooseksisteerimise printsiipide alusel, rahvuslikest sotsiaalsest süsteemidest ja huvidest lugu pidades.»⁵⁹

Ameerika monopolide üha intensiivsem tungimine Lääne-Euroopa riikide majandusellu kõneleb sellest, et Lääne-Euroopa riikide monopolidel pole kas soovi või võimalust vastu seista välismaisele ülevõimule — internatsionaliseerimise Atlandi-tendentsile. Üksnes demokraatlikud majandusalased ümberkujundused, olles lahutamatult seotud võitlusega poliitilise demokraatia ja sotsiaalse õigluse eest, võivad olla püsivaks aluseks rahvusvahelisele majanduslikule koostööle, tingimusel, et peetakse kinni kõigi Euroopa riikide, sealhulgas ka sotsialistlike riikide suveräänsusest ja võrdõiguslikkusest. Seejärel lähtuvad kommunistlikud parteid sellest, et kontroll integreeruva Lääne-Euroopa majanduse üle on vaja monopolistliku kapitali asemel anda ulatusliku antimonopolistliku koalitsiooni kätte eesotsas töölisklassiga, hoida ära majandusliku arengu kasutamine ainult monopolide huvides, avada tõeliselt lai tee tehnilisele progressile.

Lääne-Euroopa riikide koondiste klassiiseloomu muutmise eeldab võitlust nende koondiste «rahvusüleste» organite demokratiseerimise ja nende koondiste kinnise iseloomu likvideerimise eest, kõigi Euroopa riikide vahel ulatuslike, diskrimineerimisest vabade majandusside-
mete loomise eest. Viini konverentsist osavõtjad rõhutasid vastukaaluks monopolistlikule integratsioonile «riikidevahelise tõelise majandusliku koostöö võimalust,

samuti vajadust kehtestada uued suhted kontinendi riikide vahel ... Euroopa julgeoleku süsteemi alusel, mis soodustaks keeruliste ülemaailmsete probleemide lahendamist»⁶⁰.

Viimastel aastatel tihenunud Lääne-Euroopa kommunistlike parteide ja töölisorganisatsioonide kontaktid, kohutumised ja konverentsid, Euroopa majandusliku ja poliitilise elu probleemide ühine läbitöötamine annavad tunnistust nende tegevuse koordineerimise arenevast tendentsist. Näiteks selleks, et organiseerida rahvusvahelises ulatuses võitlust integratsioonipoliitika vastu, moodustasid Üldine Töökongföderatsioon ja Itaalia Üldine Töökongföderatsioon 1966. aastal alatise koordineerimise initsiatiivkomitee ning asutasid 1967. aastal Brüsselis selle komitee alalise sekretariaadi.

Tendentsid, mida viimastel aastatel on märgata paljude Lääne-Euroopa riikide töölisliikumises ja mis ei esine mitte ainult sotsiaaldemokraatia, vaid ka suure osa töötavate katoliiklaste hulgas, eriti Itaalias, Hispaanias, Prantsusmaal ja Belgias, avavad uued võimalused kommunistlike parteide edasiseks võitluseks Lääne-Euroopa integratsioonipoliitika vastu.

1966. aasta augustis, kui Belgias tehti teatavaks valitsuse projekt paigutada Belgia territooriumile NATO Euroopa-väejuhatuse staap, toimus sotsialistide ja kodanlike parteide Atlandi-solidaarsuse traditsioonilise rinde lõhenemine. Sotsialistliku Partei juhtivad organid astusid välja valitsuse otsuse vastu paigutada Belgia territooriumile NATO peakorter. Spaak, kes pikka aega oli olnud partei liider ja Atlandi-poliitika väsimatu elluviija, osutus isoleerituks ja sai kaotuse osaliseks. Sotsialistlik Partei oli sunnitud oma esindajad valitsusest ära kutsuma.

Säärane tendents esineb ka teistes Euroopa ühenduste riikide sotsiaaldemokraatlikes parteides. Sotsiaaldemokraatia ridades toimub diferentseerumine, mis peegeldub ka juhtkonnas. See tendents areneb hoolimata jõupingutustest, mida teevad parempoolsed liidrid mitmetes parteides, eriti nendes, kellele kuulub Sotsialistlikus Internatsionaalis juhtiv seisund ja kelle antikommunism on peamiseks takistuseks antiimperialistlike jõudude ühtsuse saavutamisel, sealhulgas ka rahvusvahelise poliitika küsimustes. Sotsiaaldemokraatia parempoolsete liidrite

Atlandi-solidaarsuse kursi vastasrinnas seisab paljude sotsiaaldemokraatide järjest suurenev püüd luua Euroopa julgeoleku süsteem erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise alusel.

Rahvahulkade, sealhulgas sotsiaaldemokraatide, pahempoolsete katoliiklaste ja ametiühingutegelaste väljaastumised rahuliku kooseksisteerimise ja desarmeerimise eest loovad eeldused töölisklassi ja kõigi antimonopolistlike jõudude tegevusühtsuse laiendamiseks rahvuslikus ja üle-euroopalises ulatuses. Antimonopolistliku võitluse käigus tekivad suuremad võimalused saavutada töölisklassi ühtsus, sealhulgas ka sellistes küsimustes, mis puudutavad töölisklassi võitlust «trustide Euroopa» vastu. Kommunistide õigest strateegiast ja taktikast, mida rakendatakse vastukaaluks kapitalistlikule integratsioonile esitatava demokraatliku alternatiivi kujundamisel, nende oskusest antikommunismi poliitilisele strateegiale vastu seista, oleneb see, kas kommunistidel läheb korda ennetada imperialismijõude majandus- ja kultuurielu internatsionaliseerimise protsesside kasutamises ning seada Lääne-Euroopas monopolide rahvusvahelisele rindele vastu ühtne antimonopolistlik rinne.

Taotledes tegevusühtsust sotsiaaldemokraatidega ja pahempoolse katoliikliku liikumisega, sealhulgas ka integratsiooni küsimustes, peavad kommunistid teravat ideoloogilist võitlust antikommunismi ja väikekodanliku ideoloogia vastu. Selle näiteks on poleemika prantsuse kommunistide ning integratsioonipoliitika sotsiaaldemokraatlike pooldajate vahel.

Pooldades Atlandi bloki säilitamist, lähtub Prantsuse Sotsialistliku Partei juhtkond endiselt ideest, et selle bloki ülesandeks on pidurdada natsionalismi, sealhulgas Lääne-Saksa natsionalismi arengut, kuna see olevatki sõjaohu allikas. Prantsusmaa «pahempoolsete jõudude föderatsiooni» 1966. aasta välispoliitika programmis, milles väljendub sotsialistide liidrite seisukoht, sisaldus väide, et osavõtt Atlandi blokist soodustab rahulikku kooseksisteerimist ja aitab kaasa sellele, et sõlmida «Euroopa kollektiivse julgeoleku pakt, mis on ühendatav olemasolevate liitude süsteemiga»⁶¹. Ühtaegu tunnistasid programmi autorid, et olukorra muutumine 1949. aastaga võrreldes nõuab NATO «põhjalikku reorganiseerimist». Kuid seejuures ignoreeriti tõsiasja, et mitte mingisugune bloki

modifitseerimine ei tee olematuks fakti, et blokis valitsevad Ühendriigid ja et bloki liikmed on allutatud Ameerika imperialismi agressiivsele poliitikale. Guy Mollet muide märkis, et «püüd Ühendriike Euroopa julgeoleku probleemide lahendamisest kõrvale jätta on mitte ainult ebarealistlik, vaid kujutab endast põhilist viga»⁶².

Prantsuse Kommunistlik Partei, taotledes sõjaliste blokkide poliitika kiiret lõpetamist, selleks et luua kollektiivse julgeoleku tõeline süsteem, millest võtaksid osa kõik riigid, olenemata nende sotsiaalsest korrast, märgib, et isegi olemasolevate liitude raames saab Prantsusmaa juba praegu paljus kaasa aidata rahvusvahelise pinevuse lõdvendamisele ja rahuüritusele. Just sellest lähtudes ei ole Prantsuse KP kunagi püstitanud Prantsusmaa Atlandi paktist väljaastumise nõuet kui tingimust osavõtuks ühistest aktsioonidest sotsialistliku parteiga ja teiste demokraatlike parteidega. Sündmuste loogika viib järk-järgult selleni, et järjest suuremal hulgal sotsialistidel kaovad illusioonid «vaba maailma» vooruste suhtes, nad hakkavad mõistma Atlandi bloki tõelist iseloomu ning selle bloki likvideerimise tähtsust nii rahu kui ka Euroopa julgeoleku tagamise seisukohalt.

Formuleerides oma positsiooni Euroopa ühenduste suhtes, lähtuvad prantsuse sotsialistid väitest, et majanduse progresseeruva internatsionaliseerumise tingimustes ei ole võimalik säilitada riigi iseseisvust. Need väited on omaled mitte ainult neile, kes avalikult pooldavad klassikoostööd, nagu näiteks R. Quilliot, kellest on varem juttu olnud. Sellel seisukohal on tegelikult ka paljud kommunistide «pahempoolsed» arvustajad, kes arvavad, et nüüdisaegsetes tingimustes saab «trustide Euroopa» vastu edukalt võidelda ainult kogu Euroopa ulatuses. Selles vaimus esines üks Prantsusmaa Ühinenud Sotsialistliku Partei juhte P. Naville, öeldes, et «võimuprobleemi, see tähendab Lääne-Euroopas eksisteerivate kodanlike režiimide asendamist sotsialistlike ja töölisrežiimidega, ei saa praegu lahendada ega isegi mitte üles tõsta teisiti kui kogu Lääne-Euroopa ulatuses»⁶³.

Praktilises tegevuses väljendub parempoolsete oportunistide seisukoht nõudmises allutada riigi rahvuslikud institutsioonid Euroopa asutustele ning võitluse raskuspunkt üle kanda võitlusele mitte rahvuslike asutuste, vaid

Euroopa ühenduste organite demokratiseerimise eest. Mis puutub P. Naville'i tüüpi «pahempoolsetesse», siis nende seisukoht väljendub praktiliselt selles, et nad ei pea küllalt tähtsaks kõigi progressiivsete jõudude võitlust põhjalike demokraatlike ümberkujunduste eest rahvuslikus ulatuses; see seisukoht kätkeb endas laiadest rahvahulkadest irdumise ohtu. Need mõlemad seisukohad, alahinnates rahvuslike institutsioonide tähtsust, ei arvesta fakti, et võitlus üksikute maade demokraatliku arengu eest on ühtlasi võitlus sellise rahvusvahelise majandusliku koostöö süsteemi loomise eest, mis on suuteline pakkuma Euroopa maade majandusliku ühinemise objektiivse vajaduse demokraatliku alternatiivi.

Kommunistid on arvamusel, et tootmise internatsionaliseerumise protsess ei tähenda, et seda peab piirama mõnede Euroopa riikide raamidega, ega ka seda, et tuleb eitada kujunenud rahvuslikke riike ja asutusi. Seepärast astuvad kommunistid resoluutselt välja rahvusliku suveräänsuse kaitseks ja rahvuslike institutsioonide demokratiseerimise eest. Seda dikteerib muu hulgas töölisklassi ja teiste antimonopolistlike jõudude teadvuse tase; nende jõudude liikumine areneb kõigepealt rahvuslikes raamides. Võitluse raskuspunkti ülekandmine üleeuroopaliselle ulatusse tähendaks katset ühest etapist üle hüpata, mis takistab kõigi rahvuslike antimonopolistlike jõudude koondamist võitlusse esialgu rahvuslikult veel eraldatud riiklik-monopolistliku kapitalismi vastu.

Kuid oleks väär alahinnata revolutsiooniprotsessi praegust taset ja selle protsessi edasise internatsionaliseerumise perspektiivi. «Nimelt sellepärast, jäädes täielikult oma hinnangute juurde ja võttes arvesse oma peamiste liitlaste, eriti sotsialistide positsioone, ei tee meie partei Prantsusmaa kuulumisest «ühisturgu» küsimust, mis takistaks meil koos oma liitlastega ühist programmi välja töötamast.» ütles Choisy-le-Rois peetud marksistide rahvusvahelisel konverentsil Prantsuse KP esindaja P. Toravelle. «Seepärast ta nõuab, et valitud rahvuslikud assambleed, samuti töölis- ja talurahvaametühingud oleksid asutustes esindatud reaalseste volitustega ilma diskrimineerimiseta.»⁶⁴

Kommunistide nõue olla esindatud Euroopa ühenduste asutustes ei tähenda sugugi seda, et nad oleksid «lülitunud» Lääne-Euroopa integratsiooni süsteemi, millest

kodanlik propaganda räägib. Jutt on võimalusest astuda koos teiste pahempoolsete parteidega «ühisturu» raames välja «ühisturu» organite reaktsiooniliste otsuste vastu, Euroopa ühenduste institutsioonide demokraatliku ümberkujundamise eest.

Töölisklassi monoliitsuse kasv ja tema mõju suuremine kapitalistlike maade ühiskonna elus võimaldasid töölisklassi parteidel efektiivsemalt kasutada kodanlik-demokraatlikke institutsioone, riigiaparaadi üksikuid lüüsid monopolide poliitikale vastutötamiseks esialgu rahvuslikus ulatuses. Kuid ühenduste organiseerijate sunnitud lõivumaksmine kodanlik-demokraatlikele traditsioonidele ja sotsialismiideede mõjule, mis väljendus lepingute «kartellivastastes» ja «sotsiaalsetes» artiklites jne., annab ka rahvusvahelises ulatuses võimaluse kasutada isegi neid asutusi demokraatlike jõudude huvides.

Antimonopolistliku, demokraatliku liikumise tõusu olukorras suureneb sotsiaaldemokraatide hulgas pettumus integratsiooni sotsiaalsetes tagajärgedes. Sotsiaaldemokraadid taotlevad Euroopa ühenduste asutuste demokraatiseerimist, juhindudes reformistlikest kontseptsioonidest. Mõistagi ei saa nende programmide elluviimine integratsioonipoliitikat põhjalikult muuta. Kuid kõigi töölisklassi parteide esindajate ulatuslikum osavõtt ühenduste asutustest paljastaks reformistlikke illusioone selles küsimuses. Pole juhuslik, et «pahempoolsete jõudude föderatsiooni» juhid, sealhulgas ka sotsialistid, olid sunnitud Prantsuse Kommunistliku Partei ning Demokraatlike ja Sotsialistlike Pahempoolsete Jõudude Föderatsiooni ühises avalduses 24. veebruarist 1968 tunnistama, et «ühisturus» «valitsevad praegu kartellid ja trustid» ja et ««ühisturgu» juhtivad institutsioonid omandavad järkjärgult tehnokraatliku iseloomu»⁶⁵.

Sellepärast astusidki Prantsuse ja Itaalia kommunistlikud parteid välja selle eest, et suurtele töölis-, demokraatlikele ja rahvuslikele parteidele antaks Euroopa asutustes vastav koht. «Kommunistid kavatsevad Euroopa institutsioonides võidelda töötajate huvide ning iga maa rahvuslike huvide eest, selleks et integratsiooniprotsess ei saaks takistada demokraatlikke reforme, mida üks või teine rahvas taotleb sellistel aladel nagu näiteks natsionaliseerimine,» öeldi Prantsuse KP ja Itaalia KP delegatsiooni ühises avalduses 1966. aasta mais, mil mõlemad

delegatsioonid arutasid San Remos rahvusvaheliste suhete probleeme. «Kommunistid kavatsevad võidelda teistsuguse poliitika eest, mis pole ei trustide ega kartellide poliitika, võidelda selle eest, et «ühisturu» institutsioonid kaotaksid tehnokraatliku iseloomu ja et neist saaksid ilma igasuguse diskrimineerimiseta ja tõeliste volitustega osa võtta iga riigi parlamendi ning ametiühingute esindajad.»⁶⁶ Pärast 1968. aasta mais Itaalias toimunud parlamendivalimisi, mis demonstreerisid poliitiliste jõudude vahekorras tunduvat nihet kommunistliku partei kasuks, osutus valitsuskoalitsioon võimetuks vastu seisma kommunistide osavõtule «Euroopa parlamendi» tööst.

Rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste organite tööst osavõtmise kogemused võivad olla kasulikud ka seepärast, et riiklik-monopolistlik kapitalism suurendab sotsialismi eeldusi ning demokraatlikult ümberkujundatud Euroopa-asutused, mis koordineerivad rahvusvahelises ulatuses rahvuslike majanduste arengut, rahvusvahelist kaubandust, teaduse- ja tehnikaalast uurimistööd jne., võiksid etendada Lääne-Euroopa maade arengus progressiivset osa.

Tähtis küsimus, kus kommunistlike parteide ja sotsiaaldemokraatide seisukohad lahku lähevad, on Euroopa ühenduste geograafiliste raamide laiendamine: Inglismaa, Iirimaa ja teiste riikide astumine neisse ühendustesse. On vaieldamatu tõsiasi, et Inglismaal, mille demokraatlike traditsioonide mõju tööerakondlastest liidrite mõttekaaslastel mandril nii reklaamivad, pole Wilsoni valitsus rahvuslikes raames midagi teinud selleks, et takistada Ameerika monopolide ekspansiooni ja piirata Inglise monopolistliku kapitali ülevõimu. Euroopa ühendustesse astumine oleks soodustanud Tööerakonna juhtkonna veelgi suuremat nihet paremale ja poleks kuidagi tugevdanud töölisliikumise positsioone ühenduse maades. Niisama-sugune efekt oleks sellel sammul ka sotsiaaldemokraatia liidritele teistes Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni maades.

Sotsiaaldemokraatide ja kodanlike parteide manöövreid, mille sihiks on Inglismaa, Iirimaa, Skandinaaviamaade ja Austria liitmine «ühisturuga», paljastavad pidevalt nende maade kommunistlikud parteid. Nad näitavad, et olemasolevates tingimustes tekitaks see ühinemine kahju rahvuslikule sõltumatusele ning vastaks rahvusvahelistes

riigimonopolistlikes koondistes valitsevate imperialistlike rühmade huvidele. «Ühisturgu» astumise otsus on selle tulemus, märkis näiteks Suurbritannia Kommunistliku Partei Täitevkomitee, et Wilsoni valitsusele avaldasid survet Inglise monopolide valitsev rühm, USA valitsus ja Euroopas tegutsevad Ameerika «rahvusvahelised» monopolid.

Suurbritannia KP avalduses 1966. aasta novembrist toonitati, et «Kommunistlik Partei on kategooriliselt selle sammu vastu. Ta leiab, et inglise rahva huvidele vastab kaubanduse arendamine ja rahu kindlustamine kogu maailmas. Säilitades rahvusliku sõltumatuse, peab inglise rahvas soodustama võrdõiguslikkuse alusel tihedat majanduslikku koostööd kõigi riikidega, nii kapitalistlike kui ka sotsialistlikega.»⁶⁷

Juhtides tähelepanu ohtlikele tagajärgedele, mida kätkeb endas Austria valitsuse otsus assotsieeruda EMÜ-ga, rõhutas Austria Kommunistliku Partei Keskkomitee oma resolutsioonis 1966. aasta aprillist: «Valitsuse poolt välja kuulutatud välispoliitiline eesmärk — side Euroopa Majandusühendusega (ühistoruga) — tähendab allumist Lääne-Saksa monopolistlikule kapitalile ning ohustab seepärast meie maa neutraliteeti ja sõltumatust.»⁶⁸

Kommunistide ja sotsiaaldemokraatide seisukohtade lähenemine selles küsimuses on võimalik sedamööda, kuidas töötavate sotsiaaldemokraatide seas kaob eelarvamusslik suhtumine Nõukogude Liidusse, Saksa DV-sse ja teistesse Euroopa sotsialistlikesse maadesse ning nad hakkavad tunnistama Lääne-Euroopa riikide ja sotsialistlike maade igakülgse koostöö tähtsust. Siis läheb sotsiaaldemokraatia parempoolsetel liidritel raskemaks põhjendada «Euroopa majandusliku demokraatia kehtestamise» perspektiive sellistes meelevaldselt piiratud raamides, nagu seda on mõnede Lääne-Euroopa riikide blokk, mis on vastandatud sotsialistlikele riikidele. Teisest küljest kaotavad järk-järgult üha enam tähtsuse argumendid panusest Euroopa ühenduste tööliklassi võitlusse, mida saavat teha siis, kui EMÜ-sse astuvad Inglismaa ja mitmed teised riigid, sealhulgas ka Skandinaaviamaad.

Mõnede sotsialistlike parteide juhid olid sunnitud avalikult tunnistama, et sotsiaaldemokraatide paljuaastane võimulolek, näiteks Skandinaaviamaades, ei kaotanud tootmisvahendite kapitalistlikku omandust. Juba nüüd on

vägagi positiivne see fakt, et isegi EMÜ maade sotsiaaldemokraatide juhtkond astub selle vastu, et ühendusse võetaks frankistlik Hispaania, ning pooldab Kreekaga sõlmitud assotsiatsioonilepingu tühistamist. Imperialistlikus leeris praegu toimuva jõudude überrühmitumise ning lääneblokkide struktuuri muutumise protsessis võib tekkida situatsioon, kus kommunistide ja sotsiaaldemokraatide ühised aktsioonid nende blokkide geograafiliste piiride küsimustes osutuvad mitte ainult võimalikuks, vaid ka vajalikuks.

Võitluses imperialismi ja tema poliitika, sealhulgas ka integratsioonipoliitika vastu on töölisklassi ja kõigi monopolismivastaste jõudude koondamisel takistuseks natsionalism, mis on sageli ühendatud «pahempoolse» oportunistismiga.

Tegemata vahet selle vahel, kas tunnistada riiklik-monopolistliku kapitalismi arengust tingituna töölis- ja demokraatlikus liikumises tekkivaid muutusi või tunnistada kapitalismi loomuse muutumist, ei näe oportunistid selles võitluses, mida kommunistlikud parteid antimonopolistlike jõudude koondamiseks rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses peavad, midagi muud peale «kodanlustumise». Lääne-Euroopa kommunistlike parteide poolt antimonopolistlike jõudude koondamise nimel teostatavat poliitikat laimates revisionistid sisuliselt ainult kordavad kodanlike antikommunistlike teoreetikute väiteid marksistlik-leninlike parteide «übersünni» kohta.⁶⁹

Algul panid antikommunistlikud teoreetikud ja poliitikud teatud lootusi Lääne-Euroopa kommunistlikes parteides tegutseva «pahempoolse» agentuuri antikommunistlikule õonestustegevusele, kuid olid hiljem sunnitud konstateerima oma lootuste purunemist. Seejärel, kui «pahempoolsed» revisionistid ja sektandid olid saanud vajaliku vastulöögi, tegid antikommunistid peamise panuse natsionalismile. Massachusettsi Tehnoloogiainstituudis asuva rahvusvahelise kommunismi probleemide keskuse direktor W. Griffith oma raamatu «Kommunism Euroopas» esimeses köites avaldas juba 1964. aastal lootust, et natsionalistlikud tendentsid aitavad lõppkokkuvõttes «intensiivistada paljude Euroopa kommunistlike parteide eraldumise protsessi ja annavad neile mõõdukama iseloomu». Antikommunistid on korduvalt rõhutanud, et Lääne-Euroopa kommunistlikud parteid, otsides

konkreetseid teid pahempoolsete jõudude koondamiseks rahvuslikus ulatuses, hakkavad selle ülesande lahendamist vastandama revolutsioonilise võitluse üldistele ülesannetele Euroopas ja kogu maailmas. 1966. aastal väitis Griffith oma raamatu teises köites uuesti, et antisovetism ja selle propaganda soodustab kommunistlike parteide eemaldumist proletaarsete internatsionalismi printsiipidest ja nende suuremat rahvuslikku endassesulgumist, samuti Euroopa kommunistliku liikumise isolatsiooni imperialismi palge ees.⁷⁰

Imperialistliku integratsiooni vastu võitlemise ülesanne mis tahes Lääne-Euroopa riigis ning imperialistlikule integratsioonile konkreetse, ulatusliku ja töölisliikumise kõigile väesalkadele vastuvõetava demokraatliku alternatiivi väljatöötamine on nüüd rohkem kui kunagi varem võimatu ilma tööliklassi ja tema avangardi, kommunistlike parteide aktiivse koostöö ning rahvusvahelise ühteliitumiseta. Mis tahes partei jõud ja tegevuse efektiivsus võitluses riiklik-monopolistliku kapitali vastu sõltub mitte ainult selle partei edusammudest oma maal, vaid ka teiste vennasparteide edusammudest, rahvusvahelise kommunistliku liikumise kõigi väesalkade koostöö ulatusest ja sügavusest, eelkõige kapitalistlike maade ja sotsialistlike riikide revolutsioonilise töölisliikumise ühtsusest. See idee leidis erilist rõhutamist Karlovy Vary konverentsil 1967. aasta aprillis. See oli ajaloos esimene Euroopa kapitalistlike ja sotsialistlike maade kommunistlike ning töölisparteide konverents, mis kutsuti kokku Euroopa julgeoleku probleemi arutamiseks.

«Iga kommunistlik partei kannab spetsiifilistes tingimustes, milles tal tuleb võidelda, oma poliitika eest vastutust oma maa tööliklassi ja töötajate ees, oma rahva ees. Samal ajal mõistab iga partei oma rahvusvahelist vastutust rahu säilitamise eest, uute, meie ajastu vajadustele vastavate rahvusvaheliste suhete kujundamise eest.» öeldakse konverentsil vastuvõetud avalduses «Euroopa rahu ja julgeoleku nimel». «See vastutustunne nõuab meilt, Euroopa kommunistlikelt parteidelt, jõudude ühendamist nende probleemide lahendamiseks. Mida tugevam on kommunistlike ja töölisparteide ühtsus ja solidaarsus Euroopas ja kogu maailmas, seda efektiivsem on meie võitlus.»⁷¹

Karlovy Vary konverents, mis oli Euroopa kapitalist-

like riikide kommunistlike parteide Brüsseli ja Viini läbirääkimiste ning Euroopa sotsialistlike riikide kommunistlike parteide Bukaresti läbirääkimiste jätkuks, kulges kõigi osavõtjate (sotsialistlikest riikidest 6, kapitalistlikest 18) täieliku üksmeele õhkkonnas. Konverents näitas, et on võimalik vaadete ühtsus tänapäeva kõige keerukamates probleemides ja et on võimalik kollektiivne lähenemine kommunistlike parteide ees seisvatele ülesannetele.

Rahu, demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja sotsialismi eest võitlevate jõudude ülemaailmse rinde edasisele konsolideerumisele aitas paljus kaasa kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine Moskvas 1969. aasta juunis. Seal töötati välja kaasajal imperialismi vastu peetava võitluse ulatuslik programm, määrates muu hulgas ära ka selle võitluse konkreetsed ülesanded Euroopas. Nõupidamine rõhutas, et tähtsaks regionaalse iseloomuga ülesandeks on võitlus Euroopa julgeoleku süsteemi loomise eest, võitlus imperialismi Atlandi-poliitika vastu.

IV PEATÜKK

KAPITALISTLIKU INTEGRATSIOONI OSA- TÄHTSUS ATLANDI-STRATEEGIAS

Imperialismi antikommunistlikul poliitikal Euroopas on alati olnud kahesugune suunitlus — kapitalistlike maade demokraatlike liikumiste vastu ja sotsialistlike riikide vastu. Need mõlemad aspektid on omased ka integratsioonipoliitikale. Imperialistlike riikide valitsevate ringkondade jõupingutused kasutada majanduslikku integratsiooni kapitalismi kollektiivseks kaitsmiseks Lääne-Euroopas on seotud katsetega tugineda sellele võitluses Euroopa ja kogu maailma vabadusliikumise kantsi, sotsialismi maailmasüsteemi vastu.

Imperialistide ühises võitluses sotsialismi vastu Euroopas on olnud ja jääb peamiseks tööriistaks Põhja-Atlandi blokk. Seepärast planeerisid Euroopa ühenduste moodustamise initsiaatorid nende ühenduste tegevust, mis on suunatud Euroopa sotsialismimaade vastu, Atlandi-poliitika raames. Ja kui majanduslik integratsioon pidi nende kavatsuste kohaselt rajama tugeva vundamendi NATO-le, siis selle bloki juhtide poolt teostatav külma sõja poliitika pidi olema peamine vahend selleks, et tõsta esiplaanile nii Atlandi bloki kui ka Euroopa ühenduste liikmesriikide monopolistliku kodanluse ühised klassihuvid.

Blokkide liikmesriikide vahelised lahkkelid olid tingitud kapitalismi arengu ebaühtlusest, mis teravdas nende konkreetsete majanduslike ja poliitiliste huvide vastuolu. On täiesti seaduspärane, et riigid, kes maksimaalselt kasutavad blokkide olemasolu oma kitsastes majanduslikes ja poliitilistes huvides, mis vahel ei sobi kokku blokkide teiste liikmesriikide rahvuslike huvidega, on alati püüdnud anda blokkide tegevusele sõjaka antikommunistliku iseloomu. Nimelt selles suunas tegid NATO ja Euroopa ühenduste raames jõupingutusi Ühendriigid ning nende globaalse strateegia kants Euroopas — Bonni riik.

Euroopa ühendused ja Euroopa sotsialistlikud riigid

Ajal, mil hakkas tegutsema rahvusvaheliste riigimonomolistlike koondiste mehhanism, mis Rooma lepingute kohaselt loodi, sai enamikule Lääne-Euroopa ja Ameerika riigitegelastele selgeks, et kurss «kommunismi tagasitõrjumisele» jõupoliitikaga, mille peamiseks tööriistaks on NATO, on läbi kukkunud.

Sõjalisel alal olid NATO strateegid sunnitud järkjärgult taganema massilise kättemaksu doktriinist. Aastail 1960—1961 esitasid Ameerika sõjateoreetikud selle asemele «paindliku reageerimise» doktriini ehk «järkjärgulise hirmutamise» strateegia, mis nägi ette «piiratud» sõdade pidamise ilma tuumarelva kasutamisetä või siis selle «taktikalise» kasutamisega — USA valitsuse äranägemisel. See doktriin sai John Kennedy võimuletulekuga USA sõjastrateegia aluseks. Seega püüdsid Ühendriikide valitsevad ringkonnad, loobumata üldisest tuumasõjast kui oma välispoliitiliste eesmärkide saavutamise vahendist, leida sotsialistlike riikide ja Lääne-Euroopa revolutsioonilise liikumise vastu relvajõu kasutamise selliseid uusi vorme, mis ei seaks ohtu Ameerika imperiaalsuse olemasolu. J. Kennedy valitsus tegi NATO teistele liikmetele ettepaneku võtta «paindliku reageerimise» doktriin kogu bloki ametliku sõjalise kontseptsiooni aluseks.

Ühendriikide liitlastel Euroopas tekkisid kahtlused Ameerika «tuumagarantii» efektiivsuses. Liitlased Euroopas, kõigepealt Prantsusmaa, Saksa FV ja Inglismaa, pretendeerisid järjest enam osavõtule tähtsate strateegiliste otsuste langetamisest, eriti tuumarelva kasutamise küsimuses. Inglismaa ja Prantsusmaa võtsid kursi iseseisvate tuumajõudude loomisele. Vastukaaluks sellele kursile esitasid Ühendriigid 1960. aastal NATO «tuumariigiks» muutmise projekti. Selle realiseerimine oleks rahuldanud Saksa FV militariste, kes püüdsid pääseda tuumarelva juurde ning seadnud ühtlasi Prantsusmaa ja Inglismaa tuumajõud USA kontrolli alla.

Washingtoni ettepanek kohtas kategoorilist vastuseisu Prantsusmaal ja teatud määral ka Inglismaal. De Gaulle, olles veendunud, et lootused Atlandi bloki reorganiseerimisele vastavalt memorandumis (september 1958) esitatud soovidele on asjatud, astus aastail 1959—1960 esime-

sed sammud Prantsusmaa relvajõudude eemaldamiseks NATO väejuhatuse alt. See otsus tähistas esimest lõhet USA egiidi all loodud kapitalistlike riikide sõjalis-poliitilise koondise alusmüüris.

NATO ameeriklastest juhtijad püüdsid sõjastrateegia alal esinevatest lahkhelidest üle saada külma sõja poliitilise atmosfääri teravdamisega. Powersi provokatsiooniline lend Nõukogude Liidu kohal ja tippkonverentsi nurjajamine 1960. aastal, USA riigisekretäri Dean Ruski poolt 1961. aasta mais Oslos NATO nõukogus esitatud üleskutsed ühiselt tagasi lüüa «kommunistlik pealetung», Ameerika presidendi avaldus NATO kohustuste laiendamisest Lääne-Berliinile — kõik need sammud kujutavad endast lülisid selles ahelas, millega Ameerika imperialism püüdis Lääne-Euroopa liitlasi oma sõjavankri külge kinnitada.

Kuid Nõukogude Liidu ja teiste Euroopa sotsialistlike riikide järjekindel rahuliku kooseksisteerimise poliitika ning kapitalistlike maade rahu jõudude võitlus rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise eest õõnestasid külma sõja poliitikat. USA oli sunnitud Nõukogude Liidu rahu-meelsetele ettepanekutele teatud määral vastu tulema: seati sisse otsene telefoniühendus NSV Liidu ja USA valitsuse vahel, 1963. aastal sõlmiti tuumarelva maapealsete ja veaaluste katsetuste lõpetamise leping jne.

Antikommunistlikud poliitikategelased ja ideoloogid konstateerisid ärritatult, et iga samm rahvusvahelise pinevuse lõdvendamise suunas nõrgendab sidemeid NATO liikmete vahel. Seda argumenteeriti väga põhjalikult näiteks Ida ja Lääne omavaheliste suhete probleemide arutamise käigus 1964. aasta mais Washingtoni välispoliitika uurimise keskuse poolt korraldatud konverentsil, millest võttis osa 40 tuntumat rahvusvaheliste suhete uurijat Ameerikast ja Lääne-Euroopast. Üks kõneleja Saksa FV-st, A. Dalma, rääkis tsentrifugaaltendentsi tugevnemisest NATO liitlaste hulgas Euroopas ja teatas otseselt, et «Euroopa seesmine monoliitsus on oleb mitte niivõrd poliitilise filosoofia ühtsusest, kuivõrd kahest praktilisest tegurist ja mõjust: Ameerika pidevast toetusest ja Nõukogude Liidu ohust. Kui üks või teine mõju väheneb, võib Euroopa uuesti sattuda mineviku partikularismi võimusesse ja asetada rahvuslikud huvid kõrgemale Euroopa ning Lääne üldistest huvidest. Rahvusvahelise pinevuse niinimeta-

tud lõdvendamine tekitab illusioone, mis mõjuvad nimelt selles suunas.»¹

Sedamööda kuidas nõrgenesid Ühendriikide positsioonid suhetes Lääne-Euroopa riikidega, muutus Ameerika imperialismil järjest raskemaks leida blokist osavõtjate poliitikale «ühist nimetajat». Ühendriikide endine alaline esindaja NATO-s W. Burgess, esinedes Atlandi bloki ühtsuse tugevdamise probleemidele pühendatud rahvusvahelisel nõupidamisel, mille 1964. aastal kutsus kokku Georgetowni (USA) ülikooli juures asuv strateegiliste uurimiste keskus, nentis kurbusega, et liitlastevahelised hõõrumised takistavad tema valitsusel kooskõlastada poliitikat Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike maade suhtes, eriti Euroopas.²

Seega osutusid imperialistliku poliitika endised vahendid sotsialistlike riikide ja Euroopa kapitalistlike maade demokraatlike liikumiste suhtes ilmselt ebaefektiivseteks. «Kommunistliku agressiooni» müüt ei taganud enam Lääne-Euroopa riikide valitsevate ringkondade konkreetsete rahvuslike majanduslike ja poliitiliste huvide allutamist monopolistliku kodanluse klassiühtsuse kaalutlustele suhetes sotsialistlike riikidega. Neis tingimustes olid NATO juhid kõrvuti «väikeste sõdade» kontseptsiooni väljatöötamisega sunnitud otsima oma poliitika teostamiseks uusi, paindlikumaid abinõusid ja Atlandi bloki osaliste koondamise teid.

50-ndate aastate lõpust alates pööravad Ameerika ja Euroopa poliitilised strateegid üha rohkem tähelepanu sellele, et organiseerida sotsialistlike maade vastu suunatud majanduslikku, poliitilist ja ideoloogilist tegevust, selleks et õnnestada sotsialismi positsioone seestpoolt, külvata sotsialistlike riikide suhetesse tüli ja võõrdumise elemente. Sotsialismimaade vastu kaudse agressiooni vahendite otsimisele mobiliseeritakse järjest suurem hulk kodanlike ühiskonnateaduste esindajaid.

USA-s ja teistes bloki liikmesriikides, eelkõige Saksa FV-s, loodi imperialismi «mittesõjalise» strateegia elluviimise abinõude väljatöötamiseks mitmed spetsiaalsed keskused. Nende hulka kuulub ka Columbia ülikooli juures asuv kommunismiküsimuste uurimise instituut, mis on andnud küllaltki suure panuse sellesse, et otsida imperialistliku poliitika ja propaganda vahendite abil sotsialismi «erosiooni» tekitamiseks uusi vorme ja meeto-

deid. Selle instituudi direktor Z. Brzezinski kirjutas 1961. aastal, et Läänel on vaja «luua soodsad tingimused kommunistlikus leeris täheldatavate lahkkelide suurendamiseks». Seda ideed arendades soovitas ta laialdaselt kasutada majanduslikke, kultuurialaseid ja poliitilisi kontakte Euroopa sotsialistlike maadega, et ideoloogilise invasiooni meetoditega vastandada üksteisele nende välispoliitilisi huve, õhutada VMAN-i liikmesriikide hulgas majanduslikku natsionalismi.³ Nii töötati välja kursus, mida hiljem hakati nimetama «sildade rajamise» poliitikaks.

Kavandades Ida-Euroopa maadega «valikulise kooseksisteerimise» taktikat ja tuginedes natsionalistlikele, antisotsialistlikele ning revisionistlikele jõududele, uurisid Atlandi bloki antikommunistlikud teoreetikud ja poliitikategelased sel eesmärgil küsimusi, mis puudutavad NATO liikmesriikide majanduspoliitika ning teaduse-, tehnika- ja kultuurialaste sidemete koordineerimist suhetes sotsialistlike maadega.

NATO riikide poolt Euroopa sotsialismimaade suhtes teostatava antikommunistliku poliitika «mittesõjaliste» vahendite otsimisel oli tähtsal kohal Euroopa ühenduste sellesuunalise otsese ja kaudse kasutamise plaanide väljatöötamine. Seda laadi ülesandeid seadsid endale paljud USA ja Lääne-Euroopa maade uurimisasutused, näiteks 1961. aastal Pariisis loodud Atlandi Instituut.

Rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste, eriti EMÜ muutmist Atlandi bloki majanduslikuks vundamendiks ja Euroopa sotsialismimaade vastu külma sõja pidamise vahendiks arutati mitmesugustel Atlandi-tüüpi antikommunistlike poliitikute ja ideoloogide rahvusvahelistel nõupidamistel USA-s ja Lääne-Euroopas. Atlandi-poliitika strateegid nägid järjest sagedamini neis koondistes tööriista «intellektuaalsete ressursside mobiliseerimiseks» ja sotsialistlike maade suhtes ühise kursi väljatöötamiseks kui mitte kõigile, siis vähemalt enamikule NATO maadele. «See kursus,» rõhutas oma sõnavõtus Georgetowni ülikooli strateegiliste uurimiste keskuses 1964. aastal peetud rahvusvahelisel nõupidamisel H. Brugmans, «peab olema poliitiliselt «agressiivne». Seda tingib elementaarne strateegiline mõte: võitluses elu ja surma peale saavutavad võidu ainult need, kes on suutelised asuma pealetungile.»⁴

Neid probleeme käsitlevate ametlike dokumentide, aru-

telude materjalide, Lääne-Euroopa ja Ameerika kodanlike teadlaste ning poliitikategelaste teoreetiliste tööde ja sõnavõttude analüüs võimaldab välja selgitada kolm põhilist üksteisega seotud suunda, kus Euroopa ühendusi kavatseti kasutada Euroopas sotsialismi vastu suunatud Atlandi-poliitika huvides. Esiteks, NATO üldise kursi raames koondiste liikmesriikide poolt sotsialismimaade suhtes teostatava poliitika järjest tihedam koordineerimine kõigis sfäärides, selleks et ühenduste geograafiliste raamide laienedes tugevneks Atlandi-poliitika vundament; teiseks, nende välispoliitika koordineerimine surve avaldamiseks sotsialistlikele maadele, et sundida neid tegema poliitilisi järeleandmisi, kutsuda esile muutusi nende ideoloogias ja ühiskonnakorras, õonestada sotsialistliku sõprusühenduse ühtsust; kolmandaks, Euroopa ühenduste geograafiliste piiride laienedes tõmmata mõned Ida-Euroopa maad oma tegevussfääri.

Üleskutsed luua Euroopa ühenduste liikmesriikide ühiserinne sotsialistlike maade vastu kõlasid EMÜ tekkimisest peale. Nii rõhutati «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee» kaheksanda istungjärgu deklaratsioonis 11. juulist 1960, et lääneriikidel, kõigepealt kuuel riigil, tuleb «teostada ühist aktiivset poliitikat, kui nad tahavad järkjärgult luua tingimused tõeliseks dialoogiks Ida ja Lääne vahel...».

8. ja 9. mail 1965. aastal Lääne-Berliinis toimunud tegevuskomitee kaheteistkümnenda istungjärgu deklaratsioonis kutsuti uuesti üles saavutama sotsialismimaade suhtes NATO üldistes raamides kuue riigi poliitiline ühtsus, mis kuulutati «Euroopa maade julgeoleku» ja isegi «Nõukogude Liiduga pikaajalise rahuliku kooseksisteerimise» tagatiseks. Sealsamas vastuvõetud resolutsioonis Euroopa Majandusühenduse kohta tehti konkreetne ettepanek, et «ministrite nõukogu volitaks komisjoni esitama talle ettepanekud Lääne-Euroopa rahvuste ühenduse ja Nõukogude Liidu vaheliste sidemete parandamiseks», mis tähendas seda, et blokkide liikmesriigid kehtestaksid NSV Liiduga suhted nende blokkide organite vahendusel.

Sellesuunaliste jõupingutuste initsiaatorid lootsid, et Rooma lepingutest tulenevad EMÜ liikmesriikide kohustused oma kaubanduslaselise välispoliitika järkjärgulise unifikatsioonise osas võivad olla hoovaks, millele — nagu ühisele antikommunistlikule ideoloogiale — tuginedes nad

saavad nende riikide välispoliitika «ühise nimetaja» alla viia. Eriti pooldasid EMÜ maade kaubanduslase välispoliitika kursi ühtsust Bonni poliitikategelased. Nad lootsid saada sel teel Euroopa sotsialistlikele riikidele surve avaldamise vahendi, et saavutada neilt mõnede revanšistlike pretensioonide rahuldamine.

Veel enne seda, kui EMÜ organid rahvusvaheliste suhete alal esimesi samme astusid, püüdsid Lääne-Saksa riigitegelased suunata neid sõjaka antikommunismi teele. Adenauer ütles 1959. aastal: «Me püüame ühisturu kaudu... saavutada Lääne-Euroopa mandririikide poliitilist ühendamist, sest see on nähtavasti ainus moodus kaitsta Lääne-Euroopat Ida surve eest. Võin täiesti kindlalt öelda, et see poliitiline aspekt on seniajani kõigi meie aktsioonide juhtmõtteks. Olen veendunud, et meie Euroopa ühisturu partnerid mõtlevad täpselt samuti nagu meiega.»⁵

Kolm aastat hiljem ütles Saksa FV välisminister G. Schröder ühes kõnes, et tema valitsusele on kuue riigi poliitiline ühtsus «eelkõige vastuabinõu ohule, mis ripub vaba maailma kohal seoses Nõukogude kommunismiga». Schröder rõhutas, et EMÜ liikmed juba «istuvad ühes paadis» ja nad jõuavad paratamatult ühtsuseni ka poliitika alal.⁶

Katsetel laiendada Rooma lepingute osalisi ühendavaid sidemeid nende välispoliitika alale polnud kuigi suuri praktilisi tulemusi. 29. novembril 1959 avaldasid Strasbourgis kohtunud kuus välisministrit kommünikee, milles teatasid kavatsusest kohtuda iga kolme kuu tagant, et konsulteerida Euroopa ühenduste tegevuse ja teiste rahvusvaheliste probleemide üle. Lääne-Saksa ajakirjanduse andmetel oli konsultatsioonide ettepaneku autoriks Saksa FV välisminister von Brentano.

1960. aastal korraldati kolm niisugust nõupidamist, mis väljusid Rooma lepingute sätete raamidest. Bonnisis toimunud kohtumisel 1961. aasta 18. juulil (rahvusvahelise olukorra teravnemise ajal seoses Lääne-Berliini küsimusega) võtsid kuue riigi juhid vastu otsuse, et rööbiti välisministrite konsultatsioonidega hakatakse regulaarselt korraldama ka nõupidamisi «kõrgeimal tasemel». Selle kohtumise kommünikees nähti ette moodustada komisjon, mille ülesandeks on välja töötada poliitilise liidu projekt. A. Albonetti sõnade järgi lähtusid kuue riigi juhid «vajadusest tugevdada poliitilist koostööd, selleks

et paremini Nõukogude majanduslikule ja poliitilisele ohule vastu seista ning säilitada oma mõju maailmas»⁷.

Kui Euroopa Majandusühendus jõudis «ühisturu» loomise teise etappi, hakkasid antikommunistlikud teoreetikud aktiivsemalt välja astuma selle eest, et ühendustest osavõtjad koordineeriks tihedamalt kaubandusalast välispoliitikat Ida-Euroopa maade suhtes. Seda Euroopa ühenduste tegevussuunda, mis oli pealegi Rooma lepingutes ette nähtud, pidasid USA ja Lääne-Euroopa anti-kommunismi poliitilised strateegid järjest tähtsamaks.

EMÜ organite esimeseks aktiks, mis puudutas ühenduse liikmesriikide suhteid sotsialistlike maadega, oli ministrite nõukogu otsus 9. oktoobrist 1961. Selle otsuse kohaselt kohustusid liikmesriigid informeerima EMÜ komisjoni ja oma partnereid «kolmandate riikidega» sõlmitava lepingute sisust, sealhulgas ka konsulteerima nendega võimaluse üle anda sotsialistlikele riikidele suuremaid soodustusi ning sõlmida nendega pikaajalisi kokkuleppeid. 25. septembril 1962 võttis EMÜ ministrite nõukogu vastu otsuse «Ida maade» suhtes kuue riigi poliitika unifitseerimise mõningate abinõude kohta. Euroopa ühenduste välissuhete ühe suurema kodanliku spetsialisti J. de Soto arvates peeti selle sammuga eelkõige silmas eesmärki sundida Ida-Euroopa maid pidama kaubanduslääbirääkimisi otseselt EMÜ komisjoniga.⁸

W. Hallstein oma ametlikus kõnes «Euroopa parlamendis» 1962. aastal eitas vormiliselt seda, et EMÜ poliitika on suunatud «Ida bloki» vastu. Kuid tegelikult ta tunnistas, et EMÜ püüd «allutada majanduslik vahetus Ida blokiga ühisele distsipliinile... peab silmas seda, et sundida Nõukogude Liitu ja teisi sotsialistlikke maid muutma oma suhtumist Euroopa ühendustesse». «Ühine dünaamika» tähendaks tema sõnade järgi ka selle kaubavahetuse kvantitatiivsete kitsenduste unifitseerimist ja kaubanduse allutamist poliitilistele eesmärkidele.⁹

1963. aasta jaanuaris kehtestati komisjoni initsiatiivil EMÜ maades Ida-Euroopa põllumajandustoodangu impordi osas kitsendused. Niisamasuguseid samme astus ESTK kõrgem organ, kuigi selle organi ja kogu ESTK volitusi limiteerib oluliselt see, et Pariisi lepingus puuduvad igasugused kohustused, mis annavad võimaluse kas või tulevikuski teostada «kolmandate riikide» suhtes ühist kaubanduspoliitikat. 1962. ja 1963. aastal kutsus kõrgem

organ koondise liikmesriike vabatahtlikult kontingentima toodangu importi sotsialistlikest maadest ning avaldas selles suunas isegi survet Itaaliale ja Hollandile.

ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni ekspertide andmetel arenes EMÜ maade kaubandus Ida-Euroopa riikidega aastail 1960—1965 palju aeglasemalt kui koondiseväliste Lääne-Euroopa maadega. Nii suurenes Nõukogude Liidu eksport sel perioodil EMÜ maadesse igal aastal keskmiselt 6,8%, majandusblokkidesse mittekuuluvatesse maadesse aga 17%; EMÜ maade eksport NSV Liitu vähenes sel perioodil igal aastal keskmiselt 2,6%, kuid koondiseväliste Euroopa maade eksport suurenes 20,7%.¹⁰

See kurss langes sisuliselt kokku NATO tookordse üldise joonega: takistada kaubavahetust Ida- ja Lääne-Euroopa maade vahel. Sellele kursile andsid tooni Ühendriigid, laiendades 1962. aastal «strateegiliste» ehk, teiste sõnadega, sotsialistlikesse maadesse eksportimiseks keelatud kaupade nimekirja. Niisuguse kursi pooldajad kutsusid «koordineerima Atlandi kaubandusala välispoliitika strateegiat», selleks et piirata kaupade kontingenti, millega NATO liikmesriigid sotsialistlike maadega kaubelda võivad, ning anda neile riikidele laenu ja krediite ka ainult vastutasuna poliitiliste järeleandmistest. Nagu ütles üks Ameerika antikommunistlike teoreetikuid rahvusvaheliste suhete alal H. Morgenthau, peab kaubandus «kommunistliku maailmaga» olema Atlandi liidu liikmete «poliitiliseks relvaks»¹¹.

Kuid katsed pidurdada sotsialismi võimsuse kasvu majandusblokaadi abinõudega osutusid ebaefektiivseteks. Kaubandussuhted Lääne- ja Ida-Euroopa maade vahel arenesid edukalt. Ühendriikide partnerid Lääne-Euroopas nõustusid arvesse võtma vaid kümnendikku osa «strateegiliste» kaupade nimekirjast, mille ameeriklased koordineerimiskomitees peale surusid. 1963. aasta novembris toimunud NATO nõukogu istungjärgul taotles USA riigisekretäri asetäitja George Ball agaralt, et piirataks kaubakrediite sotsialistlikele maadele. Täielikku toetust leidis Ball ainult Bonni valitsuselt.

Sotsialistlike maade suhtes «jäiga kursi» rakendamise pooldajad püüdsid neil eesmärkidel kasutada EMÜ-d. Nii näiteks Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee poliitilise komisjoni ettekandes Ida ja Lääne suhete kohta, mis 1964. aasta aprillis sellel assambleel parlamendiliikmetele

esitati, nähti EMÜ-s ainsat vahendit, mis võib takistada Lääne-Euroopa riikide «ohjeldamatut konkurentsi Ida-Euroopaga lepingute sõlmimise pärast».

Ettekandes rõhutati, et järkjärguline kuue riigi ühise välistariifi kehtestamine ning ühenduse ühtse põllumajandus- ja väliskaubanduspoliitika teostamine võib avaldada suurt mõju Ida-Euroopa maade, eriti Tšehhoslovakkia, Poola ja Nõukogude Liidu ekspordile.

Ettekandes kutsuti EMÜ liikmesriikide valitsusi üles astuma välja ühise rindena ning taotlema sotsialistlikelt riikidelt otseste diplomaatiliste suhete sisseseadmist ühenduse juhtivate organitega. Nii näiteks otsustas EMÜ ministrite nõukogu 24. septembril 1963 anda Hollandi saadiku kaudu Moskvast NSV Liidu valitsusele edasi noodi, milles teatati kavatsusest alandada tariifi mitmetele Nõukogude kaupadele, kui Nõukogude valitsus vastutasuna tunnustab Euroopa Majandusühendust.¹²

Kuid Atlandi kursi poliitilised strateegid olid ajapikku sunnitud jõudma järeldusele, et NATO riikide kaubavahetuses Ida-Euroopaga pole võimalik peale suruda «maksimaalseid kitsendusi». Isegi Ameerika antikommunistlikud teoreetikud kritiseerisid USA poliitikat selles küsimuses. «Ameerika positsiooni aluseks on tunduval määral vananenud tees, et kaubanduse eitamine kommunistidega nõrgendab nende maid või vähemasti takistab nende tugevnemist. Viimase 15 aasta sündmused on selle argumendi täiesti ümber lükanud,» konstateeris EMÜ ja sotsialistlike riikide vaheliste majandussuhete arenguperspektiivide üks ameeriklasest uurija. «Poliitiliste järeleandmistega nõudmine vastutasuna harilike kaubavahetuste sisseseadmise eest kujutab endast lõppkokkuvõttes vaid kaubavahetusest täieliku loobumise uut vormi; kommunistlikud maad ei nõustu iialgi seda laadi avalike nõudmistega rahuldamisega,» kirjutas G. Kennan oma raamatus, mis oli pühendatud antikommunismi poliitilise strateegia ja taktika küsimustele.¹³

USA valitsuse poliitikat kritiseerisid antikommunistlikud ideoloogid ja poliitikud ka teises seoses: nad juhtisid tähelepanu sellele, et katsed kas NATO kaudu või mõnel muul teel rangelt reglementeerida Lääne-Euroopa riikide kaubavahetust Ida-Euroopa maadega vaid komplitseerivad Ühendriikide suhteid oma liitlastega ega ole nagunii efektiivsed.¹⁴

Atlandi-poliitikute hulgas tugevnes järjest enam tendents minna üle Ida-Euroopa maadega «sildade rajamise» poliitikale, mis peagi avaldas mõju ka EMÜ juhtivate organite poliitilisele joonele. EMÜ komisjonis, keda tollal juhtis kurikuulsa Hallsteini doktriini autor, olid «jäiga» kursi pooldajad veel ülekaalus. Kuid ministrite nõukogus, kus istungid pealegi toimusid selleks ajaks ühenduste liikmesriikide vahel teravnenud vastuolude tähe all, puudus selles küsimuses üksmeel.

See ilmnis juba 1964. aasta algul, kui komisjon esitas ministrite nõukogule terve rea ettepanekuid, mis pidid Ida-Euroopa maade suhtes äetavat väliskaubanduspoliitikat unifitseerima. Nii saatis EMÜ komisjon 3. märtsil 1964 ministrite nõukogule liikmesriikide ning sotsialistlike maade vahelise kaubanduspoliitika kaugeleulatuva koordineerimise projekti, soovitades, et nende maadega ei sõlmitaks kaubalepinguid mitte pikemaks ajaks kui 31. detsembrini 1967.¹⁵ 1964. aasta septembris nõudis Saksa FV, et EMÜ ministrite nõukogu päevakorda võetaks punkt ühenduse maade poolt sotsialistlikele maadele antavate krediitide kooskõlastamise kohta.

Kuid seoses lahkkelidega kuue maa esindajate vahel ei võtnudki nõukogu kõigi nende ettepanekute kohta otsuseid vastu. J. Rey sõnade järgi õnnitlesid ministrid 1965. aasta lõpul komisjoni liikmeid tehtud töö puhul ja saatsid arutusel olnud ettepanekud ekspertidele tähtsajaks läbivaatamiseks ja hinnangu andmiseks. Eriti nõudis seda Prantsusmaa delegatsioon.¹⁶

Püüdes kohandada USA poliitikat Euroopa idaosaga majandussuhete loomise protsessiga, mis arenes temast sõltumatult, ja revideerida oma taktikat nende maade suhtes vastavalt «sildade rajamise» kontseptsioonile, otsustas Johnsoni valitsus laiendada kaubandussidemeid Nõukogude Liidu ja Ida-Euroopa maadega. 7. mail 1965 peetud kõnes L. Johnson koguni väitis, et «Ida- ja Lääne-Euroopa rahvuste vahel sildade rajamise» poliitika koos Lääne-Euroopa integratsiooni arenemise ning Lääne-Euroopa ja Ühendriikide Atlandi-partnerluse kujunemise ning Lääne «kindla» kursiga Nõukogude Liidu suhtes viib selleni, et taastatakse «Euroopa tema ulatuslikes ajaloolistes piirides»¹⁷, mis tagab imperialismi eduka «rahuliku» pealetungi sotsialismi positsioonidele Euroopas.

Antikommunistlike teoreetikute töödes ja nõupidamistel

tuldi välja ideedega, et Euroopa sotsialistlike maade majandus-, poliitika- ja kultuurielus tuleb igati ergutada «liberaliseerumise protsessi» sel teel, et neisse maadesse Läänest massiliselt eksportida tarbekaupu, filme ja kirjandust. 1964. aasta jaanuaris kutsus «Euroopa-liikumine» Brüsselis Ida-Euroopa maadega suhete arendamise küsimuses kokku spetsiaalse konverentsi, millest võtsid osa reaktioonilised emigrandid. Konverents jõudis järeldusele, et Lääne ja Ida vahetuse tunduv laiendamine võib esile kutsuda «Ida-Euroopa maade poliitilise evolutsiooni»¹⁸.

EMÜ komisjoni faktilist seisukohta selles küsimuses, milline on ühenduse osatähtsus sotsialistlike maadega suhete arendamises 1965. aasta alguseks kujunenud tingimustes, argumenteeriti üksikasjalikult ettekandes, mille «Euroopa parlamendi» väliskaubanduse komisjoni nimel 1965. aasta märtsis valmistas ette Saksa FV Bundestagi liige W. Lehr ja mille «Euroopa parlament» juunis heaks kiitis, samuti Bundestagi liikme E. Achenbachi ettekandes, mille ta tegi «Euroopa parlamendi» nimel selle parlamendi ja Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee ühisel istungjärgul 1965. aasta septembris. Need mõlemad dokumendid, mis ametlikult kujutavad endast vaid kuue riigi «europaistlikult» meelestatud parlamendiliikmete arvamust, reklaamivad igati EMÜ komisjoni tegevust vaadeldades küsimuses.

Kujunenud olukorda arvestades lükkavad mõlemad dokumendid kõigepealt ümber vanad ideed, nagu oleks võimalik takistada kaubavahetust Lääne-Euroopa ja sotsialistlike maade vahel ning saavutada neilt maadelt poliitilisi järeleandmisi otsese majandusliku surve avaldamise teel. Achenbachi ettekandes konstateeriti, et Ida-Euroopa maade omavahelise koostöö tõttu sõltuvad nad vähe majandussidemeist EMÜ maadega ja et «Nõukogude Liidu suurenev majanduslik potentsiaal nähtavasti võimaldab tal varasemast suuremal määral kindlustada oma partnerite nõudmist ja pakkumist Ida-Euroopas»¹⁹.

Ühtlasi märgiti ettekannetes rahuldustundega, et Nõukogude Liidu ja Hiina RV vahel on tekkinud «lõhe» ja et sotsialistlike riikide omavahelistes suhetes on täheldatav «diferentseerumine», samuti käsitleti küsimust, millisel määral võib EMÜ kaubavahetus sotsialistliku sõprusühendusega mõjutada mõningaid seal esinevaid «poliitilisi näh-

tusi». Autorite arvates ei tohi neid nähtusi «kiirendada rangete abinõudega», näiteks embargopoliitikaga. Kuid «tee, mille sotsialistlikud riigid kaubanduspoliitikas valivad, saab kahtlemata sõltuma peajasjalikult Lääne ja eelkõige EMÜ suhtumisest, sest viimasele kuuluvad võtme-positioonid sotsialistliku leeri suhetes ülejäänud maailmaga».

Ettekande autorid rõhutasid korduvalt, et EMÜ, mille arvele langes 1963. aastal 20—50% Ida-Euroopa kaubakäibest mittesotsialistlike riikidega, on võimeline avaldama Ida-Euroopa maadele teatud mõju, sest Nõukogude Liidus, Tšehhoslovakkias ja Poolas moodustab kaubavahtus ühenduse maadega kuni 30% kogu kaubakäibest mittesotsialistlike maadega, Ungaris ja Bulgaarias kuni 50%, Rumeenias ja Saksa DV-s üle 50%, kusjuures Rumeenia väliskaubanduses «ühisturu» osatähtsus pidevalt suureneb ja Nõukogude Liidu ning teiste VMAN-i riikide osatähtsus väheneb. Siit tehakse järeldused, et «ühenduse kaubanduspoliitikal on neis maades märgatavad tagajärjed» ja et «Idaga arendatava kaubavahtuse poliitilise mõju võimalusi» võib maksimaalselt kasutada sel teel, kui EMÜ organite vahendusel kuue riigi kaubanduspoliitikat rangelt koordineerida.²⁰

Ettekannetes kritiseeriti teravalt EMÜ riikide ja sotsialistlike maade sidemete arendamise praktikat. «Ei poliitilised motiivid (läbirääkimised NATO-s) ega isegi mitte sagedasti esinevad kaubandusbilansside passivad ei saanud sundida Inglismaad, Prantsusmaad, Jaapanit ja Itaaliat nõustuma krediitingimuste piiramisega.» pahandasid ettekannete autorid. «Vastupidi, nimelt Prantsusmaa ja Itaalia masinatööstus, mis oma võimsust ära ei kasuta, stimuleerisid igati uute pikaajaliste krediitide andmist, mille eesmärgiks on laiendada kaubavahtust, kus neil oleks seega kindlustatud järjest suurenev osa.»²¹

Märkides Itaalia, Prantsusmaa ja teiste Lääne-Euroopa maade suurt huvi Euroopa sotsialistlike maade impordi, peamiselt naftasaaduste, söe, terase ja põllumajandussaaduste vastu, rõhutasid ettekannete autorid, et kuigi väliskaubanduse monopol lubab sotsialistlikel riikidel kehtestada tarbijaile soodsaid hindu, riskivat Lääne-Euroopa riigid-kreeditorid, eksportöörid ja importöörid sattuda ohtlikku sõltuvusse sotsialistlike riikide väliskaubanduspoliitikast. «Otsustavaid samme kaubasuhte koordineeri-

miseks» kujutati ainsa abinõuna, mis tagab «stabiilsuse majandussuhetes Idaga» Lääne-Euroopa maadele soodsatel tingimustel.

Positiivse näitena toodi Saksa FV, kus kaubanduse struktuur on allutatud poliitilistele kaalutlustele, kuigi Lääne-Saksamaa on Ida-Euroopa maadega arendatava kaubavahetuse mahu osas esimesel kohal. Peale selle olid mõlemad ettekanded kantud mõttest, et EMÜ liikmesriigid «saavad kasu oma positsioonide koordineerimisest ja seejärel ühise poliitika teostamisest»²².

Euroopa ühenduste ühine väliskaubanduspoliitika soodustavat Saksamaa probleemi lahendamist. Märkides, et Saksa DV «on maa, mis on majanduslikus integratsioonis Ida blokiga kõige kaugemale jõudnud», esitas Achenbach absurdse idee, et «Ida blokki» on võimalik «majanduslikus plaanis kompenseerida», kui vastutasuks sellele tehtaks Lääne-Saksa imperialismile järeleandmisi esimese Saksa tööliste ja talupoegade riigi arvel.²³

Ideed kasutada väliskaubanduspoliitikat sel eesmärgil, et toetada Saksa FV pretensioone «esindada kogu Saksamaad», levitasid tol ajal juba Lääne-Saksamaa poliitikategelased ja nende käsilased. Willy Brandt avaldas juba 1962. aasta lõpul mõtet, et Lääne-Euroopa integratsioon «võib kaasa aidata ümberkujunduste arengule Ida-Euroopas», mis kergendavat «Saksamaa taasühendamist»²⁴.

Saksa FV valitsejad kasutasid laialdaselt kaubanduspoliitikat Saksa DV diskrimineerimise eesmärgil. Seda taktikat lootsid antikommunistlikud teoreetikud ja poliitikud levitada suuremas ulatuses, kutsudes Lääne-Euroopa riike rakendama väliskaubanduse hoobasid, selleks et isoleerida Saksa Demokraatlikku Vabariiki rahvusvahelisel areenil ja nõrgendada tema sidemeid teiste sotsialistlike maadega. Achenbachi arvates pidi EMÜ selle eesmärgi saavutamisele kaasa aitama.

Ettekannetes väidetakse, et EMÜ tegevus võib soodustada «teoreetilisi ja ideoloogilisi muutusi» Ida-Euroopa maades ja «sundida mõningaid neist asuma kaubanduspoliitikas niisugusele seisukohale mis vastaks rahvusvahelise vahetuse huvidele». EMÜ organeis hauti juba ammu plaane, kuidas nõrgendada ja likvideerida väliskaubanduse monopoli sotsialistlikes riikides, sundida neid revideerima eksportkaupade hindade kujundamise süsteemi.

Ida-Euroopa riikide suurenev huvi Läänega arendatava kaubanduse vastu toob mõnede antikommunistlike teoreetikute arvates kaasa teatud ideoloogilisi järeleandmisi, mis võivad soodustada sotsialismi ümbersündi. Mõistes rahvusvahelise proletaarse solidaarsuse jõudu, tegid imperialistlikud strateegid erilise panuse natsionalismile ning natsionalistlike meeleolude süvenemisega tihedalt seotud parempoolsete oportunistlike ning avalikult sotsialismivastaste elementide aktiveerumisele Ida-Euroopa maades.²⁵

Lohutades end lootustega Euroopa sotsialistlike maade sõprusühenduse «erosioonile», nendevahelistes suhetes natsionalistlike tendentside võidulepääsule ning neis maades kehtiva korra «ümbersünnile», väitsid integratsiooni- poliitika strateegid, et EMÜ liikmesriikide majanduslaselise välispoliitika ühtsus võib soodustada nende eesmärkide realiseerimist. Esinedes 1965. aasta septembris ühenduse komisjoni nimel Euroopa Nõukogu konsultatiivsamblee ja «Euroopa parlamendi» ühisel istungil, kinnitas EMÜ komisjoni liige Colonna di Paliano, et «Lääne jõupingutuste edu Euroopa turgude integratsiooni alal peab soodustama Ida maade evolutsiooni meile sarnasema mõtte- laadi suunas»²⁶.

Kuue riigi väliskaubanduspoliitika koordineerimine ja unifitseerimine pidi Lehri ja Achenbachi arvates olema tihedalt seotud Atlandi-poliitika ühise kursiga, Ida-Euroopa maade suhtes. Mis puutub üldise poliitika küsimustesse, siis «oleks soovitav, et kõik liitlasriigid alluksid ühisele distsipliinile. Kõigi küsimuste arutamiseks on ikka veel kõige sobivamateks raamideks NATO, mis juba üle kümne aasta on sel alal kõige kompetentsem. Pealegi ei takista see liikmesriike eelnevalt arutamast Ida maadega seotud küsimusi ühise kaubanduspoliitika raames.» EMÜ kuue riigi ühtset kaubanduspoliitikat sotsialistlike maade suhtes vaadati sammuna, millele peavad järgnema EMÜ jõupingutused «saavutada selles küsimuses kokkulepped kõigi teiste Lääne-Euroopa maadega, samuti Ühendriikidega».

Euroopa ühenduste kui Lääne-Euroopa maade ulatuslikuma, sotsialistlike riikide suhtes vaenuliku koondise tuumiku osatähtsust toonitasid antikommunistlikud poliitikud iga kord, kui praktiliselt kerkis üles ühenduste geograafiliste raamide laiendamise küsimus. Eriti avaldus see

suunitlus siis, kui arutati Kreeka ja Türgi assotsieerumist EMÜ-ga. Paljud kõnelejad «Euroopa parlamendis» hindasid nende kokkulepete sõlmimist otseselt kui «Lääne maailma kaitset oma strateegilistel piiridel», «EMÜ vastu-seisu kommunismile» jne.

Kreeka Karamanlise valitsuse esindaja Bournias reklaamis 1962. aasta septembris «Euroopa parlamendi» ja Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee ühisel istungil esinedes Kreeka teeneid NATO positsioonide kindlustamisel ja rõhutas, et Kreeka assotsieerumine EMÜ-ga soodustab «Euroopa vaimu levimist Kreekas». Ka Türgi esindaja Gülek rääkis samal istungil peetud kõnes, kui-võrd tähtis «Ida ohu» vastu võitlemiseks on Türgi osavõtt EMÜ-st.

Analoogiliste ideedega tuldi välja ka siis, kui arutati teiste Lääne-Euroopa riikide EMÜ-sse astumise küsimust, mis oli seotud Inglise valitsuse vastava initsiatiiviga 1961. aasta suvel. Taani delegaat Haekkerup, teatanud konsultatiivassambleel oma maa parlamendi otsusest astuda Inglismaa järel EMÜ-sse, rõhutas selle sammu tähtsust «vaba maailma» ühendamisel kommunismi vastu. Nentides EMÜ raamide laiendamise pooldajate ilmselt vaenulikke kavatsusi sotsialistlike maade suhtes, soovitas Austria delegaat Tschernetz sellega seoses hoolikamalt maskeerida «ühisturu» sidet NATO blokiga. «Oleks õigem ja vabale maailmale ning Euroopa ühendamisele kasulik-um leida vormel, mis sobiks neutraalsete maade assot-sieerumiseks,» ütles ta, rõhutades Austriale, Rootstile, Šveitsile ja Soomele integratsiooni laiendamise poliitilist tähtsust.

Euroopa ühenduste organite ametlike juhtide, näiteks Hallsteini sõnavõttudes piirdus ühenduste geograafiliste raamide laiendamise sotsialismivastase aspekti meenutamine harilikult selle äramärkimisega, et see aitaks luua «potentsiaali ja vahendeid, mis kindlasti on suutelised etendama oma osa suures jõudude tasakaalus maailma ulatuses». Hallstein toonitas korduvalt, et Inglismaa ja teiste Lääne-Euroopa maade astumine EMÜ-sse, EMÜ kokkulepe USA ning teiste lääneriikidega tariifide vastas-tikuse alandamise kohta ning Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni, Rahvusvahelise Valuutafondi ja teiste rahvusvaheliste majandusorganisatsioonide (millest Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid osa ei võta)

maksimaalne kasutamine viiks «vaba maailma» uuele, ühtsele majanduspoliitikale, mille EMÜ komisjoni esimees otseselt vastandas «Ida blokile».

«Ühisturu» geograafiliste raamide laiendamine ja Ida-Euroopa maadega kaubandussidemete laiendamine annaks Hallsteini, Rey ja Euroopa ühenduste teiste endiste ning praeguste juhtide arvates «ühistorule» suuremaid võimalusi neid riike mõjutada, kuigi selle mõju eesmärke diplomaatlikult ei täpsustatud. Nii näiteks Rooma lepingu sõlmimise kümnenda aastapäevaga seoses antud intervjuus Hallstein vaid rõhutas seda osa, mida EMÜ peab etendama «Ida ja Lääne majanduslikes ning järelikult ka poliitilistes suhetes», märkamata sealjuures selle osa iseloomu.

Imperialistlike riikide vaheliste vastuolude teravne mine ja nende vastuoludega seotud kriisid EMÜ-s ja NATO-s aastail 1965—1966 pidurdasid integratsiooni ning takistasid EMÜ-st osavõtjail välja töötamast ühist väliskaubanduspoliitikat Euroopa sotsialistlike riikide suhtes. Kui EMÜ ministrite nõukogu 1966. aasta märtsis ja juunis arutas Euroopa ühenduste majanduspoliitika küsimust, teatas Prantsusmaa välisminister, nagu kirjutab ajaleht «Le Monde», et «Ida suhtes **ühtse poliitika puudumine ei võimalda Prantsusmaal teostada ühtset majanduspoliitikat Euroopa sotsialistlike maade suhtes**». ²⁷

Saksa FV esindaja visad nõudmised, et EMÜ maad piiraksid Euroopa sotsialistlikele maadele antavate krediitide tähtaega kaheksa aastaga, lükkas enamik delegatsioonide tagasi. Lääne-Saksamaa delegatsioon suutis saavutada vaid oma partnerite põhimõttelise nõusoleku piirata Saksa DV-le antavate krediitide tähtaega viie aastaga, kuid seegi küsimus anti edasiseks arutamiseks kuue riigi alalistele esindajatele. ²⁸

1967. aasta kevadel peetud läbirääkimised tariifide vastastikuse alandamise üle EMÜ ja USA vahel ning aastail 1967—1968 peetud läbirääkimised Inglismaa ning mõnede teiste riikide «ühisturgu» astumise üle ei viinud selleni, et sotsialistlike riikide suhtes oleks välja töötatud Lääne ühine majanduspoliitika, millest Atlandi poliitikud ja ideoloogid olid unistanud. Isegi üleminekuperioodi lõppemine 1968. aastal ja ühtse välistariifi kehtestamine, millega «europeistlikud» teoreetikud ja poliitikud sidusid lootuse, et lõpuks ometi hakatakse teostama «ühistoru» liik-

mesriikide ühtset väliskaubanduspoliitikat, ei vii nende eesmärkidele seni, kuni ei saada üle lahkkelidest ühenduste ministrite nõukogus.

Kuid ka praeguste geograafiliste piiride ja ühenduste liikmesriikide majandusalase välispoliitika koordineerimise astme juures astuvad ühenduste organid samme, et järk-järgult, «selektiivselt» tõmmata Ida-Euroopa sotsialistlikke maid üksteise järel integratsioonipoliitika mõju sfääri. Nii andis EMÜ ministrite nõukogu 1968. aasta juuli lõpul komisjonile mandaadi läbirääkimiste pidamiseks kaubalepingu sõlmimise kohta EMÜ ja Jugoslaavia vahel. Euroopa ühenduste tegevuse selle aspekti aktiveerimist nõuavad eriti Lääne-Saksa valitsevad ringkonnad, kes näevad EMÜ-s oma «uue idapoliitika» üht tähtsamat tööriista. «Ühisturu» silti kasutavad nad selleks, et nüristada sotsialistlike maade rahvaste valvsust Bonni revanšistide sepitsuste suhtes, kes püüavad realiseerida oma kavatsusi sotsialistliku sõprusühenduse ühtsuse ja Saksa DV-s, Tšehhoslovakkias ning teistes Ida-Euroopa maades kehtiva ühiskonnakorra õonestamise teel.²⁹

Hinnates Euroopa ühenduste poolt Euroopa sotsialistlikele maadele praktilise mõju avaldamise perspektiive kaasaja tingimustes, märgivad Atlandi-tüüpi antikommunistlikud teoreetikud ära selle mõju järgmised suunad.

Esiteks, majanduslike ja teaduslik-tehniliste sidemete laiendamine EMÜ ja Jugoslaavia, Tšehhoslovakkia, Rumeenia ning teiste Ida-Euroopa maadega (peale Nõukogude Liidu) suurendavat nendes maades huvi majandusliku koostöö vastu Läänega ning tekitab püüdu oma majandust nende sidemetega kohandada. Brzezinski avaldab muide lootust, et «Ida-Euroopa rahvused detsentraliseerivad oma majandust» ja muutuvad seega kapitalistliku turu majanduslikule mõjule rohkem vastuvõtlikuks.

Teiseks, Ida-Euroopa maade laiemad sidemed «ühisturuga» tugevdavat neis maades natsionalistlikke tendentse ja nõrgendavat sidemeid VMAN-i ja Nõukogude Liiduga. Ida-Euroopa maade omavahelisi sidemeid kujutab seesama Brzezinski kui mingisugust «subregionaalset rühmitust», mis on sõltuv «ühisturust» ja eemaldub üha rohkem Nõukogude Liidust.

Kolmandaks, «majandusliku perspektiivi muutumine võib viia Ida-Euroopa maade poliitika perspektiivi muutumisele». Antikommunistlikud teoreetikud arvavad, et

need poliitilised muutused saabuvat selle tulemusel, et majanduses asetleidvate nihetega seoses toimub «marksisimi-leninismi kõige sõjakamate aspektide erosioon», s. t. levib revisionism ja natsionalism, tugevnevad sotsialismivastased elemendid.

Küllaltki kindlapiirilisel formuleeris selle idee Londoni majanduskooli kaastöötaja G. J. J. J. Viidates sellele, et «Poolas ja Ungaris olid ökonomistid 1956. aastal opositsiooni juhtgrupiks» ning et «Rumeenias pärast 1960. aastat ja Tšehhoslovakkias pärast 1964. aastat astusid nimelt planeerimistöötajad aparaadis endas välja nõudmisega teostada reforme, mis sünnitasid uue poliitika», väidab J. J. J., et Lääne-Euroopa integratsiooni mõjul «muutuvad Euroopa kommunistlikud riigid üha rohkem euroopalikumaks ja järjest vähem kommunistlikuks». ³⁰

Seega siis peavad antikommunistlikud teoretikud Euroopa ühenduste tegevust sotsialismi alustugede õõnestamise strateegia tähtsaks elemendiks. See tegevus on eriti ohtlik, sest imperialismi kaudset agressiooni maskeeritakse hoolikalt fraasidega Euroopa lõhenemise likvideerimisest, kõigi Euroopa rahvaste majanduslikust, kultuuri-alasest ja poliitilisest lähenemisest Euroopas rahu kindlustamise ja õitsengu tagamise nimel. Need fraasid ei vii eksitusse ainult siis, kui Euroopa ühenduste tegevust hinnatakse klassipositsioonidelt, sotsialistlike maade rahvaste revolutsiooniliste saavutuste kaitsmise ja oma internatsionaalse kohuse täitmise positsioonidelt.

Lääne-Euroopa integratsioon ja imperialistlike riikide vahelised vastuolud

Lääne-Euroopa revolutsioonilise töölis- ja demokraatliku liikumise ning Euroopa sotsialismimaade vastu suunatud jõupingutuste resultaadid olenevad suuresti Atlandipoliitikute võimest muuta Euroopa ühendused kvalitaatiivselt uueks poliitiliseks jõuks ja kasutada seda antikommunistliku strateegia kantsi, NATO tugevdamise huvides. Sealjuures panid imperialismi poliitilised strateegid oma lootused tootmise ja kapitalide järjest suuremale internatsionaliseerimisele, samuti asjaolule, et kuue riigi monopolid on huvitatud teaduse- ja tehnikarevolutsiooni tulemuste kasutamisest rahvusvahelises ulatuses.

Nagu oma mälestustes tunnistas Rooma lepingu üks aktiivseid ettevalmistajaid J. Donnedieu de Vabres, on EMÜ loomise üle peetud läbirääkimiste edu suurel määral seletatav sellega, et peeti silmas kolme põhiideed: «Esiteks, vajadust teha ettevõtete tegevuses ja majanduse kontrollimises võimalikuks nende uute mastaapide kasutamine, mida dikteerisid tehnika progress ja selle arengutempo; teiseks, vajadus tagada ühisturu tasakaal ja areng ning allutada see ühisele majanduspoliitikale; kolmandaks, saavutada poliitilise konjunkturi kõikumistele vaatamata Euroopa solidaarsus, mis rajaneb geograafial, ajalool ja kultuuril.» Viimasel juhul varjab autor «Euroopa solidaarsusele» viitamisega kuue riigi valitsevate ringkondade klassisolidaarsust.³¹

EMÜ moodustamise initsiaatorid arvasid, et majanduselu riigimonopolistliku reguleerimise sfääri järkjärguline laienemine ühenduse ulatuses toob kaasa kuue riigi valitsevate klasside huvide stabiilse majandusliku ja seejärel ka alalise poliitilise ühtsuse. Kõigis neis riikides avaldasid riigimonopolistlikud üritused sõjajärgsel perioodil suurt ja igakülgset mõju kogu majanduse arengule. EMÜ organite ülesanne oli ühenduse raames selliseid üritusi läbi viia, suunates ja kiirendades kapitalistliku integratsiooni protsessi ning soodustades kuue maa finantskapitalide järjest suuremat põimumist.

Kõigi EMÜ liikmesriikide majanduse struktuuri lõhkumine majanduse internatsionaliseerumise protsessis pidi ajapikku muutma poliitilise juhtimise organisatsiooni ja valmistama ette rahvusriikliku pealisehituse asendamise «rahvusülest» võimuorganitega. Seega oleks kuue riigi «ühisturu» moodustamise kokkulepe, mis saavutati ajutise kompromissi alusel, viinud alalisele poliitilisele liidule ja seejärel poliitilisele ühinemisele uueks riiklikuks moodustiseks.

Soodus majanduslik konjunktuur EMÜ eksisteerimise esimestel aastatel aitas kaasa sellele, et rahvusvaheliste organite mehhanism, mis loodi kuue riigi huvide kooskõlastamiseks ja ühise majanduspoliitika väliatöötamiseks, võis funktsioneerida võrdlemisi edukalt. EMÜ organid tegid suuri jõupingutusi kuue riigi tolliseaduste ja maksusüsteemide lähendamiseks. 1966. aasta alguseks vähendati 1957. aasta tasemega võrreldes tollitariife EMÜ liikmesriikide omavahelises kaubanduses tööstuskaupade

osas 80% ja põllumajandussaaduste osas 60—65%. Toimus kuue riigi majandusalaste välissidemete teatud ümberorienteerimine. Kui 1958. aastal moodustas nende omavahelise kaubanduse osatähtsus 30% ekspordist, siis 1966. aastal oli see 45%.³² Aastail 1960—1964 tekkisid riikidevahelise koostöö sellised vormid, mis Rooma lepingutes polnud ette nähtud: konjunktuuri-, eelarve- ja keskmise pikkusega perioodiks ettenähtud poliitika komiteed, keskpankade juhatajate komitee. 1965. aasta kevadel kirjutati alla kolme ühenduse juhtivate organite ühinemise lepingule.

Järsult kiirenes kapitalide kontsentratsioon ja rahvusvaheline põimumine. Kuue maa monopolid sõlmisid omavahel arvukaid kokkuleppeid tehnika- ja kaubandusalase koostöö ning tootmise spetsialiseerimise ja koopereerimise kohta. EMÜ turgude riigimonopolistlik reguleerimine andis kuue maa monopolidele teatud eelised võitluses «kolmandate riikide» turgude pärast. EMÜ maade osatähtsus kapitalistliku maailma tööstustoodangus «ühis-turu» funktsioneerimise ajal peaaegu ei muutunud, kuid nende osatähtsus üldises ekspordis suurenes üle 10%.

Kuigi EMÜ raames loodud riikidevahelise reguleerimise süsteem soodustas kuue maa riiklik-monopolistliku kapitalismi majanduslikku lähenemist, funktsioneeris see kapitalistliku konkurentsi ja kasumijahi baasil ega saanud kõrvaldada monopolide ja «ühis-turu» riikide omavaheliste suhete iseloomu. Juba enam kui pool sajandit tagasi, kritiseerides Kautsky arutlusi «ultraimperialismist» ja finantskapitali kokkusulamisest «ühtseks ülemaailmseks trustiks», näitas V. I. Lenin, et reaalses tegelikkuses on olemas rahvuslikud imperialismid, riiklikult eraldatud finantskapitali rühmad, mis omavahel võitlust peavad.³³ Seda teesi kinnitab kapitalismi kogu arengukäik Euroopa ühenduste raames.

Hoolimata integratsiooni poliitiliste strateegide arvestustest ei tähendanud eri maade monopolide omavahelised kokkulepped «Euroopa kapitali» loomist. EMÜ igas riigis sõlmitud firmakokkulepete üldarv ületas ühenduse raames sõlmitud rahvusvaheliste kokkulepete arvu, mis on seletatav monopolide püüdega «kristalliseeruda» ja konsolideerida jõude kõigepealt oma riigis. USA Riigidepartemangu arvutuste põhjal olid 1963. aasta alguseks EMÜ liikmesriikide firmade omavahelisest 35 800-st kokkulepe-

pest ainult 310 sõlmitud eri maade firmade vahel.³⁴ Integratsioonipoliitika silmapaistev tegelane L. Armand konstateeris 1965. aasta veebruaris: «Käesoleval ajal... teevad kõik kuus riiki endist viisi peaaegu alati vahet rahvuslike ettevõtete ja välismaa ettevõtete vahel... On vaja esitada Euroopa tööstuse idee, asutades Euroopa kompaniide statuudi.»³⁵ «Rahvusülese» monopoli moodustamise ainsaks näiteks, millele integratsiooni eestvõitlejad viidata võivad, on Belgia firma «Gevaert» ühtesulamine Lääne-Saksa firmaga «Agfa», mis pidi Ameerika konkurentsile vastu tegutsema. Selle ulatuslikult reklaamitava «Euroopa kompanii» moodustamisele ei järgnenud teiste niisuguste koondiste tekkimist, kuid vastuolude teravnevmine EMÜ-s jätkus.

Eriti tugevad on vastuolud kahe juhtiva rahvusliku finantskapitali rühmituse vahel. Kuigi Prantsuse monopolid tegid põhjalikke ettevalmistusi «ühisturgu» astumiseks, oli Lääne-Saksa monopolide kontsentratsioonitase ja võimsus tunduvalt kõrgem. See võimaldas Lääne-Saksa kontsernidel ahistada oma Prantsuse konkurente «ühisturul». Nagu konstateeris 1965. aastal J. Meynaud Prantsuse monopolide aruannetele viidates, «sõlmivad ühisturul naabermaadega kõige rohkem tehinguid (tööstuse ja kaubanduse alal) just Saksa firmad. Saksamaa tungimine Prantsusmaale on äärmiselt intensiivne. Prantsusmaa tungimine Saksamaale on märksa nõrgem.»³⁶ Saksa FV otsesed erainvesteeringud Prantsusmaal ulatusid 30. septembriks 1964 umbes 630 miljoni margani ja ületasid Prantsusmaal investeeringud Lääne-Saksamaal peaaegu kahekordselt.

Kuivõrd kapitalide kontsentratsioon ja tsentralisatsioon, mis EMÜ moodustamisega kiirenes, toimub rahvuslikes raames, kasutavad rahvuslikud suurmonopolid «oma» riiki võitluses välismaa partnerite ja konkurentide vastu. Kodanlikud integratsiooni teoreetikud lootsid, et «valitsev tehnokraatia» EMÜ-s, esinedes «rahvusülestele» positsioonidelt, on suuteline riikidevahelisi vastuolusid siluma ja allutama rahvuslikud majandusalased huvid üldistele klassihuvidele. Kuid ekspertide kõige kavalamadki kompromissvormelid ei suutnud välja juurida objektiivselt eksisteerivat vaenu, mis paratamatult teravneb seoses ebahütlasest arengust tingitud jõuvahekorde muutumisega. Teaduse- ja tehnikarevolutsiooni tin-

gimustes see tendents süveneb. Mis puutub teise tendentsi — majandusliku taseme, ühe elaniku kohta tuleva ühiskondliku produkti ja teaduslik-tehnilise standardi nivelleerimisse —, mis EMÜ-s esineb ja mida kodanlikud integratsiooni teoreetikud käsitlevad kui kuue riigi üheks majanduslikuks tervikuks kokkusulamise tundemärki, siis see ainult suurendab arengu ebaühtlust.

1965. aastaks sai ilmsiks, et EMÜ kahest juhtivast riigist võitis «ühisturu» loomise läbi kõige rohkem Saksa FV. Majanduslike positsioonide tugevnemine sünnitas Lääne-Saksa imperialismi püüde viia oma poliitiline mõju vastavusse majandusliku jõuga, mis avaldub muu hulgas Saksa FV aktiivsetes katsetes allutada Euroopa ühenduste mehhanismi tegevus järjest enam oma huvidele, tuginedes sealjuures Ühendriikide toetusele.

Bonni juhid hindavad NATO-t kui kantsi «Euroopa kommunismi» vastu ja tagatist, mis võimaldab Saksa FV valitsevatel ringkondadel «siseelu tingimusi kujundada ja suvaliselt kindlaks määrata». Saksa FV valitsus toetab aktiivselt Ühendriikide jõupingutusi bloki liikmesriikide rahvusvahelise antikommunistliku poliitika koordineerimisel ja selleks Euroopa ühenduste kasutamisel. 1961. aasta aprillis toimunud Adenaueri ja Kennedy läbirääkimiste ühises kommünikees räägiti EMÜ suurest osatähtsusest ning otsustati, et «Euroopa Majandusühenduse poliitiline ja organisatsiooniline dünaamiline potentsiaal peab olema Atlandi ühenduse võimsuse tähtis element»³⁷.

Mis puutub Prantsusmaa valitsevatesse ringkondadesse, siis pärast 1958. aastat suhtuvad nad Euroopa ühendustesse eelkõige kui vahendisse, mis aitab suurendada Prantsusmaa mõju Lääne blokkide süsteemis, vallutada mõjusfääre ja turge, mis vastavad uuele jõudude vahekorrale kapitalistlikus maailmas. Sellele viitas muide täiesti ühtpidi mõistetavalt M. Faure 1959. aasta novembris. Märkinud, et viimase kuue aastaga on ühelt poolt USA ja Inglismaa ning teiselt poolt «väikese Euroopa» majandus- ja finantsvõimsuse vahekorras aset leidnud märkimisväärsed muutused, ütles Faure: «Ameerika abi ajastu on ilmselt lõppenud; meie võimsus avab uue ajastu, kus maailma saatuse eest peame vastutust kandma meie.»³⁸

Selleks et ühenduste «eurokraatliku» mehhanismi tegevust sinna poole suunata, kavatsevad Prantsusmaa esin-

dajad kasutada valitsustevaheliste kokkulepete hoobasid, tugineda EMÜ-s ülevõimu saavutamise nimel käimasolevas võitluses rahvusriigi aparaadile, riigimonopolistliku reguleerimise hoobadele rahvuslikus ulatuses. Prantsuse monopolide esindajad arvavad, et Prantsusmaa poliitiline ja sõjaline jõud võimaldab tal kasutada rahvusvahelise riigimonopolistliku reguleerimise hoobasid, selleks et kompenseerida oma üldmajanduslikku nõrkust suhetes Lääne-Saksa partneritega.

Seega kummutas majandusliku integratsiooni protsessi arengu loogika paratamatult integratsiooni teoreetikute väljamõeldud skeemi, et rahvuslike organite funktsioonid lähevad järk-järgult üle riikidevahelistele organitele. Rööbiti integreeruvate maade imperialistide majandusalaste huvide ühtsuse laienemisega toimub nende vaheliste vastuolude teravnemine. Luues tingimused internatsionaliseerumise kiirendamiseks, püstitab kapitalism ühtaegu selle protsessi arengule tõkkeid. Rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni poolt tootmise internatsionaliseerimise tendentside kasutamine riiklik-monopolistliku kapitalismi tingimustes süvendab rahvusliku eraldatuse tendentsi, mille kutsub esile iga maa monopolide võitlus kasumite pärast.

Nende kahe tendentsi võitlus nõrgendab kapitalistlike riikide konsolideerumise selle uue teguri mõju, millele Lääne poliitilised strategid panuse tegid, suurendab integratsioonipoliitika tulemuste sõltuvust imperialistlike blokkide moodustamise selliste «traditsiooniliste», erinevates riikides mitte päris samaväärsete tegurite mõjust nagu viha vabadusliikumise vastu ning huvide ühtsus võitluses turgude ja mõjusfääride pärast. Kõik need kolm põhitegurit, millele kapitalistliku Euroopa ühendamise organiseerijad tuginesid, avaldasid üksteisele mõju. Selle mõju iseloom ilmnes kujukalt ühinemise organiseerijate katsetes laiendada Euroopa ühenduste raame sügavuti ja laiuti.

Euroopa ühenduste raames poliitilise koostöö arendamise Prantsusmaa ulatusliku programmi esitas esimest korda avalikult de Gaulle oma pressikonverentsil 5. septembril 1960. Prantsusmaa president rõhutas algusest peale, et «Lääne-Euroopa riikide pidev koostöö... poliitika, majanduse ja kultuuri valdkonnas ning kaitse alal võib toimuda ainult valitsustevaheliste alaliste kontaktide

alusel». Mis puutub aga mõningatesse «enam või vähem rahvusülesteesse organitesse», siis «neil organeil on tehniline väärtus, kuid neil ei ole ega saagi olla poliitilist autoriteeti ja poliitilist efektiivsust». See programm oli arutusobjektiks kuue riigi valitsusjuhtide ja välisministrite nõupidamisel Pariisis, mis kutsuti kokku 10. veebruaril 1961.

Arutelu tulemused sõltusid suurel määral sellest, misugusele seisukohale asub läbirääkimistel peamine partner — Saksa FV. Lääne-Saksa imperialismile olid kõik liidud kõigepealt abinõuks, mis aitab saavutada omaenda eesmärged: järk-järgult laiendada Saksa FV positsioone Lääne-Euroopas, tõmmata liitude teised partnerid Ida-Euroopa maade vastu suunatud revanšistlike püüdluste rööpasse. Taotledes NATO kaudu tuumarelva saamist, võtsid Bonni militaristid ühtaegu kuulda ka Prantsusmaa aatomipommi plahvatusi. Nad ei jätnud kasutamata ühtki võimalust, et suurendada oma sõjalist võimsust, nähes selles Saksa FV välispoliitika peamist tööriista. Peale selle oli Adenauerile vaja de Gaulle'i toetust ka surve avaldamiseks USA uuele valitsusele. Seepärast Saksa FV toetas Prantsusmaa initsiatiivi.

Vastavalt Prantsusmaa ja Saksa FV ettepanekutele moodustati konkreetse projekti koostamiseks komisjon. Kuid enamik delegatsioone selles komisjonis, sealhulgas ka Saksa FV delegatsioon, esinesid Atlandi-poliitika vaimus ega pooldanud Prantsusmaa püüet vastandada kuue riigi poliitiline koostöö Ameerika juhtpositsioonile NATO-s. Komisjoni ettepanekud, mis esitati kuue riigi juhtide Bonni nõupidamisel 1961. aasta 18. juulil, sisaldasid tegelikult lahkarvamuste loetelu.

Nõupidamine võttis vastu otsuse, millel oli de Gaulle'i programmi ja «rahvusülese» integratsiooni Atlandi-süsteemi vahelise kompromissi iseloom. Nagu hiljem oma sõnavõtus märkis «Euroopa parlamendi» poliitilise komitee esimees R. Pleven, oli Bonnis vastuvõetud avalduse sisu suurel määral tingitud sellest, et 1961. aasta suvel ei saanud NATO liikmesriigid välja töötada ühist seisukohta «Idasse» suhtumise poliitikas, samuti loota sellele, et kuus riiki ja Inglismaa, kes kavatses nendega ühineda, saavad esineda ühise rindena.

Olukorras, kus pinevus Euroopas suurenes seoses imperialistlike sepitsustega Saksa DV vastu, olid nõupidami-

sest osavõtjad selle poolt, et «kooskõlastada poliitikat ja jõuda ühistele seisukohtadele Euroopa poliitilise liidu loomisele kaasaaitamiseks, mis kindlustaks Atlandi liitu», et «ühendada Euroopa ühendustega teised Euroopa riigid» ja ühiselt «vastu seista ohtudele, mis ähvardavad Euroopa ja kogu vaba maailma olemasolu». Avalduses märgiti ühtaegu kuue riigi valitsuste koostöö, eriti välisministrite kohtumiste tähtsust ning võimalust kasutada niisugust praktikat hariduse, kultuuri ja teaduslike uurimistööde valdkonnas. «Poliitilise liidu» loomise probleemi edasine uurimine tehti ülesandeks valitsustevahelisele komisjonile eesotsas Prantsusmaa esindaja C. Foucher'ga.

Projekt pealkirjaga «Euroopa rahvaste liidust», mille komisjoni esimees 2. novembril 1961 komisjonile esitas, nägi ette sellise riikidevahelise organisatsiooni moodustamise, mis seisab Euroopa ühendustest kõrgemal ja on teatud määral vastandatud NATO-le, sest kuue riigi välispoliitika ja sõjalise strateegia küsimuste lahendamist ei seostatud projektis nende küsimuste lahendamisega NATO raames. Prantsusmaa valitsus, kes Lääne-Berliini olukorra teravnemise ajal oli 1961. aasta suvel toetanud Saksa FV revanšistlikke pretensioone, lootis ilmselt Lääne-Saksamaa partnerite vastutoetusele.

«Foucher' plaan» kohtas rohkearvulisi vastuväiteid teiste riikide esindajailt ja võeti «Euroopa parlamendis» terava kriitika alla. Sõjakad antikommunistid ei pidanud seda projekti «kommunistlikule ohule» vastupanu osutamise seisukohalt küllalt efektiivseks. Nii ütles üks KDL-i liidreid, Bundestagi liige F. Burgbacher, et projekt ei kindlusta «kogu vaba maailma seesmist ja välist ühtsust», sest ta ei näe ette koostööd Ühendriikidega.

21. detsembril võeti vastu resolutsioon, mis kutsus valitsusi üles «minema Euroopa liidu küsimuses võimalikult kaugemale», «vältima kõike, mis võib... isegi näida taganemisena», võrreldes ESTK, EMÜ ja Euratomi moodustamise lepingutega, ning järgima välispoliitikas ja kaitsepoliitika alal «Atlandi liidu tugevdamise eesmärke». Kuue välisministri kohtumisel 1961. aasta detsembris tehti komisjonile ettepanek arvestada projekti kohta tehtud kriitilisi märkusi.

18. jaanuaril 1962 esitas C. Foucher komisjonile projekti uue variandi, milles polnud teiste delegatsioonide kriitikat arvesse võetud, otse vastupidi, projekt nägi ette,

et majandusküsimused, mis kuulusid kolme Euroopa ühenduse kompetentsi, allutataks otseselt valitsustevahelisele koostööle liidu raames. Viis delegatsiooni keeldusid teist «Foucher' plaani» arutluse aluseks võtmast ja esitasid oma vastuettepanekud. Nad jätsid majandusküsimused liidu kompetentsist välja, rõhutasid, et sõjalist koostööd tehakse Atlandi bloki raames ja tegid ettepaneku asutada selline ametikoht nagu liidu peasekretär, kes oleks valitsustest sõltumatu. Edaspidiseks kavandati valitsustest sõltumatu täidesaatva organi loomine, nõukogus otsuste vastuvõtmine häälteenamusega ja muud taolised koondise «rahvusülese» iseloomu süvendamise abinõud, mis Rooma lepingus Euroopa ühenduste jaoks ette nähakse.

Vastuseks nendele ettepanekutele oli sisuliselt de Gaulle'i televisioonikõne 5. veebruarist 1962, mis oli suunatud «tehnokraatide» ja «rahvusülese» integratsiooni vastu. Kuigi Prantsusmaa president avaldas hiljem, läbirääkimistel Adenaueriga Baden-Badenis 1962. aasta veebruaris ja Fanfaniga sama aasta aprillis valmisolekut järeleandmisi teha ja säilitada EMÜ organite endised volitused ning «poliitilise liidu» projektis isegi viidata NATO-le, jäi tema seisukoht selles osas, mis puudutab liidus otsuste vastuvõtmist ja liidu organite juhtivat osa «väikeses Euroopas», muutumatuks. Üks komisjoni istung järgnes teisele, kuid kokkulepet ei saavutatud. 5. aprillil määrati Foucher' asemele komisjoni esimehe kohale Itaalia esindaja Cattani. Kuid 17. aprillil olid Pariisi kokkulepitud kuus välisministrit sunnitud konstateerima komisjoni töö luhtumist. Tema volitusi enam ei pikendatud.

Analüüsides «poliitilise liidu» loomise üle peetud läbirääkimiste ebaedu põhjusi, rõhutas de Gaulle oma pressikonverentsil 1962. aasta 15. mail, et nende läbirääkimiste käigus pörkasid kokku kaks kontseptsiooni: «rahvusülese» poliitilise ühendamise ja suveräänsete riikide koostöö kontseptsioon. Ta oli resoluutselt «rahvusülese» integratsiooni vastu, viidates selle selja taga seisvatele «Euroopa-välistele föderalistidele» ja väites, et «käesoleval ajal ei saa olla teist Euroopat peale riikide Euroopa, müüdid, fiktsioonid, paraadid muidugi välja arvatud». Selle avaldusega deklareeriti tegelikult seda, et Prantsusmaa välispoliitika lööb lahku NATO raames teostatavast Lääne-Euroopa «rahvusülese» majandusliku ja ka

poliitilise integratsiooni kursist, mille Pariisi ja Rooma lepingu initsiaatorid olid välja kuulutanud.

Astudes välja «rahvusülese» integratsiooni vastu, ei loobunud Prantsusmaa valitsevad ringkonnad seejuures mingil määral püüdest kasutada lepingutes ettenähtud integratsioonimehhanismi oma eesmärkidel. 1961. aasta algul, s. o. ettenähtud tähtajast aasta varem, viidi Prantsusmaa initsiatiivil läbi EMÜ liikmesriikide tollitariifide esimene lähendamine ühistele välistariifidele. 1962. aasta jaanuaris Brüsselis «ühise agraarpoliitika» küsimuses asetleidnud EMÜ liikmesriikide konverentsil võeti vastu mitmed tähtsad otsused, mis nende kompromissiseloomule vaatamata olid Prantsusmaa agraarringkondadele soodsad. Kui võrd Hollandi ja Belgia esindajad olid «poliitilise liidu» moodustamise üle peetud läbirääkimistel eriti kategooriliselt selle vastu, et eraldada see liit Atlandi liidust, ja nõudsid Inglismaa kaasatõmbamist sellesse liitu, kusjuures neid toetas Itaalia valitsus, kes rangelt Atlandi-kurssi järgis, siis püüdis de Gaulle realiseerida «poliitilise liidu» ideed ainuüksi Saksa Föderatiivse Vabariigiga sõlmitavas kokkuleppes.

1962. aasta juulis ja septembris leidsid aset Adenaueri ja de Gaulle'i vastastikused visiidid. Adenauer püüdis kasutada neid kohtumisi Prantsusmaaga sellise koostöölepingu sõlmimiseks, milles tunnustataks Saksa FV pretensioone Idas. See sündis ajal, kui USA ja Inglismaa võtsid ette üldise pealetungi Prantsusmaa poliitikale: vastandada «väike Euroopa» Atlandi liidule. 14. jaanuaril 1963 ütles de Gaulle oma pressikonverentsil, et Inglismaa ei või saada «ühisturu» liikmeks, ja rääkis samas ka suhetest Saksa FV-ga, märkides seejuures, et Saksa FV võib ise otsustada, milline relv tal peab olema ja millist sõja-poliitikat ta teostab.

22. jaanuaril 1963 kirjutati Pariisis alla Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa koostöö lepingule. Leping nägi ette regulaarsed kohtumised Prantsusmaa presidendi ja Saksa FV kantsleri vahel, mõlema maa välisministri, kaitseministri, kultuuri- ja haridusministri ning kindralstaabi ülema vahel eesmärgiga konsulteerida väga suures hulgas küsimustes. Prantsusmaa valitsuse ilmseks järeleandmiseks Bonni juhtide revanšistlikele püüdlustele oli lepingu kehtivuse laiendamine (välja arvatud kaitset puudutavad artiklid) «Berliini alale», s. t. Lääne-Berliinile.

ehkki Prantsusmaa valitsus Genfi nõupidamisel 1959. aasta mais oli tunnistanud, et «Lääne-Berliini territoorium ei ole Föderaalvabariigi territooriumi osa» ja «ei pea olema temaga seotud»³⁹.

Prantsusmaa valitsevate ringkondade lootused, et Saksa FV-ga lepingu sõlmimine tugevdab Prantsuse imperialismi positsioone Lääne-Euroopas ja võimaldab tal paremini vastu tegutseda Ameerika diktaadile NATO-s, läksid luhta. Teatades toetusest de Gaulle'i poliitikale, mängis Adenauer kaksipidist mängu. Ta laveeris ühelt poolt Ühendriikide ja Inglismaa ning teiselt poolt Prantsusmaa vahel, püüdes mõlemalt poolt saada võimalikult rohkem Lääne-Saksa imperialismi välispoliitiliste eesmärkide saavutamiseks.

Paljud Saksa FV valitsuse liikmed, sealhulgas ka tulevane riigipea — majandusminister L. Erhard — ja välisminister G. Schröder, ei kiitnud heaks Adenaueri innukat poliitilist mängu de Gaulle'iga ja olid seisukohal, et see takistab kindlustamast sõjalis-poliitilist liitu Ühendriikidega. 4. juulil 1962, ajal, mil Adenauer Pariisis taotles Prantsusmaaga koostöö lepingu sõlmimist, ütles G. Schröder Dortmundis toimunud KDL-i kongressi väliskomisjonis: «Euroopa vajab Ühendriikide majanduslikku ja sõjalist võimsust», et «kommunistliku bloki ekspansioonile vastu seista». 1962. aasta sügisel, kui Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa diplomaadid arutasid lepingu teksti, rõhutas Schröder Bundestagis ja pressikonverentsil esinedes vajadust lülitada Inglismaa EMÜ-sse «vaba maailma kaitse» huvides, samuti «Saksa FV olemasolu sõltuvust NATO-st»⁴⁰.

Kui Bundestagis lepingut ratifitseeriti, püüdis Saksa FV valitsus vältida isegi vihjet võimalusele kasutada seda lepingut Ameerika-vastastel eesmärkidel. Ratifitseerimise seaduses eelnes lepingu tekstile preambula, milles rõhutati, et leping peab silmas Lääne-Saksamaa poliitikat: tihedat koostööd Ühendriikidega, «Saksamaa taasühendamist», «ühist kaitset Atlandi liidu raames ja liidust osavõtivate riikide relvastatud jõudude integratsiooni», Inglismaa ja teiste Lääne-Euroopa riikide lülitamist Euroopa ühendustesse jne.

Saksa FV valitsuse praktilised sammud pärast lepingu ratifitseerimist hajutasid prantslastest partnerite lootused. Lääne-Saksa imperialism, spekuleerides antikommunis-

miga, püüdis eelkõige suurendada oma sõjalist võimsust. Osavõtt NATO-st võimaldas Lääne-Saksa militarismil järk-järgult vabaneda teda siduvatest kitsendustest. Kuni 1963. aastani korraldasid Lääne-Euroopa Liidu organid üksikuid inspekteerimisi Saksa FV territooriumil, pärast seda aga igasugune kontroll Saksa FV relvastuse üle tegelikult lakkas. Pidevalt suureneb NATO-s juhtivatel ametikohtadel olevate Saksa FV sõjaväelaste arv ja tema mõju selles blokis. Saksa FV survele kuulutas selle bloki relvajõudude Ameerika ülemjuhataja 1963. aasta märtsis kehtivaks strateegiliseks kontseptsiooniks «ettenihutatud piiride strateegia», mille kohaselt aatomirelvaga varustatud NATO väed paiknevad piki Saksa FV ida-piiri.

USA valitsevad ringkonnad kasutasid Saksa FV poliitikas esinevaid dualismi ja ebakindluse elemente, mis olid tingitud vajadusest teha valik kahe kursi vahel: kas konsolideeruda «väikese Euroopa» majandusliku ja poliitilise blokiga, kuhu kuulub Prantsusmaa, või Ameerika «atlantismiga», kusjuures rõhk asetatakse sõjalis-poliitilisele küljele. 1963. aasta kevadest alates kirjutas Ameerika ajakirjandus Washingtonis vastuvõetud poliitilisest otsusest «rõhutada uuesti USA sidemeid Lääne-Saksa-maaga»⁴¹.

Euroopas Bonni revanšistlike pretensioonide toetamine ja, mis peamine, spekuleerimine tema püüdega saada juurdepääs tuumarelvale — sellised olid otsustavad kaardid, mida Ühendriigid näitasid diplomaatilises mängus Saksa FV-ga. 1963. aastast peale algas Ameerika ja Bonni vahel kauplemine Saksa FV «tuumariikide» hulka võtmise mitmesuguste projektide ümber: sepistati «Bonni-Washingtoni telge». 1964. aasta novembris kirjutasid Saksa FV ja USA kaitseministrid alla kaugeleulatuva kokkuleppe relvastusalase sõjalise koostöö kohta. Kommenteerides tulemusi, mida andis L. Erhardi visiit Washingtoni 1965. aasta mais, kirjutas Prantsuse ajaleht «Le Monde»: «Kirjutamata Saksa-Ameerika sõpruse ja konsultatsioonide leping funktsioneerib nähtavasti palju harmoonilisemalt kui leping, mis sõlmiti 1963. aastal Élysée palees Prantsuse Vabariigi presidendi ja Adenaueri vahel.»⁴²

Mõju, mida integratsioon avaldas imperialistlike blokkide kogu Atlandi-süsteemi sisemiste suhete, esijoones

USA ja Lääne-Euroopa suhete arengule, muutis eriti teravaks Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa vastuolud. EMÜ moodustamise aegu käis Lääne-Euroopas vaidlus, millest võtsid ühelt poolt osa «ühisturu» poolehoidjad ja teiselt poolt need, kes pooldasid Inglismaa ettepanekut moodustada laiem majanduslik koondis. Selles vaidluses toetasid Ameerika Ühendriigid ühiselt Euroopa ühenduste loomise initsiaatoreid eelkõige antikommunismi poliitilise strateegia kaalutlustest lähtudes.

Sündmuste edasine käik näitas, et EMÜ moodustamine ei kujutanud endast sugugi Atlandi bloki osaliste konsolideerumist. Asi ei seisnud üksnes selles, et integratsiooni areng objektiivselt soodustas EMÜ riikide ja USA majanduslike jõudude vahekorra muutumist esimeste kasuks. Ühenduse mehhanism ise osutus Lääne-Euroopa riikide poliitikas vahendiks, mida efektiivselt kasutati, kuigi piiratud sfääris, Ühendriikide vastu. EMÜ maade poolt kehtestatud ühine välistariif nõrgendas tunduvalt Ameerika kaupade konkurentsivõimet «ühisturul». Eriti teravalt ilmnes see Ameerika põllumajandussaaduste ekspordis, mis viis oluliste konfliktideni USA ja Lääne-Euroopa riikide suhetes («kanasõda» jne.).⁴³

Ameerika monopolid hiilisid EMÜ tollibarjääridest osaliselt mööda kapitalide eksportimisega. Laia joana voolas integreeruva Lääne-Euroopa mandrile Ameerika kapital, mida meelitas laienev turg ja Ühendriikidega võrreldes odavam kvalifitseeritud tööjõud. Ühendriikidel õnnestus oma kompaniidele Lääne-Euroopas nõutada kohalike kompaniidega ühesugune režiim sellistes sfäärides nagu kaubandus ja patentide kasutamine (Prantsusmaal, Saksa FV-s, Hollandis, Itaalias); USA sai õiguse «ühisturu» maades saadud kasumid rahvuslikust valuutast üle kanda dollaritesse, samuti garantii natsionaliseerimise ja eksproprieerimise juhuks.

Eriti ulatuslik oli Ameerika ekspansioon «ühisturu» maades. Euroopa Ühenduse Tööstusliidu 1965. aasta andmetel «investeersid ameeriklased EMÜ moodustamise algusest peale kuude riiki üle 7,5 miljardi dollari», mis ületab suuresti EMÜ iga liikmesriigi kapitalimahutused teistes ühenduse maades. Ameerika kapitalimahutused ühenduse maades suurenesid Prantsusmaa Rahandusministeeriumi andmetel 1965. aastaks 1950. aastaga võrreldes 650%.⁴⁴

EMÜ poolametliku ajakirja «Revue du marché commun» andmetel sooritasid Ameerika firmad kõigist «ühisturu» maadest 1958. aasta jaanuarist kuni 1964. aasta augustini kõige rohkem operatsioone Prantsusmaal — 27% operatsioonide üldarvust. Seejuures kasutati ulatuslikult ära asjaolu, et Prantsusmaa tööstus oli tehniliselt halvemini varustatud ja tema kontsentratsioonitase oli madalam. Ameeriklased kehtestasid kiires tempos ülevõimu firmades, kuhu nad kapitali mahutasid; Prantsusmaal moodustasid niisugused firmad 87% kõigist ettevõtetest, millest ameeriklased osa võtsid. USA monopolide selliste operatsioonide laienemise tempo üle võib otsustada selle järgi, et kui 1961. aastal olid 1000-st Ameerika suurmonopolist Lääne-Euroopas filiaalid ainult 460 firmal, siis 1964. aastal juba umbes 700 firmal.⁴⁵

Ameerika kapitalimahutuste kasvu Lääne-Euroopas kujutasid Atlandi-poliitika teoreetikud ja propagandistid USA ja Lääne-Euroopa riikide huvide ühtsuse tugevdamise protsessina. Nii näiteks väitis Ameerika majandusteadlane E. Mc. Geary, kirjeldades 3000 Ameerika kompanii tegevust Lääne-Euroopas, eriti EMÜ maades, et «Ameerika-pärase uue tehnika ja organisatsiooni omaksvõtmine viib Lääne-Euroopas kahtlemata uute vaadete ja suhtumiste levimisele» ning loob ajapikku aluse «Atlandi majandusühenduse» moodustamiseks.⁴⁶

Ameerika kapitalide investeerimist mõnedes Lääne-Euroopa maades, eriti Saksa FV-s, stimuleerisid isegi valitsused. Kuid teistes riikides, eelkõige Prantsusmaal, tekitas Ameerika ekspansioon mitte ainult terava konkurentsivõitluse turgudel, vaid viis selleni, et valitsused hakkasid rahvuslike monopolide üleskutsel rakendama poliitilisi abinõusid Ameerika kapitali piiramiseks. Tõsi küll, Ameerika monopolid leidsid ka siin pääsetee, tegutsedes EMÜ teiste riikide firmade kaudu.

Võitluses dollari invasiooni vastu lootsid Lääne-Euroopa, eriti Prantsuse monopolid ka EMÜ mehhanismile. EMÜ organitega tihedalt seotud Tööstusliit rõhutas 1965. aastal avaldatud ettekandes, et Ameerika monopolide kontsentratsioonitase muudab nende konkurentsi enamiku Lääne-Euroopa firmadega ebavõrdseks. Ettekande autorid jõudsid järeldusele, et tuleb ühest küljest kiirendada kontsentratsiooni ja teisest küljest nõutada riigiorganite toetust. Seda mõtet arendades nõudis ajakiri «Revue du

marché commun» «avalikule arvamusele» viidates, et «Ameerika investeringute suhtes Euroopas tuleb vastu võtta ühine Euroopa poliitika, sest rahvusliku ulatusega üritused probleemi ei lahenda». Ajakiri soovitas «stimuleerida Euroopa gigantide sündi» ning kehtestada Ameerika firmade tegevust piiravate juriidiliste ja maksualaste abinõude süsteem.⁴⁷

EMÜ mehhanismil on teatud potentsiaal piirata Ameerika kapitalide ekspordi, nii nagu ta juba piiras Ameerika kaupade ekspordi. Kuigi projekt, mille põhjal tuli luua «Euroopa kompaniid», kelle ülesandeks on «Agfa-Gevaerti» eeskujul vastu panna Ameerika konkurentide pealetungile, jäi realiseerimata, võivad EMÜ organite mõned üritused, sealhulgas ühenduse raames teaduslik-tehniliste uurimuste alal kooskõlastatud programm, teatud määral kindlustada kuue maa monopolide positsioone võitluses dollari invasiooni vastu. Kuid sedasama EMÜ mehhanismi võis rakendada ka vastupidises suunas — ja sellele pandi USA valitsevates ringkondades teatud lootusi. Ja lõpuks võisid EMÜ organid, juhul kui nende volitusi laiendada ja ministrite nõukogus ühehäälisuse põhimõtte kaotada, olla ka niisuguseks abinõuks, mis võimaldab Ühendriikidele kuulekal enamusel avaldada survet nendele valitsustele, kes Ameerika ekspansiooni oma maades piiravad.

Andes endale aru EMÜ mehhanismi potentsiaalsetest võimalustest, võttis Ameerika valitsus selle bloki suhtes ette ühe aktsiooni teise järel. Euroopa Majandusliku Koostöö Organisatsiooni ümberkujundamine Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooniks ning läbirääkimised tariifide alandamiseks GATT-i (General Agreement on Tariffs and Trade) raames ei õigustanud USA lootusi neutraliseerida «ühisturu» Ameerika-vastast aspekti. De Gaulle'i kurss piirata Prantsusmaa osavõttu NATO-st ja luua omaenda «tuumalöögi jõud», tema lähenemine Adenauerile ja läbirääkimised «poliitilise liidu» üle ning «ühisturu» loomise tempo kiirenemine näitasid, et Lääne-Euroopa mandril võidakse moodustada majanduslik ja sõjalis-poliitiline koondis, mis seab end vastu Ameerika juhtivale osale Atlandi liidus. J. Kennedy isikliku sekretäri Sorenseni sõnade järgi ütles de Gaulle Ameerika ja Prantsusmaa presidendi kohtumisel Pariisis 1961. aasta kevadel otseselt, et Ühendriigid peavad «lõpetama vahelesegamise Euroopa asjadesse».⁴⁸

Ameerika valitsuse püüd mitte lubada Lääne-Euroopas moodustada Ühendriikidest sõltumatut blokki oli riigisekretäri endise asetäitja Ch. Herteri sõnade järgi kõige tähtsam põhjus, miks Ameerika püüdis Inglismaad tõugata Euroopa ühendustesse. Inglismaast, keda Ühendriikidega tihedalt sidusid «erisuhted», saanuks «peamine niit, mis ühendab Atlandi mõlemat poolt». Inglismaa ja teiste Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni riikide astumisega Euroopa ühendustesse oleks seal jõudude vahekord muutunud Ühendriikide kasuks.

Inglismaa astumist ühendusse arutasid Kennedy ja MacMillan 1961. aasta aprillis, Inglismaa peaministri visiidi ajal Washingtoni. 31. juulil teatas MacMillan Inglismaa valitsuse otsusest astuda «ühisturgu». 10. augustil kiitis Kennedy selle kavatsuse heaks eriavalduses. Samal ajal andis Rahvusvaheline Valuutafond Inglismaale 2 miljardit dollarit stabilisatsioonilaenu, mis pidi kindlustama tema positsioone suhetes EMÜ maadega.

Inglismaa seisukoha muutumine «ühisturu» suhtes polnud mõistagi tingitud ainult Ameerika survest. Siin etendas oma osa Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni järjest ilmsem lüüasaamine konkurentsivõitluses EMÜ-ga, Briti Rahvaste Ühenduse maade turgude osatähtsuse vähenemine ja Euroopa turgude üha suurenev tähtsus Inglismaa ekspordi seisukohalt. Peale majanduslike motiivide lähtus MacMillani valitsus teatud määral ka kaalutlustest tugevdada Inglise imperialismi positsioone imperialistlike blokkide süsteemis.

Läbirääkimistel Inglise valitsuse ja Euroopa ühenduste liikmesriikide vahel, mis algasid 1961. aasta novembris, ilmnesid tõsised raskused. Seoses siseolukorraga esitas Inglismaa esindaja E. Heath klausleid Inglismaa ja Briti Rahvaste Ühenduse maade erisuhete kohta, Inglismaa ja teiste Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni maade põllumajanduse huvide kohta jne. Asjaolu, et Inglismaa avaldas samuti soovi ESTK-sse ja Euratomisse astumiseks ja seejärel osavõtuks poliitilisest koostööst ning et Holland ja Belgia «poliitilise liidu» loomise üle peetud läbirääkimistel ilmselt arvestasid Londonit kui vastukaalu Pariisile, muutis Prantsusmaa delegatsiooni positsiooni läbirääkimistel inglastega eriti jäigaks. De Gaulle nõudis, et Inglismaa nõustuks vastuvaidlematult kõigi ühendustest osavõtu tingimustega. Nimelt selles olukorras esitas

USA valitsus plaani moodustada «Atlandi ühendus», kuhu kuuluksid nii Ühendriigid kui ka Lääne-Euroopa.

Seda laadi ideid esitasid Ameerika ametiisikud 1961. aasta sügisest alates, kui algasid läbirääkimised Inglismaa astumise üle Euroopa ühendustesse. 1962. aasta juunis võttis USA Esindajatekoda ja septembris Senat J. Kennedy ettepanekul vastu kaubanduse laiendamise seaduse, mille kohaselt valitsust volitati alandama vastastikusel alusel teiste maadega kaubatariife 50% võrra, samuti täielikult kaotama tollid nendele kaupadele, kus USA ja EMÜ osatähtsus maailma kapitalistlikus kaubavahetuses moodustab 80% ning rohkem. USA Riigidepartemangu endise kaastöötaja, Välissuhete Nõukogu uurimiskeskuse praeguse direktori H. van B. Clevelandi tunnistuse kohaselt oli selle seaduse vastuvõtmise vahetuks eesmärgiks toetada Inglismaad läbirääkimistel EMÜ-ga, sest tariifide kaotamine mitmesugustel tingimustel ilma Inglismaa osavõtuta «ühisturust» oli praktiliselt võimatu.⁴⁹

Kaugemas plaanis andis see seadus valitsusele majandusliku manööverdamise vabaduse läbirääkimistel Lääne-Euroopa riikidega. Mitmetes esinemistes 1962. aasta suvel esitas Kennedy Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa kapitalistlike riikide majandusliku ja poliitilise konsolideerumise ulatusliku programmi. Programm nägi ette «väikese Euroopa» bloki lahustumise suuremas koondises, mis nõrgendaks ühenduste liikmesriikide poliitilist vastupanu Ühendriikidele ja aktiveeriks nende osavõttu NATO üritustest. Kennedy püüdis kasutada «võrdväarse partnerluse» ideed, selleks et, nagu ta 1962. aasta 20. septembril peetud kõnes märkis, «jagada NATO-s tehtavaid kulutusi, jagada kulutusi, mis on seotud vaba maailma abiga arengumaadele». See soodustaks Lääne-Euroopa partnerite edasist kaasatõmbamist Ameerika Atlandi-poliitika rööbastele.⁵⁰

Kennedy majanduslik ja poliitiline programm oli tihe-
dalt seotud 1962. aasta esimesel poolel väljatöötatud uue sõjalise strateegiaga, mis sai nimeks «McNamara doktriin». Üles ehitatud «paindliku reageerimise» kontseptsioonile, nägi see doktriin ette Lääne-Euroopas «tavaliste» relvajõudude kasvu, millega seotud kulutused tuli katta liitlastel, ja tsentraliseeritud kontrolli bloki tuumarelva üle, s. t. selle kontrolli koondumise USA kätte. Atlandi bloki sisesuhete süsteemi reorganiseerimine, mille Kennedy

välja pakkus, pidi ära hoidma tuumarelva hajutamise, mida juba võis täheldada (seoses «tuumalöögi jõu» loomisega Prantsusmaal).

Selleks et Kennedy valitsuse «suurt kavatsust» krooniks edu, toodi lagedale NATO «tuumariigiks» muutmise projekt, mis mõneks ajaks oli «kinni külmutatud». Sealjuures püüdsid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad maksimaalselt ära kasutada Inglismaa iseseisva tuumarelvastumise poliitika järjekordset pankrotti, mis 1962. aasta lõpul ilmsiks tuli. USA endine riigisekretär D. Acheson ütles USA Sõjaväeakadeemias esinedes avalikult, et Inglismaal on vaja loobuda katsest etendada «iseisvat osa» ja «teostada poliitikat, mis on niisama nõrk nagu tema relvajõudki»⁵¹. 1962. aasta detsembris tegi USA riigisekretär D. Rusk NATO nõukogus ettepaneku alustada läbirääkimisi NATO «mitmepoolsete tuumajõudude» loomise üle.

Üks tähtsamaid argumente «Atlandi partnerluse» kasuks oli imperialistlike blokkide organiseerijate traditsiooniline põhjendus: «kommunismiohule» on vaja anda ühine vastulööki. USA Riigidepartemangu luure ja uurimistöö büroo juhataja asetäitja T. Hughesi artiklis arendati ideed kasutada Lääne majanduslikku ja sõjalist võimsust selleks, et «survet avaldades — siin jäikust, seal suhtelist järeleandlikkust —, läbirääkimisi pidades ja muud initsiatiivi ilmutades» külvata vaenu sotsialistlike riikide ja kommunistlike parteide vahele. Selle taktika edu seostas Hughes Lääne konsolideerumisega.⁵²

Integratsiooni pooldajad Lääne-Euroopas mitte ainult ei maskeerinud, vaid koguni reklaamisid «suure kavatsuse» antikommunistlikku suunitlust. W. Hallstein oma kõnes «Euroopa parlamendi» ja Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee ühisel istungil iseloomustas «Atlandi partnerlust» kui «uut lootust» võitluses kommunismi vastu, kui «rahu strateegiat, vaba maailma programmi». Ta märkis, et Euroopa «on selle operatsiooni peamine objekt».

Esimene samm Kennedy programmi realiseerimiseks kavatseti astuda USA ja Inglismaa valitsusjuhtide nõupidamisel Nassaus, kus pidi arutatama tuumapoliitika küsimusi. Teel sellele nõupidamisele kohtus Inglismaa peaminister de Gaulle'iga. Prantsusmaa president esitas Lääne ajakirjanduse teatel MacMillanile küsimuse, kas

Inglismaa on valmis astuma Euroopa ühendustesse, ja vihjas NATO-st sõltumatute Inglise-Prantsuse tuumajõudude loomise võimalusele. Kuid Inglise imperialism, kellel olid nii Inglismaal, Ameerika Ühendriikides kui ka Briti Rahvaste Ühenduse maades märksa tihedamad rahvusvahelised monopolistlikud sidemed Ameerika kapitaliga kui «ühisturu» maade monopolidega, tegi panuse Ühendriikide Atlandi-kursi toetamisele lootuses jääda Ühendriikide peamiseks liitlaseks NATO-s ja selle bloki juhtivaks riigiks Euroopas.

14. jaanuaril 1963 korraldatud pressikonverentsil, millest võttis osa 800 ajakirjanikku, keeldus de Gaulle kõige järsumaid väljendusi kasutades Ühendriikide poolt Prantsusmaale tehtud ettepanekust sõlmida kokkulepe raketitehnika ostmise kohta ja osavõtust NATO mitmepoolsetest tuumajõududest ning teatas, et Prantsusmaa kavatses «iseseisvalt tuumajõude luua ja vajaduse korral neid kasutada». Prantsusmaa president oli ühtlasi kategooriliselt selle vastu, et Inglismaa ja teised Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni riigid Euroopa ühendustesse astuvad. Kui «ühisturgu» laiendada, nii nagu seda teha tahetakse, siis, ütles ta, «võib ette näha, et tema väga arvuka ja väga mitmekesise liikmeskonna monoliitsus ei kesta kaua ning lõppkokkuvõttes tekib kolossaalne Atlandi ühendus, mis sõltub ameeriklastest, mida juhib Ameerika ja mis Euroopa ühenduse kiiresti alla neelab»⁵³.

De Gaulle heitis avaliku väljakutse Ameerika imperialismi kavatsusele allutada integratsiooni edasine areng Lääne-Euroopas oma huvidele. Kaks nädalat hiljem, 29. jaanuaril 1963 lükati Prantsusmaa delegatsiooni initsiatiivil Brüsseli läbirääkimised Inglismaa astumise kohta Euroopa ühendustesse määramatuks ajaks edasi. Seda otsust vastu võttes lootis Prantsusmaa valitsus Bonni toetusele.

Bonn, kes pretendeeris USA esimese liitlase kohale Euroopas, astus välja Inglismaa taotluste vastu seda kohta endale saada. Peatendents, mis Saksa FV-s endale teed rajas, oli Lääne-Saksa imperialistide püüd tugineda oma antikommunistlikes ja revanšistlikes plaanides Ühendriikidele, ning sellega seoses toetati Lääne-Saksamaal Atlandi ühenduse loomise programmi. Adenauer, olles vaikumisega sanktsioneerinud Brüsseli läbirääkimiste nurjumise ja sõlminud 22. jaanuaril 1963 lepingu Prantsus-

maaga, püüdis laveerida Inglise-Ameerika ning Prantsusmaa positsioonide vahel. Ta lootis de Gaulle'ile lähene misest teatud kasu saada.

L. Erhard, G. Schröder ja teised Lääne-Saksamaa kabineti liikmed rõhutasid avalikes sõnavõttudes 1963. aasta kevadel Atlandi liidu tugevdamist kui esmajärgulist ülesannet. «Liit peab eksisteerima, kuni eksisteerib Nõukogude kommunistlik oht»; Kennedy programm on «ühtviisi väärtuslik ka majanduse alal», sest see «kujutab endast otsustavat panust Lääne tugevdamisse», — niisugused olid Bonni välisministri peamised argumentid.

Sotsiaaldemokraatide liider W. Brandt kirjutas imperialistlike riikide vahelise võitluse äärmise teravnemise ajal Brüsseli läbirääkimiste käigus, et «asjatud tülid majanduse alal ja väiklane poliitiline võistlus Euroopa ja Ameerika vahel või Lääne ühenduse teiste osade vahel võivad edasi kestes osutada saatuslikeks...». Brandt vanutas, et Inglismaa on vaja lasta «ühisturgu» ja saada üle «iganenud vaadetest», selleks et organiseerida «ülemaailmset võitlust» sotsialismi vastu.⁵⁴

Adenaueri asemele tulnud Erhardi valitsus kasutas järjest aktiivsemalt integratsioonipoliitika mehhanismi Prantsusmaa huvide vastu, esitades integratsiooni küsimuses Prantsusmaale vastupidise kontseptsiooni. 1964. aasta jaanuarist alates hakkasid Erhard ja välisminister G. Schröder esinema avaldustega, et EMÜ-d on vaja täiendada «rahvusülese» poliitilise koostööga ning laiendada «Euroopa parlamendi» ja ühenduste täidesaatvate organite volitusi. Ühtlasi keeldus Saksa FV toetamast Prantsusmaad võitluses Ameerika monopolide majandusliku ekspansiooni vastu ning Ühendriikide poliitilise hegemonia vastu Lääne sõjalis-poliitiliste blokkide süsteemis.

Pärast Bonnist järjekordselt «konsultatsioonilt» tagasi jõudmist oli de Gaulle sunnitud 1964. aasta 23. juuli pressikonverentsil konstateerima, et Prantsusmaa huvidega ei sobi kokku kurss Ühendriikidega liidu sõlmimisele, mis selleks ajaks oli saanud Saksa FV antikommunistliku ja revanšistliku välispoliitilise programmi teljeks. «Ükskõik, kas jutt on Prantsusmaa ja Saksamaa tegelikust solidaarsusest kaitse küsimustes või Atlandi liidu reorganiseerimisest või siis sellest, millisele seisukohale asuda

ja missuguseid samme astuda Ida suhtes...» ütles ta, «ei saa öelda, et Prantsusmaa ja Saksamaa oleksid ühise poliitika teostamises kokkuleppele jõudnud, ja pole kahtlust, et see on tingitud tõsiasiast, et Bonn praegugi ei mõtle, et see poliitika peab olema Euroopa poliitika ja sõltumatu poliitika.»⁵⁵

Atlandi poliitikud Lääne-Euroopas võtsid ette rea kulssidetaguseid manöövreid. Ulatuslikus poliitilise integratsiooni programmis, mille 1964. aasta juunis esitas «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee» oma XI istungjärgul Bonnis, oli jutt sellest, et ühendada Euroopa kolme ühenduse juhtivad organid, suurendada Saksa FV ja Hollandi valitsuse ettepanekute kohaselt «Euroopa parlamendi» volitusi ühenduste eelarve alal, laiendada EMÜ geograafilisi piire Inglismaa, Taani, Norra ja Iirimaa vastuvõtmise teel, määrata kindlaks «koostöövormid» Austriaga, Šveitsiga ja Rootsigaga ning saavutada «võrdväärne partnerlus» Ühendriikidega.

Üsnagi tähendusrikas oli selles programmis niisuguste ülesannete püstitamine nagu «praegu eraldatud sakslaste liitmine Euroopa ühenduses» ja «tuumaküsimustes kollektiivse poliitika» teostamine, kaasa arvatud NATO mitmepoolsete tuumajõudude loomine.⁵⁶ Tegevuskomitee poolt nende ülesannete püstitamine kõneles selget keelt Saksa FV järjest suurenevast survest integratsioonipoliitika mehhanismi vedrudele. Prantsusmaa valitsusele surve avaldamiseks kasutati ka Euroopa parlamendiasutuste hoobasid.

4. novembril 1964 saatis Saksa FV valitsus Euroopa ühenduste viie liikmesriigi valitsusele «Euroopa ühendamise» küsimuses oma ettepanekud välispoliitika, kaitse, kultuuri, majanduse ja sotsiaalsete suhete alal.⁵⁷ Need ettepanekud langesid üldiste printsiipide ja eesmärkide poolest kokku «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee» avaldusega.

Nende ettepanekute realiseerimise esimese sammuna pidas Saksa FV valitsus vajalikuks sõlmida kuue riigi valitsuse vahel poliitilise koostöö alal «eelnev konventsioon», mis kohustaks neid rangelt määratud tähtjaks välja töötama «Euroopa poliitilise liidu» lepingu ning liiduga teiste riikide ühinemise tingimused, samuti alustama kuue välisministri, kaitseministri ja kultuuriministri omavahelisi regulaarseid konsultatsioone. Majanduse alal

pidi integratsiooniprotsess kiirendama «ühisturu» loomist ja ühise väliskaubanduspoliitika väljatöötamist, eriti sotsialistlike riikide suhtes.

Ettepanekutes rõhutati edasilükkamatu ülesandena vajadust liita ühte ühenduste juhtivad organid EMÜ komisjoni baasil. Tehti ettepanek anda «Euroopa parlamendile» õigus vastu võtta seadusi, kinnitada EMÜ eelarvet ja «kiita heaks või lükata tagasi lepingud, mis ühendus on sõlminud kolmandate riikidega». Niisiis sisaldasid Saksa FV valitsuse ettepanekud tegelikult «rahvusülese» koondise programmi. Selle koondise raames oleks Lääne-Saksa imperialism oma majandusliku ja sõjalise võimsuse tõttu saanud oma partneritele Euroopa ühenduses peale sundida talle sobivat üldist poliitilist kurssi.

Saksa FV ettepanekuid, millega solidariseerus Itaalia, arutati 1965. aasta jaanuaris ja märtsis «Euroopa parlamendis». Nende toetuseks astus energiliselt välja W. Hallstein. Läbirääkimistel kajastusid poliitilise integratsiooni küsimustes sügavad vastuolud, mis kuue riigi valitsuste vahel järjest enam ilmsiks tulid.

19. ja 20. jaanuaril 1965, oma visiidi ajal Prantsusmaale, katsus L. Erhard asjatult de Gaulle'ilt selles küsimuses mingeid järeleandmisi saavutada. Tal õnnestus saada nõusolek vaid selle kohta, et kuue riigi välisministrid peavad sellesama aasta suvel ette valmistama riigipeade ja valitsusjuhtide kohtumise. Ent kui Itaalia valitsus tegi ettepaneku korraldada see kohtumine 10. mail Veneetias, teatas Prantsusmaa välisminister Couve de Murville 31. märtsil oma Itaalia kolleegile Rooma-visitidi ajal, et see initsiatiiv on enneaegne, sest puudub kokkulepe riikide eesmärkide kohta välispoliitika ja kaitse alal. Seltsamal päeval, 31. märtsil teatas Prantsusmaa informatsiooniminister Peyrefitte pärast Prantsusmaa Ministrite Nõukogu järjekordset istungit, et tippkohtumine ei saa toimuda enne, kui reguleeritakse EMÜ riikide ühise põllumajanduspoliitika küsimus. Seega andis Prantsusmaa valitsus mõista, et huvide vastuolud nendes kolmes tähtsas poliitikafääris Prantsusmaa ja tema partnerite, eeskätt Saksa FV vahel teevad «poliitilise liidu» moodustamise võimatuks.

Saksa FV püüdis Prantsusmaale surve avaldamiseks kasutada Euroopa ühenduste, esmajoones EMÜ mehha-

nismi, mida juhtis W. Hallstein. Bonni välisministeeriumi endine riigisekretär ja sotsialistlike maade suhtes teostatava Saksa FV välispoliitika programmdoktriini autor arendas tormilist tegevust. 26. jaanuaril 1965 teatas ta Bonnisis välismaa ajakirjanikele, et «ühisturu» saab moodustada kaks aastat varem, kui lepingus ette nähtud. Hallstein toonitas, et integratsiooni on vaja laiendada välispoliitika ja kaitse alale, ning väitis, et ühendatud Euroopa tulevastel asutustel peab olema föderaalsete asutuste iseloom. Seejärel lisas EMÜ komisjoni esimees, kasutades ministrite nõukogu poolt 15. detsembril 1964 antud ülesannet töötada välja ühise põllumajanduspoliitika finantseerimise projekt, sellele projektile ühenduse organite volituste kohta terve kompleksi ettepanekuid, mis paljus kordasid Saksa FV valitsuse ettepanekuid 4. novembrist 1964.

Tavalisest protseduurist kinni pidamata esitas Hallstein 1965. aasta märtsi lõpul need ettepanekud ministrite nõukogule ja «Euroopa parlamendile» enne nende arutamist nõukogus. Ettepanekuid arutati «Euroopa parlamendis» märtsis ja mais ning kiideti häälteenamusega heaks. Mais astus nende toetuseks välja ka «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomitee». Nende ettepanekute arutamise käigus peeti palju kõnesid ühenduse «demokratiseerimisest» ja tema monoliitsuse tugevdamisest. Seega püüdis W. Hallstein (ja tema seljataga seisev Saksa FV valitsus ning teiste viie maa «eurokraadid») luua nende maade valitsevates ringkondades «avalikku arvamust» komisjoni ettepanekute kasuks.

Need manöövrid olid seletatavad sellega, et komisjoni poolt pakutud EMÜ riikide põllumajandussaaduste tootmise ja ekspordi finantseerimise kord erines põhjalikult sellest, mida arvestas Prantsusmaa, lähtudes selles küsimuses ministrite nõukogus varem peetud läbirääkimistest. Juba 21. oktoobril 1964 ähvardas Prantsusmaa EMÜ-st välja astuda, kui põllumajandusküsimusi ei lahendata. 15. detsembril 1964 lubati talle järeleandmisi teha. Kuid nüüd öeldi komisjoni ettekandes, et «põllumajanduspoliitika finantseerimise fondi» summasid peavad käsutama mitte EMÜ liikmesriikide valitsused, vaid «rahvusülesed» organid. Peale selle nähti ettepanekutes ette, et nende organite eelarve hakkab 1967. aasta 1. juulist alates koosnema mitte valitsuste sissemaksetest, vaid «kol-

mandatest» riikidest sisseveetavatelt kaupadelt võetavate tollimaksude eraldistest.

EMÜ kõigi summade kulutamine pidi allutatama «Euroopa parlamendi» rangele kontrollile. Niisiis oli jutt sellest, et sundida Prantsuse valitsust minema kompromissile, nõustuma põllumajanduse alal Prantsusmaale tehtavate majanduslike järeleandmiste hinnaga alluma Saksa FV ja teda nendes integratsiooni küsimustes aktiivselt toetavate Itaalia ja Hollandi poliitikale. Prantsusmaa olukord komplitseerus veel seetõttu, et alates 1. jaanuarist 1966, kui jõudis kätte «ühisturu» loomise kolmas, viimane etapp, võis EMÜ ministrite nõukogus Rooma kokkulepete alusel otsuseid vastu võtta häälteenamusega.

1965. aasta juunis, kui EMÜ ministrite nõukogu hakkas komisjoni ettepanekuid üksikasjalikult läbi vaatama, seisis Prantsusmaa vastas viie delegatsiooni rinne Saksa FV juhtimisel. 1. juulil 1965 tegi Prantsuse valitsus avalduse, et ühendus on «tõsise kriisi» olukorras ja 6. juulil kutsus oma esindajad kõigist EMÜ organitest ära.

EMÜ kriis oli tugevaks hoobiks kapitalistlike riikide «rahvusülese» poliitilise ühtsuse saavutamise kontseptsioonile, millest Atlandi strateegid oma plaanides olid lähtunud. Majanduslik integratsioon ilmselt ei toonud kaasa Euroopa ühendustest osavõtjate «ühise tahte» tugevdamist. Prantsusmaa ja Saksa FV vastuolud tõid ühtlasi päevavalgele kaks erinevat suhtumist Lääne-Euroopa integratsiooni poliitikasse. Seda rõhutas täiesti ühemõtteliselt Prantsuse ajakiri «Revue de défense nationale» Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa teoreetikute diskussioonist kokkuvõtteid tehes. Ta märkis, et lahkkelid seisnevad mitte ainult Euroopa ühendamise vormide vastandamises. «Sisuliselt mõistavad Bonn ja Pariis «Euroopa» all täiesti erinevaid asju. Bonnis peetakse Euroopat selle majandusliku, poliitilise ja sõjalise tsooni jätkuks vanas maailmas, mille keskus on Washingtonis. Seepärast asuvad selle Euroopa geograafilised piirid väljaspool kuuiku raame, kuid langevad kokku Ida ja Lääne vahejoonega.»⁵⁸

Bonni sõjakas antikommunism ja revanšism tähendasid Prantsusmaale seda, et Atlandi koondis, kus valitseb «Washingtoni-Bonni telg», neelab ta alla. 1965. aasta suvel, seoses Saksa FV aktiivsete katsetega tugevdada EMÜ «rahvusülest» iseloomu, muutus see oht eriti reaalseks. Prantsusmaa imperialistlik kodanlus oli tunda saa-

nud ebavõrdset koostööd Saksa imperialismiga Vichy režiimi aegadest ja ameeriklastega Marshalli plaani aegadest. Kuid nüüd oli jõudude paigutus nii rahvusvahelisel areenil kui siseriigis teistsugune.

Ühelt poolt imperialistlike riikide vaheliste majanduslike ja poliitiliste vastuolude teravnemine, teiselt poolt rahvahulkade võitlus rahu ja rahvusliku sõltumatuse eest ning lõpuks rahvusvahelise pinevuse lõdvenemine Euroopas sotsialistlike riikide rahuarmastavate jõupingutuste tulemusel — kõik need tegurid määrasid ära Prantsuse valitsuse vastuseisu «Atlandi integratsiooni-poliitikale». De Gaulle'i sõnavõtus 9. septembril 1965, kui ta EMÜ kriisiga seoses teravalt kritiseeris neid, kes «sooviksid Prantsusmaad lahustada föderatsioonis, mida nimetatakse Euroopa föderatsiooniks, kuid mis tegelikult on Atlandi föderatsioon», esitati «konstruktiivne kokkulepe» ühineda «Atlandist Uraalini» Nõukogude Liidu ja teiste Ida-Euroopa maade osavõtul, vastandades seda ««integratsiooniks» nimetatud allumisele, mida NATO ette näeb ja mis seab meie saatuse sõltuvusse võõramaisest võimust»⁵⁹.

Vormel Euroopa ühendamisest «Atlandist Uraalini» hakkas Prantsusmaa presidendi ametlikes esinemistes järjest sagedamini figureerima, eriti pärast seda, kui USA valitsus lükkas tagasi tema ettepaneku moodustada NATO raames kolme riigi konsultatsioonisüsteem. Selle vormeli mõte polnud alati ühesugune. Akadeemik A. A. Arzumanjan oma ettekandes 1965. aasta suvel Roomas toimunud marksistide teaduslikul konverentsil märkis «loosungi «Euroopa kuni Uraalini» kahesugust iseloomu. See loosung võis tähendada nii Euroopa sotsialistlike maade osa tunnistamist meie kontinendi majandus- ja poliitikaprobleemide lahendamisel kui ka kavatsust «desotsialiseerida» Ida-Euroopa, ühendada ta Läänega «ühtse» Euroopa kapitalismi baasil.»⁶⁰

Kui kõrvutada de Gaulle'i avaldusi selle loosungi elluviimise teede kohta ning talle lähedastele poliitikatege- lastele ja publitsistidele tehtud avalduste kommentaare Prantsusmaa välispoliitika praktiliste sammudega, siis 1965. aastaks kujunes järjest selgemini välja Euroopas rahvusvaheliste suhete arendamise teatud programm. See programm erineb Atlandi-poliitika kursist mitte ainult sellistes küsimustes nagu Lääne-Euroopa riikide koostöö

vormid, Euroopa ühenduste organite funktsioonid ja ühenduste koht Atlandi blokis, vaid ka suhtumisega Euroopa sotsialistlikesse riikidesse ja Euroopa sõjajärgsetesse piiridesse.

Euroopa sotsialistlike riikide suhtes kaovad Prantsuse valitsuse liikmete kõnedest 1964. aastast alates järkjärgult sõjaka antikommunismi leksikonist võetud väljendused, «oht Idast» jne. Ajakirjanduses ja Prantsuse kodanluse valitseva partei silmapaistvate tegelaste avalikes sõnavõttudes hakati loosungit «Euroopa Atlandist kuni Uraalini» seostama kapitalistlike ja sotsialistlike riikide rahuliku kooseksisteerimise ideega. Valitseva partei poolametlik häälekandja ajaleht «Nation», kommenteerides 1965. aasta märtsis Prantsusmaa presidendi järjekordset esinemist, selgitas, et selle loosungi all tuleb mõista «vaieldamatu ajaloolise ja poliitilise rinde konstateerimist: Euroopa eksisteerib ja ta ei piirdu praeguste Lääne-Euroopa piiridega... Vaatamata lahkhelidele, kuuluvad Euroopa maad ühte ja samasse maailma.»⁶¹

Prantsusmaa valitsevate ringkondade ametliku suhtumise üle «Atlandist Uraalini ulatuva Euroopa» idaosasotsiaalsesse korrasse võib otsustada valitseva partei ühe liidri, R. Capitaine'i artikli põhjal, kus ta esitas valitsuse välispoliitika printsiibid. Selles artiklis, mis avaldati 1965. aasta septembris (veidi aega enne seda, kui de Gaulle pressikonverentsil kritiseeris integratsiooni Atlandi-poliitikat) pealkirjaga «Rahvaste õigus kommunismile», öeldi: «Rahvaste enesemääramise õigus sisaldab ilmselt ka rahva õiguse valida kommunism. Seda õigust peavad tunnustama teised rahvused, mille all tuleb mõista ka kohustust tunnustada kommunistlikke valitsusi, kes on võimul rahva nõusolekul... Eri rahvastel on õigus valida erinevaid režiime, ja need erinevused ei pea segama ei nende rahulikku kooseksisteerimist ega isegi mitte nende koostööd. Kommunistlike ja kapitalistlike režiimide rahulik kooseksisteerimine muutub Euroopas järkjärgult tegeallikkuseks. See tähendab rahu ja rahvusvahelise demokraatia suurt progressi. See on suur progress Euroopa taasühendamise seisukohalt, Euroopa omandab seega uuesti oma ajaloolised ja geograafilised piirid Atlandist Uraalini.»⁶² Koos pärast Teist maailmasõda Euroopas kehtestatud piiride, sealhulgas ka piki Oderit ja Neisset kulgeva Poola läänepiiri vankumatuse tunnistami-

sega, mida Prantsuse valitsus on korduvalt kinnitanud, võisid seesugused avaldused aidata üle saada Euroopa lõhestatusest ja arendada rahvusvahelist koostööd Euroopas.

Viienda vabariigi valitsevad ringkonnad, väljendades Prantsuse monopolistliku kapitali huve, muidugi mõista ei muutnud oma suhtumist kommunismisse. Nad keeldusid ja keelduvad avalikult ja visalt tunnustamast Saksa Demokraatlikku Vabariiki iseseisva, suveräänse riigina. Mis puutub teistesse Euroopa sotsialistlikesse riikidesse, siis valitsuse ametlikus programmavalduses 13. aprillist 1966. a. kutsus Prantsusmaa tolelaegne peaminister G. Pompidou suhetes Ida-Euroopa riikidega lähtuma nende «evolutsioonist» ja seda soodustama. Ta rõhutas: «Prantsusmaa arvab, et Lääne-Euroopa peab olema mitte vaenlaseks, vaid partneriks Ida-Euroopale, kus majanduslik, sotsiaalne ja poliitiline evolutsioon nii nende riikide omavahelistes suhetes kui ka neis riikides endis lähendab neid — me loodame seda — iga päevaga meile järjest rohkem, kõrvaldades lahkhehisid ja suurendades kokkupuutepunkte.» Rahvuskogu väliskomisjoni esimees Schuman rõhutas ühes oma sõnavõtus, et koostöö Ida-Euroopa maadega peab stimuleerima nende «liberaliseerimist» ja et «kindral de Gaulle on alati öelnud, et Euroopa areng Itta on allutatud sellisele liberaliseerumisele»⁶³.

Mõistagi, polnud koostöö laiendamine Prantsusmaa ja Ida-Euroopa maade vahel tingitud ainuüksi seda laadi sotsiaalpoliitilistest kaalutlustest. Seda dikteerisid teravnevad imperialistlike riikide vahelised vastuolud, mis sundisid Prantsuse monopolistlikku kapitali otsima abinõusid vastupanu osutamiseks Ameerika monopolide ja teiste konkurentide ekspansioonile, dikteeris elanikkonna laiade kihtide võitlus Atlandi-kursi vastu, mis on vastuolus rahvuslike huvidega. 1964. aasta oktoobris sõlmiti Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu vahel kaubaleping viieks aastaks, 1965. aasta märtsis kokkulepe koostöö kohta värvi-televiisiooni alal (mis seati otseselt vastu USA sellealastele jõupingutustele), 1965. aasta mais kokkulepe teaduslik-tehnilise koostöö kohta aatomienergia valdkonnas. 1964. aasta novembrist alates kuni 1965. aasta lõpuni pidas Prantsuse valitsus läbirääkimisi ja sõlmis kokkuleppeid kaubandusliku, kultuurialase ja teaduslik-tehnilise koos-

töö kohta kõigi Euroopa sotsialistlike riikidega, välja arvatud Saksa DV ja Albaania.

Nimelt sel perioodil taotles Prantsuse valitsus asjatult Saksa FV toetust oma poliitikale USA suhtes ja kokkulepet EMÜ-s põllumajanduspoliitika küsimustes. Majandussidemete ja teaduslik-tehnilise koostöö arendamine sotsialistlike riikidega oli tegelikult tingitud Ameerika monopolide pealetungist ning Prantsuse monopolistliku kapitali huve ähvardavate Ühendriikide survest, samuti positsioonist, millele asusid tema Lääne-Saksa partnerid Euroopa ühendustes. On täiesti seaduspärane, et Prantsuse valitsus ei võtnud vastu Ühendriikide ja Saksa FV inspireeritud ettepanekuid, mis NATO ja EMÜ organid esitasid Idaga kaubavahetuse pidamise ühise poliitika väljatöötamise abinõude kohta. Suur tähtsus oli ka poliitilistel kaalutlustel, sealhulgas püüdel leida toetuspunkt vastupanu osutamiseks USA ja Saksa FV survele NATO mitmepoolsete tuumajõudude loomise ja poliitilise integratsiooni küsimustes.

Arendades kahepoolseid vastastikku kasulikke sidemeid sotsialistlike riikidega, järgis Prantsuse valitsus endiselt kuue riigi majandusliku integratsiooni ja Euroopa kapitalistlike riikide poliitilise koostöö arendamise kurssi. De Gaulle oma avalikes sõnavõttudes aastail 1965—1966 märkis korduvalt Euroopa ühenduste positiivset tähtsust rahvusvahelise koostöö arendamise seisukohalt, rõhutades seejuures nende organite funktsioonide tehnilist iseloomu. Rääkides sellest, et enamus ei tohi ühenduste mis tahes liikmesriigile oma tahet peale suruda, toonitas ta, et «rahvusülesuse ja integratsiooni kattevarjus» «viiks see ainult Ameerika protektoraadile».

Lääne-Euroopa riikide koostöö organiseerimise kavandas Prantsusmaa president «Foucher' plaani» vaimus. See koostöö võis väljuda Euroopa ühenduste raamidest ja toimuda riikide kahepoolsete kokkulepete alusel. Näitena toodi Prantsusmaa ja Inglismaa kokkulepe üheleliikiirusega lennuki «Concorde» ühise ehitamise kohta. Televisioonikõnes 14. detsembril 1965 ütles de Gaulle uuesti, et on soovitav Lääne-Euroopa riikide poliitiline koostöö Prantsusmaa 1961. aasta ettepanekute alusel, seostades selle vihje «ühisturu» kriisi ületamise võimalusega.⁶⁴ Umbes samal ajal astus Prantsusmaa esindaja NATO-s välja Bonni taotluste vastu osa võtta «tuumaplaneerimi-

sest», millele juurdepääsu andmise ettepaneku tegid Ühendriigid. Peagi ilmusid teated de Gaulle'i kavatsusest külastada Nõukogude Liitu ja Prantsuse valitsuse abinõudest, mis stimuleerivad ulatuslikumat importi NSV Liidust.

Pärast seda kui Prantsusmaa partnerid olid korduvate katsete tagajärjel veendumusele jõudnud, et Prantsusmaad on võimatu sundida järeleandmisi tegema (tuginedes sealjuures ka 1965. aasta detsembris toimunud presidendivalimiste käigus Lecanuet' pooldaiatele), kohtus Prantsusmaa välisminister oma viie kolleegiga EMÜ poliitiliste probleemide arutamiseks. 1966. aasta jaanuaris Luksemburgis asetleidnud kohtumiste ajal saavutasid pooled kompromisskokkuleppe. Prantsusmaa esindajad asusid uuesti oma kohale ühenduste organeis. Kuigi viis partnerit eesotsas Saksa FV-ga keeldusid revideerimast Rooma lepingut, mis nägi ette, et 1966. aasta 1. jaanuarist alates ei tule otsuseid vastu võtta ühehäälselt nagu seni, vaid häälteenamusega, rõhutas Prantsusmaa pool spetsiaalses klauslis, et ta hakkab ka edaspidi «kõige tähtsamates küsimustes» tunnistama ainult neid otsuseid, mis on vastu võetud ühehäälselt.

Luksemburgis saavutatud kokkulepe oli lähtepunkt edasistele pingelistele läbirääkimistele, mis viisid uutele ebapüsivatele kompromissidele. 11. mail ja 24. juulil 1966 saavutatud kokkulepped nägid ette Saksa FV olulisi järeleandmisi Prantsusmaale ühise põllumajanduspoliitika finantseerimise alal. Kuid seejuures ei kooskõlastatud põllumajandussaaduste ühiseid hindu, mis kujunes EMÜ liikmete vaheliste lahkhelide ja konfliktide uueks allikaks. Vastavalt Bonni pealekäimisele nõustus Prantsusmaa «ühisturu» loomise üleminekuperioodi lõpetamisega 1. juuliks 1968 ja läbirääkimistega «Kennedy raundi» raames.

Nende läbirääkimiste käigus kirjutasid EMÜ maad 1967. aasta jaanuaris alla kokkulepetele, mis määrasid kindlaks nende ühise positsiooni (kokkulepe tariifide vastastikuse alandamise kohta keskmiselt 35% võrra, mis 1967. aasta mais Ühendriikidega sõlmiti, oli lõputult kaugel Kennedy kavatsuse realiseerimisest). Lõpuks, kuue maa riigipeade kohtumisel 1967. aasta mai lõpul lepiti kokku, et 1. juulist 1967 astub jõusse ühenduste juhtivate organite ühendamise leping. 1968. aasta märtsis jõudsid liikmesriigid

kokkuleppele kompaniide ja juriidiliste isikute vastastikuse tunnistamise kohta, et kergendada iga riigi firmade tegevust kogu ühenduse territooriumil. 1. juuliks 1968 lõppes tolliliidu moodustamine. 1968. aasta septembris hakkas komisjon välja töötama kolme ühenduse ühteliitmise projekti.

Need kompromissid näitavad ühest küljest Prantsusmaa valitsevate ringkondade püüdu igati stimuleerida majanduslikku integratsiooni kuue maa raames, taotledes partneritelt põllumajanduse alal oma erihuvide tagamist ja nende kaitsmist Ameerika Ühendriikide konkurentsi eest. Teiselt poolt taotleb Prantsusmaa valitsus teatud eduga järjekindlalt seda, et Saksa FV ja teised partnerid kui mitte lõplikult, siis vähemasti ajutiselt loobuksid katsetest laiendada ühenduste juhtivate organite volitusi. Seda küsimust arutati korduvalt Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa läbirääkimistel ning kõigi kuue riigi esindajate kohtumistel. Prantsuse valitsuse juhid lükkasid pidevalt tagasi ettepanekud anda Euroopa ühenduste organitele poliitilisi funktsioone või astuda muid sammu «rahvusülese» poliitilise integratsiooni suunas. «Ühisturust osa võttes pole me kunagi nõustunud kuue riigi nn. rahvusülese süsteemi moodustamisega, mis uputaks Prantsusmaa antirahvuslikus koondises ja millel poleks muud poliitikat kui ookeanitaguse protektori poliitika.» rõhutas de Gaulle oma pressikonverentsil 10. septembril 1968.

Ühes sellega astuvad Prantsusmaa valitsevad ringkonnad samme majandusliku ja teaduslik-tehnilise koostöö laiendamiseks Euroopa ühenduste raames. Nii moodustati 1967. aasta oktoobris Prantsusmaa initsiatiivil ekspertide rühm («Marchali rühm») kuue riigi seitset tööstusharu hõlmava teaduslik-tehnilise koostöö projekti väljatöötamiseks. 1968. aasta novembris esitas Prantsuse valitsus Euroopa ühenduste ministrite nõukogule läbivaatamiseks rea ettepanekuid kuue riigi maksu- ja tolliseaduste harmoneerimise, «Euroopa ettevõtte» statuudi ja teaduslik-tehnilise koostöö projektide väljatöötamise kiirendamise, energeetika- ja transpordialase koostöö arendamise kohta. Prantsusmaa monopolistlikud ringkonnad püüavad ilmselt tugevdada «ühisturgu» kui oma majanduslikku tuge konkurentsivõitluses USA ja Inglismaaga.

Euroopa ühenduste kahe peamise liikme, Prantsusmaa

ja Saksa FV imperialismi vaheliste vastuolude teravne-
misele vaatamata on Prantsusmaa presidendi ja Lääne-
Saksa kantsleri ning nende ministrite regulaarsete koh-
tumiste tulemuseks mitte ainult omavaheliste vastu-
olude konstateerimine, vaid ka kompromissid integrat-
sioonipoliitika küsimustes. Need kompromissid on paljus
suhtes tingitud Prantsuse ja Lääne-Saksa monopolide
majanduslike huvide üha suurenevast ühtsusest.

1965. aasta juulis asutasid mõlema maa majandus-
ministeeriumid Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa tööstus-
alase koostöö büroo, mis pidi soodustama Prantsuse ja
Lääne-Saksa finantskapitali edasist põimumist. Enam kui
700 Lääne-Saksa firmal on filiaalid ja osakonnad Prant-
susmaal ning enam kui 400 Prantsuse firmal oma filiaalid
ja osakonnad Saksa FV-s. Lääne-Saksamaa on Prantsus-
maa suurim kaubanduspartner; kahe maa vaheline kau-
banduskäive suurenes 1961. aastast kuni 1966. aastani
50%.⁶⁵

Loobudes 1963. aasta 22. jaanuaril sõlmitud lepingus
ettenähtud «strateegiliste ja taktikaliste doktriinide lähen-
damisest» ning astudes välja selle vastu, et Saksa FV
lastaks NATO raames tuumarelva juurde, nõustus Prant-
suse valitsus otsekui kompensatsioonina lubama Lääne-
Saksamaa esindajaid osa võtta teaduslik-tehniliste uurin-
gute ja tuumaenergia küsimuste juhtimisest. Kõik see
annab tunnistust sellest, et «Atlandist kuni Uraalini ula-
tuva Euroopa» loomise kurss ei välista, vaid eeldab Prant-
suse diplomaatia edasisi jõupingutusi Saksa FV-ga kokku-
lepele jõudmiseks Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa äge-
das võitluses juhtpositsiooni pärast Euroopa ühendustes,
sellisele kokkulepele jõudmist, mille puhul Lääne-Saksa
imperialismi majanduslik üleolek oma Prantsuse partne-
rist saaks tasakaalustatud Prantsusmaa ja Euroopa sot-
sialistlike riikide vastastikku kasulike majanduslike ja
poliitiliste sidemete süsteemi abil.

Prantsusmaa ja Saksa FV kompromisskokkulepete areng
selles suunas aga põrkab nende lepitamatutele vastuolu-
dele niisugustes küsimustes nagu Euroopa ühenduste geo-
graafiliste raamide laiendamine, samuti suhted ühelt poolt
Euroopa ühenduste ja teiselt poolt Ühendriikide ning
NATO vahel. Need lahkkelid kajastavad Prantsuse mono-
polistliku kapitali püüdu Euroopa ühenduste abil säili-
tada kapitalismi maailmasüsteemis oma positsioone, mida

Lääne-Saksa imperialism ja Ameerika imperialism ohustavad.

Küsimus Inglismaa ja Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni teiste liikmesriikide astumisest Euroopa ühendustesse tõusis uuesti täie teravusega üles 1967. aasta maist alates. H. Wilsoni valitsuse läkitus palvega Inglismaa «ühisturgu» vastu võtta pörkas uuesti Prantsusmaa vastupanule. 1967. aasta 16. mail toimunud pressikonverentsil juhtis de Gaulle tähelepanu Inglismaa «erisuhetele» Ameerika Ühendriikidega ja Briti Rahvaste Ühenduse maadega ning Inglismaa majanduse sõltuvusele Ühendriikidest, mis «ühisturu» laiendamise puhul ähvardab muuta selle «vabakaubanduse tsooniks» ja seejärel «Atlandi tsooniks». Prantsusmaa president rõhutas, et Inglismaad võib tulevikus lasta Euroopa ühendustesse ainult tema «sügava transformeerumise» tingimusel. Seda seisukohta kinnitas ta uuesti pressikonverentsil 1968. aasta 10. septembril, märkides, et Inglismaa astumine ühendustesse kätkeb endas «Atlandisse uppumise» ohtu.

Ehkki Inglise diplomaatia hakkas 1967. aasta oktoobrist alates kinnitama, et Inglismaa on valmis loobuma «erisuhetest» Ühendriikidega ja alluma kõigile Rooma kokkulepete nõudmistele, ei nõrgendanud see Prantsusmaa vastupanu. 19. novembril 1967 lükkas Prantsuse delegatsioon Euroopa ühenduste ministrite nõukogu järjekordisel istungjärgul resoluutselt tagasi viie partneri nõudmise, et läbirääkimisi Inglismaaga tuleb pidada üheaegselt tema majanduse «tervenemise» protsessiga. Vastuseks Saksa FV, Itaalia, Hollandi, Belgia ja Luksemburgi mitmesugustele kompromissettepanekutele («Beneluxi plaan», «Brandti plaan» jt.), mis nägid ette Inglismaa järkjärgulise lülitamise «ühisturgu», teatasid Prantsusmaa esindajad ühenduste ministrite nõukogus endiselt, et EMÜ «lahendamise» on vastuolus tema tugevdamise ülesannetega.

Bonni katsed kiirendada 1968. aasta sügisel Inglismaa vastuvõtmise küsimuse lahendamist, spekuleerides sealjuures Tšehhoslovakkia sündmustega, ei andnud samuti tulemusi. Kuigi Bonni ettepanekuid kõigis «europaistlikes» parlamendiasutustes ja Euroopa ühenduste organites toetas Atlandi poliitikute koor, nõudes «Euroopa kaitse-süsteemi» loomist ja «kogu Lääne-Euroopa poliitilise koostöö intensiivistamist», rõhutasid Prantsusmaa esindajad

vastuseks, et majanduslikku ja teaduslik-tehnilist koostööd on vaja tugevdada ühenduste olemasolevates raamides. Inglismaa kolme suurema partei, leiboristliku, konservatiivse ja liberaalse partei astumine 1968. aasta oktoobris «Euroopa Ühendriikide moodustamise tegevuskomiteesse» tähendab sisuliselt seda, et Atlandi-poliitikud tunnistasid, et Prantsusmaa vastupanu ületamine üksnes survega väljastpoolt on võimatu.

Püüdes mängida Prantsusmaa valitsuse ja Atlandi bloki konfliktis «ausa maakleri» osa, väljendas Saksa FV täiesti selgesti oma seisukoha «Euroopa isamaade» ja Atlandi-integratsiooni teineteisele vastandamise suhtes. 19. märtsil 1965 Münchenis esinedes pooldas L. Erhard «Saksamaa taasühendamist Euroopa integratsiooni raames ja koostööd Ühendriikidega» ning nimetas vormelit «Euroopa Atlandist kuni Uraalini» «mõttetuks fraasiks»⁶⁶. K. Kiesingeri—W. Brandti valitsuse kursiks oli samuti liidu tugevdamine Ühendriikidega ja Lääne-Saksa bundesveeri jõudude suurendamine NATO raames.

1966. aasta veebruaris, pärast seda, kui Prantsusmaa presidendivalimistel ilmnes NATO pooldajate positsioonide nõrkus ja EMÜ raames oli saavutatud kompromisskokkulepe, läksid Prantsusmaa valitsevad ringkonnad välja avalikule kokkupõrkele Atlandi-poliitika kursiga. Oma pressikonverentsil 21. veebruaril 1966 ütles de Gaulle, et seoses muutunud tingimustega maailmas on NATO raames teostatav poliitika Prantsusmaa huvidega vastuolus. Juhtinud tähelepanu sündmustele Kariibi meres ja sõjale Vietnamis, rõhutas de Gaulle, et kui eskaleerida «konflikte, mida tekitavad Ameerika Ühendriigid teistes maailma osades», siis võib Euroopat automaatselt kaasa tõmata ülemaailmsesse tulekahjusse, sest NATO raames teostatakse Ameerika strateegiat.⁶⁷

7. märtsil saatis de Gaulle USA presidendile Johnsonile läkituse, milles tegi ettepaneku alustada kahepoolseid läbirääkimisi Prantsusmaa territooriumil paiknevate Ameerika vägede staatuse revideerimise kohta. USA, Saksa FV ja Prantsusmaa teiste NATO partnerite surveavaldamise katsed jäid asjatuiks. Prantsuse valitsus nõudis, et 1. aprilliks 1967 evakueeritaks Prantsusmaa territooriumilt kõik NATO sõjaväestaabid, viidaks välja Ameerika väed ning likvideeritaks välismaa sõjaväebaasid. 1. juulist 1966 allutati kõik Prantsusmaa relvajõud rah-

vuslikule väejuhatusele. 1. oktoobrist 1966 lahkusid Prantsusmaa esindajad NATO alalisest komiteest.

Prantsuse valitsevad ringkonnad andsid endale aru, milline poliitiline tähtsus on Prantsusmaa väljaastumisel NATO sõjalisest organisatsioonist. «7. märts tähistab terve ajastu lõppu, liitude monoliitsuse, blokkide süsteemi, külma sõja, Vene-Ameerika aatomi-bipolaarsuse ja väljastpoolt kaitstava Euroopa ajastu lõppu,» ütles 1966. aasta juunis Lääne-Euroopa Liidu assamblee istungil üks valitseva partei liidreid J. Baumel.

M. Debré raamatus, mis avaldati 1965. aastal, võetakse põhjaliku kriitika alla «Atlandi koostöö» kontseptsioon ise ja toonitatakse ohtu, mida kujutavad selle kontseptsiooni elluviimise katsed Prantsuse riigile. M. Debré, kes on valitseva partei üks juhtivaid teoreetikuid, põhjendas tegelikult Atlandi-solidaarsusest lahtiütlemist Prantsuse suurkodanluse huvide nimel.⁶⁸

Kuigi Prantsusmaa jääb Atlandi liidu liikmeks, tähistas otsus, mille Prantsuse valitsus 1966. aasta kevadel vastu võttis, jõudmist Ühendriikide juhtiva sõjalise ja üldse kogu poliitilise organisatsiooni avaliku kriisi faasi. De Gaulle oma radio- ja televisioonikõnes 10. septembril 1967 märkis, et Prantsusmaa otsus võib olla signaaliks «üldisele evolutsioonile» teistes Lääne-Euroopa riikides, mis samuti võivad «Atlandi-alluvusele» lõpu teha. 10. septembril 1968 toimunud pressikonverentsil astus ta uuesti välja Prantsusmaa «Atlandisse uppumise» vastu ja kinnitas, et Prantsusmaa keeldub NATO sõjalisest organisatsioonist osa võtmast.⁶⁹

Paljud Atlandi-poliitika teoreetikud püüdsid vähendada NATO kriisi tähtsust ja tõestada selle üleminevat iseloomu, viidates Prantsusmaal esinevale «natsionalismile» kui spetsiifilisele, isoleeritud nähtusele ning de Gaulle'i isiklikele omadustele. Rohkeid sellesuunalisi jõupingutusi tegid integratsiooni pooldajad Prantsusmaal, näiteks P. Pflimlin. Ta ütles 1966. aasta mais, et on lubamatu «lõhkuda Ameerika hegemooniat, s. t. kõrvaldada Ühendriigid osast, pealegi üldiselt vähe kadestamisväärsest osast — kaitsta kõiki positsioone, mida ähvardab kommunistlik ekspansionism». Pflimlin avaldas lootust, et väljastpoolt avaldatav mõju ja integratsiooni pooldajate jõupingutused siseriigis sunnivad Prantsusmaad lõpuks asuma uuesti oma kohale Atlandi rindel.⁷⁰ Sääraseid arut-

lusi võib Ameerika ja Lääne-Euroopa ajakirjanduse veer-
gudel nüüdki kohata.

De Gaulle'i valitsuse välispoliitiline programm kohtas
tõepoolest erineval määral ja erinevatel motiividel mõju-
kate poliitiliste ringkondade vastupanu. Selle programmi
vastu astusid välja «demokraatliku tsentrumi» pooldajad,
kes väitsid, et «Euroopa eraldumine kogu Lääne ühendu-
sest», s. t. Ühendriikidest, ei võimalda «kaasa tõmmata
evolutsiooniprotsessi üleelavaid Ida maid ja jõuda lõpli-
kule rahulikule reguleerimisele Euroopas». «Rahvusülese»
integratsiooni apoloogeetid vaidlesid vastu de Gaulle'i kur-
sile ka Ameerika majanduslikule ekspansioonile vastu-
panu osutamise seisukohast lähtudes, nagu seda tegi näi-
teks populaarse kodanliku ajakirja «Express» direktor
J. Servan-Schreiber palju kära tekitanud raamatus
«Ameerika väljakutse», kus ta kutsus looma «föderaalset
Euroopat» Inglismaa osavõtul, selleks et tagada selle ise-
seisvus suhetes Ühendriikidega.⁷¹ Prantsuse valitsuse
välispoliitilist programmi mõistsid hukka «pahempoolsete
jõudude föderatsiooni» liidrid eeskätt G. Defferre. Tema
pooldajate jõupingutustega esitati Rahvuskogus 1966.
aasta aprillis Sotsialistliku Partei juhtkonna nimel valit-
susele umbusalduse avaldamise resolutsioon seoses valit-
suse otsusega, mis nägi ette Prantsusmaa väljaastumise
NATO sõjalisest organisatsioonist.

Poliitilise võitluse areng Prantsusmaal annab ühtaegu
tunnistust sellest, et Atlandi-poliitika pooldajad pole kõi-
gile manöövritele vaatamata suutelised riigis oma posit-
sioone taastama. Sellest kõnelevad muu hulgas 1969. aasta
juunis toimunud presidendivalimised. Valimiste tulemused
olid suurel määral tingitud rahvahulkade rahupüüdest ja
rahvusliku sõltumatuse taotlusest. Suurim partei riigis.
Prantsuse Kommunistlik Partei, võitleb järjekindlalt
Atlandi-poliitika vastu. Ta toetas valitsuse otsust kutsuda
Prantsusmaa relvajõud ära NATO sõjalisest organisat-
sioonist ja nõuab täielikku eraldumist sellest blokist.

Prantsuse valitsuse välispoliitika kurss on tingitud
ühelt poolt jõudude vahekorra muutumisest maailmaareen-
nil sotsialismi kasuks ja «kommunismi tagasitõrjumise»
katsete läbikukkumisest, sotsialistlike riikide võitlusest
rahuliku kooseksisteerimise eest ning surmaohust, mida
kujutab Prantsusmaale kaasatõmbamine Ameerika impe-
rialismi sõjalistesse avantüüridesse, ja teiselt poolt impe-

rialistlike riikide vaheliste vastuolude teravnemisest. Lähtudes Prantsuse monopolistliku kodanluse enamuse huvidest ja olles sunnitud arvestama elanike laiade hulkade rahvuslikke püüdlusi, ei läinud de Gaulle'i valitsus risti vastu ajaloo voolule, nagu väitsid mõned Atlandi-teoreetikud, vaid lähtus poliitilisest realismist. Isegi Atlandikursi pooldajad, kes kainelt hindavad poliitiliste jõudude paigutust Prantsusmaal, on sunnitud jõudma järeldusele, et suhetes USA ja NATO-ga kajastab Prantsusmaa valitsuse poliitika prantslaste enamiku meeleolusid. See poliitika «elab peaaegu kindlasti üle de Gaulle'i ja võimalik ka, et goollismi», kirjutas 1966. aasta mais Inglismaa Kuningliku Rahvusvaheliste Suhete Instituudi kaastöötaja Pickles, analüüsides Prantsusmaa erinevate parteide positsiooni küsimuses, mis puudutab Prantsusmaa suhteid USA ja Inglismaaga.⁷²

Mõistagi ei tähendanud Prantsusmaa riiklik-monopolistlikku kapitalismi Ameerika imperialismiga ühendavate sidemete nõrgendamine nende täielikku katkemist. V. I. Lenin märkis omal ajal, et seoses imperialistlike riikide vahelise võitlusega on võimalik «kõigi maade imperialistide ühine liit» purustada, kuid rõhutas, et selle liidu sõlmimise tendents «peab end lõpuks vältimatu jõuga ilmutama».⁷³

Prantsuse monopolid võivad oma kasumeid kaitstes nõustuda vabatahtlikult nõrgendama kaitseliitu rahvusvahelise imperialistliku reaktsiooni kantsiga, kuid ainult teatud piirini, mille määravad ära eraomanduse kaitsmise huvid. Imperialistide rahvusvahelise konsolideerumise tendents on mõnevõrra nõrgenenud, kuid eksisteerib Prantsusmaal endiselt edasi. On üsnagi iseloomulik, et kui Prantsusmaa äriühingute häälkandja «Enterprise» toimetused korraldas «avaliku arvamuse» küsitluse, tehes ettepaneku valida suurettevõtete natsionaliseerimise ja nende üle Ameerika kontrolli kehtestamise vahel, siis 75% küsitletuist olid Ameerika kontrolli poolt ja ainult 15% natsionaliseerimise poolt. J. Meynaud' arvates võitlevad Prantsuse ettevõtjad ainult nii kaua Ameerika kapitali pealetungi vastu, kuni neid ei ähvarda natsionaliseerimine.⁷⁴

Prantsusmaa valitsevate klasside hulgas Euroopa välispoliitika küsimuses valitseva kahe tendentsi areng toimub rahvahulkade kasvava poliitilise aktiivsuse olukorras.

Rahvuse määratu enamiku huvid nõuavad Atlandi-integratsiooni vastu järjekindlana kursi teostamist. Selle kursi elluviimine oleneb paljus Prantsusmaa demokraatlike jõudude monoliitsusest ja nende strateegia ning taktika õigsusest võitluses riigi rahvuslike huvide eest.

Eraldusjoon Atlandi-poliitika poolehoidjate ja nende vahel, kes astuvad välja selle poolt, et arendada Ühendriikidest sõltumatult sidemeid ning koostööd Lääne- ja Ida-Euroopa riikide vahel, ei kulgenud mööda Prantsusmaad ja teisi NATO partnereid, vaid üldse mööda Lääne-Euroopa riike. Ühel või teisel kujul esitasid vastuväiteid rahvuslikele territooriumidele NATO baaside paigutamise puhul mitte ainult Prantsusmaa, vaid ka teiste Lääne-Euroopa riikide valitsused. Norra näiteks astus välja oma territooriumil välismaa sõjaväebaaside asumise vastu, Taani oma territooriumile tuumarelvaga varustatud sõjavägede paigutamise vastu.

Kuigi Ühendriigid suutsid 1966. aasta aprillis NATO ülejäänud 13 liikme valitsusele peale sundida «14-ne deklaratsiooni», mis mõistab hukka Prantsusmaa tegevuse, ei kajastanud see avaldus tegelikult isegi blokki kuuluvate Lääne-Euroopa riikide valitsevate ringkondade meeleolusid. Nagu 1966. aasta lõpul märkis oma raamatus H. van B. Cleveland, kes tegi «kokkuvõtte Euroopa poliitika uurimistest» Ameerika välissuhete nõukogus, muutub Euroopa jagunemine kaheks vaenulikuks koalitsiooniks lääneeurooplastele järjest vastuvõtmatumaks, «president de Gaulle'i kavatsus Euroopa suhtes köidab eurooplasi, sest ta väljendab tundeid ja lootusi, mida nad ei saa avaldada sel määral, nagu tema neid väljendas»⁷⁵.

Prantsusmaa valitsuse keeldumine seada oma poliitika sõltuvusse mingist rahvusvahelisest organist, mida demonstreeriti täiesti konkreetset EMÜ-s ja NATO-s 1965. aasta teisel ja 1966. aasta esimesel poolel, tähendas integratsiooni Atlandi-poliitika eitamist, sest see keeldumine ei sobinud kokku kursiga luua rahvusvahelisel areenil kvalitatiivselt uus poliitiline jõud ja kasutada seda integreeruvate riikide siseasjadesse vahelesegamiseks ning nende riikide järkjärguliseks muutmiseks rahvusvaheliste suhete uue subjekti alluvateks koostisosadeks. Selle keeldumise tähtsus ulatus palju kaugemale kui ainult Prantsusmaa suhted nende koondistega.

Ajal, mil külm sõda oli täies hoos, nõustus «kommu-

nistliku agressiooni» müüdist kohkunud Lääne-Euroopa kodanlus kitsendama oma rahvuslikku suveräänsust Ühendriikide juhitava Atlandi bloki kasuks. Seoses rahvusvahelise olukorra, samuti Lääne-Euroopa ja USA jõuvahekorra muutumisega kasutavad Lääne-Euroopa riikide valitsevad ringkonnad uuesti oma huvides rahvusliku sõltumatuse ideed. Prantsusmaa väljaastumisega NATO sõjalisest organisatsioonist võttis Atlandi bloki kriis niisuguse ulatuse, et vähenevad võimalused Euroopa kapitalistlike riikide antikommunistlikuks koondumiseks.

Seda olid sunnitud tunnistama isegi sõjakad antikommunistid. Analüüsides Lääne-Euroopa riikide valitsevate ringkondade suhtumist Prantsusmaa poliitikasse, kirjutas üks Ameerika antikommunismi spetsialist A. Bromke: «Niisiis, Prantsusmaa otsuse tagajärg ei piirdu NATO sõjalise struktuuri nõrgenemisega. Tekkis Lääne liitlaste omavaheliste poliitikaalaste hõõrumiste tõsine allikas, mis toob peaaegu kindlasti kaasa nendevahelise mitmepoolse koostöö vähenemise minimaalse ulatuseni, kui mitte selle täieliku katkemiseni... Huvi «Atlandist Uraalini» ulatava Euroopa ühendamise kontseptsiooni vastu järjest suureneb.»⁷⁶ Seoses külma sõja kontseptsiooni kokkuvõttega ei õigustanud end seega Atlandi-poliitika strateegide lootus Lääne-Euroopa ja Põhja-Ameerika imperialistide klassiühitsusele.

Atlandi bloki jõudmine avaliku kriisi faasi 1966. aasta kevadel tähendas, et olid läbi kukkunud imperialistliku reaktsiooni jõupingutused kasutada Lääne-Euroopa kapitalistliku integratsiooni protsessi ning kapitali rahvusvahelise põimumise tulemusel USA ja Lääne-Euroopa riikide monopolistliku kodanluse konkreetsete majanduslike ja poliitiliste huvide järjest suuremat lähenemist antikommunistliku Atlandi-koondise loomise eesmärgil. Imperialismi ajalooline tendents majandussidemete, teaduse, tehnika ja kogu majanduselu internatsionaliseerumisele, väärdjaliku vormi, kinniste blokkide loomisele on vastuolus majanduselu internatsionaliseerimise protsessi arengu vajadustega. See tendents piirab tootlike jõudude arengust tingitud rahvusvahelist tootmise spetsialiseerumist ja koopereerumist meelevaldsete, majanduslikult põhjendamatute geograafiliste raamidega. Atlandi-poliitika takistab Ida- ja Lääne-Euroopa maade vaheliste ajalooliselt väljakujunenud majandussidemete arendamist,

nendevahelist kaubandust ja tootmisalast teaduslik-tehnilist koostööd, kuigi huvi sellesuunalise pikaajalise koostöö vastu Lääne-Euroopas kasvab. Tagajärg on see, et süveneb konflikt Lääne-Euroopa riikide rahvuslike huvide ja Atlandi-poliitika eesmärkide vahel.

Blokkide liikmesriikide kapitalide järjest suurenev vastastikune segunemine muudab imperialistlike riikide vahelised vastuolud veelgi teravamaks. Monopolide konkurentsivõitlus riiklik-monopolistliku kapitalismi tingimustes toob paratamatult kaasa riikide omavahelise võitluse mõju pärast blokis. Monopolistlikul kapitalil on endiselt rahvuslikult eraldatud kapitali iseloom ja tema kokkulepped partneritega rajanevad jõudude ajutisel vahekorral. Seda vahekorda rikutakse majandusliku ja poliitilise arengu ebaühtluse tõttu. Riikide sekkumine majandusellu, teaduse ja tehnika progressi kasutamine suurendab arengu ebaühtlust ja muudab blokkidest osavõtjate suhted eba-kindlaks. Siit tuleneb Lääne-Euroopa riikide, esijoones Prantsusmaa suurenev vastupanu blokkide kõige võimsama liikme, Ameerika imperialismi majandusliku ekspansiooni suhtes.

On iseloomulik, et isegi pärast «Kennedy raundi» ülepeetud läbirääkimiste lõppemist 1967. aastal jäid EMÜ liikmete ja USA suhted endiselt üsnagi pingelisteks. Sotsialismi majanduslikud võidud, tema edusammud kahe süsteemi võistluses vajutavad pitseri kogu imperialistlike riikide vaheliste vastuolude arengukäigule, õõnestades imperialismileeri suhtelist ühtsust.

Blokkide liikmesriikide omavahelised imperialistlikud vastuolud õõnestasid NATO alustugesid ja nõrgendasid EMÜ-d, mida Atlandi-poliitika strateegid pidasid ulatusliku antikommunistliku koondise majanduslikuks tuumikuks. Atlandi bloki poliitiline «desintegratsioon» aeglustas tema raames toimuvat majandusliku integratsiooni protsessi ning tugevdas Lääne-Euroopa maades tendentse likvideerida Euroopa sotsialistlike ja kapitalistlike maade majandussuhetes kunstlikult loodud bariäärid.

Atlandi-poliitika strateegid panid suuri lootusi sellele, et alaliste blokkide organid, astudes välja «rahvusüleste» arbiteridena, suudavad vastuolusid siluda, leida liikmesriikide vahel kompromisse ja kiirendada integratsiooni protsessi. Nende blokkide, eeskätt EMÜ mehhanism oli tõepoolest mõeldud imperialistide vahel turgude ja mõju-

sfääride «rahulikuks» jagamiseks, sest blokkidest osavõtjad vältisid konkurentsivõitluse selliseid vorme ja meetodeid, mis võisid kapitalismi alustugesid ähvardada uute vapustustega.

Imperialistlike liitude alaliste organite tegevus, soodustades ühtede vastuolude leevendamist, viis aga teiste vastuolude teravnemiseni nende liitude liikmesriikide vahel, kellest igaüks püüdis allutada blokkide mehhanismi oma huvidele. Saksa FV katsed kasutada seda mehhanismi oma revanšistlikel eesmärkidel põhjustasid vastuolude märgatavat teravnemist ja pidurdasid integratsiooni arengut. Niisiis, «rahvusülene» pealisehitus, mis loodi kapitalistliku integratsiooni baasil ja pidi seda protsessi kiirendama ning suvaliselt suunama, takistab üht-aegu selle arengut.

Iseloomustades kapitalistlike riikide suhteid, märkis V. I. Lenin, et «on olemas kaks tendentsi: üks, mis teeb vältimatuks kõigi imperialistide liidu, teine, mis seab ühtesid imperialiste teiste vastu. — kaks tendentsi, millest kummalgi ei ole kindlat alust»⁷⁷. Integratsioonipoliitika, mis kajastab esimest tendentsi ja on mõeldud imperialismi võimsuse suurendamiseks rahvusvahelisel areenil, toob samal ajal kaasa teise tendentsi, mis nõrgendab imperialismi rahvusvahelisi positsioone.

Üleeuroopaline koostöö — tee rahu ja sotsiaalse progressi kindlustamisele

Euroopa imperialistliku integratsiooni Atlandi-poliitika, mis on suunatud sotsialistlike maade ja Lääne-Euroopa revolutsioonilise töölisliikumise vastu, sai 1966. aastal tõsise lüüasaamise osaliseks. Kuid tegurid, millele Atlanditeoreetikud panuse tegid, toimivad edasi.

Atlandi-strateegid püüavad «kommunistliku agressiooni» müüdi elustamiseks kasutada klassivõitluse iga-sugust teravnemist rahvusvahelisel areenil või Lääne-Euroopa maades endis. 1967. aastal puhuti antikommunistlik ja Nõukogude-vastane hüsteria lõkkele seoses Lähis-Ida sündmustega. 1968. aastal hakati Lääne imperialistlikku kodanlust uuesti energiliselt üles kutsuma klassiühtsusele, kusjuures aendina kasutati abinõusid, mida sotsialismimaad rakendasid imperialismi septsuste vastu Kesk-Euroopas.

Seoses Prantsusmaa väljaastumisega NATO sõjalisest organisatsioonist tegid bloki juhid aastail 1966—1968 suuri jõupingutusi kriisist ülesaamiseks. 1966. aasta novembris moodustati sõjalise planeerimise komitee. 1967. aasta detsembris võttis NATO nõukogu ametlikult vastu «paindliku reageerimise» doktriini, mis tugevdas Saksa FV osa selles blokis, samuti rõhutati, et sõjalise integratsiooni printsiip on bloki mehhanismi tegevuse põhiprintsiipe. Sellele järgnes 1968. aasta mais sõjalise planeerimise komitee poolt NATO relvajõudude arendamise esimese viie aasta (1969—1973) plaani vastuvõtmine ning bloki liikmete sõjaliste ettevalmistuste edasine aktiveerimine.

Eriti aktiivset osa antikommunistliku hüsteeria lõkelepuhumisel etendavad Bonni militaristid, kes pretendeerivad selle agressiivse organisatsiooni teise juhi kohale. Tšehhoslovakkia sündmusi kasutasid Saksa FV juhtivad poliitikategelased ja sõjaväelased selleks, et püüda luua bloki raames eriline «Euroopa kaitstesüsteem», mis võib vastavalt «paindlikule reageerimisele» rakendada sotsialismimaade vastu taktikalist tuumarelva. Sealjuures kasutati ära asjaolu, et mõned partnerid ei olnud kindlad USA vastuvaidlematu sõjalise toetuse suhtes. Sellest rääkis ka Schröder, esinedes 1968. aasta oktoobris Lääne-Euroopa Liidu assambleel.⁷⁸

Käsitades NATO Euroopa-partnerite hulgas kõige tugevamat armeed, lootsid Bonni juhid ilmselt sel viisil mitte ainult juhtida galvaniseeritud Euroopa kaitseühendust ja pääseda ligi tuumarelvale, vaid tõmmata kõik bloki liikmed oma revanšistlike avantüüride sõiduvette. Seni on Saksa FV esindajad EMÜ ministrite nõukogus oma partneritelt saavutanud juba seda, et 5. novembril 1968 võeti vastu otsus, mille kohaselt 1. jaanuariks 1970 tuleb välja töötada ühine väliskaubanduspoliitika sotsialismimaade suhtes.⁷⁹

Rööbiti sotsiaal-poliitiliste teguritega püüavad Atlandi-strateegid endiselt kasutada kapitalide, eriti Ameerika ja Lääne-Euroopa kapitalide internatsionaalset põimumist. Ainuüksi 1966. aasta jooksul suurenesid Ameerika era-investeeringud EMÜ maades 40%. 10 aastaga (alates 1957. aastast) on need EMÜ riikides suurenenud üle 4,5 korda ja teistes Lääne-Euroopa riikides 3,6 korda.⁸⁰ Ameerika ajakirjanduses on korduvalt olnud kõneaineks, et ehkki Prantsuse valitsus saavutas Ameerika vägede

lahkumise oma maalt, pole ta suuteline takistama Ameerika kapitalide sissetungi Prantsusmaale, mis toimub tema «ühisturu»-partnerite abiga. «Atlandismi» kontseptsiooni teoreetikud, näiteks H. Kissinger, avaldavad sellega seoses veendumust, et on võimalik «Põhja-Atlandi rannikul elavate rahvuste tihe ühinemine».

Kuigi NATO-le majandusliku vundamendi rajamise katsed ei õnnestunud, otsivad bloki juhid majandusliku ühinemise protsessidele tuginedes enamikule kapitalistlikele riikidele vastuvõetavaid poliitilise integratsiooni ning nendevaheliste sidemete ümberkorraldamise vorme ja meetodeid. Nimelt seda eesmärki teenisid «Harmeli plaan» NATO «tulevaste ülesannete» kohta, bloki liikmesriikide «tehnilise koostöö» projektide arutamine, NATO nõukogu üleskutse bloki liikmetele 1967. aasta detsembrist rangelt koordineerida oma kontakte Ida-Euroopa maadega ja muud taolised manöövrid.

Atlandi-poliitika eestvõitlejad kinnitavad ikka ja jälle, et imperialistlike blokkide liikmete ühtsus võimaldab sotsialismimaadele peale sundida majandusliku ja teaduslik-tehnilise koostöö tingimusi, kasutada seda koostööd sotsialismi poliitiliste alustugede õõnestamiseks ja ideeliste alustugede «pehendamiseks», sotsialistlike maade monoliitsuse õõnestamiseks. Selle argumendi kinnituseks viidatakse Jugoslaavia ja EMÜ organite läbirääkimistele kaubanduskokkuleppe sõlmimiseks, mis kujunevat esimeseks sammuks sotsialistlike riikide väliskaubanduse monopoli õõnestamisel ja muutvat põhjalikult nende majandust. Lõppkokkuvõttes võiksid «Ida-Euroopa maade majanduslikud suhted Lääne-Euroopaga kujuneda neile tähtsamaks kui suhted Venemaaga», kinnitas näiteks sotsialismi «erosiooni» üks inglise teoreetikuid.⁸¹

Seega kasutavad imperialistid kapitalistlikku integratsiooni endise aktiivsusega selleks, et säilitada ja tugevdada Atlandi blokki, valmistada ette relvastatud agressiooni Euroopa sotsialistlike maade vastu ja teha õõnestustööd kontrrevolutsiooni varjatud eksportimise meetoditega. Tõsiasi, et integratsioonipoliitika teostamises nii «Atlandi» kui ka Euroopa ulatuses etendavad järjest suuremat osa Saksa FV militaristlikud ja revanšistlikud jõud, kes avalikult kutsuvad üles revideerima olemasolevaid riigipiire, muudab selle poliitika eriti ohtlikuks rahule ja sotsiaalsele progressile Euroopas.

Integratsioonipoliitika, mis viis Atlandi blokis tsentrifugaal- ja tsentripetaaltendentsi võitluse teravnemisele, bloki liikmesriikide valitsevate klasside hulgas lahkkelide suurenemisele tähtsates poliitikaprobleemides, paljastas ühtaegu NATO-le omased orgaanilised nõrkused ja hellad kohad. Ühelt poolt imperialistlike blokkide Atlandi-süsteemi kriis ning teiselt poolt blokki kuuluvate Lääne-Euroopa maade töölisklassi ja teiste monopolismivastaste jõudude poliitilise aktiivsuse kasv annavad võimaluse imperialistliku kodanluse kõige sõjakamaid ringkondi isoleerida, pöörata Lääne-Euroopa maade avalik arvamus nende vastu.

Sellest seisukohast on äärmiselt tähtis paljastada seda, et Ameerika ja Lääne-Saksa imperialistid kuritarvitavad Euroopa ühendamise loosungit, näidata, et Atlandi-poliitika ei sobi kokku Lääne-Euroopa riikide rahvuslike huvidega, ja vastandada sellele positiivne programm: rahvusvaheliste suhete arendamine Euroopas kõigi Euroopa rahvaste huvides. Ja kui imperialistlike blokkide Atlandi-süsteemi kriis ise oli suurel määral sotsialistlike riikide aktiivse välispoliitika tulemus, lõi see kriis ühtaegu teatud eeldused sotsialistliku välispoliitika rahumeelse initsiatiivi edasiarenemiseks ning pealetungiks agressiooni ja reaktsiooni positsioonidele Euroopas.

Aastail 1966—1968 astusid Nõukogude Liit ja teised Euroopa sotsialistlikud riigid mitmeid tähtsaid samme niisuguse programmi väljatöötamiseks. Kontsentreeritud kujul on nende ettepanekud esitatud «Deklaratsioonis rahu ja julgeoleku tugevdamise kohta Euroopas», mis võeti vastu Varssavi lepingu osaliste riikide poliitilise konsultatiivkomitee nõupidamisel 1966. aasta juulis ja kinnitati Bukaresti läkituses 17. märtsil 1969. Need ettepanekud, samuti kapitalistlike maade kommunistlike parteide ettepanekud olid Karlovy Vary konverentsil 1967. aasta aprillis vastuvõetud programmi aluseks. See programm nägi ette kõigi rahu ja progressi jõudude koondamise võitlusesse Euroopa julgeoleku eest. Selle programmi tähtsust võitluses imperialistliku poliitika vastu rõhutati sotsialistlike maade kommunistlike ja töölisparteide avalduses, mis võeti vastu Bratislava nõupidamisel 1968. aasta augustis.

Ilmeka iseloomustuse sellesuunalisele sotsialistlikule kursile anti Karlovy Vary konverentsil, kus märgiti järg-

mist: «Euroopa poliitika imperialistlikule Atlandi-kontseptsioonile, mis eeldab alalist võidurelvastumist, Euroopa permanentset jagamist vastandlikeks sõjalisteks blokkideks ja jõupoliitika jätkamist antikommunismi lipu all, vastandame meie Euroopa ühendamise sotsialistliku kontseptsiooni, mille aluseks on mõlema ühiskondliku süsteemiga riikide rahulik kooseksisteerimine ja sõjaliste blokkide asendamine kollektiivse julgeoleku süsteemiga.»⁸²

Kõigi Lääne-Euroopa maade elanikkond, sealhulgas ka suur osa kodanlusest, on objektiivselt huvitatud rahust. Mitmete Lääne-Euroopa maade valitsevates ringkondadeski tunnustatakse, et sõjaline liit Ühendriikidega ja osavõtt NATO ühendatud relvajõududest ei teeni rahu ja Lääne-Euroopa riikide rahvuslikke huve, mistõttu suureneb Lääne-Euroopa riikide püüd vabaneda USA sõjalisest ja poliitilisest eestkostmisest. Mõnedes Euroopa kapitalistlikes maades soodustas vastuolude teravnemine Ühendriikidega neutraliteeditendentside arenemist. Kuid Lääne-Euroopa maade üldsuse laiades ringkondades takistab Euroopa kollektiivse julgeoleku süsteemi ideede juurdumist «hirmu tasakaalu» kontseptsioon. Viidetega «hirmu tasakaalule» püüab imperialistlik propaganda varjata sotsialistlike riikide rahuinitsiatiivi tõelisi põhjusi, õigus-tada võidurelvastumist ja sõjaliste blokkide säilitamist.

NSV Liit ja teised sotsialistlikud riigid, avaldades vastupanu imperialismi agressiivsele poliitikale, püstitavad teravalt küsimuse ohust, mille toob kaasa vastavalt «hirmu tasakaalu» kontseptsioonile Euroopas eksisteerivate vastandlike sõjaliste liitude relvastuse ja relvajõudude edasine suurendamine, eriti seoses Saksa FV pretendeerimisega tuumarelvale. Kõik Saksa FV valitsevate ringkondade «patsifistlikud» fraasid ei muuda nende revanšistlike püüdluste sisu, soovi kasutada võidurelvastumist sõjaliste avantüüride vallapäätmiseks. Nii rõhutati Bukaresti deklaratsioonis 1966. aastast, et «Euroopa riikide valitsused ei või arvestada nende rahustavaid kinnitusi, kes hauvad agressiooniplaane, uskuda nende avaldusi, kes taotlevad Teise maailmasõja tulemuste revideerimist, samal ajal väites, nagu oleksid tuumarelvad neile vajalikud oma julgeoleku nimel, ega jääda passiivseteks, ergutades seega tahes-tahtmata jõude, kes plaanitsevad Euroopale hukatusliku tuumakonflikti platsdarmi saastust»⁸³.

Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid, astudes välja «hirmu tasakaalu» kontseptsiooni vastu, võitlevad järjekindlalt desarmeerimise eest, sealhulgas tuumarelva leviku tõkestamise lepingu elluviimise eest, mis võiks olla tähtis samm võidurelvastumise lõpetamise teel ja välis- taks Saksa FV juurdepääsu tuumarelvale. Euroopas sõja- lise pinevuse lõdvendamise eesmärgil pakutakse ka selli- seid osalisi abinõusid nagu välismaa sõjaväebaaside lik- videerimine, kõigi välismaa vägede väljaviimine võõrastelt territooriumidelt oma rahvuslikesse piiridesse, aatomi- vabade tsoonide loomine Kesk-Euroopas, Balkanil, Vahe- mere piirkonnas ja Põhja-Euroopas ning üldse rahutsoo- nide loomine Euroopa erinevates piirkondades.

Tehes ettepaneku asendada Euroopas eksisteerivate sõjaliste liitude süsteem sellise rahvusvaheliste suhete süsteemiga, kus igäühe julgeolek oleks üheaegselt kõigi julgeolek, on sotsialistlikud riigid korduvalt soovitanud Euroopa riikide ettepanekute alusel kindlaks määrata selle süsteemi konkreetse organisatsiooni. Selle sihiga tehti ja tehakse ettepanek kutsuda kokku spetsiaalne üle- euroopaline nõupidamine, millest võtaksid osa nii Vars- savi lepingu osalised riigid, NATO liikmesriigid kui ka neutraalsed maad.

Ühtlasi esitasid sotsialistlikud riigid mitmed printsi- piaalsed teesid, mis vastavad kõigi Euroopa rahvaste ühis- tele püüdlustele. Karlovy Vary konverentsil toetasid kõik osavõtjad Varssavi lepingu liikmesriikide ettepanekut lik- videerida üheaegselt mõlemad sõjalised organisatsioonid. Seejuures märgiti, et blokkideta Euroopas saab rahu kind- lustada ainult sel teel, kui kõik riigid tunnustavad sõja- järgsel perioodil kujunenud riigipiire, eriti Oder-Neisse piiri, samuti piire mõlema Saksa riigi vahel, kui kõik Euroopa riigid sõlmivad lepingu, mis tagab vastavalt ÜRO põhikirja printsiipidele kõigi vaidlusaluste probleemide lahendamise eranditult rahulike vahenditega.

Sotsialistlike riikide poolt tehtud kollektiivse julgeoleku süsteemi loomise ettepanek vastab samuti Lääne-Euroo- pas, eriti Skandinaaviamaades suurenenud neutraliteedi- püüdele. Riikliku lepingu sõlmimine Austriaga 1955. aas- tal näitas kätte tee, mida mööda võiksid sammuda paljud Euroopa väikeriigid. Euroopa kollektiivse julgeoleku süs- teemi raames oleks iga sellise riigi neutraliteet kindlalt tagatud. Karlovy Vary avalduses rõhutati spetsiaalselt,

et Euroopa julgeolekusüsteem peab sisaldama neutraliteedi ja neutraalsete maade puutumatus vastuvaidlematu austamise printsiibi tunnustamise. Nende maade aktiivsem rahupoliitika ja nende panus desarmeerimise üritusse soodustaksid sellise süsteemi loomist.

Võttes arvesse mitmete Lääne-Euroopa riikide püüdu vabaneda Ameerika diktaadist, mille peamiseks tööriistaks Euroopas on Atlandi blokk, teevad sotsialistlikud riigid jõupingutusi selleks, et tugevdada kapitalistlike maadega poliitilisi suhteid eesmärgiga kaitsta rahu ja luua nendega koos sõjalistest blokkidest vaba Euroopa.

Sellest seisukohast on eriti suur tähtsus suhete arendamisel Prantsusmaaga. On astunud mitmeid olulisi samme, et seada Prantsusmaa ja sotsialistlike maade vahel sisse tihe koostöö, mis rajaneb nende maade rahvaste põhiliste eluliste huvide ulatuslikul kokkulangemisel, sealhulgas ka rahvusvaheliste suhete alal. Nagu näiteks märgiti Nõukogude Liidu ja Prantsusmaa ühises avalduses 9. detsembrist 1966, lähtuvad mõlemad pooled vajadusest lõdvendada rahvusvahelist pinevust ja arendada kõigi Euroopa maadega suhteid niisuguse koostöö eeskujul, mis on kujunemas ja areneb Nõukogude Liidu ning Prantsusmaa vahel. «Niisugused muutused Euroopa riikide omavahelistes suhetes,» öeldakse avalduses, «võiksid järkjärgult luua soodsaid tingimusi Euroopas eksisteerivate tähtsate lahendamata probleemide arutamiseks ja viia lõpuks kokkuleppele selle kohta, mis puudutab nende lahendamist. Seega võiks Euroopas kehtestada kindla rahu tingimusel, et austatakse rahvusliku suveräänsuse, territoriaalse terviklikkuse, jõu kasutamisest loobumise ja riikide siseasjadesse mittevahelesegamise printsiipe.»⁸⁴

Analoogilised avaldused tehti teiste sotsialistlike riikide läbirääkimistel Prantsusmaaga. Kommenteerides Couve de Murville'i visiiti Ida-Euroopa maadesse 1966. aasta suvel, kirjutas ajaleht «Le Monde»: «Prantsusmaa ja Ida maad jõudsid juba kokkuleppele kahes põhiküsimuses: 1945. aastal kehtestatud piirid on lõplikud ja bundesveer ei pea saama aatomirelva.»⁸⁵

Sotsialistlike riikide poliitiline koostöö Prantsusmaaga nõrgendab imperialismi kõige reaktsioonilisemate ja agressiivsemate jõudude positsioone Euroopas. Ega asjata kaasnenud Prantsusmaa riigitegelaste viisitidega Nõuko-

gude Liitu, Poolasse ja teistesse sotsialistlikesse maadesse jõuetu ärrituse pursked reaktsioonilises ajakirjanduses. See koostöö on eeskujuks teistele Lääne-Euroopa riikidele ja muudab NATO pooldajail selle bloki «moderniseerimise» raskemaks.

Sotsialistlikud riigid põhjendavad järjekindlalt võimulust lahendada Euroopa kollektiivse julgeoleku süsteemi raames selliseid probleeme, mida ei saadud ega saada lahendada Euroopa lõhestatuse olukorras. Peamine neist on Saksamaa probleem.

Atlandi-poliitika Saksamaa küsimuses ei kõrvaldanud Saksa militarismi agressiooni kordumise võimalusi. Ühtlasi polnud see poliitika võimeline Saksamaad «taasühendamada», sest ta näeb Saksamaa ühendamise teed Saksa FV territoriaalsete pretensioonide rahuldamises. Bonni valitsejate tahe piire revideerida, sealhulgas neonatside avaldused Elsassi kohta ja nende tegevus Lõuna-Tirolis, ning Saksa FV taotlused saada ühel või teisel kujul enda kasutusse aatomirelv tekitavad ärevust mitte ainult paljude Lääne-Euroopa maade rahvahulkades, vaid ka valitsevates ringkondades. Nii teatas feldmarssal Montgomery Lordidekojas 1966. aasta detsembris, et reaalseks ohuks Euroopas on tänapäeval Lääne-Saksamaa. Seda seisukohta toetasid teised Lordidekoja liikmed, juhtides tähelepanu neonatsismi kasvule.

Sotsialistlike maade valitsused on pöördunud korduvalt mitte ainult Euroopa, vaid ka teiste mandrite valitsuste, parlamentide ja rahvaste poole üleskutsetega ilmutada suurimat valvsust seoses Saksa FV valitsevate ringkondade poolt Potsdami kokkulepete rikkumise, militaristliku ja antidemokraatliku iseloomuga ettevalmistuste suurendamise ning neonatslike jõudude aktiveerumise faktidega. Sotsialistlikud riigid on näidanud, et Atlandi-poliitika kannab täielikku vastutust Euroopa südames ohtliku reaktsiooni- ja agressioonikolde tekkimise eest.

Lähtudes kõigi Euroopa rahvaste, sealhulgas ka saksa rahva huvidest, pooldavad sotsialistlikud riigid Saksamaa probleemi lahendamist demokraatlikul alusel, kahe suveräänse ja võrdõigusliku Saksa riigi tunnustamist, suhete normaliseerimist nende vahel, samuti Saksa DV ja Lääne-Berliini kui erilise poliitilise üksuse vahel, sõjajärgsete piiride vääramatuse tunnustamist ja Saksa FV loobumist pretensioonidest esindada «kogu saksa rahvast», Müncheni

lepingu kehtetuks tunnistamist selle sõlmimise momendist alates.

Euroopa sotsialistlike ja kapitalistlike maade kommunistlikud parteid rõhutasid Karlovy Vary konverentsil Saksa FV-s demokraatia järjekindla kaitsmise ja arendamise tähtsust, mille nõudmise õiguse annavad rahvastele ajalookogemused ja sõjajärgsed rahvusvahelised kokkulepped. Mis puutub mõlema Saksa riigi ühendamisse, siis tee selleni läheb pinevuse lödvendamise, kahe suveräänse Saksa riigi järkjärgulise teineteisele lähenemise ja nende vahelise kokkuleppe kaudu, üleeuroopalise desarmeerimiskokkuleppe kaudu, samuti tuleb silmas pidada, et Saksamaa tulevase ühendamise korral oleks Saksa riik tõeliselt rahuarmastav ja demokraatlik ning et ta mitte kunagi enam ei saaks ohtlikuks oma naabritele ja rahule Euroopas.

Mis puutub Atlandi-poliitika joonesse — kasutada majanduse, teaduse ja tehnika internatsionaliseerumise protsessi Euroopa lõhestatuse säilitamise ja Lääne kinniste blokkide tugevdamise ning laiendamise eesmärkidel —, siis sellele on vastandatud sotsialistlike riikide joon: arendada üleeuroopalist majanduslikku ja teaduslik-tehnilist koostööd, mis avab Lääne-Euroopa maadele võimaluse kasutada oma rahvusliku majanduse, teaduse ja tehnika iseseisva arenemise huvides sotsialistlike maade võimsat majanduslikku ja teaduslik-tehnilist potentsiaali ning nende maade geograafilist lähedust.

Lääne-Euroopas suureneb tendents arendada kaubandus-, tootmis- ja teaduslik-tehnilisi sidemeid Ida-Euroopaga, mis näitab sellise koostöö arendamise võimalikkust. Kapitalistlike riikide valitsevad ringkonnad konstateerivad, et majandusliku arengu edusammud ning teaduse ja tehnika progress NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades võtavad diskrimineerimiselt igasuguse mõtte. Juba 1964. aastal murti läbi sotsialistlike maade krediidiblokaad, mille NATO juhid kehtestasid. Olukorras, kus tugevneb Ühendriikide majanduslik ekspansioon ja teravneb konkurents seoses EMÜ arenguga, on paljud Lääne-Euroopa maad meelsasti valmis sõlmima pikaajalisi kaubandus- ja krediidikokkuleppeid Ida-Euroopa sotsialistlike maadega.

Ida-Euroopa maade edusammud majanduse arendamises ning teaduse ja tehnika saavutused muudavad need

maad iga aastaga Lääne-Euroopale järjest hinnatavamateks kaubanduspartneriteks: paraneb väliskaubanduse struktuur ning tõuseb selle efektiivsus masinate ja seadmete osatähtsuse suurenemisega ekspordis. Sotsialistlike maadega tehtava koostöö külgetõmbejõud kasvab sedamööda, kuidas tugevneb ja tõuseb VMAN-i raames toimuva majandusliku ja teaduslik-tehnilise koostöö tase ning areneb rahvusvaheline sotsialistlik tööjaotus.

Lääne-Euroopa majanduslike ja poliitiliste blokkide organiseerijate jõupingutusi, mille eesmärgiks on majandusliku koostöö edendamist takistada, kritiseerivad isegi integratsioonipoliitika pooldajad. Nii esitati «Euroopa parlamendi» ja Euroopa Nõukogu konsultatiivassamblee ühisel istungil 1965. aasta septembris diskussioonimaterjalina arutamiseks ettekanne, milles juhiti tähelepanu sellele, et «Idaga kauplemise suhtes pole jäik, kollektiivne lähene mine õigeaegne». Konsultatiivassamblee majanduskomisjoni nimel esinenud Hagnell märkis, et Lääne- ja Ida-Euroopa riikide kaubavahetuses on otstarbekas juhendada «reaalsematest majanduslikest huvidest, mitte aga poliitilist laadi kaalutlustest». Hagnell esitas andmed selle kohta, et Ida-Euroopa maadel võib olla kaubavahetuses Lääne-Euroopa maadega suurem erikaal. Ta juhtis tähelepanu ka tootmisalase koostöö suurtele perspektiividele: ühine ettevõtete ehitamine, ühised teaduslik-tehnilised uuringud jne. Läbirääkimiste käigus rõhutati korduvalt kasu, mida Lääne-Euroopa maad võivad saada majandus-sidemete arendamisest Ida-Euroopa maadega.

Konsultatiivassamblee poliitilise komisjoni ettekandes, mis neist läbirääkimistest kokkuvõtte tegi, märgiti heakskiitvalt Ida ja Lääne maade tootmisalase koostöö selliseid fakte nagu Itaalia firma «Fiat» osavõtt autotehaste ehitamisest Poolas, Jugoslaavias ja Nõukogude Liidus, läbirääkimised Lääne-Saksamaa Kruppi firma ja Poola esindajate vahel masinatehase ühise ehitamise üle, Inglise firma «ICI» läbirääkimised keemiatehase ehitamise üle Ungaris ning Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu läbirääkimised teaduslik-tehnilise koostöö küsimustes. «Need projektid kujutavad endast uut väärtuslikku panust Ida- ja Lääne-Euroopa maade majandusliku ja tööstusliku potentsiaali arendamisse.»⁸⁶ öeldi ettekandes.

Lääne-Euroopa maadele, eriti kui võtta arvesse USA katseid kehtestada kontroll tähtsate majandusharude üle,

teadusliku uurimistöö ja tehnoloogia arengutempot ja sellega üheaegselt toimuvad «ajude väljavedu» ookeani taha ning Lääne-Euroopa teaduslike töötajate ärameelitamist, muutub järjest tulusamaks kasutada ulatuslikult rahvusvahelist tööjaotust Euroopas. Teaduse- ja tehnikarevolutsioon, mis tänapäeva maailmas aset leiab, luues eeldused ulatuslikuks majandusalaseks vahetuseks sotsialistlike riikide ja kapitalistliku süsteemi maade vahel, nõuab vabamat rahvusvahelist majanduslikku suhtlemist.

Faktid näitavad, et majanduslikud suhted Euroopa sotsialistlike ja kapitalistlike tööstusriikide vahel on jõudnud uude faasi. Üldiselt majandussidemed laienevad ja paiknevad ümber ringlussfäärist tootmissfääri. Sellest annavad näiteks tunnistust NSV Liidu kokkulepped Prantsusmaaga, Itaaliaga ja Soomega majandusliku ning teaduslik-tehnilise koostöö kohta, eriti Prantsusmaaga värvitelevisiooni ja aatomienergia alal, kokkulepped «Fiati» ja «Renault'» firmaga autotööstusele arvukate seadmete saatmise kohta; kokkulepe Poola ja Lääne-Saksa firma «Grundig» vahel jne. See protsess tekib tänu sellele, et kooperatsioon maailmasüsteemide vahel, olles kord tekkinud, kutsub majanduslikust seisukohast lähtudes esile teatud permanentse arengu tendentsi.

Nüüd avanevad suured võimalused realiseerida üle-euroopalise majandusliku koostöö organiseerimise ettepanekud, milledega Nõukogude Liit esines juba aastail 1955—1956. NSV Liit on teaduse, tehnika ja kultuuri alal valmis Lääne-Euroopa riikidega nii kahepoolsel kui ka üle-euroopalisel alusel edaspidigi koostööd tegema. Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid on korduvalt juhtinud tähelepanu ulatuslikele võimalustele üle-euroopaliseks koostööks kõige erinevatel aladel: energeetika, transpordi jne. alal, alates kontinenti läbiva gaasijuhtme rajamisest kuni kogu Euroopale ühise värvitelevisiooni sisseseadmiseni.

Sotsialistlike riikide ja Lääne-Euroopa riikide pikaajalise kaubandus- ja tootmisalase ning teaduslik-tehnilise koostöö edasiarendamine looks tugeva baasi Euroopa maade ühtede või teiste tööstusharude arendamisele, nad ei pruugiks siis karta konjunktuurimuutusi, neil oleks stabiilne turg ja nad võiksid kohandada majandust vastavalt selle turu vajadustele. Kõigi Euroopa maade ühiste jõupingutustega mandri rahvaste huvides võiks realisee-

rida suuri projekte õhu- ja veebasseini, tervishoiu jne. alal.

Niisugune koostöö loob ühest küljest materiaalse aluse paljude külma sõja aegsete majandusbarjääride likvideerimiseks ja rahvusvahelise pinevuse edasiseks lõdvendamiseks Euroopas ning teisest küljest annab internatsionaliseerimisprotsessi arengule raamid, mis vastavad rohkem Lääne-Euroopa riikide rahvuslikele huvidele kui need, kuhu seda protsessi püüavad suruda integratsiooni Atlandi-poliitika eestvõitlejad. Selle tulemusel luuakse järjest tõsisemaid takistusi internatsionaliseerimisprotsessi kasutamiseks kapitalistlike riikide sõjalis-poliitiliste blokkide majandusliku vundamendi loomise eesmärgil.

Seega vastandavad sotsialistlikud riigid, pidades võitlust imperialistliku poliitika vastu, Euroopa riikide ja rahvaste vastastikuste suhete kõigis sfäärides Atlandi-integratsioonile alternatiivi, mis vastab kõigi Euroopa maade rahvuslikele huvidele.

Erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise poliitika ei tähenda ei sotsiaalse ega poliitilise *status quo* säilitamist ega ka ideoloogilise võitluse nõrgendamist. See loob kõige paremad tingimused uue ühiskonna ehitamiseks, revolutsiooniliseks ja vabadusliikumiseks, soodustab imperialismivastase klassivõitluse arenemist rahvuslikus ja ülemaailmses ulatuses.

Sotsialistlike maade panus üldisesse imperialismivastasesse võitlusesse sõltub nende kasvavast majanduslikust võimsusest. Uue ühiskonna ehitamise edusammudest oleneb suuresti, millisel määral ja kui sügavalt sotsialistlik välispoliitika rahvusvahelist olukorda mõjutab. Tuginedes oma lakkamatult kasvavale majanduslikule ja poliitilisele võimsusele ning kaitsevõimele, aheldavad Nõukogude Liit ja teised Euroopa sotsialistlikud maad imperialismi, piiravad kontrrevolutsiooni ekspordimise võimalusi. Nende kurss läbirääkimiste laua taga rahvusvaheliste probleemide reguleerimisele ja sõjaohu vähendamise abinõude kooskõlastamisele, vastastikku kasulike majandus-, kaubandus-, teaduslik-tehniliste ja kultuurisidemete edendamisele takistab imperialismi katseid kasutada oma sisetiste vastuolude ületamiseks rahvusvahelise pinevuse suurendamist. Rahumeelse kooseksisteerimise poliitika aitab ohjeldada äärmiselt agressiivseid ringkondi kapitalistlikes riikides ja tugevdada nende maade valitsevates

ringkondades mõõdukama tiiva positsioone, kelle esindajad jäävad küll sotsialismi vastasteks, kuid realistlikest kaalutlustest lähtudes püüavad otsida vaidlusalustes rahvusvahelistes küsimustes pooltele vastuvõetavat lahendust. Nagu kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine märkis, «on niisugune poliitika kooskõlas kõigi rõhumis- ja ekspuateerimisvormide vastu suunatud revolutsioonivõitluse üldhuvidega, soodustab kõigi rahvaste sõpruse tugevnemist, erineva ühiskonnakorraga maade majandusliku, teaduslik-tehnilise ja muu koostöö viljakat arenemist sotsiaalse progressi huvides»⁸⁷.

Sotsialistlik välispoliitika mitte ainult takistab kapitalistlike riikide ühtse antikommunistliku rinde moodustamist Lääne-Euroopas ja piirab imperialistliku välispoliitika võimalusi, vaid annab tugevaid hoope antikommunismi propagandale ja poliitikale neis riikides. Sotsialistlike riikide kommunistlikud parteid peavad Lääne-Euroopas rahu ja sotsiaalse progressi eest võitlemist kõigi kommunistlike parteide internatsionaalseks ürituseks.

Euroopa rahvusvahelise koostöö ulatusliku demokraatliku programmi esitamisel on sügav sotsiaalne tähendus. Üleskutse rahuliku ja ühtse Euroopa ehitamisele, tema probleemide lahendamisele eurooplaste endi poolt on mõeldud kõigile, kes ilmutavad tänapäeva tegelikkusele realistlikku lähenemist, kes tunnetavad tuumasõja ohtu, kes soovivad vabaneda USA sõltuvusest ja on valmis toetama Euroopa julgeoleku poliitikat. Imperialistliku reaktsiooni kursiks on kõigi antikommunismi jõudude ühendamine rahvusvahelises ulatuses, Lääne-Euroopa maades demokraatlike jõudude lahutamine ja allasurumine imperialistliku poliitika ja propaganda mitmekesiste, pidevalt täiustuvate vahendite ja meetodite abil. Selle kursi vastas seisab teine joon — ühendada need jõud rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses. Euroopas rahu kindlustamise ulatusliku programmi esitamine stimuleerib rahvahulkade poliitilise aktiivsuse edasist tõusu. Võitlus sõjaohu vastu Euroopas muutub paratamatult võitluseks militarismi ja agressiooni jõududele tuginevate reaktsiooniliste režiimide vastu.

Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid, toetades vabadusliikumist Lääne-Euroopas, peavad järjekindlalt kinni erineva ühiskonnasüsteemiga riikide rahuliku kooskõlasteemise põhimõttest. Kuid nende rahuarmastus

pole sugugi seletatav «hirmu tasakaaluga», nagu väidab imperialistlik propaganda, tema järel aga ka «pahempoolsed» oportunistid, kes räägivad NSV Liidu «sobingust» imperialismiga ja kutsuvad üles otserünnakule, püüdes Nõukogude Liitu tõugata termotuumasõja kuristikku.

Sotsialistlikul välispoliitikal nii Euroopas kui ka kogu maailmas on alati üks sisu: vastulöökk agressoritele, rahvaste iseseisva arengu õiguse kaitsmine, rahu ja rahvaste julgeoleku kaitsmine ning seega sotsialismi huvide kaitsmine. Sellepärast, kuni on olemas imperialistliku agressiooni oht Euroopas ja selle peamine tööriist — NATO blokk, teevad sotsialistlikud riigid jõupingutusi, et täiustada Varssavi lepingu organisatsiooni mehhanismi, täiustada poliitilise koostöö vorme, kooskõlastada välispoliitikat ning ühiseid aktsioone võitluses rahu ja julgeoleku eest Euroopas ning kogu maailmas.

Antikommunismi poliitilised strateegid, olles pankrotti jäänud oma katsetega õõnestada sotsialismi sõjaliste rünnakute ja majandusblokaadi meetoditega, pettuvad ka oma lootuses nõrgendada sotsialismi mõju kapitalistlike riikide, sealhulgas ka Lääne-Euroopa riikide ühiskondlikule arengule Euroopa sotsialismimaade vastu suunatud ideoloogiliste diversioonidega. Antikommunismi ideoloogid püüavad asjatult esitada Euroopa sotsialistlike maade suhtes teostatud imperialistliku poliitika läbikukkumisi selle poliitika «edusammudena».

Sotsialistlik sõprusühendus annab resolootse vastulöögi imperialismi iga liiki õõnestustegevusele, sealhulgas ka kontrrevolutsiooni eksportimisele «sildade rajamise» poliitika meetoditega, annab hoope imperialistlike strateegide arvestustele, mis on rajatud sotsialismi «erosioonile». Sotsialistlike maade kommunistlike ja töölispartei Bratislava avalduses, mille kiitsid heaks Euroopa kapitalistlike maade kommunistlikud parteid, rõhutati, et «neis tingimustes kinnitavad sotsialismimaade vennasparteid, lähedes ülemaailmse rahu ja rahvaste julgeoleku tugevdamise, imperialismi agressiivsele poliitikale resolootse vastulöögi andmise ja erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiipide juurdumise eest peetava võitluse huvidest, veel kord oma valmisolekut kooskõlastada ja koordineerida oma tegevust rahvusvahelisel areenil ...»

Sotsialistlike maade kommunistlikud parteid väljendavad vääramatut tahet taotleda Euroopa julgeoleku garanteerimist, nad kinnitavad Euroopa kommunistlike ja töölisparteiade Bukaresti deklaratsiooni ning Karlovy Vary konverentsi avalduse printsiipe. Nad on valmis tegema kõik vajaliku Euroopa rahvaste kongressi kokkukutsumiseks, et kaitsta rahu meie mandril. Hoida ära Euroopa rahu rikkumine — see on otsustava tähtsusega ülemaailmse rahu säilitamisele. Selle eesmärgi saavutamisele, mis puudutab kõigi rahvaste huve, suuname oma ühised jõupingutused.»⁸⁸

Nii Euroopa sotsialistlike kui ka kapitalistlike maade kommunistlike parteide ees seisvate raskete ja mitmekesiste probleemide lahendamise tähtsaks eelduseks on nende koostöö, monoliitsuse ja aktiivse vastastikuse mõju tugevdamine. Rahvusvahelise kommunistliku liikumise kogemused annavad tunnistust sellest, et kommunistlikud parteid saavutavad võidu ainult siis, kui nad astuvad imperialismivastases võitluses välja ühtse rindena, paljastades järjekindlalt imperialistliku poliitika ja propaganda sepitsusi, andes resoluutse vastulöögi iga sorti oportunistmille.

Kommunistlike ja töölisparteiade kogemused võitluses Euroopa integratsiooni imperialistliku poliitika vastu näitavad, et tähtsateks eeldusteks, mis aitavad osutada aktiivset vastupanu riiklik-monopolistliku kapitalismi püüdlustele kohandada progressiivseid arengutendentse oma reaktsiooniliste ja agressiivsete eesmärkidega, on rahvusvahelise kommunistliku liikumise monoliitsus ja ühtsus ühise vaenlase ees, imperialismi vastu võitlevate jõudude aksioonide tihe koordineerimine rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses. Niisugust koordineerimist soodustab rahvusvahelise kommunistliku liikumise edasine konsolideerumine selle tendentsi arendamiseks, mis Moskvas 1969. aasta juunis peetud rahvusvahelisel kommunistlike ja töölisparteiade nõupidamisel kujukalt ilmsiks tuli. Määrates kindlaks Euroopas imperialismi vastu võitlemise ülesanded, rõhutas nõupidamine, et iga Euroopa riik on huvitatud imperialismi poolt pealesunnitud sõjaliste blokkide likvideerimisest ja Euroopas kollektiivse julgeoleku süsteemi loomisest, mis rajaneb kõigi riikide võrdõiguslikkusel, kõigi Euroopa rahvaste ühendatud jõupingutustel. Tee selle süsteemi kehtestamisele läheb mitmete

konkreetsete praktiliste ürituste elluviimise kaudu. Eri-
neva ühiskonnakorraga riikide rahulik kooseksisteerimine
on võimalik. Kuid selle võimaluse realiseerimine nõuab
pidevat ja visa võitlust imperialismi ja tema poliitika
vastu. Nõupidamisel sellega seoses kavandatud abinõude
elluviimisel on tohutu tähtsus rahu ja sotsiaalse progressi
kindlustamisele Euroopas ja kogu maailmas. Nõupidamine
kutsus üles kõigi progressiivsete ja rahuarmastavate jõu-
dude ühtsusele võitluses Lääne-Saksamaa revanšistlike
jõudude ohjeldamise eest, selle eest, et tagada kõigile
Euroopa rahvastele õigus olla oma mandril peremees ilma
USA vahelesegamiseta, Euroopa riikide vastastikku kasu-
liku majandusliku ja teaduslik-tehnilise koostöö eest,
nende vahel selliste suhete kehtestamise eest, mis rajane-
vad vastastikusel usaldusel ja viivad pinevuse tõelisele
lõdvendamisele.

Kokkuvõte

Ühendriikide ja Lääne-Euroopa maade monopolistlik kodanlus teostab Euroopa integratsiooni poliitikat, mille eesmärgiks on Lääne-Euroopas imperialistliku reaktsiooni püsiva «püha liidu» loomine ja seega maailma selles piirkonnas vabadusliikumise teele ületamatu tõkke püstitamine. Kuid selle poliitika ajalugu näitab, et antikommunismi ideoloogide jõupingutused «kummutada» marksism-leninism ja tõestada, et imperialism suudab ühiskonna arengut suvaliselt juhtida, on alusetud. Pärast Teist maailmasõda Lääne-Euroopas sõjalis-poliitiliste blokkide ja rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste moodustamine ja tegevus ainult kinnitavad määrangut, mille V. I. Lenin enam kui pool sajandit tagasi andis «ultraimperialistlikele» liitudele, nähes ette niisuguste liitude, sealhulgas ka Euroopa Ühendriikide moodustamise võimalust. V. I. Lenin ütles nende liitude kohta, et need on «ajutised kokkulepped kapitalistide vahel ja riikide vahel» eesmärgiga «ühiselt maha suruda sotsialism Euroopas» ja pidada ühist võitlust teiste suurriikidega maailma ümberjagamise eest. Ta näitas, et juba kapitalismi loomus ise teeb vältimatuks nende kokkulepete rikumise ja et imperialism on jõuetu peatama revolutsiooniprotsessi arengut.¹

Imperialistlik reaktsioon, kellele sotsialistlikud revolutsioonid olid õppetunniks, kasutab järjest rafineeritumaid vahendeid ja mooduseid Euroopa kapitalistlike riikide koondamiseks ühtsesse antikommunistlikku blokki maailma sandarmi, Ameerika imperialismi juhtimisel. Lääne-Euroopa rahvastele Atlandi-kontseptsiooni peale-surumiseks hirmutatakse «kommunismiohuga», kasutatakse ära rahvahulkade püüdu teha lõpp sõdadele Euroopas ja hoida ära Saksa militarismi agressiooni kordumine, spekulieritakse Lääne-Euroopa rahvaste saatuse ajaloolise

ühitsuse ja kultuuri lähedusega. Antikommunismi poliitilised strateegid teevad panuse ka sellele, et riigimonopolistlike meetoditega maksimaalselt ära kasutada teaduse- ja tehnikarevolutsiooni ning majanduselu, teaduse jne. internatsionaliseerumise objektiivset tendentsi.

Euroopa integratsiooni poliitika, mis tekkis antikommunismi ühise strateegia koostisosana, kehastub sõjalis-poliitiliste, poliitiliste ja majanduslike blokkide moodustamises, kusjuures blokkidest osavõtjate koosseis, nende suveräänsuse faktilise või juriidilise piiramise määr ning blokkide juhtivate organite volitused on erinevad. Kuid selgub, et niisugune ühendus, mis antikommunismi poliitiliste strateegide kavatsuste kohaselt kujutab endast rahvusvahelisel areenil kvalitatiivselt uut poliitilist jõudu, kes on suuteline järjekindlalt ellu viima bloki liikmesriikide imperialistliku kodanluse ühtset välis- ja sisepoliitilist kurssi, pole võimalik ei projekteeritava Atlandi-ühenduse ulatuses, mille koostisosaks taheti muuta integreeruvat kapitalistlikku Euroopat, ega isegi kuue riigi «väikese Euroopa» ulatuses.

Monopolistliku kodanluse poliitiliste klassihuvide ühtsus ja kapitalide rahvusvaheline põimumine, mis kiirenes seoses teaduse- ja tehnikarevolutsiooni ning majanduse internatsionaliseerumisega, eriti esimese sõjajärgse aastakümne jooksul, ning USA sõjaline, majanduslik ja poliitiline hegemoonia Lääne-Euroopas teevad võimalikuks mitmete Lääne-Euroopa imperialistlike riikide poliitika koordineerimise. Blokkide, esijoones NATO ja kuue Lääne-Euroopa riigi rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste organid, mis nende riikide kokkulepete alusel loodi, on saanud tähtsaks tööriistaks, mis aitab saavutada kompromisskokkuleppeid liikmesriikide vahel ja kooskõlastada nende jõupingutusi sõjalise, välis- ja majanduspoliitika paljudel aladel. Kuid Euroopa integratsiooni poliitika tekkimise algusest peale ilmnevad selle initsiaatorite kaks iseloomulikku aspekti: püüd ühtsusele revolutsioonijõudude vastu, samuti püüd kasutada antikommunismi loosungeid ja rahvusvahelise koostöö arengu objektiivset tendentsi omakasupüüdlikel eesmärkidel, mis on vastuolus teiste integreeruvate riikide majanduslike ja poliitiliste huvidega. Kui esimene aspekt on kogu monopolistlikule kodanlusele omamoodi ühine nimetaja, siis teine aspekt takistab imperialistide koondamist ja

klassivõitluses ühise poliitilise strateegia väljatöötamist.

NATO raames taotles Ameerika imperialism, eriti külma sõja perioodil, mil ta oli suuteline bloki liikmesriikidele Lääne-Euroopas oma eestkostmist peale sundima, bloki liikmesriikide poliitilise kursi suhtelist ühtsust Euroopa sotsialistlike maade suhtes (vastavalt Ameerika Ühendriikide näpunäidetele). Põhja-Atlandi leping nägi ette võimaluse kooskõlastada aktsioone ka demokraatliku liikumise vastu Lääne-Euroopas. Kuid Ühendriikide ja Lääne-Euroopa riikide vaheliste sügavate vastuolude tõttu ei andnud Atlandi bloki osaliste koostöö sfääri laiendamise ja süvendamise katsed, mis Ameerika imperialism ette võttis, tulemusi. Kui aga sotsialistlike riikide, Lääne-Euroopa maade kommunistlike parteide ja rahvahulkade jõupingutuste tulemusel «kommunistliku agressiooni» ohu müüti ja külma sõja kontseptsiooni, mida USA kasutas oma hegemoonia õigustamiseks Euroopas, tabas krahh, kui kahe maailmasüsteemi võistluse käigus Ühendriikide prestiiž ülemaailmse vabadusliikumise survele kõikumale löi, kui arengu ebaühtluse tõttu jõudude vahetõttu USA ja Lääne-Euroopa vahel muutuma hakkas, purunes ka Atlandi bloki liikmete poliitilise kursi suhteline ja piiratud ühtsus.

Kapitalide suurenev põimumine ja kapitalistlike riikide rahvusliku majanduse kasvav vastastikune sõltuvus teravdavad imperialistlike riikide vahelisi vastuolusid veelgi.

USA, Saksa FV ja Inglismaa valitsevad ringkonnad teevad kõik, et Atlandi bloki olemasolu pikendada. Kuid mitte ainult Lääne-Euroopa laiade rahvahulkade, vaid ka mitmete maade kodanluse mõjukate ringkondade konkreetset majanduslikud ja poliitilised huvid on vastuolus Ameerika monopolide huvidega. Küsimuste ümber, mis puudutavad bloki Lääne-Euroopa liikmesriikide ühtsust või teisi kohustusi NATO suhtes ja isegi nende riikide kuuluvust blokki, puhkeb neis maades, kaasa arvatud valitsevad ringkonnad, terav poliitiline võitlus.

Euroopa ühenduste moodustamise initsiaatorid, lähtudes samuti kuue maa monopolistliku kodanluse ühistest klassihuvidest, tuginesid finantskapitali rahvusvahelisele põimumisele ja tootmise internatsionaliseerumisele, kasutades kõigepealt koondise majanduslikke hoobasid. Need rahvusvahelised riigimonopolistlikud koondised, ja pea-

mine neist, EMÜ, etendasid tähtsat osa kuue maa valit-
suste ja monopolide vahel kokkulepete saavutamisel jär-
jest suuremas hulgas väliskaubandust, majandust ja sot-
siaalset poliitikat puudutavates küsimustes; selle poliitika
eesmärgiks oli Lääne-Euroopa kapitalismi pörsioonide
tugevdamine.

See mehhanism on otseselt või kaudselt, ja potentsiaal-
selt võib-olla veelgi suuremal määral, antikommunismi
ühise poliitilise strateegia tööriistaks ühenduste liikmes-
riikide käes, kusjuures nende ring võib veelgi laieneda.
Nimelt sellele loodavad Ühendriikide imperialistid, kes,
arvestades EMÜ muutumist NATO majanduslikuks vund-
damendiks, toetavad Saksa FV ja mõnede teiste Lääne-
Euroopa riikide jõupingutusi, selleks et laiendada ühen-
duste geograafilisi piire ja nende juhtivate organite
kompetentsi ning aktiveerida ühenduste tegevust sotsia-
lismimaade ja demokraatlike jõudude vastu Lääne-Euroo-
pas. Kuid ka «väikese Euroopa» ulatuses, vaatamata kõigi
reaktsioonijõudude koondamise eestvõitlejate jõupingu-
tustele (poliitilise integratsiooni projektide esitamine jne.),
säilib riiklik-monopolistliku kapitalismi rahvuslik eralda-
tus ja ilmnevad täies ulatuses Euroopa integratsiooni polii-
tika mõlemad iseloomulikud aspektid.

Kuue riigi majanduslikul integratsioonil on teatud mää-
ral ka Ameerika ja Inglismaa vastane suund, mille taga-
järjeks oli Lääne-Euroopas võistleva majandusliku bloki,
Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni moodustamine
ning vastuolude teravnemine Ühendriikidega. Euroopa
Ühenduste seesmise arengu ebaühtlus, mis integratsioo-
niga kiirenes, rikub seda jõudude vahekorda, mille pinnal
liikmesriigid kokkuleppele jõudsid.

Majanduslikult tugevnev Lääne-Saksamaa püüab muuta
ühenduste poliitilist struktuuri, anda nende juhtivatele
organitele suuremad «rahvusülesed» poliitilised volitused
ja allutada nende tegevus oma revanšistliku poliitika ees-
märkidele. Saksa FV ekspansionistlikud eesmärgid ja
tema pretendeerimine domineerivale kohale Euroopa
ühendustes on sügavas vastuolus teiste liikmesriikide,
eelkõige Prantsusmaa rahvuslike huvidega. Imperialist-
like riikide vaheliste vastuolude teravnemine sellega sees
ning Prantsusmaa ja osalt ka teiste Lääne-Euroopa
riikide püüd vastandada «Washingtoni-Bonni teljele» ma-
jandusliku ja poliitilise lähenemise Ida-Euroopa sotsia-

listlikele riikidele on viimasel ajal mõnevõrra vähendanud ühenduste organite poliitilise tegevuse võimalusi.

Kurss muuta «rahvusülesed» asutused poliitiliste funktsioonideta rahvusvaheliseks sekretariaadiks, mida Prantsusmaa rea aastate kestel järgis, takistab objektiivselt nende asutuste kasutamist antikommunismi poliitilise strateegia tööriistana. Kuid nende asutuste tegevuse iseloomu võib muuta ainult Lääne-Euroopa maade demokraatlike jõudude visa võitluse tulemusel. Euroopa ühenduste organite osatähtsuse niisuguse evolutsiooni võimalus on tihedalt seotud üleeuroopalise koostööga erineva korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise ja Euroopas Atlandi-poliitika vastu peetava võitluse hoogustamise alusel. Sellesuunaliste aktiivsete jõupingutuste tähtsus on eriti suur sellepärast, et Põhja-Atlandi bloki olemasolu annab Ühendriikidele, kes seda liitu juhivad, võimaluse vahele segada bloki liikmesriikide siseasjadesse eesmärgiga toetada neis maades reaktsioonijõude nii sõjaliselt, majanduslikult kui ka poliitiliselt.

Sõjaliste, poliitiliste ja majanduslike blokkide mehhanism on algusest peale aidanud Ameerika ja Lääne-Euroopa imperialistidel tugevdada monopolide positsioone, tagada antikommunistlike organisatsioonide poliitilist ühtsust rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses, koordineerida kapitalistlike riikide ning ka mitmesuguste parteide ja organisatsioonide aktsioone revolutsioonilise töölisliikumise vastu, ette valmistada ideoloogilist ja poliitilist pealetungi rahvuslikele demokraatlikele institutsioonidele. Euroopa ühenduste moodustamisega kandub raskuspunkt imperialistlike blokkide poliitikas kapitalismi alustugede kindlustamisel ja Lääne-Euroopas revolutsioonilise töölisliikumise vastu võitlemisel järjest enam selle poole, et kasutada rahvusvahelises ulatuses majanduse ja sotsiaalsete suhete riigimonopolistliku reguleerimise meetodeid, rakendada ulatuslikumalt sotsiaalse manööverdamise ja kommunistliku liikumise vastu suunatud ideoloogiliste diversioonide taktikat.

Seega teevad integratsiooni poliitilised strateegid, toetudes teaduse ja tehnika progressi saavutustele ning majanduselu internatsionaliseerumise protsessile, panuse reformistliku tendentsi tugevnemisele töölisliikumises, marksismi-leninismi ideede mõju ja rahvusvahelise kommunistliku liikumise poliitilise mõju nõrgenemisele Lääne-

Euroopas. Kuid nende arvestused on lepitamatus vastuolus ühiskonna arengu põhisuga ja peasuunaga.

Nagu üldse igasugune poliitika, nii ei loo ka Euroopa integratsiooni poliitika ühiskonnaelu majanduslikke tingimusi, ta on vaid nende kontsentreeritud väljendus. Kapitalismi majanduslik kord on ajaloo poolt hukkamisele määratud, kodanluse poliitiline võim ei saa seda ajaloo seaduspärasust muuta. Muidugi, majanduslikule liikumisele, mis endale ajaloo protsessis teed rajab, avaldab ühtlasi tagasimõju ka poliitika, millel on suhteline iseseisvus ja teatud reaalne jõud. Kuid ajaloo poolt hukkamisele määratud klassi katse kasutada seda suhtelist iseseisvust ühiskonna arengu pidurdamiseks, hoolimata objektiivsetest majanduslikest vajadustest, s. t. vägivallapoliitika, isegi siis kui sellel vägivallal ei ole relvastatud iseloomu, sünnitab uusi vastuolusid ja konflikte, mis õõnestavad selle poliitika aluseid. V. I. Lenin märkis, et «võib tarvitada vägivalda, omamata majanduslikke juuri, kuid siis mõistab ajalugu vägivalla hukkamisele»².

Kapitalismi süveneva üldkriisi tingimustes suurendab integratsiooniga seotud Lääne-Euroopa maade majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise struktuuri lõhkumine lõppkokkuvõttes integratsiooni vaenlaste arvu. Nimelt sellest annab tunnistust revolutsiooniprotsessi internatsionaliseerumine Lääne-Euroopa maades, klassivõitluse poliitilise iseloomu süvenemine, ülddemokraatlike liikumiste lähenemine revolutsioonilisele töölisliikumisele, kõigi monopolismivastaste jõudude konsolideerumise tendentsi arenemine.

Vastupidi antikommunismi teoreetikute väidetele kasvavad ja tugevnevad revolutsioonijõud Euroopas. Rahvusvaheliste riigimonopolistlike koondiste tegevus mitte ainult ei tugevda Lääne-Euroopa kapitalismi, vaid viib sotsiaalsete vastuolude teravnemisele ja klassilahingute ägenemisele. Nimelt sellega seoses astuvad üksikud kodanlikud tegelased Prantsusmaal ja mõnedes teistes maades, kartes rahvusliku riigimasina nõrgenemist poliitilise integratsiooni tagajärjel, välja «rahvusülest» organite volituste laiendamise vastu.

Mehhanism, mille abil kapitalistlike riikide vahel majanduselu internatsionaliseerumisprotsesside kasutamisel rajanevaid kompromisskokkuleppeid saavutatakse, täiustub, läbirääkimistel võetakse arvesse teaduse ja tehnika uusi-

maid saavutusi, kuid kapitalismi loomus ja talle omased vastuolud, iga maa imperialistide võitlus kasumite pärast jäävad muutumatuks, takistades imperialistide internatsionaalset konsolideerumist.

Imperialistlike riikide vaheline võitlus rahvusvahelistes riigimonopolistlikes koondistes, samuti NATO-s, mitte ainult nõrgendab USA ja Lääne-Euroopa riikide monopolistlikku kodanlust ühendavaid poliitilisi sidemeid, vaid raskendab ka majandusliku integratsiooni protsessi arengut. Kinniste blokkide ebardlik vorm, samuti imperialismile omased valitsemise ja allumise suhted, mis esinevad blokkidest osavõtjate vahel, on lepitamatus vastuolus majandussidemete internatsionaliseerumise ajaloolise tendentsi progressiivse sisuga.

Rahvaste huvide vastu suunatud imperialistlikule poliitikale annavad vastulöögi Euroopa sotsialistlikud riigid, selle vastu võitlevad Lääne-Euroopa maade töölisklass ja teised demokraatlikud jõud. Selles võitluses, mis on Euroopas toimuva revolutsiooniprotsessi tähtis aspekt, on saavutatud suurt edu. Euroopa imperialistliku integratsiooni programmile vastandavad Euroopa sotsialistlikud riigid teistsuguse programmi: laialdase rahvusvahelise koostöö erineva süsteemiga riikide rahuliku koosseksisteerimise printsiipide alusel. Väljendades Lääne-Euroopa maade rahvahulkade elulisi huve, esitavad nende maade kommunistlikud parteid vastukaaluks imperialistlikule integratsioonile demokraatliku alternatiivi, programmi, mis vastab nende maade ühiskondliku arengu vajadustele. Demokraatlike jõudude imperialismivastane võitlus, selles võitluses integratsioonipoliitika orgaaniliste sisemiste vastuolude ja kriiside kasutamine ajab nurja imperialistliku reaktsiooni poliitiliste strateegide plaanid.

Imperialistlik reaktsioon, teostades Euroopa integratsiooni poliitikat, leiutab kahtlemata uusi vahendeid ja mooduseid sotsialismi ning demokraatia vastu võitlemiseks. Nagu Atlandi bloki mehhanismi, nii võidakse kasutada Euroopa ühenduste mehhanismigi agressiivsete ja neofašistlike jõudude aktiveerumise tingimustes ka avalikuks pealetungiks demokraatlikele institutsioonidele Lääne-Euroopas, nagu seda mehhanismi praegu kasutatakse reaktsiooniliste diktatuurirežiimide toetamiseks. Eriti ohtlik on Lääne-Saksamaa imperialismi kurss galvaniseerida Euroopa Kaitseühendus ja saada endale tuuma-

relv, suurendada sõjalist võimsust, valmistada ette «lokaalseid» sõdu ja kasutada Atlandi blokki — NATO-t — ning Euroopa ühendusi oma agressiivse revanšistliku poliitika eesmärkidel.

Sellega seoses on äärmiselt tähtis aktiviseerida ja internatsionaalselt konsolideerida kõiki imperialismivastaseid jõude Euroopas ning tihedalt koordineerida nende tegevust rahvusvahelises ulatuses. Euroopa kommunistlike ja töölispartei kogemused võitluses Euroopa integratsiooni imperialistliku poliitika vastu annavad tunnistust sellest, et arengu objektiivsed seaduspärasused pöörduvad just seal kõige jõulisemalt ajaloo poolt hukkumisele määratud korra vastu, kus kommunistliku liikumise strateegia ja taktika on imperialismi «kõige parema rahvusvahelise strateegia» tasemel.

Imperialistliku poliitika võimalused luua kapitalistlikule integratsioonile tuginedes monopolistlikule kodanlusele soodus jõudude vahekord Euroopas ja maailmas ning Lääne-Euroopa riikides endis pidevalt vähenevad. V. I. Lenin kirjutas omal ajal: «Ei ole kahtlust, et arenemine toimub selle üheainsa ülemaailmse trusti suunas, mis neelab ilma erandita kõik ettevõtted ja ilma erandita kõik riigid. Kuid arenemine selles suunas toimub niisugustel asjaoludel, sellises tempos, selliste vastuolude, konfliktide ja vapustuste olukorras — mis pole sugugi üksnes majanduslikud, vaid ka poliitilised, rahvuslikud jne., jne., — et tingimata enne, kui jõutakse ühe ülemaailmse trustini, rahvuslike finantskapitalide «ultra-imperialistliku» ülemaailmse ühinemiseni, peab imperialism paratamatult lõhkema, kapitalism muutub oma vastandiks.»³

Lääne-Euroopa sõjajärgse ajaloo sündmused näitavad, et hoolimata iga liiki antikommunistlike ideoloogide — alates kapitalismi avalikest apologetidest kuni sotsialismi revisionistlike vastasteni — teoreetilistest seisukohtadest areneb ajalugu selles suunas, mille näitasid kätte marksismi-leninismi rajajad. Selle arengu tempo sõltub suuresti kommunistlike ja töölispartei oskusest kasutada, nii nagu Lenin õpetas, kõiki imperialismi vastu võitlemise mitmekesiseid vahendeid. Väga tähtis on seejuures igakülgset arvestada kõiki kapitalistliku integratsiooniga seotud nähtusi, imperialismi poliitilises strateegias kasutatavaid uusi vahendeid ja meetodeid.

MÄRKUSI

Sissejuhatus

¹ V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 457—458.

² Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1969, lk. 41.

³ Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1969, lk. 263—264.

I peatükk

¹ Vt. «European Recovery and American Aid. A Report by the President Committee on Foreign Aid», Wash., 1947, pp. 20—22.

² Vt. J. Jones, *The Fifteen Weeks*, N. Y., 1955, pp. 140—142.

³ L. Halle, *American Foreign Policy. Theory and Reality*, L., 1960, p. 318.

⁴ Vt. «World Politics», 1959, Oct., pp. 1—4.

⁵ Vt. «Alliance Policy in the Cold War», Baltimore, 1959, p. 110, etc.

⁶ Vt. A. Berding, *Dulles on Diplomacy*, Princeton, 1965, p. 31.

⁷ Vt. «Alliance Policy in the Cold War», pp. 18—19.

⁸ K. Adenauer, *Mémoires, 1945—1953*, P., 1965, p. 119.

⁹ E. van der Beugel, *From Marshall Aid to Atlantic Partnership*, Amsterdam — New York, 1966, p. 35.

¹⁰ H. Stimson and G. M. Bundy, *On Active Service in Peace and War*, N. Y., 1948, pp. 594—595; «Reader's Digest», 1946, Jan., p. 47.

¹¹ Vt. «Congressional Record», 80th Congress, 1st session, Apr. 22, 1947, p. A 1905.

¹² Vt. «The Economist», Jan. 25, 1947, p. 131.

¹³ Vt. «European Recovery Program. Hearings before the Committee on Foreign Relations U. S. Senate, 80th Congress, 2nd session, part II», Wash., 1947, pp. 605—611.

¹⁴ Tsit. E. van der Beugel, *From Marshall Aid to Atlantic Partnership*, pp. 44—45.

¹⁵ Vt. В. Б. Княжинский, *Провал планов «объединения Европы» (очерк истории империалистических попыток антисоветского «объединения Европы» между первой и второй мировыми войнами)*, Госполитиздат, 1958.

¹⁶ H. Brugmans, *L'idée européenne. 1918—1965*, Bruges, 1965, p. 81.

¹⁷ Vt. näit. B. Moore, *NATO and Future of Europe*, N. Y., 1958, p. 14.

- ¹⁸ Vt. A. Zurcher, *The Struggle to Unite Europe, 1940—1953*, N. Y., 1958, p. 20; M. Kraus, *The North Atlantic Civilization*, N. Y., 1957, p. 188.
- ¹⁹ Vt. «*La Revue socialiste*», 1958, nov., pp. 319—320.
- ²⁰ «*Cahiers du Parti Communiste Italien*», 1956, No 5, p. 21.
- ²¹ L. Blum, *L'Oeuvre de Leon Blum*, t. VII (1947—1950), P., 1963, p. 148.
- ²² «*European Integration*», Baltimore, 1957, pp. 48—52.
- ²³ Vt. «*Parliamentary Debates. House of Commons*», 1948, No 47, p. 392.
- ²⁴ «*Documents on American Foreign Relations*», vol. X, Princeton, 1950, p. 7.
- ²⁵ Vt. «*Europe Unites, The Story Campaign for European Unity including a Full Report of the Congress of Europe, held at the Hague*», May, 1948, L., 1949, p. 35.
- ²⁶ Vt. «*The Private Papers of Senator Vandenberg*», Boston, 1952, pp. 407—410.
- ²⁷ Vt. E. van der Beugel, *From Marshall Aid to Atlantic Partnership*, pp. 183—186.
- ²⁸ Vt. «*Changing East West Relations and the Unity of the West*», Baltimore, 1966, p. 23; B. Moore, *NATO and the Future of Europe*, N. Y., 1958, p. 25.
- ²⁹ Vt. «*Documents on American Foreign Relations*», vol. XI, Princeton, 1950, pp. 612—615.
- ³⁰ J. Freymond, *Western Europe since the War. A Short Political History*, London — Dunmow, 1964, p. 70.
- ³¹ Vt. «*The New York Times*», May 3, 1967.
- ³² Vt. R. Schuman, *Pour l'Europe*, P., 1963, p. 190.
- ³³ Vt. D. Middleton, *Crisis in the West*, N. Y., 1965, pp. 166, 169, 172; C. Bell, *Negotiations from the Strength*, L., 1959, p. 64; D. Acheson, *Power and Diplomacy*, Camb., 1958, p. 86.
- ³⁴ «*Histoire du Parti Communiste Français*», P., 1964, p. 521.
- ³⁵ Vt. O. Roberts, J. Schmidt and C. Streit, *The New Federalist*, N. Y., 1950.
- ³⁶ Enamiku assamblee liikmeist valivad parlamendid, välja arvatud Inglismaa ja Belgia, kus need nimetab valitsus pärast konsulteerimist opositsiooniparteidega.
- ³⁷ Vt. «*Feet on the Ground: a Study of Western Union*», L., 1949.
- ³⁸ Vt. L. Blum, *L'Oeuvre de Leon Blum*, t. VII, pp. 287—289.
- ³⁹ Vt. H. Price, *The Marshall Plan and its Meaning*, N. Y., 1955, p. 277.
- ⁴⁰ «*Х съезд Итальянской коммунистической партии*», Госполитиздат, 1963, стр. 10.
- ⁴¹ R. Schuman, *Pour l'Europe*, p. 153; K. Adenauer, *Mémoires*, 1945—1953, p. 312.
- ⁴² H. Truman, *Memoirs*, vol. II, N. Y., 1956, pp. 311—312.
- ⁴³ R. Strausz-Hupé, *The Zone of Indifference*, N. Y., 1952, p. 315.
- ⁴⁴ «*New York Times Magazine*», Dec. 21, 1963.
- ⁴⁵ K. Adenauer, *Mémoires*, 1945—1953, p. 271.
- ⁴⁶ *Ibid.*, p. 345.
- ⁴⁷ Vt. J. Monnet, *Les Etats-Unis d'Europe ont commencé*, P., 1955, p. 45.
- ⁴⁸ Vt. «*Le Monde*», 20—26 avr., 1951.

- ⁴⁹ K. Adenauer, Mémoires, 1945—1953, p. 328.
- ⁵⁰ «Le Monde», 11 mai, 1950.
- ⁵¹ K. Adenauer, Mémoires, 1945—1953, p. 332.
- ⁵² Ibid., pp. 378, 419, 429—430.
- ⁵³ Nagu märgib Ameerika uurija W. Diebold, oli Ruhri—Lotringi tööstuskompleksist kaugel asuva Itaalia liitmisel selle ühendusega «Lääne üheks poliitiliseks eesmärgiks aidata Itaalia... vältida kommunistlikku tulevikku». W. Diebold, The Schuman Plan. A Study in Economic Cooperation 1950—1952, N. Y., 1959, p. 105 (edasi: W. Diebold, The Schuman Plan...). Itaalias ja Belgias võimul olevad klerikaalsete parteide valitsused hellitasid koos oma mõttekaaslastega Saksa FV ja Prantsusmaa valitsuses lootust moodustada «katoliiklik Euroopa».
- ⁵⁴ Vt. K. Adenauer, Mémoires, 1945—1953, p. 406; «The New York Times», June 6, 1950.
- ⁵⁵ USA-ga, Inglismaaga, Rootsiga, Norraga, Taaniga, Šveitsiga, Austriaga ja Jaapaniga 1956. aastaks.
- ⁵⁶ «La Revue de Paris», 1958, juun, p. 94.
- ⁵⁷ J. F. Besson, Les groupes industriels et l'Europe. L'expérience de la CECA, P., 1962, p. 615.
- ⁵⁸ G. de Carmoy, Fortune de l'Europe, P., 153, pp. 374—375; A. Zurcher, The Struggle the Unite Europe. 1940—1958, p. 164.
- ⁵⁹ Tsit. W. Diebold, The Schuman Plan..., p. 364.
- ⁶⁰ R. Schuman, Pour l'Europe, p. 136.
- ⁶¹ Vt. «Journal officiel, Débats Parlementaires. Assemblée Nationale», 25 oct., 1950, p. 7118.
- ⁶² Vt. «Pravda», 20. oktoober 1951.
- ⁶³ Vt. «Ad hoc Assembly Instructed to work out a Draft Treaty setting up a European Political Community. Debates. Official Report. Complete and final edition», Strasbourg, 1953, pp. 62, 181, 282—283, 510 (edasi: «Ad hoc Assembly...»).
- ⁶⁴ «Council of Europe. A Policy for Europe to-day. Debate of Consultative Assembly», 1953, Sept., pp. 114—118.
- ⁶⁵ «Ad hoc Assembly...», pp. 535—536.
- ⁶⁶ Ibid., pp. 56, 69, 165.
- ⁶⁷ Ibid., p. 70.
- ⁶⁸ «Council of Europe. A Policy for Europe to-day. Debate of Consultative Assembly», 1953, Sept., pp. 9—10, 59, 99, 187, 188, 200, 207.
- ⁶⁹ K. Adenauer, Mémoires, 1945—1953, p. 459.
- ⁷⁰ V. I. Lenin, Teosed, 6. kd., lk. 417.
- ⁷¹ П. Тольятти, Речи в Учредительном собрании, М., 1959, стр. 272.
- ⁷² A. Eden. Mémoires, t. II, P., 1960, pp. 59—60.
- ⁷³ «Rahva Hääl», 12. veebruar 1954.
- ⁷⁴ «Rahva Hääl», 22. juuli 1955.
- ⁷⁵ A. Zurcher, The Struggle to Unite Europe. 1940—1958, p. 205.
- ⁷⁶ «Réunion jointe du parlement européen et de l'assemblée consultative du Conseil de l'Europe. Compte-rendu», Strasbourg, 22 juin, 1953, pp. 45—48.
- ⁷⁷ Vt. P. Rouanet, Mendes-France au pouvoir, 18 juin 1954—6 fev. 1955. P. 1965, p. 242.
- ⁷⁸ Ibid., p. 282.

⁷⁹ «Department of State Bulletin», Dec. 27, 1954, p. 434.

⁸⁰ Vt. näit. P. Reuter, Organisations européennes, P., 1965, p. 151.

⁸¹ «Le Monde», 27 jan., 1955.

⁸² Vt. F. Dehousse, L'Europe et le monde. Recueil d'études., de rapports, de discours. 1945—1960, P., 1960, p. 316.

⁸³ A. Marchal, Europe solidaire, P., 1964, pp. 321—322.

II peatükk

¹ T. Finletter, Foreign Policy: the Next Phase, N. Y., 1958, p. 23.

² Vt. A. Berding, Dulles on Diplomacy, p. 115.

³ «Экономическое положение капиталистических стран в 1955 г.», Внешторгиздат, 1956, стр. 5—6.

⁴ Vt. A. Wolfers, Discord and Collaboration. Essays on International Politics, Baltimore, 1962, p. 213.

⁵ «Alliance Policy in the Cold War», p. 8.

⁶ S. Labin, Vie ou mort du monde libre, P., 1961, pp. 4, 24, 364.

⁷ Vt. A. Juin et H. Massis, l'Europe en question, P., 1958, pp. 31, 85.

⁸ A. Eden, Memoirs, The Full Circle, L., 1960, p. 410; A. Philip, M. Born, etc., l'Europe et le monde d'aujourd'hui, Neuchâtel, 1958, p. 67.

⁹ Vt. «World Politics», 1959, Oct., pp. 1—4.

¹⁰ Vt. «Protracted Conflict. A Challenging Study of Communist Strategy», N. Y., 1963, pp. 8, 10.

¹¹ «Western World», 1959, Febr., pp. 13—14.

¹² Vt. H. and M. Sprout, Foundations of International Relations, Princeton, 1962, p. 629; «U. S. Foreign Policy. Compilation of Studies Prepared under the Direction of Committee on Foreign Relations U. S. Senate. Study No 3. Western Europe». Wash., 1961, pp. 206, 227—230.

¹³ M. Beloff, The Great Powers. Essays in Twentieth Century Politics, L., 1959, pp. 14—15, 21.

¹⁴ A. Philip, M. Born, etc., L'Europe et le monde d'aujourd'hui, p. 137.

¹⁵ «European Integration», pp. 129, 131.

¹⁶ Vt. E. Haas, The Uniting of Europe, pp. XVI—XVII, p. 526; P. Renouvain, J.-B. Duroselle, Introduction à l'histoire des relations internationales, P., 1964, pp. 389, 399, 410.

¹⁷ Vt. «Chronique de politique étrangère», Bruxelles, 1955, pp. 519—546.

¹⁸ V. I. Lenin, Teosed, 20. kd., lk. 11.

¹⁹ Vt. «Sixième réunion jointe de l'assemblée consultative du Conseil de l'Europe et des membres de l'assemblée parlementaire européenne». Strasbourg, 17 jan., 1959, p. 136.

²⁰ Vt. «The Review of Politics», vol. 18, 1956, Apr., pp. 168—169.

²¹ G. Kennan, Russia, The Atom and the West, L., 1958, p. 93.

²² V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 415.

²³ A. Albonetti, Prehistoire des Etats Unis de l'Europe, P., 1963, p. 137.

²⁴ «Comité d'Action pour les Etats-Unis d'Europe, 1955—1965.

Recueil des déclarations et communiqués», Lausanne, 1965, p. 11.

²⁵ Vt. E. van der Beugel, From Marshall Aid to Atlantic Partnership, p. 315.

²⁶ «US Foreign Policy, Compilation of Studies. Study No 3 Western Europe», pp. 210, 212, 227.

²⁷ «Department of State Bulletin», Apr. 30, 1956, pp. 710.

²⁸ Vt. «Fortune», 1957, Dec., p. 275.

²⁹ «Le Monde», 19 mai, 1962.

³⁰ E. van der Beugel, From Marshall Aid to Atlantic Partnership, p. 323.

³¹ J. Szokoloszy-Syllaba, Les organisations professionnelles françaises et le marché commun, P., 1965, pp. VII—VIII.

³² A. Spinelli, The Eurocrats. Conflict and Crisis in the European Community, Baltimore, 1966, p. 37 (edasi: A. Spinelli. The Eurocrats...); «Le Monde», 25 mars, 1967.

³³ W. Hallstein, United Europe, Challenge and Opportunity, Cambridge, Massachusetts, 1962, p. 73.

³⁴ Vt. «Department of State Bulletin», June 29, 1959, pp. 952—953.

³⁵ Vt. J. Monnet, Les Etats-Unis d'Europe ont commencé. La Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier. Discours et allocutions 1952—1954, P., 1955; W. Hallstein, Les véritables problèmes de l'intégration européenne. Services des publications des Communautés européennes, Doc. 2373/X165-F, etc.

³⁶ P. Renouvain et J.-B. Duroselle, Introduction à l'histoire des relations internationales, p. 399.

³⁷ «Mémorandum de la Commission sur le programme d'action de la Communauté pendant la deuxième étape», Bruxelles, 24 oct., 1962, p. 5.

³⁸ Vt. R. Lemaignan, L'Europe en berceau. Souvenirs d'un technocrate, P., 1964, pp. 210—222.

³⁹ Tsit. M. Massenet, Futuribles. La politique extérieure d'une Europe unie, P., 1964, p. 19.

⁴⁰ G. Schröder, Le monde que nous voulons, Politique intérieure et extérieure de l'Allemagne, P., 1965, p. 222; «Le Monde», 26—27 mars, 1967.

⁴¹ «The Atlantic», Sept., 1958, p. 43.

⁴² Vt. «US News and World Report», Febr. 20, 1959, p. 65.

⁴³ «Проблемы мира и социализма», 1960 г., № 1, стр. 50.

⁴⁴ Vt. «Известия», 17 марта 1957 г.

III peatükk

¹ «Mémorandum de la Commission sur le programme d'action de la Communauté pendant la deuxième étape», Bruxelles, 24 oct., 1962, pp. 7, 53.

² «Comité de politique économique à moyen terme. Avant-projet du premier programme de politique économique à moyen terme», Doc. 787. 11. 1966-F, pp. 1—2.

³ L. Sandri, Réalisations et perspectives de la politique sociale de la CEE, Bruxelles, 1965, p. 20.

⁴ H. von der Groeben, La Communauté économique européenne et notre régime économique et social, p. 7.

* L. Sandri, Réalisations et perspectives de la politique sociale de la CEE, p. 16.

⁵ J.-R. Rabier, L'information des européens et l'intégration de l'Europe, Bruxelles, 1965, p. 76.

⁶ Ibid., pp. 57—58.

⁷ Vt. «Onzième réunion jointe du parlement européen et de l'assemblée consultative», Strasbourg, 12 et 13 juin 1964, pp. 24—25.

⁸ Vt. J. Meynaud, L'action syndicale et la Communauté économique européenne, Lausanne, 1963, pp. 44—45.

⁹ J. Szokoloszy-Syllaba, Les organisations professionnelles françaises et le marché commun, p. VIII.

¹⁰ A. Spinelli, The Eurocrats..., p. 122.

¹¹ Ibid., p. 177.

¹² «Professions», 1964, jan.-fév., Numero spécial, pp. 55, 93 etc.

¹³ Vt. «Documentation française Chronique étrangère», 1966, jan., pp. 14—15.

¹⁴ Vt. näit. «La Revue socialiste», No 121. 1958, nov., pp. 309—310.

¹⁵ «La Revue socialiste», 1967, oct., p. 379.

¹⁶ «Le Populaire de Paris», 27—28 fév., 1968.

¹⁷ «Le Populaire de Paris», 25—26 mars, 1967.

¹⁸ «Le Populaire de Paris», 7—8 nov., 1967.

¹⁹ «Le Populaire de Paris», 17—18 oct., 1967.

²⁰ «Le Populaire de Paris», 25—26 mars, 1967.

²¹ H. Brugmans, L'idée européenne, 1918—1965, p. 174.

²² See asjaolu oli üks põhjusi, miks liikumise kõige organiseeritum rühmitus, «föderalistid», 1956. aastal lõhenes. Osa rühmitusest eesotsas Brugmansiga, olles moodustanud «Euroopa föderalistide aktsiooni», muutus erineva poliitilise varjundiga «europeistide» organisatsiooniks, mille eesmärgiks on integratsioonide propagandimine niisugusel kujul, nagu need olid formuleeritud «tegevuskomitee» üleskutsetes. Brugmans ise, saades küllaldast rahalist toetust, asutas Brüggese «Euroopa kolledži», kus tema juhtimisel valmistatakse ette kõrge kvalifikatsiooniga propagandiste integratsiooni alal. Teine osa (eesotsas A. Marciga), moodustanud «Euroopa föderalistide liikumise», ei loobunud katsetest luua «rahvusülest» poliitilist parteid. Lõppkokkuvõttes need katsed nurjusid ja A. Marc ise asus samale teele mis Brugmanski — hakkas 1961. aastal juhtima Nizzas asutatud Euroopa Kõrgemate Rahvusvaheliste Urimuste Instituuti, mis valmistab peamiselt NATO summadega ette teoreetikuid-«europeiste». «Euroopa-liikumise» selle rühmituse iseloomulik joon on see, et ta kritiseerib, ja vahel võrdlemisi teravalt ning sotsiaalset demagoogiat appi võttes, puudusi Euroopa ühenduste organite tegevuses. (Vt. näit. A. Marc, L'Europe dans le monde. P., 1965.)

²³ H. von der Groeben, La Communauté économique européenne et notre régime économique et social, p. 24.

²⁴ M. Allais, L'Europe Unie route de la prospérité, P., 1960.

²⁵ Ibid., pp. 14, 19—20, 53, 122, 130—133, 163—166.

²⁶ D. Sidjanski, Dimensions européennes de la science politique, P., 1963, pp. 1, 61; J. Szokoloszy-Syllaba, Les organisations professionnelles françaises et le marché commun, p. VIII.

²⁷ J. Meynaud, Les groupes de pression internationaux, Lausanne, 1961, pp. 346, 352.

²⁸ B. Dutoit, *L'Union Soviétique face à l'intégration européenne*, Lausanne, 1964, p. 159; G. Lichtheim, *The New Europe, Today and Tomorrow*. N. Y., 1963, pp. 180, 198, 211; W. Kulski, *International Politics in a Revolutionary Age*, N. Y., 1964, pp. 337—338; W. Brandt, *The Ordeal of Coexistence*, Cambridge, Massachusetts, 1963, pp. 53—57.

²⁹ B. Dutoit, *L'Union Soviétique face à l'intégration européenne*, p. 160.

⁶⁰ Vt. «Проблемы мира и социализма», 1968 г., № 3, стр. 41—47; «Мировая экономика и международные отношения», 1968 г., № 7; стр. 60—63; «Мировая экономика и международные отношения», 1968 г., № 8, стр. 115—120.

³¹ C. Bruclain, *Le socialisme et l'Europe*, P., 1965, p. 17, etc.; vt. samuti G. Lichtheim, *The New Europe, Today and Tomorrow*, pp. 186, 193; «A New Europe?» Boston, 1964, pp. 68—70; D. Stolze, *Die dritte Weltmacht. Industrie und Wirtschaft bauen ein Neues Europa*, München, 1963, S. 315.

³² Vt. M. Duverger, *Introduction à la politique*, P., 1964, pp. 326, 329, 334, 371; G. Lichtheim, *The New Europe, Today and Tomorrow*, p. 181.

³³ J. Corbett, *Europe and the Social Order*, Leyden, 1959, pp. 66, 75, 187.

⁶⁴ «Проблемы мира и социализма», 1963 г., № 4, Приложение стр. 2.

³⁵ «XI съезд Итальянской коммунистической партии», Госполитиздат, 1966, стр. 175.

³⁶ H. Brugmans, *L'idée européenne, 1918—1965*, p. 182.

³⁷ V. I. Lenin, *Teosed*, 32. kd., lk. 494.

³⁸ R. Aron, *La lutte des classes*, P., 1964, pp. 13—14.

³⁹ «Carrefour», 8 juin, 1966.

⁴⁰ «Проблемы мира и социализма», 1963 г., № 1, стр. 23.

⁴¹ P. Pflimlin et R. Legrand-Lane, *L'Europe communautaire*, P., 1966, p. 386.

⁴² Vt. C. Bruclain, *Le socialisme et l'Europe*, p. 51.

⁴³ Vt. J. Freymond, *Western Europe since the war*, p. 159; J. Szokoloszy-Syllaba, *Les organisations professionnelles françaises et le marché commun*, p. 349.

⁴⁴ Vt. K. Lindsay, *European Assemblies. The Experimental Period. 1949—1959*, L., 1960, pp. 6—7.

⁴⁵ Vt. «Foreign Policy in the Sixties. The Issues and the Instruments», Baltimore, 1965, p. 5; G. Lichtheim, *The New Europe, Today and Tomorrow*, p. 180; W. Kulski, *International Relations in a Revolutionary Age*, p. 338.

⁴⁶ Vt. «The Times», Sept. 8, 1965.

⁴⁷ Vt. W. Kulski, *International Politics in a Revolutionary Age*, p. 337; «A New Europe?», pp. 70, 351, 357, 359.

⁴⁸ «Проблемы мира и социализма», 1966 г., № 6, стр. 62.

⁴⁹ Vt. V. I. Lenin, *Teosed*, 31. kd., lk. 36.

⁵⁰ Антонио Грамши, *Избранные произведения*, т. III М., 1959, стр. 200.

⁵¹ Vt. «Current History», 1961, Jan., pp. 8—9; H. Brugmans, *L'idée européenne, 1918—1965*, p. 248.

⁵² «Проблемы мира и социализма», 1967 г., № 8, стр. 68.

- ⁵³ «Проблемы мира и социализма», 1963 г., № 4, Приложение, стр. 2.
- ⁵⁴ Vt. «Le Monde», 17. sept., 1968.
- ⁵⁵ Vt. «Current History», 1960, Sept., p. 154.
- ⁵⁶ Tsit. «Мировая экономика и международные отношения», 1966 г., № 8, стр. 38.
- ⁵⁷ Vt. F. Strauss, Entwurf für Europa, Stuttgart, 1966.
- ⁵⁸ Tsit. «Проблемы мира и социализма», 1967 г., № 9, стр. 30.
- ⁵⁹ Vt. «Проблемы мира и социализма», 1965 г., № 7, стр. 68—69.
- ⁶⁰ «Проблемы мира и социализма», 1966 г., № 6, стр. 62—63.
- ⁶¹ Vt. «Le Monde», 17—18 aug., 1966.
- ⁶² Vt. «Le Monde», 2. juil. 1966; «Le Populaire de Paris». 27—28 fév., 1968.
- ⁶³ «Intégration européenne et le mouvement ouvrier», P., 1964, p. 234.
- ⁶⁴ Vt. «Economie et politique», 1966, juin-juil., pp. 181—183.
- ⁶⁵ «Le Populaire de Paris», 27—28 fév., 1968.
- ⁶⁶ «Проблемы мира и социализма», 1966 г., № 7, стр. 83—85.
- ⁶⁷ «The Morning Star», Nov. 14, 1966.
- ⁶⁸ Tsit. «Правда», 25 апреля 1966 г.
- ⁶⁹ Vt. «Foreign Affairs», 1967, Oct., pp. 81—92.
- ⁷⁰ Vt. «Communism in Europe. Continuing Change and the Sino-Soviet Dispute», Cambridge, Massachusetts, vol. 2, 1966, p. 37.
- ⁷¹ «Rahva Hääl», 27. aprill 1967.

IV peatükk

- ¹ «Changing East West Relations and the Unity of the West», Baltimore. 1966, pp. 99—100.
- ² Vt. «NATO in Quest of Cohesion. A Confrontation of Viewpoints at the Center for Strategic Studies Georgetown University», N. Y., 1965, p. 126.
- ³ Z. Brzezinski. Alternative to Partition, N. Y., 1965, pp. 118, 122, etc.
- ⁴ Vt. «NATO in Quest of Cohesion. A Confrontation of Viewpoints at the Center for Strategic Studies Georgetown University», pp. 398, 400—403.
- ⁵ «The Sunday Times», Nov. 15, 1959.
- ⁶ Vt. G. Schröder, Le monde que nous voulons. Politique intérieure et extérieure de l'Allemagne, p. 222.
- ⁷ A. Albonetti, Préhistoire des Etats-Unis d'Europe, p. 232.
- ⁸ Vt. J. de Soto, Les relations internationales des Communautés européennes, P., 1965, pp. 140—141.
- ⁹ Vt. «Neuvième réunion jointe du parlement européen et de l'assemblée consultative du Conseil de l'Europe 17 et 18 septembre 1962», pp. 53—58.
- ¹⁰ «Economic Bulletin for Europe», vol. 18, No 1, 1966, Nov., p. 22.
- ¹¹ «NATO in Quest of Cohesion», pp. 88—89, 91—93, 343, etc.
- ¹² Vt. «Conseil de l'Europe. Assemblée consultative», Doc. 1740, pp. 14—16; «Le Monde», 26 sept. 1963.
- ¹³ J. de Gara. Trade relations between the Common Market and the Eastern Block, Bruges, 1964, p. 29; G. Kennan, On Dealing with the Communist World, N. Y., 1964, p. 32.

p. 4; «L'Europe face à la concurrence des entreprises mondiales», p. 19.

⁴⁶ E. McGarry, *The Americanization of Europe. The Impact of Americans and American Business on the Uncommon Market*, N. Y., 1964, pp. 4, 8, 288.

⁴⁷ Vt. «L'Europe face à la concurrence des entreprises mondiales», pp. 10—11, 23; «Revue du marché commun», 1966, sept., No 94, pp. 691—692.

⁴⁸ T. Sorensen, Kennedy, P., 1966, p. 400.

⁴⁹ Vt. H. van B. Cleveland, *The Atlantic Idea and its European Rivals*, N. Y., 1966, p. 108.

⁵⁰ On iseloomulik, et just Kennedy programmi väljatöötamise ajal kutsusid ligemale sada parlamendiliiget NATO maadest, kes Ch. Herteri eesistumisel Pariisis nõu pidasid, üles võtma NATO nõukogus vastu otsust kvalifitseeritud häälteenamusega ja muutma NATO parlamendiliikmete konverents konsultatiivassambleeks. Ühendriigid otsisid lahkkelidest ülesaamiseks ja oma bloki partnerite allutamiseks ka administratiivseid abinõusid. (Vt. Melchiol de Moleyes, *La carrière du président Kennedy et la vie politique américaine*. P., 1963, pp. 560—562).

⁵¹ Vt. D. Cook, *Floodtide in Europe*, pp. 265—266.

⁵² Vt. «Department of State Bulletin», June 18, 1962, p. 986.

⁵³ «Le Monde», 15 jan., 1963.

⁵⁴ Vt. G. Schröder, *Le monde que nous voulons*, pp. 282, 286; W. Brandt, *The Ordeal of Coexistence*, pp. 48, 61—62.

⁵⁵ Tsit. A. Passeron, *De Gaulle parle*, P., 1966, p. 295.

⁵⁶ Vt. «Comité d'Action pour les Etats-Unis d'Europe. Recueil de déclarations et de communiqués», pp. 131—149.

⁵⁷ Vt. «Parlement européen. Documents de séance. 22 mars 1965», Doc. 4, pp. 16—23.

⁵⁸ «Revue de défense nationale», 1965, jan., p. 139.

⁵⁹ Tsit. A. Passeron, *De Gaulle parle. 1962—1966*, pp. 186—189.

⁶⁰ «Мировая экономика и международные отношения», 1965 г., № 10, стр. 8.

⁶¹ «Nation», 16 mars, 1965.

⁶² «Notre république», 3 sept., 1965.

⁶³ «Journal officiel. Débats parlementaires. Assemblée Nationale», 13 avr., 1965, p. 622; «Le Monde», 11. fev., 1965.

⁶⁴ Vt. «Le Monde», 14 dec., 1965.

⁶⁵ «Le Monde», 21—22 jan., 1963; Н. С. Бирюков, *Мост через Рейн? Изд-во «Международные отношения»*, 1968, стр. 188—189

⁶⁶ Vt. «Le Monde», 20 mars, 1965.

⁶⁷ «Le Monde», 23 fev., 1966.

⁶⁸ Vt. «Le Monde» 18 juin, 1966; M. Debré, *Jeunesse, quelle France te faut-il? P.*, 1965, pp. 30—31, 33—34, 38, 40—41.

⁶⁹ Vt. «Правда», 11 авруста 1967 г.; «Le Monde», 11 sept., 1968.

⁷⁰ Vt. P. Pflimlin et R. Legrand-Lane, *L'Europe communautaire*, p. 335.

⁷¹ Vt. «Le Monde», 2 aug., 1966; J. Servan-Schreiber, *Le défi américain*, P., 1967.

⁷² Vt. D. Pickles, *The Uneasy Entente. French Foreign Policy and Franco-British Misunderstandings*, L., 1966, p. 174.

⁷³ Vt. V. I. Lenin, *Teosed*, 27. kd., lk. 331.

⁷⁴ Vt. «Le Monde», 15 nov., 1964; J. Szokoloszy-Syllaba,

Les organisations professionnelles françaises et le marché commun, p. IX.

⁷⁵ H. van B. Cleveland, *The Atlantic Idea and its European Rivals*, p. 141.

⁷⁶ «The Communist States and the West», N. Y., 1967, pp. 229—230.

⁷⁷ V. I. Lenin, *Teosed*, 27. kd., lk. 334.

⁷⁸ Vt. «Le Monde», 19 oct., 1968.

⁷⁹ Vt. «Le Monde», 6 nov., 1968.

⁸⁰ «Международная жизнь», 1968 г., № 10, стр. 148.

⁸¹ Vt. «Survey», 1966. Jan, p. 112.

⁸² «Конференция европейских коммунистических и рабочих партий по вопросам безопасности в Европе», стр. 76.

⁸³ «Rahva Hääl», 9. juuli 1966.

⁸⁴ «Правда», 10 декабря 1966 г.

⁸⁵ «Le Monde», 29 oût., 1966.

⁸⁶ «Conseil de l'Europe. Assemblée consultative. 25 jan. 1966», Doc. 2003, pp. 13, 14.

⁸⁷ Kommunistlike ja töölisparteide rahvusvaheline nõupidamine. Dokumendid ja materjalid. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1969, lk. 282.

⁸⁸ «Rahva Hääl», 4. august 1968.

Kokkuvõte

¹ Vt. V. I. Lenin, *Teosed*, 21. kd., lk. 307.

² V. I. Lenin, *Teosed*, 29. kd., lk. 344.

³ V. I. Lenin, *Teosed*, 22. kd., lk. 94—95.

Sisukord

Sissejuhatus		5
I PEATÜKK.	Integratsioonipoliitika tekkimine sõjajärgses Euroopas	10
	Euroopa ühendamise idee «heidutamispoliitika» teenistuses	11
	Imperialistlike blokkide koht antikommunistlikus strateegias	23
	Lääne-Euroopa riikide ühendamise «rahvusülene» vorm	39
II PEATÜKK.	Lääne-Euroopa integratsiooni käesoleva etapi algus	78
	«Vabastamise doktriini» pankrot	79
	Euroopa Majandusühenduse ja Euratomi loomise sotsiaal-poliitilised põhjused	89
	Euroopa ühenduste tegevusmehhanism	111
III PEATÜKK.	Integratsioonipoliitika ja ühiskondlik areng Lääne-Euroopas	124
	Sotsiaalne manööverdamine ja antikommunismi jõudude koondamine Euroopa ühendustes	125
	Integratsioonipoliitika teoreetiliste kontseptsioonide paikapidamatus	151
	Imperialistlikule integratsioonile esitatava demokraatliku alternatiivi tähtsus	170
IV PEATÜKK.	Kapitalistliku integratsiooni osatähtsus Atlandi-strateegias	189
	Euroopa ühendused ja Euroopa sotsialistlikud riigid	190
	Lääne-Euroopa integratsioon ja imperialistlike riikide vahelised vastuolud	207
	Üleeuroopaline koostöö — tee rahu ja sotsiaalse progressi kindlustamisele	246
Kokkuvõte		262
Märkusi		273

Selles töös käsitletakse imperialismi klassistrateegias uue nähtuse, Euroopa integratsiooni poliitika tekkimise ja arenemise ajalugu. Autor on kasutanud ulatuslikult huvitavaid materjale kapitalistlike riikide sotsiaals-poliitiliste, poliitiliste ja majanduslike koondiste tegevuse kohta, mis on suunatud demokraatliku liikumise vastu Lääne-Euroopas, sotsialismi vastu.

Ce livre examine l'apparition et le développement d'un phénomène nouveau dans la stratégie de classe de l'impérialisme: sa politique d'intégration européenne. L'auteur utilise de nombreux et intéressants matériaux concernant l'activité des blocs politiques, militaires et économiques des Etats capitalistes, l'activité dirigée contre le mouvement démocratique en Europe occidentale et contre le socialisme.

The study deals with the history of rise and development of a new phenomenon in the class strategy of imperialism, i. e. European integration policy.

The author has fully used an interesting source-material concerning the activity of the military-political, political and economic associations of capitalist States which is directed against the democratic movement in Western Europe and against socialism.

In der vorliegenden Arbeit wird die Entstehungs- und Entwicklungsgeschichte der Politik der «Europa-Integration» als eine der neuen Erscheinungen der Klassenstrategie des Imperialismus behandelt. Der Autor wertete einen breiten Kreis von interessanten Dokumentationen über das gegen die demokratische Bewegung in Westeuropa und gegen Sozialismus gerichtete Treiben militärisch-politischer, politischer und wirtschaftlicher Vereinigungen kapitalistischer Staaten aus.

Княжинский Всеволод Борисович. ПОЛИТИЧЕСКАЯ СТРАТЕГИЯ АНТИ-КОММУНИЗМА. На эстонском языке. Обложка: Д. Пааламяе. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetaja M. Saar. Kunstiline toimetaja S. Stern. Tehniline toimetaja J. Lepik. Korrektorid E. Bachwerk ja A. Nurmoja. Laduda antud 26. V 1971. Trükkida antud 18. X 1971. Paber 54×84/16. Trükipaber nr.2. Trükipoognaid 18,0. Tingtrükipoognaid 15,1. Arvestuspoognaid 16,63. Trükiarv 2000. Tellimise nr. 1692. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42. Hind rbl. 1.21.

КОНТРОЛЬНЫМ

Rbl. 1.21

A-

32 039

85 222

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00540937 2